raymond radiguet

Desen de MODIGLIANI

Lei 5

editura pentru literatură

Iată cum își caracterizează Raymond Radiguet, într-una din fișele sale, romanul *Bal la contele d'Orgel*:

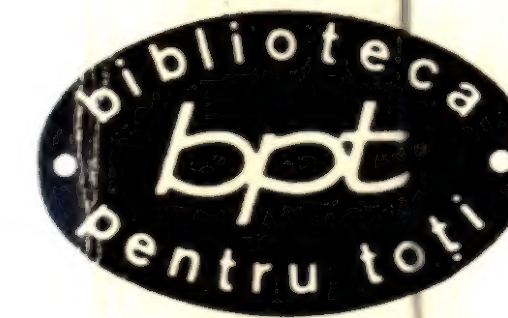
«Roman în care romanesc este psihologia. Singurul efort de imaginație l-am făcut nu asupra evenimentelor exterioare, ci asupra analizei sentimentelor.

Roman de dragoste castă, tot atît de scabros ca și romanul cel mai puțin cast. Stilul: gen prost, scris așa cum eleganța trebuie să aibă aerul de prost-îmbrăcată. Mediul: „monden". Atmosfera: cea necesară desfășurării unor anumite sentimente, dar nu un tablou al lumii bune; spre deosebire de Proust, decorul nu contează.»

485

raymond radiguet

raymond radiguet

neastîmpăr

•

bal la contele d'orgel

Ilustrația copertei: *Andrei Olsufiev*

raymond radiguet

neastîmpăr
•
bal la contele d'orgel

ROMANE

TRADUCERE DE
DEMOSTENE BOTEZ
PREFAȚĂ DE
RICHARD REGWALD

1968
EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Raymond Radiguet
Le diable au corps
Le bal du comte d'Orgel
Éditions Bernard Grasset, Paris, 1924.

PREFAȚĂ

Raymond Radiguet și conceptul de adolescență în literatură

> *...Je flambais, je me hâtais, comme les gens qui doivent mourir jeunes et qui mettent les bouchées doubles.*
>
> (Le Diable au corps)

Nu este singurul citat care să ne convingă că Raymond Radiguet știa ce o să se întîmple. Personajele sale, infantile și vîrstnice în același timp, se mișcă în zonele abisale ale limitei dintre existență și neființă în măsura în care moartea poate fi înțeleasă nu numai ca un fapt strict fizic, ci și ca o conștiință acută a prezenței noastre în lume care se opune, prin abstracție, germinației vitale. Nu se va scurge nici măcar un an de la apariția rîndurilor de mai sus și o maladie oarecare va pune capăt, la douăzeci de ani, acestui fenomen al literelor franceze. Faptul, accidental pe planul evenimentelor, ni se pare a fi fost forma disimulată a unei necesități lăuntrice venind să confirme ceea ce exista deja în stare latentă, căci mirificul adolescent nu aparținea decît prin cîteva legături îndoielnice lumii acesteia. Singura lui șansă în afară de dispariție, ar fi fost, după pilda lui Rimbaud, cu care are atîtea afinități și similitudini biografice, să fugă sau

mai bine zis să se întoarcă din dimensiunile lui halucinante în strict real, ceea ce ar fi însemnat, ca și pentru primul de altfel, abdicarea de la literatură, fiindcă amîndoi nutreau o egală spaimă de a face altceva decît ceea ce spun.

Copilăria, ca stare afectivă, însoțește pe artiști pînă la adînci bătrînețe, ba mai mult constituie o condiție *sine qua non* a creației în sensul în care Brâncuși afirma că atunci cînd nu mai sîntem copii înseamnă că am murit deja. Copilăria altoită pe bătrînețe rodește, fertilizează, după cum ne-o dovedesc în artă celebre exemple la care putem surprinde repetate reînvieri, însă bătrînețea inoculată copilăriei stigmatizează, e drept, cu prețioase străluciri.

Raymond Radiguet nu este nici copil, nici bătrîn, este în același timp în amîndouă felurile și mai presus de toate un adolescent în sensul unei vîrste atot receptive și de tentare a tuturor posibilităților.

Dacă, precum am spus, copilăria se perpetuează de-a lungul existenței umane, adolescența se pierde, este irepetabilă nefiind doar contradictorie, ci fiind ea însăși contradicția care reclamă o rezolvare promptă : este un lucru peste care reușim să trecem sau nu, dar pe care nu-l putem lua cu noi mai departe.

Adolescența, în cazul de care ne ocupăm, înseamnă copilăria supusă legilor dure ale maturității cu atît mai auster profesate cu cît adolescentul se dorește cu tot prețul matur. Va trebui să înțelegem această poză nu prin prisma diversiunii romantice, ci ca o sete chinuitoare de a trăi totul, toată viața dintr-o dată, refuzînd cu brutalitate ierarhia neconcludentă a vîrstelor.

Povara o dată asumată, după febrile căutări, covîrșește, fără putință de scăpare, pe cel ce i se dăruie patetic. Imaginați-vă un mînz înhămat la o căruță zdravănă de lemne și veți înțelege ce se va întîmpla la ieșirea din sat dacă mînzul nu consimte să-și părăsească locul.

Adolescența este o vîrstă critică pentru că cere cu înverșunare soluții iar primejdia ei cea mai gravă este confuzia între real și ficțiune declanșată de dorința adîncă a unui adevăr unic. Copilul crede suficient în visurile sale spre a nu le mai cerceta, iar omul matur se detașează în mare măsură de ele, pe cînd adolescentul vrea cu tot dinadinsul să palpeze visurile sau să transforme realitatea în vis, fapt ce constituie sursa ciocnirilor sale cu lumea exterioară. Paul Rubin din *Le bal du comte d'Orgel (Bal la contele de Orgel)* vede viața ca pe un roman ; așa fac de altfel toate personajele lui Raymond Radiguet.

Dar confuzia menționată este cel mai viu ilustrată prin mărturisirea eroului din *Le diable au corps*[1]:

„N-am fost niciodată un visător. Ceea ce pare vis altora mai creduli, mi se părea tot atît de real ca brînza pentru pisică, cu tot clopotul de sticlă de deasupra. Totuși clopotul există."

Or, tocmai această percepere a visului ca realitate subminează cel mai adînc rațiunea practică a lucrurilor. Perfecțiunea considerată nu ca aspirație ci ca realitate, inaderența funciară la imperfecțiunile lumii,

[1] Tradus în românește prin *Neastîmpăr*.

provoacă o stare de spirit riscantă. Adolescentul rîvnește întronarea transcendentului în imanent, altfel spus a neființei în ființă. Aceste laturi opuse pe care conceptul le poate apropia sînt de neîmpăcat în existență. Aici, înfruntarea lor seamănă cu cea a focului și a apei : este violentă și de scurtă durată. Ceea ce-l alarmează pe Rimbaud constituie o carte pierdută pentru Radiguet. Primul, dincolo de afirmarea totalitară estetică, a încercat să salveze viața. Plecarea sa în Africa a însemnat ieșirea din adolescență, părăsirea literaturii pe care o concepea la semn de egalitate cu existența. Opțiunea lui Radiguet, avînd același punct de plecare cu cea a lui Rimbaud este ceea ce Cocteau numea într-un articol „vocație a morții"[1]

Ce ar putea să ne spună o biografie atît de scurtă ? Faptele, deși destul de bogate pentru numărul restrîns al anilor, sînt insuficiente, uneori neconcludente, căci lumea veritabilă a adolescentului se află în propriile lui mișcări sufletești spre a căror miraj se apleacă. Cele două romane ale lui Radiguet ne-o dovedesc pe deplin. Să amintim totuși : o copilărie fără evenimente deosebite într-o suburbie pariziană. Studii strălucitoare în prima copilărie, apoi mediocre ; punctul de gravitație se mutase. Plecările dese la Paris, întîi scurtele apoi lungile popasuri în hotelurile capitalei. O aventură amoroasă la sfîrșitul anului 1918. Cunoaște în scurt timp, îmbrățișat sau respins fiind, cele mai ilustre figuri ale lumii artistice din metropola Franței, pictori, muzicieni, poeți : Brâncuși, Picasso, Modigliani, Francis Poulenc, Arthur Honneger,

[1] *Les Nouvelles Littéraires*, 15 august 1925.

Guillaume Apollinaire, Pierre Reverdy, Jean Cocteau, acest subtil Mecena al veacului.

Urmează o perioadă agitată, cunoscută din relatările contemporanilor : scandaluri literare, săptămîni petrecute în cafenele și baruri, rătăciri pe cheiurile Senei. Ravagiile unei vîrste ingrate căreia Radiguet îi cere totul. Evenimentele se precipită, experiențele sale sînt variate, ambigue și nu le putem înțelege decît prin sentimentul omului care se grăbește fiindcă știe că nu mai are timp. Radiguet nu se avîntă în viață, ci se prăbușește în ea cu o fatală necesitate de a iubi și a cunoaște în același timp. Aici, în această încleștare între existență și timp, totul devine posibil pentru că este unic și irepetabil. Zvonurile care colindă Parisul nu ne spun nimic nou. Urmează succesul extraordinar al primului roman. Autorul scrie, citește, vagabondează, petrece. Totuși Radiguet se sustrage jubilației, impecabilului extaz pe care și-l oferă prin acea unică luciditate care înregistrează și disecă faptele. Viața sa privită din exterior pare un coșmar urmînd în fond o strictă logică interioară al cărei sens va apare cu claritate în final.

Unii contemporani îi trasează silueta infantilă, zgomotoasă, îndrăzneață, iar alții, surprinzîndu-l în clipe de gravă meditație notează exact contrariul :

„Era un copil lipsit de tinerețe, fără exuberanță, fără iluzii. Îmi amintea de acei tineri literați chinezi care, la douăzeci de ani, poartă pe masca lor, fără vîrstă, o impresie de bătrînețe precoce."[1]

[1] Camille Aymard, *La Touraine républicaine*, 19 iulie 1924.

Iar Jean Cocteau, prietenul său, exclamă: *„Raymond s-a născut la patruzeci de ani"* [1].

Această bătrînețe nu este o metaforă, ci o realitate de netăgăduit întru spirit. Cine ne va dovedi că Radiguet, care la nouăsprezece ani profesează o artă de austeritate clasică în atmosfera nebuloasă de după primul război mondial nu este mai bătrîn decît colegii săi parizieni, înaintați în vîrstă, care cochetează cu dadaismul și tresar la gîndul unei revelații suprarealiste?

Încetul cu încetul, într-un timp, de altfel, extrem de scurt, Raymond își stabilește vocația artistică, iar odată cu aceasta destinul său pare definitiv. Experiențele sale poetice, deosebit de interesante, cu care egalează contemporani de renume, sînt curînd părăsite. Radiguet trăiește poetic, transferă esențele în realitate, iar ceea ce scrie nu constituie decît o stranie limită a poeziei. Adevărata lui eliberare, catarsisul care-i purifică sufletul, este proza sa de limpezime clasică. Odată realizat gîndul acestei eliberări, autorul își cunoaște dinainte destinul încît poate să scrie încă în primul său roman:

„Un om dezordonat care e pe moarte și nu se îndoiește de asta, se apucă deodată să facă ordine în jurul său. Viața lui se schimbă. Își clasează hîrtiile. Se scoală dis-de-dimineață și se culcă devreme. Se lasă de vicii. Cei din jurul său sînt încîntați. Așa că moartea lui brutală, pare cu atît mai nedreaptă. Era să trăiască fericit.

Tot așa, liniștea nouă a existenței mele era tăierea părului celui osîndit la moarte."

---

[1] Goesch Keith, *Raymond Radiguet*, Editions de la Palatine, Paris, 1955.

Ritmul său de viață, apropiindu-se de sfîrșit, se identifică treptat cu cel al paragrafului citat. Radiguet își scrie singur prefața volumului de versuri care i se va edita postum. Acest îndrăgostit de perfecțiune simte nevoia unui ciclu închis. Agitația sa n-a fost decît spaima de nemișcare, spaima de obiectul iubit. Trecerea lui prin existență a fost abisală. Radiguet a aflat mai înainte lucruri care ar fi trebuit să se afle pe urmă. Probabil că suma cunoștințelor umane poate fi nesfîrșită pe orizontală, dar în adîncime ea are o limită precisă care odată atinsă face ca suflul vital să devină superfluu. Celor mai mulți oameni le este dat să atingă această limită la capătul ciclului lor vital. Radiguet a ajuns acolo de tînăr. A văzut ceea ce nu trebuia să vadă, a auzit ceea ce nu trebuia să audă.

Puțini sînt artiștii cu adevărat ai adolescenței, în accepția conceptului pe care am încercat să-l schițăm. Cîntecul lor grabnic este totdeauna de lebădă. Dar sclipirile operei lor, închegate pe parcursul a cîțiva ani doar, sfidează pe îndelung căutătorii de adevăruri. Filozofia culturii va trebui să le acorde un capitol separat.[1]

---

[1] Că faptul nu ține de domeniul speculativului și că aria acestei spiritualități adolescentine este mai largă decît cea a manifestării artistice, ne-o dovedește, printre altele, și un ilustru exemplu din istoria matematicii: Evariste Galois (1811—1832); respins fiind de două ori la examenul de admitere la Școala Politehnică din Paris și persiflat pentru îndrăzneala de a trimite la 19 ani memorii Academiei franceze, Galois moare în vîrstă de numai 21 ani în urma unui duel ale cărui cauze au rămas obscure.

În noaptea de dinaintea duelului își sistematizează, cu un copleșitor efort, dar și cu nebănuită limpezime, desco-

Singure şi desăvîrşite, cele două romane ale lui Raymond Radiguet — viziuni deosebite ale unui univers unic — vădesc dualitatea emoţională a autorului lor, amestec nedefinit de luciditate şi patimă.

Ideea tratării paralele a acestor cărţi în scopul relevării unităţii invocate, descinsă din esenţa unui mod de creaţie particular, se impune oricărei încercări de exegeză.

Neastîmpăr, roman al iubirii telurice, consumate în pofida conjuncturii tragice, îşi găseşte reversul în *Bal la contele d'Orgel*, expresie a platonicului, a intangibilităţii. Dionisiacul în limitele bunului gust francez, pe de o parte, apolinicul, pe de altă parte, se suprapun într-un edificiu de incontestabil stil clasic. Avînd ca punct de plecare setea de realizare plenară, cele două alternative converg doar la infinit, despărţite în existenţă printr-o prăpastie a spiritului, de unde acea imposibilitate a împlinirii care veghează destinele eroilor lui Radiguet.

Dincolo de încercarea tuturor şanselor de afirmare a individului, polarizate în ipostazele amintite, pe care doar sufletul adolescentin al autorului le poate cuprinde dintr-o dată, există în ambele cărţi o dorinţă puternică de autodescoperire care constituie nucleul lor comun.

Neastîmpăr relatează (Radiguet narează destul de rar), legătura pasională dintre doi adolescenţi, favorizată de plecarea pe front a logodnicului, apoi soţului Martei. Cataclismul european nu află o pondere anume în roman,

peririle matematice. Opera sa, păstrată prin grija unui prieten şi recunoscută postum, conţinea ideile centrale ale teoriei grupurilor, fundament al matematicii moderne.

nu determină în vreun fel manifestările, viaţa interioară a personajelor, fiind amintit accidental şi judecat strict în funcţie de problemele existenţei individuale, fără să i se recunoască o semnificaţie general-umană şi mai ales tragismul la care aceşti îndrăgostiţi nu participă. Adolescenţa cercetată de patimi la primele ei contacte autentice cu existenţa îşi reclamă drepturi în afara relaţiei istorice.

„Fericirea este egoistă", se afirmă undeva în roman. Intr-adevăr cei doi o profesează cu o stranie nonşalanţă faţă de cei din jur. Legaţi prin adulter, într-o lume care nu-i interesează, aceşti adolescenţi nu plătesc tribut gravităţii, dar nici ipocriziei, nu îşi ascund sursele bucuriei, ci dimpotrivă, le caută. Deferenţa, de care suferă cu osebire personajul principal, aruncă un văl asupra umanităţii, transformînd cuplul într-un sistem din ce în ce mai închis.

Au existat critici care, pornind de la acest aspect, au imputat autorului, încă de la început, răceala, uitînd că cenuşa este rezultatul flăcării şi că o indiferenţă flagrantă nu-şi poate avea sursa decît într-o incandescenţă prea mare. Cocteau depune mărturie, cu eleganţă, în favoarea prietenului :

„Tribunalul literelor socoate că avea o inimă uscată. Raymond Radiguet avea inima tare. Inima lui de diamant nu reacţiona la cel mai mic contact. Îi trebuia foc şi alte diamante. Restul nu-l interesa." [1]

Şi totuşi Radiguet nu reprezintă numai o lucidă verificare a intensităţii emoţionale, el rămîne, chiar împotriva

[1] Radiguet, Raymond — *Le bal du comte d'Orgel*, Préface de Jean Cocteau, Bernard Grasset, Paris, 1924.

dorinței lui, un copil, de unde provine acea doză de naivitate care narcotizează luciditatea personajelor sale. Fericirea dezinteresată de efectele ei, tentată, fără resentiment, chiar în detrimentul celorlalți, ni se pare a fi în *Neastîmpăr* infantilă, prin excelență. Pentru erou războiul înseamnă patru ani de vacanță, după cum pentru alți copii nefericirea părinților poate să constituie un prilej de bucurie, cu condiția să le ofere posibilitatea de a ieși nestingheriți în oraș. Egoismul bine știut al copiilor rămîne însă invulnerabil moral (cu atît mai puțin estetic), aflîndu-se în mod fatal nu în afara binelui și a răului, ci în afara conștiinței categoriilor respective. Această conștiință apare, destul de vag totuși, spre sfîrșitul romanului, unde tragismul acut al unor întîmplări defrișează noi regiuni ale sensibilității personajului.

Romanul nu se petrece în lanțul unor fapte exterioare, ci în adîncimi, unde legăturile obișnuite, cauzale, dintre ele, se suspendă. Acolo întîmplări care altfel ne-ar fi suscitat interesul, pot să pară cu ușurință străine iar individul devine singurul lui termen de comparație.

În acest roman de dragoste, în care incertitudinile răsar la tot pasul, nu poate fi vorba de dragoste în sensul obișnuit al cuvîntului, ci de o căutare a revelației, de cunoaștere mai mult decît de iubire, de momente de tresărire narcisiacă. Eroul se sustrage eticului spre a se realiza deplin într-o atitudine estetică susceptibilă de echivalențe nietzscheene dacă nu am avea în vedere mirajul nevinovat al copilului frămîntat de propria lui descoperire.

El nu caută în dragoste complinirea, ci autoregăsirea, nu caută acceptarea unui principiu, ci eliberarea. În acest context dificil în care jocul poate să devină primejdios, partenerul se transformă, chiar fără știința celuilalt, în pretextul unei pasiuni cu atît mai distrugătoare cu cît finalitatea ei este mai abstractă.

Astfel între cei doi se nasc bariere asemănătoare celor existente deja între ei și lume, și care se amplifică treptat pe măsură ce fiecare în parte devine pentru celălalt un mijloc, mai mult decît o ființă distinctă.

„A lipsi de la școală însemna, după mine, că eram îndrăgostit de Marta. Mă înșelam. Marta nu era pentru mine decît un pretext pentru acest chiul."

O ambiguitate care concentrează toate laturile a ceea ce am putea numi la un moment dat iubire și a cărei aspirație totalitară urmărește, în ultimă analiză, recontopirea, unitatea primordială, paradisiacă a cuplului, imposibil de atins, căci aflată în divin, ea neagă condiția umană, face ca *Neastîmpăr* să fie, cu tot senzualismul, un roman virginal, după cum platonica înfățișare a lumii din *Bal la contele d'Orgel* își vădește senzualitatea.

Din acest motiv, romanul ne amintește, nu o singură dată, de *Daphnis și Chloe* (carte, de altfel, îndrăgită mult de Radiguet) cu care seamănă atît prin puritatea ce învăluie mișcarea personajelor, cît și prin clasica îmbinare de proporții, prin acuratețea stilului.

Adolescentul din *Neastîmpăr*, înclinat către calmul contemplației, nu suportă contradicțiile, deși singur și le provoacă. Sentimentul geloziei, în descrierea căruia Radiguet procedează cu mult rafinament, are un mobil abstract care nu vizează certitudinea partenerei, căci Marta îl iubește cu adevărat. Tipul clasic al gelosului

este vehiculat în exclusivitate de îndoială. Pentru acest adolescent îndoiala ar fi o catastrofă, dar în același timp certitudinea îi devine insuficientă. Se întîmplă aici ceva asemănător cu raportul precizat de Socrate care, în unul din dialogurile lui Platon, afirmă că dificultatea constă nu numai în obținerea lucrului pe care dorim să-l posedăm, dar și în posedarea continuă a ceea ce deja posedăm.

Această tentativă a spiritului de perfecțiune subminează însă posibilitățile umane. Contradicția inerentă face ca evoluția cuplului să fie susceptibilă de eșec. Luciditatea eroului caută cu insistență puncte ferme într-o zonă în care ele nu există.

Acolo unde se dorea să fie doar el, nu numai ca ființă terestră, ci și ca prelungire a acesteia într-un spațiu de primejdioasă abstracțiune, se descoperă mînat, determinat de mobiluri care nu-i aparțin.

Eliberarea care înseamnă pentru el contemplarea solitudinii în doi, lipsită de determinări exterioare, devine imposibilă în momentul în care adolescentul surprinde pînă și la această înălțime prezența rivalului. Constată că actele sale cele mai personale, deci cele mai libere sînt influențate dacă nu chiar provocate de celălalt.

„Urăsc certitudinea de-a datora totul acestui om pe care îl înșelăm" (*Neastîmpăr*).

Relația este însă mai complicată. Cînd Marta îi reproșează că ar fi putut să-i împiedice căsătoria, bănuind că aici se află sursa neliniștilor, el își dă seama că, dacă ea nu s-ar fi măritat, această poveste de dragoste n-ar fi avut loc. Din aceeași familie spirituală cu François de

Séryeuse din *Bal la contele d'Orgel* la care *„gelozia precede dragostea"*, personajul principal din *Neastîmpăr* are neapărată nevoie de celălalt ca să se realizeze pe sine, de o limită prin care să-și contureze personalitatea. Prezența celui de al treilea este o piedică, dar și o necesitate, singura șansă de comunicare între el și Marta. Dragostea lor este, de cele mai multe ori, un joc subtil cu focul, o cursă la care eroul consimte dintr-un straniu imbold al regăsirii. Există în roman un sîmbure de autodistrucție, o îndepărtată vocație dostoevskiană a personajelor care simt necesitatea cărții pierdute spre a se realiza. Reacția narcisiacă în care Radiguet vede unica notă autentică a destinelor umane oferă personajului principal modalitatea de împlinire sub semnul tragic al pierderilor.

„Fără îndoială că sîntem toți niște Narciși, iubind și urînd imaginea lor, dar cărora oricare altă imagine li-e indiferentă. Acest instinct de asemănare e cel care ne conduce în viață, strigîndu-ne «Stai!» în fața unui peisaj, a unei femei, a unui poem. Putem admira altele, fără a simți acest șoc. Instinctul de asemănare este singura călăuză care nu-i artificială."

Marta este modelată pe nesimțite de acest adolescent care încearcă zadarnic și catastrofal realizarea unității, nu prin complinire, ci prin identificare.

Narcis infantil, eroul romanului, deoarece nu se poate privi pe sine însuși în singurătate, are nevoie de o ființă în care să se contemple, dar existența celuilalt tulbură iremediabil liniștea contemplării.

Ființă delicată și inofensivă, aleasă cum nu se poate mai bine, Marta răspunde prin ecouri depărtate chemă-

rilor primului, nutrind într-un grad mai mic aceeași dorință ascunsă a regăsirii de unde provine asemănarea, chiar fizică, dintre ei, remarcată de cei din jur. Dar fenomenul se răsfrînge altfel în psihologia feminină, încît răspunsul așteptat întîrzie, în contratimp cu mișcările sufletești ale partenerului.

Suficiența căsătoriei contractate, fără o fundamentare pasională, căreia îi simte imperios necesitatea, o determină să-și înșele bărbatul plecat pe front. Dar nu speranța fericirii existențiale o împinge la acest act, ci setea aceleiași realizări estetice despre care vorbeam.

„Prefer — murmură — să fiu nenorocită cu tine decît fericită cu el.“

Dacă Marta are momente de dăruire, dictate de însăși condiția feminină, partenerul ei rămîne aproape permanent opac, captiv propriei imagini, frămîntat de forțe subterane.

Cît despre soț, el este un domn Bovary adolescent, suficient și nevinovat, care nu greșește prin altceva decît prin faptul că îi lipsesc resursele acestui joc riscant.

În căutarea adevăratei imagini a personajelor sale, autorul procedează, cu o rară intuiție, la înlăturarea a tot ceea ce constituie aparență în manifestări, suspectînd, controlînd orice gest:

„Totuși — îmi spuneam — sînt clipe în care gura, ochii nu pot să mintă. Cu siguranță. Dar odată beți, oamenii cei mai puțin generoși se supără dacă nu le primești în dar ceasul ori portofelul lor. În pornirea asta, ei sînt atît de sinceri ca și cum ar fi în stare normală. Momentele în care nu poți să minți sînt tocmai acelea în care minți cel mai mult, și mai ales pe tine însuți. A crede o femeie «în momentul cînd nu poate să mintă», înseamnă să crezi în generozitatea falsă a unui avar.“

Romanul nu ne dă însă senzația dramatismului acut. Contradicțiile irezolvabile nu atrag după sine descătușări violente deoarece personajele nu posedă conștiința acestor contradicții, ceea ce contribuie la farmecul cărții. O atmosferă tandră înconjoară universul infantil pîndit în umbră de nenumărate primejdii. Cei doi nu simt nevoia șocurilor, a explicațiilor brutale, rămînînd în mirajul unei evoluții lente fără să cunoască nici forțele obscure care-i mînă, nici direcția și cu atît mai puțin punctul nevralgic al deznodămîntului.

Cele cîteva personaje, siluete trasate cu grijă, își fac apariția pe un orizont senin, cel al copilăriei care refuză realitatea unor evenimente grave, de pildă războiul, pentru propria sa realitate. Atmosfera se compune din elementele tradiționale ale universului invocat: școala, cu restricțiile respective, o escapadă nocturnă sub pretextul naiv al unei excursii, chiuleala, mici cancanuri de provincie etc. O copilărie care nu este supusă eminamente privației ci, dimpotrivă, căreia i se oferă mai toate reperele exterioare de care poate profita această vîrstă.

Prezența unui părinte înțelegător ce seamănă atît de bine cu domnul Maurice Radiguet, tatăl autorului, mărește duioșia unor pasaje.

La toate acestea, se adaugă o tandrețe de pură extracție franceză care condiționează fragilitatea sentimentelor, finețea gesturilor. Citind *Neastîmpăr* ne răsar în minte frînturi din poezia lui Rimbaud:

Oisive jeunesse
A tout asservie,
Par délicatesse
J'ai perdu ma vie.
Ah ! Que le temps vienne
Où les coeurs s'éprennent ![1]

Conflictul ale cărui rațiuni sînt strict interioare veghează însă în permanență destinul celor doi pentru ca în final să răbufnească cu suficientă intensitate. Dispariția Martei, moartea ei precoce asupra căreia planează o stranie incertitudine, devine necesară estetic în fața personajului principal care, însetat de eliberare sufletească, manifestă o totală intoleranță a contradicției înclinat spre fixitate și contemplare.

Dar în ultimele pagini ale romanului, în care adolescentul dobîndește conștiința propriilor lui acte, pasibil fiind acum, deci, de un verdict etic, pasiunea sa sau imposibilitatea pasiunii poate fi suspectată de „inumanitate", cel puțin în concepția majoritară a termenului, iar el, cu acea indiferență derivată fatal dintr-o sensibilitate acută devine „un străin" *avant la lettre.*

[1] Rimbaud, Arthur — *Oeuvres, Chanson de la plus haute tour,* Nouvelle édition complétée et mise à jour par Henri Mahasso, *Les classiques du monde,* Fernand Hazan, Paris, 1956 :

Trîndavă junețe
Roabă orișicui,
Din delicatețe
Viața mi-o pierdui.
O, să vină-o zi
Cînd ne vom iubi !

(Rimbaud, *Poezii,* în românește de Petre Solomon, Editura tineretului, 1961).

Bal la contele d'Orgel constituie, în multe privințe, reversul primului roman, o poveste de dragoste platonică în care cei destinați să se întîlnească nu se ating niciodată. Pasiunile se consumă din priviri fără să se realizeze în fapt. Dar noutatea de căpătîi a celei de a doua cărți nu constă în simpla opoziție a spiritului cu trupul, a platonismului cu dragostea trăită și mai apoi a dionisiacului cu apolinicul ci în ilustrarea unor origini dionisiace ale apolinicului care se investește cu o falsă seninătate, participînd în fapt la secrete convulsiuni. Astfel, puritanismul prin însuși refuzul pe care-l presupune, determină un consum sufletesc înrudit cu dezmățul, după cum dogma incită superstiția.

Radiguet era conștient de această demonstrație din moment ce într-o fișă din perioada de început a elaborării romanului nota programatic : *„Roman de iubire castă la fel de scabros ca romanul cel mai puțin cast".*

El este preocupat de stabilirea unor zone comunicante între înclinațiile adverse amintite găsindu-le în străfundurile naturii umane unde nu mai există distincția lor rațională și de unde ele răzbat diferit în exterior, uneori într-un chip cu totul imprevizibil.

„Dar manevrele inconștiente ale unui suflet pur sînt și mai ciudate decît combinațiile viciului."

Una din atitudini dusă pînă la capăt se poate schimba cu ușurință în contrariul ei. Personajele lui Radiguet se disting prin această dualitate emoțională căutîndu-și totdeauna echilibrul în extreme, deci în cel mai nesigur punct. François de Séryeuse, atins de morbul perfecțiu-

nii descoperă *„gustul purității în cele mai impure colțuri ale inimii sale"*.

Nu este vorba aici de o cultivare a paradoxului, de un simplu exercițiu al unei inteligențe speculative, ci de analiza minuțioasă a unor profunde realități sufletești. Abstracțiunea nu covîrșește niciodată, nu simplifică țesătura intimă a psihologiei personajului redată în toată complexitatea cu o unică forță de investigație :

„Credea că iubește nedeslușit pe cînd el avea această senzație de vag numai din cauza unui șoc foarte clar. Dar se temea să dea acestui șoc numele lui adevărat. Nu era de loc obișnuit cu atîta delicatețe, cu o asemenea pudoare față de el însuși. De obicei nu făcea atîtea mofturi pentru a-și mărturisi ceea ce dorea. El, care niciodată nu-și pusese frîu simțurilor și cu atît mai mult gîndurilor, astăzi își interzicea unele. Parcă înțelegea, în sfîrșit, că mai mult decît manierele noastre, pe care le judecă lumea, are importanță politețea inimii și sufletului, pe care oricine dintre noi le controlează singur. De ce n-am avea față de noi înșine maniere alese ? Îi era rușine că pînă acum arătase mai puțină stimă față de el însuși, mai puțină politețe decît față de alții și că-și mărturisise lui însuși unele sentimente pe care nu le-ar fi destăinuit nimănui. Însă în noua lui manie de puritate mergea prea departe... pînă la ipocrizie."

Autorul își alege eroii dintr-o lume înclinată spre rafinament, cea a aristocrației în declin la care orgoliul, decantat de generații, și contactul slab cu existența suspendă firele comunicării înlocuindu-le cu o atmosferă rarefiată și incertă. O teamă nedefinită în fața vieții,

fobia oricărui act existențial dirijează evoluția sufletească a cuplului. În mare, poziția personajelor centrale este aceeași cu cea din *Neastîmpăr*, ceea ce probează încă o dată simetria invocată.

François de Séryeuse și Mahaut de Grimoird nutresc unul față de altul o atracție irezistibilă a cărei piedică pare a fi soțul ei, Anne d'Orgel. Deci, între cei doi, mînați de o pasiune unică, se interpune al treilea a cărui necesitate se face totuși resimțită (într-un mod mult mai limpede în acest roman decît în primul).

Orgoliul, imposibilitatea mărturisirii apropie pe François și Mahaut de personajele lui O'Neill, cu mențiunea că acestea din urmă sînt conștiente deplin, uneori încă de la început, de propriile lor tare sufletești, în timp ce eroii lui Radiguet le descoperă treptat și niciodată complet, acționînd totuși în virtutea lor.

Adevăratele bariere care se opun iubirii, nu stau în lumea exterioară unde autorul discerne cu subtilitate un lanț de pretexte ci în interiorul fiecăruia.

Personajelor din *Bal la contele d'Orgel* le lipsește uitarea de sine, prima condiție a iubirii.

Între sentimentele celor doi și expresia lor firească se ridică un zid care anihilează orice încercare de a comunica și care nu poate fi depășit. Îndrăgostiții din acest roman, din teama de a nu-și face cunoscută pasiunea, acționează constant contrar înclinației lor primare, dar procedînd cu perseverență astfel nu fac altceva decît să-și contureze cu aceeași exactitate sentimentele.

François, invitat de d'Orgeli la masă, conversează mereu cu alte personaje, revers al dorinței de a vorbi cu

Mahaut. Altădată, aflat la distanţă de ei, se grăbeşte să le expedieze o scrisoare, dar nu fiindcă d'Orgelii vor socoti întîrzierea o dovadă a lipsei de amiciţie, ci pentru că nu vrea să rişte nici măcar o bănuială asupra pasiunii ce o nutreşte. Mahaut suferă de aceeaşi incompatibilitate cu sentimentele proprii. Afirmarea ei este negativă şi numai pornind de la această premisă putem desluşi semnificaţia unor atitudini.

Scrisoarea pe care o expediază doamnei de Séryeuse, în care cu o culpabilitate nejustificată de vreun act şi dintr-o vie dorinţă de autoflagelare, îşi mărturiseşte pasiunea, luînd asupra ei povara unei erori hiperbolizate este, de fapt, forma introvertită a unei admirabile scrisori de dragoste pentru François.

Penultima scenă, cea a balului din casa d'Orgelilor, oscilează magistral între sublim şi penibil, dovedind adînca iniţiere a autorului în ascunzişurile destinelor umane. Ceea ce pare absurd urmează totuşi o strictă logică interioară, ceea ce pare iraţional nu este decît un impas al raţiunii, eroii fiind victimele propriei lor clarităţi. Ei evoluează din ce în ce mai conştienţi în acelaşi sens, însă paralel, fără putinţa de a se întîlni, înşişi vinovaţi de vidul care-i separă. Dintre cei invitaţi doar prinţul Narumof, cu acea unică receptivitate slavă, pare să surprindă ceva din această dramă irezolvabilă.

Cei doi suferă de mitul intangibilităţii, spun suferă pentru că în măsura în care îl afirmă sînt şi uzurpatorii lui. Teama că lucrul împlinit nu va fi la înălţimea celui rîvnit este, în roman, la fel de convulsivă ca şi în eşecul unei experienţe. François şi Mahaut, interzicîndu-şi să fie senzuali, nu izbutesc să devină platonici deoarece, contemplaţia fiindu-le insuficientă, cer o apropiere care contravine net primei aspiraţii. Dorinţa de totalitar, de adorare şi realizare concomitentă, dovadă a confuziei discutate dintre ficţiune şi real, conduce cuplul în final spre o stare de crispare. Gustul purităţii atît de abstract trădează o la fel de acută senzualitate.

Unul dintre elementele dominante ale relaţiilor dintre cei doi este fobia mărturisirii care ne îngăduie să pătrundem mai adînc în psihologia personajelor. Această respingere totală a confesiunii nu se referă la cei din jur, caz în care drama ar fi soluţionabilă, ci vizează în primul rînd partenerul, fapt ce înlătură putinţa eliberării din zbuciumul sufletesc iniţial.

Mahaut îşi mărturiseşte sentimentele doamnei de Séryeuse, mai tîrziu chiar şi soţului ei (ceea ce presupune o anumită indiferenţă faţă de amîndoi) dar celui iubit nu. François procedează similar, rob al aceleiaşi claustrări sufleteşti. Din acelaşi motiv, prezenţa contelui d'Orgel nu devine, cum s-ar crede, inoportună, ci dimpotrivă :

„Mahaut şi el, faţă în faţă, departe de a se simţi la largul lor, se gîndeau la contele d'Orgel. Îi stingherea lipsa aceluia a cărui prezenţă de obicei îi stinghereşte pe amanţi."

Care este sursa acestor inconsecvenţe şi temeri ? Încetul cu încetul ne dăm seama că iubirea fiecăruia în parte, este mai mult iubire pentru sine decît pentru celălalt, amîndoi fiind în egală măsură devoraţi de aceeaşi pasiune narcisiacă ce determină destinele eroilor din *Ne-*

astîmpăr. (Pe parcurs aflăm că François și Mahaut erau veri.)

Dar cum iubirea de sine nu se poate profesa de unul singur căci cel ce posedă este același cu cel posedat, ea are neapărată nevoie de un transfer asupra partenerului care nu interesează decît în măsura în care este obiect al iubirii. Or, în scena invocată, contele d'Orgel împiedicînd, prin prezența sa, orice manifestare, transformă simultan pe fiecare dintre cei doi în obiect al iubirii contemplative a celuilalt, oferindu-le unica șansă a comunicării.

Printr-un paradox al naturii umane, iubirea de sine reclamă existența celui de al treilea care s-o intermedieze.

Căutările zadarnice ale celor doi nu reflectă decît dintr-un unghi de vedere, egoismul, căci totdeauna în extreme, la această înălțime, opozițiile se suspendă : indiferența trădează sensibilitatea, egoismul, generozitatea.

Să fie vorba de o sărăcire afectivă care se compensează prin aceste complicate transferuri ? Dimpotrivă, credem că doar o hiperafectivitate, din dorința împlinirii totalitare, unice poate reduce ființa iubită la obiect al iubirii. Partenerul odată transformat în obiect, apropiat sau depărtat excesiv, este supus de celălalt luxurii sau contemplației. Eroii din *Bal la contele d'Orgel* optează pentru ultima alternativă, dar suferă de riscurile celei dintîi, pentru că, de fapt, le doresc pe amîndouă.

Contele Anne d'Orgel, cu o psihologie mai reliefată decît Jacques, personajul similar din *Neastîmpăr*, se complace într-o insuficiență inofensivă care nu acuză și nici nu poate fi acuzată. Dragostea soției se revarsă și asupră-i, de la distanță, părîndu-se că unirea s-ar datora unui sentiment reciproc. Cînd își înșală soția o face dintr-un simț al corectitudinii față de mediul respectiv. Într-un cuvînt, este incapabil de pasiune. Opac la ce se întîmplă în jurul său, nu crede în mărturisirea soției, lipsindu-i imaginația de a realiza în gînd măcar posibilitatea unei legături între François și Mahaut. Și totuși, în măsura în care nimic nu se întîmplă între cei doi, adevărul pare să stea de partea lui. Dar acest adevăr a cărui singură rațiune de a fi constă în dovezi, în ceea ce se întîmplă, și se poate palpa, este insuficient de adevărat.

Una din figurile cele mai interesante ale romanului este Paul Rubin, prieten cu François și opus, de autor, acestuia. De fapt, există un fond comun care le justifică prietenia, o problematică apropiată soluționată în mod deosebit. Amîndoi manifestă o egală suspiciune la adresa propriilor înclinații sufletești, dar în timp ce François se oprește la o fază contemplativă, de acceptare, celălalt, constrîns de poziția sa socială, mînat de dorința de „a ajunge", trece la acțiune. Paul Rubin este prin excelență un crispat :

„A nu voi să fii păcălit era boala lui Paul Rubin. Este boala secolului. Ea poate ajunge uneori pînă la înșelarea altora.

Orice organ se dezvoltă sau se atrofiază în funcție de activitatea sa. Tot neavînd încredere în inima sa, ajunsese să nu mai aibă inimă aproape de loc. Credea că se oțelește, că se întărește ; în fond, se distrugea. Înșelîndu-se complet asupra scopului de atins, această sinucidere lentă

era ceea ce-i plăcea cel mai mult în sinea lui. Credea că astfel va trăi mai bine. Dar nu s-a găsit decît un singur mijloc de a împiedica inima să mai bată : moartea."

Radiguet se dovedeşte neîntrecut în descrierea mediului snob şi cosmopolit în care evoluează personajele sale, trasînd scurte, dar memorabile portrete psihologice : îndrăzneaţa, uşor masculina Hester Wayne, persanul Mirza, cu o înclinaţie orientală spre desfătare, smeritul prinţ Narumof. Cu aceeaşi precocitate, autorul arată o lăudabilă receptivitate, atît de nuanţată, la o spiritualitate diferită de cea franceză, mai ales în cazul ultimelor două personaje citate.

Roman al iubirii „din priviri", *Bal la contele d'Orgel* nu acordă un credit prea mare faptelor, supunîndu-le unei analize minuţioase pătrunzînd în adîncimile unei umanităţi captivate de propria ei imagine, oferind cititorului revelaţia unor descoperiri de prim rang.

Locul lui Raymond Radiguet în evoluţia literelor franceze este unul de excepţie, ca şi cel al confratelui său din veacul al XIX-lea. Afirmată în perioada imediat următoare primului război mondial, perioadă în care se manifestau cele mai contradictorii şi variate tendinţe, de la cele sociologizante pînă la cele net detaşate de realitate, opera sa păstrează un uimitor simţ al proporţiei.

Fiu al veacului al XX-lea, Radiguet reacţionează împotriva raţionalismului excesiv pe care spiritul european îl moştenise de la iluminişti, fiind unul dintre precursorii absurdului :

„Din 1789 sînt forţat să gîndesc. Mă doare capul. Astăzi reclam libertatea de a nu mai gîndi."

Totuşi opoziţia sa în sfera creaţiei este de o limpezime notorie. Există în opera lui Radiguet un impas al raţiunii în sensul heidegerian al termenului, exprimat cu o majoră gravitate şi pondere intelectuală fără acea cochetărie pe care suprarealismul o va oficia mai tîrziu.

„Trebuie să admitem că dacă inima are raţiunile ei pe care raţiunea nu le cunoaşte, este din cauză că aceasta e mai puţin raţională decît inima noastră..." (Neastîmpăr).

Radiguet a avut o puternică vocaţie de moralist care explică afinităţile sale cu creatorii clasicismului francez. Peisajul, descripţia îi repugnă, atenţia fiindu-i mereu concentrată de problemele interioare ale omului tratate cu o obiectivitate ce aminteşte stăruitor stilul veacului al XVII-lea. Din opera sa se pot extrage, cu uşurinţă, „caractere" sau „pilde" pe măsura celor din La Bruyère sau La Rochefoucauld. *Le diable au corps* şi *Le bal du comte d'Orgel* seamănă prin sobrietatea şi armonia compoziţiei, prin limbajul purificat de elemente caduce mai mult cu romanele de dragoste clasice, de pildă cu *Princesse de Clèves* al doamnei de Lafayette, decît cu cele romantice sau contemporane autorului.

Iniţiator al unui neoclasicism care va lăsa urme în istoria literaturii franceze, Radiguet se deosebeşte de iluştrii săi predecesori din veacul al XVII-lea prin aceea că limpezimea sa, descinsă dintr-un secol mult mai contradictoriu, devine pe alocuri obscură.

RICHARD REGWALD

TABEL CRONOLOGIC

1903 *18 iunie*. Se naşte, la Saint-Maur, lîngă Paris, Raymond, primul copil dintre cei şapte ai familiei Radiguet. Tatăl viitorului romancier este unul dintre caricaturiştii apreciaţi de cotidianele pariziene. Înţelegerea de care dă dovadă va stimula preocupările artistice ale fiului.

1909—1917 Raymond Radiguet urmează mai întîi cursurile şcolii comunale din Saint-Maur unde profesorii îi consideră strălucitori primii paşi spre studiu. Obţine curînd, pe baza unui examen, o bursă la liceul Charlemagne din Paris. Elev mediocru, judecînd după foile matricole ale liceului.

1917 Lipseşte din ce în ce mai mult de la ore, făcînd primele incursiuni în lumea artistică din Paris. Citeşte, de preferinţă, moraliştii şi povestitorii francezi din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, apoi Stendhal, Proust, Ver-

laine, Rimbaud, Mallarmé, Lautréamont. Tatăl, neliniștit de dezinteresul lui Raymond pentru școală, îl retrage continuîndu-i instrucția acasă. Îi predă singur lecții de greacă și de latină.

1918 *6 mai.* Publică într-o revistă satirică primul poem : *Le canard enchaîné.*
Ducînd caricaturile tatălui său la ziarul *L'Intransigeant* este remarcat de André Salmon care, citindu-i versurile, îl sfătuiește să renunțe la pseudonimul cu care semna : Rajki. La recomandarea acestuia obține mici reportaje la *L'Éveil* și *L'Heure*, ceea ce îi facilitează intrarea în mediile intelectuale. Citește și scrie într-o mică ambarcațiune de pe Marna, proprietate a tatălui său. Îl vizitează pe Apollinaire care, extrem de suspicios la sfîrșitul vieții, recunoscînd în versurile tînărului tonuri din poezia sa, crede că i se joacă o farsă și reacționează prompt. Începe viața de boemă. Raymond Radiguet cunoaște, numai în cîteva luni, floarea artiștilor parizieni din epocă : Juan Gris, Picasso, Modigliani, I. V. Hugo, Louis Durey, Francis Poulenc, Pierre Réverdy, François Bernouard, Georges Auric, Arthur Honneger. Dar cea mai impresionantă cunoștință este cea realizată într-o seară la o expoziție de pictură cu Jean Cocteau de care va fi legat printr-o puternică prietenie. Acesta, entuziasmat de posibilitățile lui Radiguet, îi deschide calea revistelor de avangardă *(Sic, Littérature)* și îi încurajează începuturile literare.
Deși locuiește încă la Saint-Maur, unde pleacă noaptea cu trenul, Raymond rămîne

pentru scurte intervale la Paris, stabilindu-se adesea, în tovărășia lui Cocteau, în modestele hoteluri din cartierul Madeleine. Spre sfîrșitul anului trăiește o aventură amoroasă care va constitui punctul de plecare al romanului *Le diable au corps.*
Iată cum îl descrie André Billy care-l cunoscuse în acel an : *„Aveam înaintea mea un băiețandru plăpînd, parcă lovit și mut de groază, încremenit, fără să fie în stare să plece, cu aerul năucit de tot[1]".*

1920 *20 februarie.* În colaborare cu Darius Mihaud, întors din America de Sud, creează tema unei pantomime pe un cîntec popular brazilian, jucată la această dată de către Comédie des Champs Elysées.
Aprilie. Pleacă împreună cu Cocteau la Carqueiranne, loc de retragere. Scrie, citește, fără orînduială.
Mai. Cocteau și Radiguet scot revista *Le Coq* pe care o conduc pînă în noiembrie. Printre colaboratorii acestei foi fanteziste de avangardă se numără Paul Morand și Tristan Tzara. În numărul editorial, Raymond Radiguet publică o temerară profesiune de credință al cărei titlu figurează cu majuscule : DIN 1789 SÎNT FORȚAT SĂ GÎNDESC ; MĂ DOARE CAPUL.
Îi ajută pe Erik Satie și Jean Cocteau să definitiveze opera comică *Paul et Virginie.* Editorul François Bernouard îi scoate prima plachetă de versuri *Le joues en feu (Cu obrajii înflăcărați).*

[1] André Billy, *L'Oeuvre,* 20 martie 1923.

1921 Radiguet scapă agitației pariziene prin escapadele pe care le întreprinde adeseori la Barbizon și Carqueiranne. Dar chiar în mijlocul frămîntărilor citadine, a existenței fără căpătîi pe care o duce, el își păstrează o claritate interioară, după cum ne mărturisește o altă cunoștință a sa, Joseph Kessel : *„Nimic mai puțin ordonat decît viața sa exterioară, dar nimic mai armonios, mai echilibrat, mai bine construit și mai bine protejat decît viața sa interioară. Putea să treacă din bar în bar, să nu doarmă nopți întregi, să rătăcească dintr-o cameră de hotel în alta, spiritul său lucra cu o luciditate constantă, cu o logică minunată și sigură."* [1]

Vara pe care o petrece la Piquey, aproape de Arcachon în tovărășia lui Cocteau și a altor prieteni este definitorie pentru cariera sa artistică. Scrie ultimele versuri, articole, încercări dramatice și se dedică în întregime întîiului său roman, a cărui primă versiune o termină tot în aceste luni. Îl cunoaște pe editorul Bernard Grasset care-i va tipări cartea. În octombrie, Jean Cocteau expediază următoarea scrisoare către Philippe Berthelot, secretar general al Ministerului Afacerilor Externe :

„Vi-l trimit pe Raymond Radiguet. Este un miracol (nu o minune). Fiu adoptiv al întregului nostru grup. POET. Tocmai a terminat de scris un roman pe care-l socotesc drept una dintre cele patru, cinci capodopere ale literaturii franceze. Dacă i-ați putea găsi un loc la propagandă care să nu-l absoarbă și

[1] Joseph Kessel, *Le Figaro*, 14 iulie 1924.

să-i permită să trăiască, ne-ați ajuta să-i oferim calmul pe care-l merită." [1]

Editura *La Sirène* unde fusese predat inițial *Le Diable au corps* își manifestă serioase rezerve în legătură cu valoarea romanului. În acest an, după cum atestă monografia lui Ionel Jianu (Paris, 1963), Radiguet se numără printre vizitatorii frecvenți ai atelierului lui Brâncuși din Fundătura Ronsin, nr. 8. O călătorie neprevăzută pe care Brâncuși o întreprinde cu Radiguet în Corsica atrage răcirea relațiilor dintre marele sculptor român și Cocteau. De altfel, Brâncuși figurează printre cei care au oferit informații prețioase autorului tezei de doctorat asupra lui Raymond Radiguet, Goesch Keith.

1922 *31 martie*. Raymond Radiguet citește prietenilor, la Fontainbleau, ultima versiune a primului roman.

Iunie. Aflat împreună cu Cocteau la Lavandou, pe țărmul Mediteranei, începe să scrie *Le bal du Comte d'Orgel (Bal la contele d'Orgel)*, pentru care adunase material încă din 1921.

Existența sa, pariziană îndeosebi, este supusă aceleiași agitații și necumpătări. Nopțile și le petrece la noul bar lansat de Cocteau *Le Boeuf sur le toit*, unde maestrul însuși cînta uneori în orchestră. Localul era frecventat de mai toți scriitorii Parisului cu excepția lui Proust, bolnav în acea vreme și retras în genere, din lumea artistică.

[1] Keith Goesch, *op. cit.*

Apar totuși semnele unei gravități și bătrîneți precoce.

1923 La începutul anului, Bernard Grasset, entuziasmat de talentul noului său colaborator, lansează *Le Diable au corps* uzînd de cele mai moderne mijloace de publicitate. Autorul este sărbătorit în mediile literare și mondene. Faima i se răspîndește cu repeziciune. Fotografia însoțită de comentarii elogioase îi apare în cotidianele de mare tiraj, în vitrinele librăriilor, pe ecranele cinematografelor din Paris și provincie. Gloriosul autor părăsește cartierul Montmartre pentru restaurantele cele mai luxoase ale Parisului unde este salutat de chelneri și privit cu curiozitate de clientelă.

Se aud însă și voci potrivnice :

„Le Diable au corps *de domnul Raymond Radiguet... Atenție, țineți-vă bine ! E pretinsa capodoperă «datorată condeiului unui romancier de șaptesprezece ani» pe care șiretlicul exagerat al unui editor îndrăgostit de tiraje mari o anunță de trei săptămîni mulțimii ca pe «diamantul literaturii europene». Ei, ei, domnule editor, fiți mai puțin crud cu copilul dumneavoastră minune. Și nu luați mulțimea drept ceea ce nu este.*" [1]

sau

„Ah ! reclama ! Fără îndoială că adevărul nu se manifestă în combinațiile de librărie, dar totuși cei care vînd ape pentru regenerarea părului, pilule împotriva reumatismului și capodopere ale adolescenților de șaptesprezece ani, ar trebui să nu abuzeze de naivitatea contemporanilor". [1]

[1] Pierre Rives, *La Semaine de la Riviera*, 15 martie 1923.

Radiguet primește următoarea scrisoare de la Paul Valéry :

„Vă mulțumesc că mi-ați trimis cartea dumneavoastră care, în mod necesar, mi-a plăcut prin puritatea, prin mersul ei direct și hotărît, prin acel desen suficient și ca și închis, care dă celor mai mici personaje acea parte de adevăr necesară.

Este greu să vă fac complimente care să se distingă de ceea ce se publică. Astfel mă voi mărgini în a vă dori o totală libertate de spirit. E un punct capital. Păstrați, în privința primei dumneavoastră cărți, aceeași independență pe care ea o arată și pe care o laud, în privința a ceea ce era la modă în timp ce dumneavoastră ați scris-o !

Credeți în sentimentele mele cele mai bune și scuzați-mi sfatul." [2]

Le Diable au corps primește, la 15 mai, Le prix du Nouveau Monde. Din juriu fac parte Bernard Fay, Jean Cocteau, Jacques de Lacretelle, Max Jacob, Jean Giraudoux, Valéry Larbaud, Paul Morand. În cadrul unei ședințe furtunoase, ultimii trei se opun, cu înverșunare, acestei alegeri.

1923 *Iulie-septembrie*. După celebrarea zgomotoasă a celor douăzeci de ani împliniți, se retrage din nou la Piquey, pe țărmul mării, unde lucrează în tovărășia lui Cocteau. Existența lui

[1] Jean Bernard, *Le journal de l'Indre*, 12 aprilie 1923.
[2] Keith Goesch, *op. cit.*

își schimbă aproape complet cursul în această vară. Renunță la boemă, la alcool. Se scoală în fiecare dimineață devreme, bea lapte. Își clasează toate fișele, hîrtiile. Își adună poeziile, le grupează și scrie prefața volumului care i se va edita postum. Atenția îi este, în special, concentrată la terminarea celui de-al doilea roman, *Le bal du comte d'Orgel*. Pregătește un vast poem în proză în care vorbește patetic despre copilărie și locurile natale : *Île de France, Île d'amour.*

Adună material pentru o viață romanțată a prințului-poet Charles d'Orléans pe care nu mai are răgazul să o scrie.

Octombrie. Revine la Paris. Predă manuscrisul romanului lui Bernard Grasset cu care are o îndelungă convorbire.

Decembrie. Face ultimele corecturi la roman în hotelul Fayot unde locuia. Cuprins de febră este sfătuit de prieteni să consulte un medic, dar refuză. Boala revine cu o violență nebănuită și este transportat în grabă la spital. Se declară febra tifoidă și moare cîteva zile mai tîrziu (12 decembrie), înconjurat de părinți și prieteni.

Jean Cocteau descrie astfel ultimele zile :

„«Ascultați, îmi spuse pe 9 decembrie, ascultați un lucru teribil. În trei zile voi fi împușcat de soldații Domnului.» Cum de-abia îmi țineam plînsul născoceam lămuriri contradictorii. «Lămuririle dumneavoastră, continuă el, sînt mai puțin bune ca ale mele. Ordinul e dat. Am auzit ordinul.»

Mai tîrziu mai spuse : «există o culoare care se plimbă și oameni ascunși în această culoare».

L-am întrebat dacă trebuie să-i alung. Răspunse : «Nu puteți să-i alungați pentru că nu vedeți culoarea.»

Apoi se întunecă.

Își mușca buzele, ne numea, își privea cu surpriză mama, tatăl, mîinile." [1]

13 decembrie. Trupul îi este depus la cimitirul Père-Lachaise.

1924 Apare postum *Le bal du comte d'Orgel* întîmpinat cu aprecieri elogioase.

„Dar iată că o nouă carte, operă postumă, ne parvine ca un lung gest de adio. Și primele incertitudini dispar. Nu mai e nici o îndoială, Raymond Radiguet purta amprenta geniului." [2]

„El lasă o carte cu desăvîrșire clasică și, neîndoielnic, singura carte clasică din acești ultimi ani : Le bal du comte d'Orgel." [3]

Circulă totuși zvonuri răuvoitoare care susțin că ar fi vorba de o mistificare, romanul fiind în mare parte scris de Cocteau.

Un editor anonim publică o culegere de poezii obscene pe care le atribuie lui Radiguet. Faptul scandalizează și stîrnește protestele îndreptățite ale prietenilor săi.

1925 Apare volumul de versuri : *Les Joues en feu* (seria a doua) cu prefața scrisă de autor la Piquey, în 1923.

Gloria sa postumă este definitiv consolidată.

---

[1] Raymond Radiguet, *Le bal du comte d'Orgel*, Préface de Jean Cocteau, Bernard Grasset, Paris, 1924.

[2] Georges Lefèvre, *Tutrau*, 5 iulie 1924.

[3] Edmond Jaloux, *La Semaine litteraire*, 26 iulie 1924.

1947 Prima adaptare cinematografică a romanului *Le Diable au corps* (cu Gérard Philippe.)

1952 Editura „Bernard Grasset" îi tipărește operele complete.

1955 Keith Goesch își susține la Facultatea de litere a Universității din Paris, teza de doctorat în care tratează viața și opera lui Radiguet..

Traduceri

Le Diable au corps în limbile cehă (1924), germană (1925), poloneză (1925), daneză (1930), engleză (1932), spaniolă (1945), italiană (1946), suedeză (1950), japoneză (1952), *Le bal du comte d'Orgel*, în limbile germană (1925, 1953), suedeză (1929), cehă (1925), norvegiană (1928), engleză (1929, 1952, 1953), spaniolă (1941), daneză (1954), italiană (1946), japoneză (1952).

R. R.

CUVÎNT ÎNAINTE

de *Jean Cocteau*

Raymond Radiguet s-a născut la 18 iunie 1903; a murit, fără să-și dea seama, la 12 decembrie 1923, după o viață miraculoasă.

Tribunalul literelor socoate că avea o inimă uscată. Raymond Radiguet avea inima tare. Inima lui de diamant nu reacționa la cel mai mic contact. Îi trebuia foc și alte diamante. Restul nu-l interesa.

Nu învinuiți destinul. Nu vorbiți de nedreptate El era din seminția însemnată a cărei vîrstă se desfășoară prea repede pînă la capăt.

„Adevăratele presimțiri — *scria el la sfîrșitul volumului* „Le diable au corps" — se formează la adîncimi la care mintea noastră nu ajunge. Astfel, uneori, ele ne îndeamnă să facem acte pe care le interpretăm cu totul pe dos... Un om dezordonat care e pe moarte și nu se îndoiește de asta, se apucă

deodată să facă ordine în jurul său. Viața lui se schimbă. Își clasează hîrtiile. Se scoală dis-de-dimineață și se culcă devreme. Se lasă de vicii. Cei din jurul său sînt încîntați. Așa că moartea lui brutală pare și mai nedreaptă. Era să trăiască fericit."

De patru luni, Raymond Radiguet devenise punctual ; dormea, clasa, recopia.

Am făcut prostia să mă bucur ; luasem drept o dezordine bolnăvicioasă încîlceala unei mașini care taie cristale.

Iată ultimele lui cuvinte :

„Ascultă, *îmi spune el la 9 decembrie,* ascultă ceva teribil". *Cum pe mine mă înecau lacrimile și născoceam lămuriri contradictorii :* „Lămuririle pe care le ai dumneata, *continuă el,* sînt mai puțin bune decît ale mele. Ordinul a fost dat. Eu l-am auzit."

Mai tîrziu adăugă : „Se plimbă o culoare și sînt ascunși oameni în culoarea asta".

L-am întrebat dacă trebuie să-i alung. Mi-a răspuns : „Nu poți să-i alungi, pentru că nu vezi culoarea".

După aceea se pierdu.

Mișca buzele, ne spunea pe nume, se uita cu mirare la mama lui, la tatăl lui, la mîinile lui.

Raymond Radiguet începe.

Căci lasă trei volume. O culegere de poezii inedite, Le diable au corps, *capodoperă de promisiuni și promisiunile ținute,* Le bal du comte d'Orgel.

Lumea se sperie de un copil de douăzeci de ani care ar publica o carte ce nu se poate scrie la vîrsta asta. Morții de ieri sînt veșnici. Autor fără vîrstă al unei cărți fără dată, iată romanul Balului.

Acestui Bal, *el îi primea corecturile în camera de hotel în care febra îl mistuia. Își propunea să nu facă nici o îndreptare.*

Moartea a făcut să dispară amintirile formației lui : trei nuvele, un vast apendice la Le Diable ; Île de France, Île d'Amour, *și* Charles d'Orléans, *tablou istoric, imaginar, ca și falsa autobiografie a primului său roman.*

Unica cinste pe care o reclam este de a-i fi dat în timpul vieții, lui Raymond Radiguet, locul ilustru pe care i l-a adus moartea.

Jean Cocteau

P. S. Cu toată scîrba pe care-o avea Raymond Radiguet pentru tot ce era monstruos și pentru copiii-minune — la cincisprezece ani spunea că are nouăsprezece — trebuie să amintim că poemele lui au fost scrise între paisprezece și șaptesprezece ani, Le Diable au corps, *între șaisprezece și optsprezece ani,* Balul contelui d'Orgel, *între optsprezece și douăzeci.*

Pentru Balul, *se documenta din 1921. Terminîndu-l la țară, spre sfîrșitul lui septembrie 1923, și-a rupt fișele. În cutia în care erau cele privitoare la*

Charles d'Orléans găsesc una, păstrată în plic. Mi se pare prețioasă. O transcriu :

„Balul d'Orgel :

Roman în care romanesc este psihologia.

Singurul efort de imaginație l-am făcut nu asupra evenimentelor exterioare, ci asupra analizei sentimentelor.

Roman de dragoste castă, tot atît de scabros ca și romanul cel mai puțin cast. Stilul : gen prost, scris așa cum eleganța trebuie să aibă aerul de prost-îmbrăcată.

Mediul : «monden».

Atmosfera : cea necesară desfășurării unor anumite sentimente, dar nu un tablou al lumii bune ; spre deosebire de Proust, decorul nu contează."

Notele următoare care confirmă două pasagii din prefața mea au fost găsite printre fișele lui Raymond Radiguet.

Fără dată.

Relativ la *Le Diable au corps* :

„Unii au vrut să vadă în cartea mea niște confesiuni. Ce eroare ! Preoții cunosc bine acest mecanism al sufletului, observat la băieți și la femei, false confesiuni, din acelea în care iei asupră-ți, din orgoliu, fapte rele, pe care nu le-ai comis. Aceasta pentru a da, totodată, lui *Le Diable* relieful unui roman în care totul să fie fals, și apoi

pentru a prezenta psihologia băiatului care-i eroul cărții. Această fanfaronadă face parte din caracterul lui."

septembrie 1920

„Acești copii-minune spiritual prematuri care devin după cîțiva ani minuni de prostie !"

Care familie nu are un copil-minune ? Ele au inventat cuvîntul. Sigur, există copii-minune. Sînt rareori aceiași. Vîrsta nu are nici o importanță. Opera lui Rimbaud și nu vîrsta la care a scris-o, mă uimește. Toți marii poeți au scris la șaptesprezece ani. Cei mai mari sînt cei care ajung să facă să se uite asta.

D. Paul Valéry, la o recentă anchetă : De ce scriți ? *a răspuns :* Din slăbiciune.

Eu cred, dimpotrivă, că slăbiciune ar fi să nu mai scrii. Rimbaud a încetat să mai scrie, pentru că se îndoia de el însuși și pentru a-și menaja memoria ? Nu cred. Totdeauna faci mai bine. Dar timizii care nu îndrăznesc să-și arate operele, în așteptarea altora mai bune, să nu găsească în asta o scuză a slăbiciunii lor. Căci, într-un anume sens, mai subtil, nu faci niciodată mai bine, nu faci niciodată mai rău.

J. C.

Neastîmpăr*

ROMAN

* Titlul cărţii în limba franceză este *Le diable au corps.*

O să-mi atrag multe reproşuri. Dar ce pot face ? Parcă-i vina mea dacă înainte de declararea războiului am avut doisprezece ani şi cîteva luni ? Nu încape îndoială că tulburările pe care le-am îndurat din cauza acestei perioade extraordinare sînt dintre acelea pe care nu le încerci niciodată la vîrsta asta ; dar cum nu există nimic destul de tare să ne îmbătrînească în ciuda aparenţelor, trebuia să mă comport ca un copil, într-o aventură în care chiar un bărbat s-ar fi descurcat cu greu. N-am fost numai eu în această situaţie. Şi camarazii mei vor păstra despre epoca aceea o altă amintire decît cei mai în vîrstă. Cei care de pe acum au pică pe mine să-şi închipuie ce a fost războiul pentru atîţia băieţi extrem de tineri : patru ani de vacanţă mare.

Noi locuiam la F..., pe malul Marnei.

Părinţii mei erau mai curînd împotriva camaraderiei mixte. Senzualitatea, care se naşte o dată

cu noi și se manifestă încă oarbă, a cîștigat prin asta în loc să piardă.

N-am fost niciodată un visător. Ceea ce altora mai creduli pare un vis, mie mi se părea tot atît de real ca brînza pentru pisică, cu tot clopotul de sticlă de deasupra. Totuși clopotul există.

Cînd clopotul se sparge, pisica profită, chiar dacă stăpînii sînt cei care-l sparg, tăindu-se la mîini.

*

Pînă la vîrsta de doisprezece ani nu-mi aduc aminte de nici o dragoste, afară de o fetiță pe care-o chema Carmen, căreia i-am trimis, printr-un băiat mai mic decît mine, o scrisoare în care îi mărturiseam dragostea mea. Dragostea mă făcu să cred că sînt în drept să-i cer o întîlnire. Scrisoarea i-a fost dată dimineața, înainte de-a se duce la școală. Am pus ochii pe singura fetiță care semăna cu mine, fiindcă era curată și mergea la școală însoțită de o soră mai mică, cum eram și eu însoțit de fratele meu mai mic. Pentru ca acești doi martori să nu spună nimic, am imaginat să-i căsătoresc oarecum. Așa că în scrisoarea mea am pus o scrisoare din partea fratelui meu, care nu știa să scrie, adresată domnișoarei Fauvette. Am explicat fratelui meu intervenția mea, ca și norocul nostru de-a nimeri tocmai două surori de vîrsta noastră și cu nume de botez atît de deosebite. Am avut mîhnirea

să constat că nu mă înșelasem asupra seriozității lui Carmen, cînd, după ce am luat dejunul cu părinții mei care mă răsfățau și nu mă certau niciodată, m-am întors la școală.

Camarazii mei de-abia avuseseră timp să se așeze în bănci — eu la celălalt capăt al clasei, stînd pe vine ca să-mi iau dintr-un dulap din perete volumele pentru lectura cu glas tare — cînd intră directorul. Elevii s-au sculat în picioare. El ținea în mînă o scrisoare. Picioarele mi se muiară, volumele îmi căzură jos și le ridicai, în timp ce directorul vorbea cu profesorul. Elevii din primele bănci se și întoarseră spre mine — roșu ca racul, așezat în fundul clasei — fiindcă auziseră șușotindu-se numele meu. În cele din urmă, directorul m-a chemat, și pentru a mă pedepsi în chip delicat, fără să trezească, credea el, nici un gînd rău celorlalți elevi, mă felicită pentru că am scris o scrisoare de douăsprezece rînduri fără nici o greșeală. M-a întrebat dacă într-adevăr o scrisesem singur, apoi mă rugă să vin cu el în biroul lui. Nu ne-am dus pînă acolo. M-a dojenit sever, în curte, sub o ploaie torențială. Ceea ce a tulburat foarte mult noțiunile mele de morală, a fost faptul de-a fi considerat tot atît de grav că am compromis fata (ai cărei părinți îi trimiseseră declarația mea de dragoste), ca și faptul de-a fi șterpelit hîrtia de scrisori. M-a amenințat că trimite foaia aceea la mine acasă. L-am implorat să n-o facă. A consimțit, dar mi-a spus că va păstra

scrisoarea și la prima recidivă, nu va mai putea ascunde proasta mea purtare.

Acest amestec de obrăznicie și de timiditate îi dezorienta pe-ai mei și îi înșela, așa după cum la școală, ușurința mea de-a învăța, adevărata lene, făcea să fiu socotit drept un elev bun.

M-am întors în clasă. Profesorul, ironic, îmi spuse Don Juan. Am fost foarte măgulit, mai ales de faptul că-mi citase titlul unei opere pe care o cunoșteam și pe care camarazii mei nu o cunoșteau. „Bună ziua, Don Juan" a spus el și surîsul meu de om care a înțeles despre ce-i vorba, a schimbat atitudinea clasei față de mine. Poate că ea știa de acum că eu însărcinasem un copil din clasele inferioare să ducă o scrisoare unei „fetișcane ușurele", cum spun elevii în limbajul lor dur. Copilul acela se numea Messager [1]; nu-l alesesem după nume, totuși numele acesta îmi inspirase încredere.

La ora unu, l-am implorat pe director să nu spună nimic tatălui meu; la ora patru, ardeam de nerăbdare să-i povestesc totul. Nimic nu mă obliga s-o fac. Am să pun această mărturisire pe socoteala sincerității. Știind că tatăl meu nu se va supăra, eram, în fond, încîntat ca el să cunoască isprava mea.

Am mărturisit deci, adăugînd cu mîndrie că directorul îmi promisese discreție totală (ca unui om

[1] *Messager*, în limba franceză înseamnă trimis, sol

în toată firea). Tata a vrut să știe dacă n-am născocit pe de-a'ntregul acest roman de dragoste. S-a dus la director. În timpul acestei vizite, vorbi în treacăt despre ceea ce el credea a fi o farsă.

— Cum ? spuse atunci directorul mirat și foarte plictisit ; v-a povestit asta ? Mă implorase să tac, spunînd că l-ați omorî.

Această minciună a directorului îl scuza ; ea contribui astfel mai mult la fala mea de bărbat. Am cîștigat pe loc stima camarazilor mei și priviri pline de înțelesuri din partea profesorului. Directorul își ascundea ciuda. Nenorocitul nu știa ceea ce eu știam deja : tata, scandalizat de comportarea lui, luase hotărîrea de a mă lăsa să termin anul școlar, și apoi să mă retragă. Eram atunci la începutul lunii iunie. Mama, nevroind ca această hotărîre să influențeze asupra premiilor și coroanelor mele, își propuse să vorbească de toate astea după distribuirea lor. Cînd sosi ziua aceea, datorită unei nedreptăți a directorului, care se temea oarecum de urmările minciunii sale, am primit, singurul din clasă, coroana de aur, pe care o meritam și premiul de excelență [1]. Greșită socoteală : din cauza asta școala pierdu doi din cei mai buni elevi ai ei, fiindcă tatăl celui ce urma să capete premiul de excelență și-a retras și el fiul.

[1] Acordat, în Franța, celui mai bun elev din clasă la toate materiile.

Elevi ca noi serveau ca momeală pentru a atrage alţi elevi.

Mama mă considera prea tînăr ca să merg la liceul „Henric al IV-lea". În capul ei, asta însemna să iau trenul. Am rămas doi ani acasă şi am învăţat singur.

Îmi făgăduisem bucurii fără limită, căci reuşind să fac în patru ore ceea ce colegii mei făceau în două zile, eram liber mai mult de jumătate de zi. Mă plimbam singur pe malul Marnei, care era atît de mult rîul nostru, încît surorile mele spuneau, vorbind de Sena, că-i „o Marnă". Mergeam chiar cu barca tatii, cu toate că nu-mi da voie, dar fără să vîslesc şi fără să-mi mărturisesc că frica mea nu era aceea de a nu-l asculta, ci frica pur şi simplu. Citeam, culcat în barcă. În 1913 şi 1914 am citit aşa, două sute de cărţi. Nu ceea ce se cheamă cărţi proaste, ci mai curînd cele mai bune, dacă nu pentru folosul minţii, cel puţin pentru valoarea lor. Astfel, mult mai tîrziu, la vîrsta cînd adolescenţa dispreţuieşte cărţile din „Biblioteca roză", m-a atras farmecul lor copilăresc, pe cînd atunci, în timpul acela, n-aş fi vrut să le citesc pentru nimic în lume.

Partea proastă a acestor recreaţii, alternînd cu învăţatul era aceea că transforma pentru mine tot anul în nişte false vacanţe. Aşa fiind, învăţatul meu de fiecare zi era o nimica toată, însă cum eu învăţam mai puţin timp decît ceilalţi, învăţam în plus în timpul vacanţei lor, acest lucru de nimic era dopul de plută pe care o pisică îl poartă toată viaţa atîrnat de coadă, atunci cînd ar prefera, fără îndoială, să poarte, o singură lună, o tinichea.

Adevărata vacanţă se apropia, dar asta mă interesa foarte puţin, fiindcă, pentru mine, însemna acelaşi regim. Pisica se uita mereu la brînza de sub clopot. Dar izbucni războiul. El sparse clopotul. Stăpînii aveau alte treburi şi pisica se bucură.

La drept vorbind, fiecare se bucura în Franţa. Copiii, cu cărţile lor de premii sub braţ, se înghesuiau lîngă afişe. Elevii proşti profitau de haosul ce domnea în familii.

În fiecare zi mergeam după masă la gara J... la doi kilometri de noi, ca să vedem trecînd trenurile militare. Luam toporaşi şi-i aruncam soldaţilor. Doamne, în halate albe, umpleau gamelele soldaţilor cu vin roşu, risipind litri întregi pe peronul presărat cu flori. Toate acestea laolaltă mi-au lăsat o amintire de foc de artificii. Şi niciodată n-am văzut atîta vin risipit, atîtea flori veştede. A trebuit să pavoazăm ferestrele casei noastre.

Curînd, nu ne-am mai dus la J... Fraţilor şi surorilor mele începea să le fie necaz că e război ; găseau că durează prea mult. Din cauza lui nu puteau merge la mare. Obişnuiţi să se scoale tîrziu, tre-

buiau să cumpere ziarele la ora șase. Slabă distracție ! Însă în jurul lui 20 august, acești tineri monștri căpătară din nou speranță. În loc să se scoale de la masa în jurul căreia oamenii în vîrstă mai întîrzie, ei rămîneau să-l asculte pe tata vorbind de plecare. Fără îndoială n-o să mai avem cu ce merge. Va trebui să călătorim departe de tot, cu bicicleta. Frații mei făceau glume pe seama micei mele surioare : „Roțile bicicletei ei au abia patruzeci de centimetri în diametru. O să te lăsăm singură în drum." Soră-mea plîngea în hohote. Dar ce zel la lustruitul bicicletelor ! Nimănui nu-i mai este lene. Ei îmi propun s-o repare pe-a mea. Se scoală cu noaptea-n cap ca să afle noutăți. În timp ce toți se miră, eu descopăr, în sfîrșit, motivele acestui patriotism : o călătorie cu bicicleta pînă la mare ! și o mare mai departe, mai frumoasă ca de obicei. Ar fi dat foc Parisului ca să plece mai repede. Ceea ce îngrozea Europa devenise singura lor speranță.

Egoismul copiilor este oare atît de diferit de-al nostru ? Vara, la țară, blestemăm ploaia, pe cînd țăranii o doresc.

Mai rar un cataclism fără fenomene prevestitoare. Atentatul austriac, furtuna stîrnită de procesul Caillaux răspîndeau o atmosferă apăsătoare, prielnică oricărei nebunii. Astfel, adevărata amintire de război este de dinaintea războiului.

Iată cum :

Frații mei și cu mine ne băteam joc de un vecin de-al nostru, un omuleț caraghios, un pitic cu o bărbuță albă, care purta glugă, era consilier municipal, și se numea Maréchaud. Toată lumea îi spunea moș Maréchaud. Cu toate că locuiam ușă în ușă, noi nu-l salutam, ceea ce îl înfuria atît de tare, încît într-o zi, nemaiputîndu-se stăpîni, ne opri în drum și ne spuse : „Ei bine ! Un consilier municipal nu se salută ?" Noi am fugit. De la această obrăznicie, ostilitățile au fost declarate. Dar ce ne putea face un consilier municipal ? Cînd se-ntorceau și cînd mergeau la școală, frații mei trăgeau clopoțelul de la poarta lui, cu atît mai multă îndrăzneală cu cît cîinele, care putea să aibă vîrsta mea, nu ne înspăimînta de loc.

În ajunul lui 14 iulie 1914, ieșind în întîmpinarea fraților mei, am fost foarte surprins văzînd o mulțime de oameni îngrămădiți în fața gardului familiei Maréchaud. Cîțiva tei cu crengile rărite nu izbuteau să ascundă vila lor din fundul grădinii. De la ora două după masă, servitoarea lor, într-o criză de nebunie, s-a urcat pe acoperiș și nu voia să coboare. Familia Maréchaud, înspăimîntată de scandal, închisese obloanele, așa că situația tragică a acestei nebune pe un acoperiș părea și mai gravă — casa făcînd impresia că-i părăsită. Oamenii țipau, indignați că stăpînii nu făceau nimic să o salveze pe nenorocita aceea. Ea se clătina pășind pe țigle, fără ca totuși să aibă aerul că-i beată. Aș fi vrut să rămîn acolo tot timpul, dar servitoa-

rea noastră trimisă de mama, veni să mă cheme să-mi fac lecțiile, că altfel o să mă puie să lucrez și duminică. Am plecat disperat și rugîndu-mă lui Dumnezeu ca servitoarea să mai fie pe acoperiș cînd o să mă duc la gară să-l primesc pe tata.

Ea era la postul ei, însă rarii trecători care se-ntorceau de la Paris se grăbeau să ajungă la masă și să nu lipsească de la bal. Nu se uitau la ea decît o clipă, în fugă.

De altfel, pînă acum, pentru servitoare, nu era încă vorba decît de o repetiție mai mult sau mai puțin publică. Ea trebuia să debuteze seara, după datină — ghirlandele luminoase făcîndu-i o adevărată rampă. Erau aprinse toate becurile din stradă și cele din grădină, căci familia Maréchaud, cu toate că simula lipsa de acasă, ca unii ce erau notabili, n-a îndrăznit să nu ilumineze grădina. La fantasticul acestei case a crimei, pe acoperișul căreia se plimba, ca pe o punte de vapor pavoazată, o femeie cu părul vîlvoi, contribuia foarte mult glasul acestei femei : inuman, din gît, de o gingășie care te înfiora.

Pompierii unei comune mici, fiind „voluntari", își văd, în timpul zilei, de alte treburi decît de tulumbă. Lăptarul, cofetarul, lăcătușul sînt cei care, după ce-și termină treaba, vin să stingă incendiul, dacă nu s-a stins de la sine. Îndată după mobilizare, pompierii noștri, afară de asta, au alcătuit un fel de miliție misterioasă, care patrula, făcea exerciții

și „de rond" noaptea. Acești oameni de ispravă sosiră, în sfîrșit, și-și croiră drum prin mulțime.

O femeie păși în față. Era nevasta unui consilier municipal, adversar al lui Maréchaud, și care de cîteva minute o compătimea pe nebună, în gura mare. Ea dădu dispoziții căpitanului. „Încercați s-o luați cu binișorul ; că sărmana mititică este atît de lipsită de blîndețe în casa asta, unde o și bat. Mai ales, dacă teama de-a fi dată afară și de-a rămîne fără slujbă a îndemnat-o să facă asta, spuneți-i că am s-o iau la mine. Am să-i dau de două ori atîta leafă cît avea aici."

Această milă gălăgioasă nu prea impresiona mulțimea. Doamna o plictisea. Toată lumea nu se gîndea decît cum s-o prindă pe nebună. Pompierii, șase la număr, săriră gardul, înconjurară casa, cățărîndu-se din toate părțile. Dar cum apăru unul din ei pe acoperiș, mulțimea, ca copiii la teatru de păpuși, începu să țipe, ca să atragă atenția victimei.

— Da' tăceți odată ! strigă doamna — ceea ce întărîtă pe cei ce strigau din mulțime : „Uite unul ! Uite unul !" Cînd auzi țipetele acestea, nebuna, înarmîndu-se cu țigle, aruncă una drept în coiful pompierului ajuns pe coama casei. Ceilalți cinci coborîră îndată.

În timp ce tirul, manejele, barăcile din piața primăriei se văitau de lipsă de clientelă într-o noapte în care suma încasată trebuia să fie grasă, cei mai îndrăzneți derbedei săreau zidurile și se înghesuiau

pe peluză ca să urmărească goana după nebună. Ea spunea lucruri pe care le-am uitat, cu acea profundă melancolie resemnată pe care o dă glasurilor siguranța că au dreptate, că toată lumea greșește. Derbedeii, care preferau acest spectacol bîlciului, voiau totuși să combine plăcerile. Astfel, tremurînd ca nu cumva nebuna să fie prinsă în lipsa lor, alergau să facă, la repezeală, un tur cu călușeii. Alții, mai cuminți, instalați pe crengile teilor ca pentru o paradă la Vincennes, se mulțumeau să aprindă focuri de artificii și pocnitori.

Se poate ușor închipui spaima soților Maréchaud închiși în casă, în mijlocul acestui zgomot și acestor licăriri.

Consilierul municipal, soțul doamnei miloase, cățărat pe zidul scund al gardului de fier, improviza un discurs despre lașitatea proprietarilor. Lumea îl aplaudă.

Crezînd că pe ea o aplaudă, nebuna salută, cu un pachet de țigle sub fiecare braț, căci arunca din ele de cîte ori vedea sclipind un coif. Cu glasul ei neomenesc mulțumea că, în sfîrșit, a fost înțeleasă. Mă gîndeam la o fată, căpitan corsar, rămasă singură pe vasul care se scufundă.

Mulțimea se împrăștie, cam obosită. Am vrut să rămîn cu tata, dar mama, pentru a potoli această nevoie de amețeală pe care-o au copiii, îi ducea pe-ai ei de la călușei la tobogan. Desigur că încercam această stranie nevoie mai mult decît frații mei. Îmi plăcea să simt că-mi bate inima repede

și neregulat. Dar acest spectacol de o adîncă poezie, mă satisfăcea mai mult. „Ce palid ești", zise mama. I-am spus că din cauza focurilor de artificii. „Ele-mi dau, spusei, culoarea asta verde."

— Mă tem totuși că asta îl impresionează prea mult — îi spuse ea tatii.

— Oh, îi răspunse acesta, nimeni nu-i mai insensibil ca el. Poate să vadă orice, afară de un iepure de casă pe care-l jupoi.

Tatăl meu vorbea astfel, ca să rămîn. Știa însă că acest spectacol mă tulbură. Simțeam că și pe el îl tulbură. L-am rugat să mă ridice pe umeri ca să văd mai bine. În realitate, eram gata să leșin, nu mă mai țineau picioarele.

Acum nu mai rămăseseră decît vreo douăzeci de persoane. Se auziră niște goarne. Era retragerea cu torțe.

O sută de torțe o luminară deodată pe nebună, ca și cum, după lumina blîndă a rampei, explodează magneziul pentru a fotografia o nouă stea. Atunci, fluturînd mîinile în semn de bun rămas, și crezînd că e sfîrșitul lumii, sau pur și simplu că erau gata s-o prindă, se aruncă de pe acoperiș, sparse în cădere marchiza cu un zgomot infernal, și căzu lată jos, pe treptele de piatră. Pînă aici încercasem să suport totul, cu toate că îmi vîjîiau urechile și inima-mi stătuse. Dar cînd am auzit oamenii țipînd „Mai trăiește", am căzut leșinat de pe umerii tatii.

Revenindu-mi în fire, m-a dus pe malul Marnei. Am rămas acolo foarte tîrziu, tăcuți, lungiți în iarbă.

Cînd ne-am întors, mi s-a părut că în dosul grilajului văd o siluetă albă, fantoma fetei în casă ! Era moș Maréchaud cu o scufie de bumbac, contemplînd stricăciunile, marchiza, țiglele, peluzele, straturile, treptele acoperite cu sînge, prestigiul său distrus.

Dacă insist asupra unei astfel de întîmplări, este fiindcă ne face să înțelegem mai bine ca oricare alta strania epocă a războiului, și cu cît anume poezia lucrurilor mă uimea mai mult decît pitorescul.

Am auzit tunul. Erau lupte lîngă Meaux. Se spunea chiar că niște ulani fuseseră prinși lîngă Lagny, la cincisprezece kilometri de noi. În timp ce mătușa mea vorbea despre o prietenă care fugise din primele zile, după ce îngropase în grădină pendule, cutii de sardele, l-am întrebat pe tata cum am putea să luăm cu noi cărțile noastre vechi ; m-ar fi durut tare mult să le pierd.

În sfîrșit, în momentul cînd eram gata să fugim, am aflat din ziare că era zadarnic.

Surorile mele mergeau acum la J... să ducă răniților coșuri cu pere. Descoperiseră o compensație, ce-i drept cam mediocră, a frumoaselor lor proiecte rămase baltă. Cînd soseau la J... coșurile lor erau aproape goale !

Eu trebuia să intru la liceul „Henric al IV-lea" ; dar tata a preferat să mă țină încă un an la țară. Singura mea distracție în această iarnă mohorîtă era să alerg la vînzătoarea noastră de ziare, ca să fiu sigur că o să am un exemplar din *Cuvîntul*, ziar care-mi plăcea și care apărea sîmbătă. În ziua aceea, niciodată nu mă sculam tîrziu.

Dar veni primăvara, pe care o înveseliră primele mele năzbîtii. În primăvara aceea, sub pretextul de-a face colecte, m-am plimbat de multe ori, cu o tînără persoană în dreapta mea. Eu țineam cutia, ea coșul cu insigne. De la cea de-a doua colectă, confrații mei mă învățară să profit de aceste zile libere în care eram aruncat în brațele unei fetițe. De-atunci, ne grăbeam să adunăm în timpul dimineții cît mai mulți bani cu putință, și ne duceam să ne facem de cap toată ziua pe coastele de la Chennevrières. Pentru prima oară avui un prieten. Îmi plăcea să fac cheta cu sora lui. Pentru întîia oară mă înțelegeam cu un băiat tot atît de precoce ca mine, admirîndu-i chiar frumusețea și obrăznicia. Disprețul nostru comun pentru cei de vîrsta noastră ne apropia și mai mult. Numai noi ne credeam în stare să înțelegem lucrurile ; și, în sfîrșit, numai noi ne găseam demni de femei. Ne credeam bărbați. Printr-un noroc, noi nu era să fim despărțiți. René mergea deja la liceul „Henric al IV-lea" și urma să fiu într-o clasă cu dînsul : în a treia. El nu trebuia să învețe greaca ; făcu pentru mine marele sacrificiu de a-i convinge pe părinții lui

să-l lase s-o învețe. În felul acesta aveam să fim tot timpul împreună. Cum el nu făcuse primul an, însemna să se oblige să ia lecții particulare. Părinții lui René nu înțeleseră nimic din toate astea, căci în anul care trecuse, cedînd rugăminților lui, consimțiseră să nu învețe greaca. Ei văzură în asta rezultatul bunei mele influențe și, dacă pe ceilalți camarazi ai lui îi suportau, eu cel puțin eram singurul prieten pe care-l acceptau.

Pentru prima oară, nici o zi din vacanța acelui an nu a fost apăsătoare pentru mine. Am cunoscut deci că nimeni nu scapă urmărilor vîrstei sale, și că periculosul meu dispreț s-a topit ca gheața de îndată ce cineva a binevoit să-mi dea atenție, așa cum înțelegeam eu. Amabilitățile noastre reciproce au scurtat la jumătate drumul pe care orgoliul fiecăruia dintre noi îl avea de făcut.

În ziua redeschiderii cursurilor, René mi-a fost un ghid prețios.

Cu el, totul devenea o plăcere, și mie, care singur nu eram în stare să fac un pas, îmi plăcea să fac pe jos, de două ori pe zi, drumul care despărțea liceul „Henric al IV-lea“ de gàra Bastiliei, de unde luam trenul.

Trei ani trecură astfel, fără altă prietenie, și fără altă speranță decît ștrengăriile de joi — cu fetițele pe care părinții prietenului meu ni le procurau cu naivitate, poftind laolaltă la o gustare după-amiaza pe prietenii fiului lor și prietenele fetei lor — mici

favoruri pe care ni le luam pe ascuns, și pe care ele ni le dădeau pe ascuns, sub pretextul că jucăm gajuri.

Cum veni primăvara, tatălui meu îi făcu plăcere să ne ia, pe frații mei și pe mine, în lungi plimbări. Una din țintele noastre preferate era Ormesson, apoi o luam de-a lungul lui Morbras, un rîu lat de un metru, ce străbătea pajiști în care creșteau flori pe care nu le puteai întîlni în altă parte, și al căror nume l-am uitat. Tufe de năsturel sau de mentă ascund celui care se încumetă să calce pe acolo, locul unde începe apa. Primăvara, rîul aduce cu el mii de petale albe și roz de măceși.

Într-o duminică de aprilie din 1917, așa cum obișnuiam deseori, am luat trenul pentru La Varenne, de unde trebuia să mergem pe jos la Ormesson. Tatăl meu îmi spuse că la La Varenne ne vom întîlni cu niște persoane agreabile, familia Grangier. Auzisem de ei, căci văzusem numele fetei lor, Marta, în catalogul unei expoziții de pictură. Într-o zi îi auzisem pe părinții mei vorbind de vizita unui domn Grangier. Venise cu o mapă plină cu operele fiicei lui, în vîrstă de optsprezece ani. Marta era bolnavă. Tatăl ei ar fi vrut să-i facă o surpriză : acuarelele ei să fie primite la o expoziție de binefacere a cărei președintă era mama. Acuarelele acelea erau lipsite de orice artă : se

simțea în ele o bună elevă a cursului de desen, scoțînd limba, lingînd pensulele.

Pe peronul gării La Varenne, familia Grangier ne aștepta. Domnul și doamna Grangier trebuie să fi fost de aceeași vîrstă, aproape de cincizeci de ani. Dar doamna Grangier părea mai în vîrstă decît bărbatul ei ; cu lipsa ei de eleganță, cu statura ei scundă mi-a displăcut de la prima vedere.

În timpul acestei plimbări, am observat că își încrunta deseori sprîncenele, ceea ce-i acoperea fruntea cu riduri cărora le trebuia un minut ca să dispară. Pentru ca să aibă toate motivele să-mi displacă, fără să-mi reproșez că sînt nedrept, doream să folosească un limbaj ordinar. Dar, în această privință m-a dezamăgit.

Tatăl avea aerul unui om cumsecade, fost subofițer, adorat de soldații lui. Dar unde era Marta ? Tremuram la gîndul unei plimbări numai cu părinții ei. Ea trebuia să vie cu trenul următor „peste un sfert de oră" — explică doamna Grangier, căci nu fusese gata la timp. „Fratele ei o să vie cu dînsa."

Cînd trenul intră în gară, Marta era în picioare pe scara vagonului. „Așteaptă să se oprească", îi strigă mama ei. Această imprudență m-a încîntat.

Rochia, pălăria ei, foarte simple, arătau că n-o interesează părerea necunoscuților. Ținea de mînă un băiețel care părea să aibă unsprezece ani. Era fratele ei, un copil palid, cu părul albineț și ale cărui gesturi, toate, trădau semne de boală.

Pe drum, Marta și eu mergeam înainte. Tatăl meu mergea în spatele nostru, între soții Grangier.

Frații mei căscau de plictiseală cu acest nou mic camarad, plăpînd, care n-avea voie să alerge.

Cum eu o felicitam pe Marta pentru acuarelele ei, ea-mi răspunse modest că nu erau decît niște studii, nu le dădea nici o importanță. O să-mi arate ea ceva mai bun — niște flori stilizate. Am crezut de cuviință ca, pentru prima oară, să nu-i spun că găseam acest fel de flori, ridicole.

De sub pălărie, ea nu putea să mă vadă bine. Dar eu o observam.

— Nu prea semănați cu doamna, mama dumneavoastră, îi spusei.

Era un madrigal.

— Mi se spune cîteodată ; dar cînd o să veniți la noi, am să vă arăt fotografii de-ale mamei cînd era tînără ; îi seamăn foarte mult.

Am rămas foarte mîhnit de acest răspuns și mă rugam lui Dumnezeu să n-o văd pe Marta cînd va avea vîrsta mamei ei.

Vrînd să risipesc jena creată de acest răspuns penibil, și neînțelegînd că penibil putea să fie numai pentru mine, fiindcă, din fericire, Marta nu-și vedea mama cu ochii mei, i-am spus :

— Faceți rău că vă pieptănați așa, părul lins v-ar sta mai bine.

Am rămas îngrozit, căci nu spusesem niciodată asemenea lucru unei femei. M-am gîndit la felul cum eram eu pieptănat.

— Puteți s-o întrebați pe mama (ca și cum ar fi avut nevoie să se justifice !) ; de obicei nu mă piepțăn așa de prost, dar eram în întîrziere și mă temeam să nu pierd și al doilea tren. De altfel, nu aveam de gînd să-mi scot pălăria.

„Ce fel de fată e asta, gîndeam eu, dacă admite ca un băiețandru s-o certe pentru șuvițele ei ?"

Am încercat să-i ghicesc gusturile literare ; am fost fericit că-i cunoștea pe Baudelaire și pe Verlaine, încîntat de felul cum îl înțelegea pe Baudelaire, care totuși nu-mi era pe plac. Ghiceam în el o revoltă. Părinții ei, pînă la urmă, i-au admis gusturile. Martei îi era necaz pe părinți, fiindcă cedaseră din dragoste. În scrisorile lui, logodnicul ei îi vorbea despre ceea ce citea, și dacă îi recomanda unele cărți, o oprea să citească altele. Îi interzisese să citească *Les fleurs du mal* [1]. Neplăcut surprins aflînd că era logodită, m-am bucurat însă să aflu că nu da ascultare unui soldat destul de prostănac încît să se teamă de Baudelaire. Am fost fericit simțind că deseori el trebuie s-o contrazică pe Marta. După prima surpriză neplăcută, m-am bucurat că-i un mărginit, cu atît mai mult cu cît m-aș fi temut dacă și lui i-ar fi plăcut *Les fleurs du mal*, ca viitorul lor apartament să semene cu cel din *La mort des amants* [2]. M-am întrebat mai tîrziu ce mi-ar fi păsat de asta.

[1] *Florile răului*, de Charles Baudelaire.
[2] *Moartea amanților* (fr.).

Logodnicul ei îi interzisese și academiile de desen. Eu, care nu mergeam niciodată, i-am propus s-o conduc, adăugînd că lucram deseori acolo. Dar, temîndu-mă apoi ca nu cumva minciuna mea să fie descoperită, am rugat-o să nu-i vorbească tatii despre asta. Tatăl meu nu știa — îi spusei — că lipsesc de la lecțiile de gimnastică ca să mă duc la *Grande Chaumière*. Căci nu voiam să-și închipuie că nu spun părinților mei că merg la academie, fiindcă mi-ar interzice să văd femei goale. Eram fericit că avem amîndoi un secret și eu, timid, mă și simțeam, cu ea, un tiran.

Eram de asemenea mîndru că mă preferă priveliștii din jur, căci nu făcusem încă nici o aluzie la decorul plimbării noastre. Din cînd în cînd, părinții ei îi strigau : „Uite, Marta, la dreapta, ce frumoase sînt crestele Chennevrièrei" sau, fratele ei se apropia de ea și o întreba cum se cheamă floarea pe care-o culesese. Ea-i asculta distrată, exact cît să nu-i facă să se supere.

Ne-am așezat în fînețele de la Ormesson. În candoarea mea regretam că mersesem atît de departe și că precipitasem atît de mult lucrurile. „După o conversație mai puțin sentimentală, mai naturală — gîndeam eu — aș fi putut s-o uimesc pe Marta și să-mi atrag bunăvoința părinților ei, povestind trecutul acestui sat." M-am abținut însă. Credeam că am motive serioase și mă gîndeam că după tot ce se petrecuse, o conversație atît de în afara grijilor noastre comune nu putea decît să

rupă farmecul. Îmi închipuiam că se petrecuseră lucruri grave. De altfel așa și era, numai că pur și simplu am știut-o mai tîrziu, fiindcă Marta dăduse un alt curs conversației noastre. Eu însă, care nu puteam să-mi dau seama, îmi închipuiam că îi adresasem cuvinte pline de înțelesuri. Credeam că declarasem dragostea mea unei persoane insensibile. Uitam că domnul și doamna Grangier ar fi putut să audă, fără supărare, tot ce-i spusesem fiicei lor, dar oare eu aș fi putut să i le spun față de ei ?

Îmi repetam : „Marta nu mă intimidează !“ Deci numai părinții ei și tatăl meu mă împiedică să mă aplec spre gîtul ei și s-o sărut.

În adîncul meu, un alt băiat era fericit de această piedică. Acest băiat gîndea :

„Ce noroc că nu sînt singur cu ea ! Căci tot n-aș îndrăzni s-o sărut, și n-aș avea nici o scuză.“

Așa trișează timidul.

Luarăm trenul înapoi la gara Sucy. Avînd mai mult de-o jumătate de oră de așteptat, ne-am așezat pe terasa unei cafenele. A trebuit să suport complimentele doamnei Grangier, care mă umileau. Ele atrăgeau atenția fiicei lor că nu eram încă decît un licean, care își va trece bacalaureatul la anul. Marta dori un sirop de rodii ; am comandat și eu unul. Chiar în dimineața aceea, m-aș fi crezut dezonorat bînd sirop de rodii. Tatăl meu nu

înțelegea nimic. Mă lăsa totdeauna să comand aperitive. Tremuram de teamă ca nu cumva să facă vreo glumă pe socoteala cuminţeniei mele. O făcu, însă pe departe, în așa fel încît Marta nu ghici că beam sirop de rodii pentru a face ca ea.

Sosind la F..., ne-am luat rămas bun de la familia Grangier. I-am promis Martei să-i duc joia următoare colecția ziarului *Cuvîntul* și *Un anotimp în infern*.

— Încă un titlu care-o să-i placă logodnicului meu ! Și începu să rîdă.

— Vai, Marta ! spuse încruntîndu-și sprîncenele mama ei, pe care această lipsă de supunere o supăra totdeauna.

Tata și frații se plictisiseră, dar ce-mi pasă ! Fericirea este egoistă.

A doua zi, nu am simțit nevoia să-i povestesc lui René, căruia de obicei îi spuneam tot ce-am făcut duminica. Dar nu eram dispus să suport să mă ia peste picior fiindcă nu o sărutasem pe Marta pe ascuns. Altceva mă surprindea : faptul că astăzi îl găseam pe René mai puțin deosebit de colegii mei.

Iubind-o pe Marta, luam din dragostea pentru René, pentru părinții mei, pentru surorile mele.

Îmi făgăduisem să am destulă voință ca să nu mă duc s-o văd înainte de ziua întîlnirii noastre. Totuși, marți seara, nemaiputînd aștepta, am știut să găsesc slăbiciunii mele justificări destul de bune ca să-mi permit să duc după-amiază cartea și ziarele. În această nerăbdare, Marta va vedea dovada dragostei mele — îmi spuneam — și dacă nu vrea s-o vadă, am să știu s-o silesc.

Un sfert de oră, am alergat ca un nebun pînă la casa ei. Apoi, temîndu-mă c-o deranjez de la masă, am așteptat ud leoarcă, zece minute, în fața porții. Credeam că în acest răstimp palpitațiile inimii mele or să se potolească. Dimpotrivă, ele creșteau. Eram cît pe ce s-o iau la fugă, dar de cîteva minute, de la o fereastră din vecini, o femeie se uita la mine, curioasă, vrînd să știe ce făceam, pitit acolo lîngă poartă. Ea m-a decis. Am sunat. Am intrat în casă. Am întrebat-o pe servitoare dacă doamna era acasă. Aproape imediat doamna Grangier apăru în odăița în care fusesem poftit. Am tresărit, ca și cum servitoarea ar fi înțeles că am întrebat de „doamna" din bună-cuviință, și că venisem s-o văd pe „domnișoara". Roșind, am rugat-o pe doamna Grangier să mă scuze că am deranjat-o la ora aceea, ca și cum ar fi fost ora unu dimineața ; neputînd veni joi, aduceam fetei ei cartea și ziarele.

— S-a nimerit perfect, îmi zise doamna Grangier, fiindcă Marta n-ar fi putut să vă primească. Logodnicul ei a obținut o permisie cu cincisprezece zile mai înainte decît credea. A sosit ieri, și Marta ia masa astă-seară la viitorii ei socri.

Am plecat deci, și fiindcă nu mai aveam prilejul s-o mai văd vreodată, credeam eu, m-am silit să nu mă mai gîndesc la Marta și, în felul acesta, nu făceam altceva decît să mă gîndesc la ea.

Totuși, peste o lună, într-o dimineață, sărind din vagon la gara Bastilia, am văzut-o coborînd din alt vagon. Mergea să caute prin magazine tot felul de lucruri, în vederea căsătoriei. Am rugat-o să mă însoțească pînă la „Henric al IV-lea".

— Uite, zise ea, la anul cînd o să fii într-a doua [1], o să-l ai pe socrul meu profesor la geografie.

Jignit că îmi vorbea despre școală, ca și cum nici o altă conversație n-ar fi fost potrivită pentru vîrsta mea, i-am răspuns înțepat că asta o să fie destul de amuzant.

Încruntă din sprîncene. Și-mi veni în minte mama ei.

Am ajuns la „Henric al IV-lea" și, nevoind să mă despart de ea cu aceste cuvinte pe care le credeam ofensatoare, am hotărît să intru în clasă cu o oră mai tîrziu, după lecția de desen. Am fost fericit că în această împrejurare, Marta nu s-a arătat de-o mare cumințenie, nu mi-a făcut nici un reproș, ba, mai degrabă, voia parcă să-mi mulțu-

[1] În Franța numărătoarea claselor în licee se face invers — clasa întîia fiind deci ultimul an. Așa că, într-a doua, înseamnă în penultimul an de liceu.

mească pentru un asemenea sacrificiu care, în realitate, nu însemna nimic. I-am fost recunoscător că în schimb ea nu mi-a propus s-o însoţesc la cumpărături, ci mi-a dat timpul ei liber, cum i l-am dat şi eu pe-al meu.

Eram acum în grădina Luxembourg; la orologiul Senatului bătu ora nouă. Am renunţat să mai merg la liceu. Printr-o minune, aveam în buzunar mai mulţi bani decît are de obicei un licean în doi ani; îmi vîndusem în ajun mărcile poştale cele mai rare la bursa de timbre, care se ţine în spatele teatrului de păpuşi din Champs-Elysées.

În timpul conversaţiei, Marta spunîndu-mi că lua dejunul la socrii ei, am decis s-o hotărăsc să rămînă cu mine. Sùna ceasul nouă şi jumătate. Marta tresări, încă neobişnuită ca cineva să lase baltă, pentru ea, toate îndatoririle sale, fie şi cele de şcoală. Dar, văzînd că nu m-am ridicat de pe scaunul de fier n-a avut curajul să-mi aducă aminte că ar fi trebuit să stau pe băncile de la „Henric al IV-lea".

Stăteam nemişcaţi. Aşa trebuie să fie fericirea. Un cîine sări din bazin şi se scutură. Marta s-a sculat, ca cineva care după odihna de după-amiază, şi cu faţa încă somnoroasă, îşi scutură visurile. Făcea cu braţele mişcări de gimnastică. Nu socoteam asta semn bun pentru prietenia noastră.

— Scaunele astea sînt prea tari, îmi spuse, ca şi cum ar fi vrut să se scuze că se sculase în picioare.

Era îmbrăcată într-o rochie de mătase subţire, mototolită de cît stătuse jos. Nu m-am putut stăpîni să nu-mi închipui desenele pe care fundul de pai împletit al scaunului le lasă pe piele.

— Hai, mergi cu mine prin magazine, dacă eşti decis să nu te duci la şcoală — spuse Marta — făcînd pentru prima oară aluzie la ceea ce lăsasem baltă pentru ea.

Am mers cu dînsa în mai multe case de lenjerie, nelăsînd-o să comande ceea ce-i plăcea ei şi nu-mi plăcea mie; de pildă, dînd de-o parte rozul, care mă supără, şi care era culoarea ei preferată.

După aceste prime victorii, trebuia să obţin ca Marta să nu dejuneze la socrii ei. Cum nu credeam că ar putea să-i mintă pentru simpla plăcere de a rămîne cu mine, căutam ceva ce ar putea s-o decidă să mă urmeze în chiulul meu de la şcoală. Visul ei era să cunoască un bar american. Nu îndrăznise niciodată să-i ceară logodnicului ei s-o conducă într-unul. De altfel, el nu cunoştea barurile. Aveam acum un pretext. La refuzul ei, plin de o dezamăgire sinceră, am crezut că va veni. După o jumătate de oră, folosind totul pentru a o convinge şi chiar fără să mai stărui, am însoţit-o pînă la socrii ei, în starea de spirit a unui condamnat la moarte, care speră pînă în ultimul moment că se va da o lovitură pe drumul supliciului. Vedeam cum se apropie strada, fără ca să se în-

tîmple ceva. Dar deodată Marta, bătînd în geam, opri șoferul taxiului în fața unui oficiu poștal.

Îmi spuse :

— Așteaptă un moment. Am să-i telefonez soacrei mele că sînt într-un cartier prea depărtat ca să mai pot sosi la timp.

După cîteva minute, nemaiputînd de nerăbdare, am zărit o florăreasă și am ales, unul cîte unul, niște trandafiri roșii, din care am pus-o să facă un buchet. Nu mă gîndeam atît la plăcerea Martei, cît la necesitatea, pentru ea, de a minți încă o dată în seara aceea ca să explice părinților ei de unde-au apărut trandafirii. Proiectul nostru, la prima întîlnire, de a merge la o academie de desen ; minciuna cu telefonul pe care avea s-o repete astăseară, părinților ei, minciună la care se adăuga cea cu trandafirii, erau pentru mine favoruri mai plăcute decît o sărutare. Căci, cum sărutasem deseori, fără prea mare plăcere, buzele fetițelor, și uitînd că asta era pentru că nu le iubeam, nu prea doream s-o sărut pe Marta pe buze. Pe cînd o astfel de complicitate nu mai cunoscusem pînă în ziua aceea.

Marta ieși de la poștă, radioasă, după prima minciună. Am dat șoferului adresa unui bar din strada Dauznou. Ca o fetiță de pension era în admirație în fața vestei albe a barmanului, a grației cu care scutura niște pahare de argint, a numelor stranii sau poetice ale amestecurilor. Din cînd în cînd, mirosea trandafirii roșii, din care se gîndea

să facă o acuarelă, ca să mi-o dea în amintirea acestei zile. I-am cerut să-mi arate o fotografie de-a logodnicului ei. L-am găsit frumos. Simțind ce mare importanță da părerilor mele, am împins ipocrizia pînă la a-i spune că-l găseam foarte frumos, dar cu un aer puțin convins, pentru a-i da să priceapă că vorbeam din politețe. Ceea ce, după mine, trebuia să tulbure sufletul Martei, și să-mi atragă recunoștința ei.

Dar după masă, a trebuit să ne gîndim la motivul ieșirii ei în oraș. Logodnicul ei, ale cărui gusturi le cunoștea, îi lăsase toată grija de-a alege mobilierul lor. Dar mama ei voia cu orice chip să meargă cu ea. În sfîrșit, Marta promițîndu-i să nu facă nebunii, a obținut să se ducă singură. În ziua aceea, trebuia să aleagă vreo cîteva mobile pentru odaia lor de culcare. Cu toate că mă hotărîsem să nu arăt vreo plăcere prea mare sau o nemulțumire la nici unul din cuvintele Martei, mi-a trebuit să fac o mare sforțare pentru a continua să merg pe bulevard cu un pas liniștit care acum nu se mai potrivea cu bătăile inimii mele.

Obligația aceasta de a o însoți pe Marta îmi apăru ca un ghinion. Trebuia deci s-o ajut să-și aleagă o odaie pentru ea și un altul. Apoi am întrezărit mijlocul de-a alege o odaie pentru Marta și pentru mine.

Am uitat atît de repede de logodnicul ei, încît după un sfert de oră de mers, aș fi fost extrem de

mirat aducîndu-mi aminte că, în această odaie, altul va dormi lîngă ea.

Logodnicului ei îi plăcea stilul Ludovic al XV-lea.

Gustul prost al Martei era altul; ea ar fi înclinat mai curînd spre stilul japonez. A trebuit deci să-i combat pe amîndoi. Totul era cine-l bate mai repede pe celălalt. La fiece cuvînt al Martei, ghicind ceea ce o tenta, trebuiam să aleg contrariu, care nu totdeauna îmi plăcea, ca să pară că cedez capriciilor sale, atunci cînd abandonam o mobilă pentru alta, care îi supăra mai puţin ochiul.

Spunea încet: „Şi el care vroia o odaie roz!" Nemaiîndrăznind să-mi mărturisească gusturile ei, le da pe seama logodnicului. Ghiceam că peste cîteva zile o să ne batem joc de ele, amîndoi.

Totuşi, nu înţelegeam bine această slăbiciune. „Dacă nu mă iubeşte, mă gîndeam, ce motiv are să-mi cedeze, să sacrifice preferinţele ei şi ale tînărului acela, pentru ale mele?" Nu găseam nici unul. Cel mai modest ar fi fost însă să-mi spun că Marta mă iubeşte. Totuşi, eram sigur de contrariul.

Marta îmi spusese: „Cel puţin să-i lăsăm tapetul roz". „Să i-l lăsăm!" Numai pentru acest cuvînt mă simţeam aproape gata să dau înapoi. Dar „să-i las tapetul roz" însemna să abandonez totul. I-am arătat Martei cît de mult ar dăuna pereţii roz mobilei simple pe care „noi o alesesem", şi dînd înapoi în faţa scandalului, am sfătuit-o să văruiască pereţii odăii!

Era lovitura de graţie. Toată ziua, Marta fusese atît de hărţuită, încît a primit-o fără revoltă. S-a mulţumit să-mi spună: „Într-adevăr, ai dreptate".

La sfîrşitul acestei zile istovitoare, eram încîntat de pasul pe care-l făcusem. Reuşisem să transform, mobilă cu mobilă, această căsătorie din dragoste, sau mai curînd, din capriciu trecător, într-o căsătorie de convenienţă, şi încă ce fel! căci convenienţa nu-şi avea aici locul, fiecare negăsind la celălalt decît avantajele pe care le oferă o căsătorie din dragoste.

Cînd ne-am despărţit în seara aceea, în loc de a evita pe viitor sfaturile mele, mă rugă s-o ajut şi în zilele următoare la alegerea celorlalte mobile. I-am promis, dar cu condiţia să-mi jure că nu va spune asta niciodată logodnicului ei, pentru că singurul motiv, care pînă în cele din urmă ar fi putut să-l facă să accepte aceste mobile, dacă o iubea pe Marta, era să creadă că totul pornea de la ea, din plăcerea ei, care avea să devie plăcerea lor.

Cînd m-am întors acasă, mi s-a părut că citesc în privirea tatălui meu că şi aflase despre aventura mea. Fireşte că nu ştia nimic; cum ar fi putut să ştie?

„Eh! la urma urmelor, Jacques o să se obişnuiască cu odaia asta", spuse Marta. Culcîndu-mă, îmi tot spuneam că dacă ea se gîndeşte la căsătoria ei înainte de-a adormi, astă-seară trebuie s-o

considere cu totul altfel decît în zilele precedente. Pentru mine, oricare ar fi fost sfîrșitul acestei idile, eram dinainte răzbunat pe Jacques al ei; mă gîndeam la noaptea lor de nuntă în această odaie austeră, în „odaia *mea* !“.

A doua zi dimineața, am pîndit în stradă factorul care trebuia să aducă înștiințarea că am lipsit de la școală. Mi-a dat-o, am băgat-o în buzunar, aruncînd celelalte scrisori în cutia de la poartă. Era un procedeu prea simplu ca să nu mă folosesc totdeauna de el.

A lipsi de la școală însemna, după mine, că eram îndrăgostit de Marta. Mă înșelam. Marta nu era pentru mine decît un pretext pentru acest chiul. Și dovadă e faptul că, după ce gustasem, în tovărășia Martei, din farmecele libertății, am vrut să le gust singur, apoi să fac adepți. Libertatea deveni pentru mine, repede, un stupefiant.

Anul școlar era pe sfîrșite și vedeam, cu groază, că lenea mea era să rămînă nepedepsită, pe cînd eu doream eliminarea mea din liceu, în sfîrșit, o dramă care să încheie această perioadă.

Tot trăind cu aceleași gînduri, de a nu vedea decît un singur lucru, dacă îl vrei cu pasiune, nu mai iei în seamă vinovăția dorințelor tale. Desigur, eu nu căutam să-l supăr pe tata; totuși, doream un lucru care l-ar fi supărat cel mai mult. Școala a fost totdeauna un chin pentru mine; Marta și libertatea au izbutit să mi-o facă de nesuferit. Îmi dădeam bine seama că, dacă țineam

mai puțin la René, era numai pentru că îmi aducea aminte de ceva din liceu. Sufeream, și această teamă mă făcea chiar să sufăr fizicește, ca de-o boală, la gîndul de-a mă afla și anul viitor în mediul neghiob al colegilor mei.

Spre nenorocirea lui René, îl făcusem să împărtășească prea mult viciul meu. Astfel, cînd mai puțin dibaci decît mine, îmi spuse că era dat afară din liceul „Henric al IV-lea“, am crezut că eram și eu. Trebuia să-i spun tatii, căci mi-ar fi fost recunoscător că i-am spus-o chiar eu; înaintea scrisorii supraveghetorului, scrisoare prea serioasă ca s-o șterpelesc.

Era într-o miercuri. A doua zi, care era liberă, am așteptat ca tata să fie la Paris ca s-o previn pe mama. Perspectiva a patru zile de neliniște în căsnicia ei, o alarmau mai mult decît știrea. Apoi am plecat pe malul Marnei, unde Marta îmi spusese că va veni poate și ea. Nu era acolo. Am avut noroc. Dragostea mea, trăgînd din această întîlnire o energie răufăcătoare, aș fi putut apoi să lupt împotriva tatălui meu; pe cînd furtuna izbucnind după o zi zadarnică, plină de tristețe, m-am întors cu capul în jos cum se cuvenea. M-am întors puțin după ora cînd știam că tata avea obiceiul de-a fi acasă. Deci „știa“. M-am plimbat prin grădină, așteptînd să mă cheme. Surorile mele se jucau liniștite. Presimțeau ceva. Unul din frații mei, destul de agitat de furtună, îmi spuse să mă duc în odaia în care tata se întinsese.

Ţipete, ameninţări, mi-ar fi îngăduit să mă revolt. A fost mai rău. Tatăl meu tăcea ; apoi, fără nici o mînie, chiar cu o voce mai blîndă ca de obicei, îmi spuse :

— Ei bine, ce vrei să faci acum ?

Lacrimile, care nu puteau să ţîşnească din ochii mei, bîzîiau ca un roi de albine prin capul meu. Unei voinţe, aş fi putut să i-o opun pe-a mea, chiar neputincioasă. Dar în faţa unei astfel de blîndeţi, nu m-am gîndit decît să mă supun.

— Ceea ce-o să-mi porunceşti să fac.

— Nu, nu minţi din nou. Te-am lăsat totdeauna să faci ce vroiai ; continuă. Fără îndoială că o să-ţi dai toată silinţa să nu mă faci să mă căiesc.

Cînd eşti foarte tînăr, eşti foarte înclinat, ca şi femeile, să crezi că lacrimile aranjează totul. Tatăl meu nu-mi ceru nici măcar să plîng. Faţă de generozitatea lui, îmi era ruşine de prezent şi de viitor. Căci simţeam că orice i-aş spune, aş minţi. „Cel puţin dacă această minciună i-ar aduce o alinare, gîndeam, înainte de a fi pentru el un izvor de noi supărări." Sau mai degrabă nu, — eu tot mai caut să mă mint pe mine. Ceea ce vroiam, era să fac ceva, deloc mai obositor decît o plimbare, şi care ar lăsa, ca şi ea, gîndului meu libertatea de a nu se despărţi de Marta nici o clipă. M-am prefăcut atunci că vreau să pictez, şi că n-am avut niciodată curajul s-o spun. Încă o dată, tatăl meu nu a spus nu, cu condiţia să continui a învăţa acasă ceea ce ar fi trebuit să învăţ la liceu, avînd însă voie să pictez.

Cînd legăturile nu sînt încă trainice, pentru a pierde pe cineva din vedere e destul să nu te duci o dată la o întîlnire. Tot gîndindu-mă la Marta, mă gîndeam la ea din ce în ce mai puţin. Gîndul meu proceda la fel cum procedează ochii noştri cu tapetul de pe pereţii odăii noastre. Tot văzîndu-l, nu-l mai văd.

Lucru de necrezut ! Începuse chiar să-mi placă să lucrez. Nu minţisem, cum mă temeam.

Cînd ceva, venit din afară, mă obliga să mă gîndesc mai stăruitor la Marta, mă gîndeam la ea fără dragoste, cu melancolia pe care o simţi pentru ceva care ar fi putut să fie. „Eh ! îmi spuneam, ar fi fost prea frumos. Nu poţi totodată să alegi patul şi să dormi în el."

Un lucru îl mira pe tata. Nu venea nici o scrisoare din partea supraveghetorului. Pentru asta mi-a făcut prima lui scenă, crezînd că am sustras scrisoarea, că apoi m-am prefăcut anunţîndu-i ştirea de la sine şi astfel obţinusem indulgenţa lui. În realitate, această scrisoare nu exista. Mă credeam dat afară din liceu, dar mă înşelasem. Aşa se face că tatăl meu n-a înţeles nimic, cînd, la în-

ceputul vacanței, am primit o scrisoare de la directorul școlii.

Întreba dacă sînt bolnav și dacă trebuie să mă înscrie pentru anul următor.

Bucuria de a da, în sfîrșit, satisfacție tatii, umplea puțin golul sentimental pe care îl simțeam deoarece, dacă credeam că nu o mai iubesc pe Marta, o consideram cel puțin ca singura dragoste demnă de mine. Ceea ce însemna că încă o iubeam.

Eram în această stare sentimentală cînd, la sfîrșitul lui noiembrie, o lună după ce primisem o scrisoare de înștiințare a căsătoriei ei, am găsit, întorcîndu-mă acasă, o invitație din partea Martei, care începea cu următoarele cuvinte:

„Nu înțeleg nimic, de ce această tăcere. De ce nu vii să mă vezi? Fără îndoială, ai uitat că mi-ai ales mobilele...“

Marta locuia la J...; strada ei cobora pînă la Marna. Pe fiecare trotuar erau înșirate cel mult o duzină de vile. M-a mirat că vila ei era atît de mare. În realitate, Marta locuia numai etajul de sus, proprietarii ei și un menaj de bătrîni împărțeau parterul.

Cînd am sosit la ceai, era întuneric. Numai o fereastră, în lipsa unei prezențe omenești, destăinuia că undeva ardea focul. Văzînd fereastra aceea iluminată de flăcări inegale, ca niște valuri, am crezut că e un început de incendiu. Poarta de fier

a grădinii era întredeschisă. M-am mirat de o asemenea neglijență. Am căutat soneria: n-am găsit-o. În sfîrșit, urcînd cele trei trepte ale scării, m-am decis să bat în geamurile parterului din dreapta, în dosul cărora auzeam glasuri. O femeie bătrînă deschise ușa: am întrebat-o unde locuia doamna Lacombe (noul nume al Martei). „Deasupra“. Am urcat scara pe întuneric, poticnindu-mă, lovindu-mă, mort de teamă să nu se fi întîmplat vreo nenorocire. Am bătut. Mi-a deschis Marta. Eram cît pe ce să-i sar de gît, ca oamenii care abia se cunosc, atunci cînd au scăpat de-un naufragiu. N-ar fi înțeles nimic. Fără îndoială, a găsit că aveam un aer zăpăcit căci, înainte de toate, am întrebat-o de ce „făcuse focul“.

— Fiindcă așteptîndu-te am făcut în căminul din salon un foc de lemn de măslin, la lumina căruia citeam.

Intrînd în odăița care-i servea de salon puțin încărcată cu mobile, și pe care draperiile, covoarele groase, moi ca părul unui animal, o micșorau într-atîta încît avea aerul unei cutii, am fost totodată fericit și nenorocit, ca un dramaturg care, văzîndu-și piesa, descoperă, prea tîrziu, unele greșeli.

Marta se întinsese din nou de-a lungul căminului, zgîndărind jăratecul, atentă să nu amestece vreun tăciune cu cenușa.

— Poate nu-ţi place mirosul de măslin ? Socrii mei au adus pentru mine o provizie de la proprietatea lor din sud.

Marta părea că se scuză de ceva fără importanţă, inventat de ea, în odaia asta care era opera mea. Poate că acest element nou distrugea un ansamblu, pe care-l înţelegea greşit.

Dimpotrivă. Focul mă încîntase, ca şi faptul de a aştepta ca şi mine, să se simtă fierbinte pe o parte, ca să se întoarcă pe cealaltă. Faţa ei liniştită şi serioasă nu-mi păruse niciodată mai frumoasă decît în această lumină sălbatică. Neîmprăştiindu-se în odaie, lumina îşi păstra toată puterea. Îndată ce te depărtai de ea, era întuneric şi dădeai peste mobile.

Marta nu ştia să fie zburdalnică. În veselia ei rămînea serioasă.

Lîngă ea, îmi simţeam sufletul cuprins, încetul cu încetul, de-o toropeală ; o găseam schimbată. Acum, cînd eram sigur că n-o mai iubesc, începeam s-o iubesc. Simţeam că nu sînt în stare de calcule, de uneltiri, de tot ceea ce, pînă atunci, şi chiar în acel moment, credeam că dragostea nu poate să se lipsească. Deodată, mă simţeam mai bun. Această schimbare bruscă ar fi deschis ochii altuia : eu n-am văzut că eram îndrăgostit de Marta. Dimpotrivă, am văzut într-asta dovada că dragostea mea murise şi că o prietenie frumoasă îi lua locul. Această lungă perspectivă de prietenie a făcut să admit deodată cît de criminal ar fi fost alt sentiment, jignind un om care o iubea, căruia trebuia să-i aparţină, şi care nu putea s-o vadă.

Totuşi, altceva ar fi trebuit să mă lămurească asupra adevăratelor mele sentimente. Cu cîteva luni în urmă, cînd o întîlneam pe Marta, pretinsa mea dragoste nu mă împiedica s-o judec, să găsesc urîte cele mai multe din lucrurile pe care ea le găsea frumoase şi mai tot ce spunea, copilăros. Astăzi, dacă nu gîndeam ca ea, mă simţeam vinovat. După grosolănia primelor mele dorinţi, acum, gingăşia unui sentiment mai adînc mă înşela. Nu mă mai simţeam în stare să fac nimic din ceea ce îmi propusesem. Începeam s-o respect pe Marta, pentru că începeam s-o iubesc.

Am venit în fiecare seară ; nici nu mă gîndeam s-o rog să-mi arate camera ei, cu atît mai puţin s-o întreb cum găsea Jacques mobilele noastre. Nu-mi doream altceva decît această logodnă veşnică, trupurile noastre întinse lîngă cămin, atingîndu-ne unul pe altul, şi eu, neîndrăznind să mă mişc, de teamă ca nu cumva un singur gest al meu să alunge fericirea.

Dar Marta, care simţea acelaşi farmec, credea că-l simte numai ea. În toropeala mea fericită, ea văzu indiferenţă. Crezînd că n-o iubeam, şi-a închipuit că o să mă plictisesc repede de acest salon liniştit, dacă nu va face nimic ca să mă lege de ea.

Tăceam amîndoi. Eu vedeam în asta o dovadă de fericire.

Mă simţeam atît de aproape de Marta, cu siguranţa că ne gîndeam în acelaşi timp la aceleaşi lucruri, încît mi-ar fi părut absurd să-i vorbesc, ca şi de a vorbi tare fiind singur. Această tăcere o copleşea pe biata mititică. Înţelept ar fi fost să întrebuinţez mijloace grosolane de a comunica, precum vorba sau gestul, deplîngînd în acelaşi timp că nu există altele, mai subtile.

Văzîndu-mă în fiecare zi înfundîndu-mă din ce în ce mai mult în această muţenie delicioasă, Marta şi-a închipuit că mă plictiseam din ce în ce mai mult. Se simţea gata la orice ca să mă distreze. Cu părul despletit, îi plăcea să doarmă lîngă foc. Sau, mai curînd, eu credeam că doarme. Somnul îi era un pretext ca să-şi puie braţele în jurul gîtului meu, şi cînd se deştepta, cu ochii umezi, să-mi spuie că tocmai avusese un vis urît. Nu vroia niciodată să mi-l povestească. Eu profitam de somnul ei prefăcut, ca să-i miros părul, gîtul, obrajii fierbinţi, atingîndu-i uşor ca să nu se trezească ; toate dezmierdările, care nu sînt, cum se crede, moneda măruntă a dragostei, ci dimpotrivă, cea mai rară şi la care numai pasiunea poate să recurgă. Credeam că prietenia nu le îngăduie. Începeam totuşi să desperez serios de faptul că numai dragostea ne dă dreptul asupra unei femei. M-aş fi lipsit bucuros de dragoste, dar niciodată de a nu avea un drept asupra Martei. Şi, pentru

a-l avea, eram decis chiar să mă îndrăgostesc, crezînd în acelaşi timp că-mi pare rău. O doream pe Marta şi asta nu înţelegeam.

Cînd dormea aşa, cu capul rezemat de unul din braţele mele, mă aplecam asupra ei ca să-i văd faţa îmbujorată de flăcări. Era ca şi cum mă jucam cu focul. Într-o zi, cînd m-am apropiat prea mult, fără totuşi ca faţa mea s-o atingă pe-a ei, am fost ca acul care depăşeşte cu un milimetru zona interzisă şi magnetul îl prinde. E vina magnetului sau a acului ? Aşa am simţit buzele mele pe ale ei. Ţinea încă ochii închişi, dar în mod vădit, ca cineva care nu doarme. Am sărutat-o, uluit de îndrăzneala mea, deşi în realitate ea a fost aceea care, cînd m-am apropiat de faţa ei, mi-a tras capul spre gură. Cu amîndouă mîinile se agăţa de gîtul meu ; nu s-ar fi agăţat mai cu furie nici într-un naufragiu. Şi nu înţelegeam dacă vroia s-o salvez, sau să mă înec cu ea.

Acum se aşezase, ţinîndu-mi capul pe genunchii ei, mîngîindu-mi părul şi repetînd foarte încet : „Trebuie să pleci, nu trebuie să mai vii niciodată". Nu îndrăzneam s-o tutuiesc ; cînd nu mai puteam să tac, căutam îndelung cuvintele, construindu-mi frazele în aşa fel încît să nu-i vorbesc direct, căci dacă nu puteam s-o tutuiesc, simţeam cu cît era încă mai imposibil să-i spun dumneata. Lacrimile mă ardeau. Dacă una cădea pe mîna Martei mă

așteptam mereu s-o aud scoțînd un țipăt. Mă învinovățeam că am tulburat farmecul, spunîndu-mi că într-adevăr am fost nebun să-mi pun buzele mele pe ale ei, uitînd că ea era aceea care mă sărutase. „Trebuie să pleci, nu trebuie să mai vii niciodată." Lacrimile mele de furie se amestecau cu lacrimile de supărare. La fel, furia lupului prins, îl doare tot atît cît și capcana. Dacă aș fi vorbit, aș fi făcut-o pentru a o insulta. Tăcerea mea o neliniști, vedea în ea resemnare. „Deoarece e prea tîrziu — o făceam să se gîndească, în nedreptatea mea poate clarvăzătoare — în definitiv, îmi place tot atît să-l văd suferind." În acest foc eu tremuram de frig, clănțăneam din dinți. La adevărata mea durere, care mă scotea din copilărie, se adăugau sentimente copilărești. Eram spectatorul care nu vrea să plece fiindcă deznodămîntul îi displace. I-am spus : „N-am să plec. Ți-ai bătut joc de mine. Nu mai vreau să te văd."

Căci, dacă nu vroiam să mă întorc la părinții mei, nu vroiam nici s-o revăd pe Marta. Mai curînd aș fi alungat-o din casa ei !

Dar ea plîngea cu hohote : „Ești un copil. Tu nu înțelegi că dacă îți cer să pleci este fiindcă te iubesc."

I-am spus, cu ură, că înțelegeam foarte bine că avea anumite datorii și că bărbatul ei era plecat în război.

Ea scutură din cap : „Înainte de-a te cunoaște, eram fericită, credeam că-mi iubesc logodnicul, îl

iertam că nu mă înțelegea bine. Tu ești cel care mi-a arătat că nu-l iubesc. Datoria mea nu e ceea ce crezi tu. Nu e să nu-l mint pe bărbatul meu, ci să nu te mint pe tine. Pleacă și nu mă crede rea ; curînd mă vei uita. Dar nu vreau să fiu nenorocirea vieții tale. Plîng, fiindcă sînt prea bătrînă pentru tine !"

Acest cuvînt de dragoste era sublim de copilăresc. Și, oricare ar fi pasiunile pe care le voi simți mai tîrziu, niciodată nu-mi va mai fi cu putință să încerc emoția adorabilă de a vedea o fată de nouăsprezece ani plîngînd fiindcă se credea prea bătrînă.

Savoarea primului sărut m-a decepționat ca un fruct pe care îl guști pentru întîia oară. Nu în ceea ce este nou, ci în obișnuință găsim cele mai mari plăceri. Cîteva minute mai tîrziu, nu numai că eram obișnuit cu gura Martei, dar nici nu mai puteam fără ea. Și tocmai atunci voia să mi-o ia pentru totdeauna.

În seara aceea, Marta m-a condus pînă acasă. Ca să mă simt mai aproape de ea, mă ghemuiam sub capa ei, și o țineam de mijloc. Nu mai spunea că nu trebuie să ne mai vedem ; dimpotrivă, era tristă la gîndul că peste cîteva clipe trebuia să ne despărțim. Mă punea să-i jur o mie de nebunii.

În fața casei părinților mei, n-am vrut s-o las pe Marta să plece singură, și am condus-o pînă acasă. Fără îndoială că aceste copilării nu s-ar fi terminat niciodată, căci vroia să mă mai conducă și ea încă o dată. Am primit, cu condiția să mă lase la jumătatea drumului.

Am ajuns cu o jumătate de oră întîrziere la masă. Era pentru prima oară. Am dat vina pe tren. Tata s-a făcut că mă crede.

Nu mai simțeam nici o apăsare. Pe stradă umblam tot atît de ușor ca în visurile mele.

Pînă acum trebuise să renunț la tot ce poftisem cînd eram copil. Pe de altă parte recunoștința îmi strica plăcerea jucăriilor primite. Ce prestigiu ar avea pentru un copil o jucărie care se dăruiește singură ! Eram beat de pasiune. Marta era a mea ; n-o spusesem eu, ci ea. Puteam să-i alint obrajii, să-i sărut ochii, brațele, s-o îmbrac, s-o rostogolesc după bunul meu plac. În delirul meu, o mușcam în locurile unde pielea era goală, pentru ca mama ei să poată bănui că are un amant. Aș fi vrut să pot marca acolo inițialele mele. Sălbăticia mea de copil regăsea vechiul sens al tatuajului. Marta spunea : „Da, mușcă-mă, fă-mi semne, aș vrea ca toată lumea să știe".

Aș fi vrut să-i pot săruta sînii. Nu îndrăzneam să-i cer, gîndindu-mă că va ști să mi-i ofere chiar ea, cum mi-a oferit buzele. După cîteva zile, obișnuindu-mă să o sărut pe gură, nu-mi mai închipuiam altă desfătare.

Făceam lecturi împreună la lumina focului în care ardea adesea scrisorile pe care bărbatul ei i le trimitea în fiecare zi de pe front. După neliniștea din ele, ghiceam că scrisorile Martei erau din ce în ce mai puțin duioase și din ce în ce mai rare. Nu puteam să văd arzînd aceste scrisori fără oarecare jenă. Ele ințețeau o clipă focul și mi-era frică să văd lucrurile mai clar.

Marta, care acum mă întreba deseori dacă era adevărat că mă îndrăgostisem de ea de la prima noastră întîlnire, îmi reproșa că nu i-am spus aceasta înainte de căsătoria ei. Nu s-ar fi măritat, pretindea ea ; căci dacă simțise pentru Jacques un fel de dragoste la începutul logodnei lor, aceasta durînd prea mult din cauza războiului, stinsese încetul cu încetul dragostea din inima ei. Nu-l mai iubea pe Jacques cînd se căsătorise cu el. Spera că aceste cincisprezece zile de permisie acordate lui Jacques vor transforma poate sentimentele ei.

Dar el n-a fost îndemînatec. Cel care iubește îl plictisește totdeauna pe cel care nu iubește. Și Jacques o iubea tot mai mult. Scrisorile lui erau ale unui om care suferă, dar o punea pe Marta prea sus pentru a o crede în stare să-l înșele. Astfel că se învinovățea numai pe el, rugînd-o stăruitor să-i explice cam ce rău a putut să-i facă : *„Mă simt atît de grosolan pe lîngă tine ; simt că fiecare cu-*

vînt al meu te jignește". Marta îi răspundea numai că se înșală, că nu-i reproșează nimic.

Eram atunci la începutul lunii martie. Primăvara era timpurie. În zilele în care nu venea cu mine la Paris, Marta, goală, într-un capot, aștepta să mă întorc de la cursurile de desen, întinsă în fața căminului în care ardea totdeauna măslinul socrilor ei. Le ceruse să-i împrospăteze provizia. Nu știu ce timiditate, decît aceea pe care o simți față de ceea ce nu ai făcut niciodată, mă făcea să mă stăpînesc. Mă gîndeam la Daphnis. Aici Chloé era cea care primise cîteva lecții și Daphnis nu îndrăznea să-i ceară să-l învețe. De fapt, n-o consideram eu pe Marta mai mult ca o fată mare, dată din primele zile ale căsătoriei ei pe mîna unui necunoscut și de mai multe ori luată de el cu forța ?

Seara, singur în patul meu, o chemam pe Marta, fiindu-mi necaz că eu, care mă credeam un bărbat, nu eram îndeajuns ca să sfîrșesc prin a face din ea amanta mea. În fiecare zi, ducîndu-mă la ea, luam hotărîrea fermă de-a nu pleca fără să-mi fi îndeplinit dorința.

În ziua aniversării celor șaisprezece ani ai mei, în luna martie 1918, rugîndu-mă stăruitor să nu mă supăr, mi-a făcut cadou un halat, la fel cu-al ei, pe care vroia să-l port la dînsa. În bucuria mea, eram cît pe ce să fac un calambur, eu care nu făceam niciodată. Investitura mea de bărbat ! Căci mi se părea că pînă acum ceea ce punea stavilă dorințelor mele, era frica de ridicol, de a mă simți

îmbrăcat cînd ea nu era. Întîi m-am gîndit să îmbrac halatul chiar în ziua aceea. Apoi m-am înroșit, înțelegînd cît de multe reproșuri cuprindea cadoul ei.

De la începutul dragostei noastre, Marta îmi dăduse o cheie de la apartamentul ei, ca să nu trebuiască s-o aștept în grădină, dacă, din întîmplare, ar fi fost în oraș. Puteam să folosesc această cheie într-un fel mai puțin nevinovat. Era într-o sîmbătă. M-am despărțit de Marta, promițîndu-i că am să vin a doua zi să iau dejunul cu ea. Dar eram hotărît să mă întorc seara cît se poate de curînd.

Seara, la masă, am spus părinților mei că a doua zi o să fac, cu René, o plimbare lungă în pădurea Sénart. Pentru asta trebuia să plec la ora cinci dimineața. Cum toată casa avea să doarmă încă la ora aceea, nimeni nu putea ghici ora la care am plecat și dacă am dormit în altă parte.

Abia-i vorbisem mamei de acest proiect și ea vroi să-mi pregătească un coș cu provizii, pentru drum. Eram consternat, coșul acela distrugea tot romantismul și frumusețea faptei mele. Eu care mă bucuram dinainte de spaima Martei cînd o să intru în odaia ei, mă gîndeam acum la hohotele ei de rîs văzînd că apare acest Făt-Frumos, cu un coș de gospodină pe braț. În zadar i-am spus mamei că René avusese grijă de toate, ea n-a vrut să

audă de nimic. A rezista mai mult însemna să trezesc bănuieli.

Ceea ce face nenorocirea unora, face fericirea altora. Pe cînd mama îmi umplea coșul acela care-mi strica dinainte prima mea noapte de dragoste, vedeam ochii plini de jind ai fraților mei. Mă gîndeam să li-l ofer lor, pe ascuns, dar după ce ar fi mîncat tot, cu riscul de a primi o bătaie, și pentru plăcerea de a mă nenoroci, ar fi povestit tot.

Trebuia deci să mă resemnez, nici un ascunziș nu-mi părea destul de sigur.

Făcusem jurămînt să nu plec înainte de miezul nopții, ca să fiu sigur că părinții mei dormeau. Am încercat să citesc. Dar cum la primărie bătea ora zece, iar părinții mei erau culcați de mult, n-am putut să mai aștept.

Ei stăteau la primul etaj, eu la parter. Nu-mi pusesem ghetele, ca să pot sări zidul cu cît mai puțin zgomot. Ținînd ghetele într-o mînă, iar în cealaltă coșul acela fragil din cauza sticlelor, am deschis cu băgare de seamă o ușă mică de din dos. Ploua. Cu atît mai bine! Ploaia o să înăbușe zgomotul. Văzînd că lumina încă nu era stinsă în odaia părinților mei, era cît pe ce să mă culc din nou. Dar pornisem. Și așa precauția cu ghetele nu mai era cu putință; fiindcă ploua am fost nevoit să mă încalț; trebuia să sar zidul ca să nu clatin clopoțelul de la poartă. M-am apropiat de zid, lîngă care avusesem grijă, după masă, să pun un

scaun de grădină ca să-mi ușurez evadarea. Zidul avea coama acoperită cu țigle. Din cauza ploii erau alunecoase. Cînd m-am agățat, o țiglă a căzut. Spaima mea înzeci zgomotul căderii. Trebuia acum să sar în stradă. Țineam coșul în dinți; am căzut într-o băltoacă. O clipă nesfîrșită, am rămas în picioare, cu ochii ridicați spre fereastra luminată a părinților mei, spre a vedea dacă, băgînd de seamă ceva, nu făceau vreo mișcare. La fereastră nu apăru nimeni. Eram salvat!

Ca să merg pînă la Marta, am ținut cursul Marnei. Îmi făcusem socoteala să ascund coșul într-un tufiș și să-l iau a doua zi. Din cauza războiului asta era foarte periculos. Într-adevăr, în singurul loc unde era un tufiș și unde puteam să ascund coșul, stătea o sentinelă, care păzea podul din J... Am stat la îndoială mult timp, mai alb la față ca unul care pune un cartuș de dinamită. Am ascuns totuși proviziile.

Poarta Martei era încuiată. Am luat cheia pe care-o lăsa totdeauna în cutia de scrisori. Am trecut prin grădiniță în vîrful picioarelor, apoi am urcat scara de la intrare. Mi-am scos încă o dată ghetele înainte de-a porni pe scară.

Marta era atît de nervoasă! Poate să leșine văzîndu-mă în odaia ei. Tremuram; nu găseam gaura cheii. În sfîrșit, am întors cheia încet, ca să nu trezesc pe nimeni. În antret m-am împiedicat de tocul pentru umbrele. Mă temeam să nu confund soneriile cu butoanele de lumină. Am mers pe di-

buite pînă la ușa odăii. M-am oprit, gîndindu-mă încă să fug. Poate că Marta n-are să mi-o ierte niciodată. Sau dacă aș afla deodată că mă înșeală și aș găsi-o cu un bărbat !

Am deschis. Am șoptit :

— Marta !

Ea-mi răspunse :

— Decît să mă sperii în halul ăsta, ai fi putut veni mîine dimineață. Așadar ți-au dat permisie cu opt zile mai înainte ?

Mă lua drept Jacques.

Dar, dacă vedeam în ce fel l-ar fi primit, aflam în același timp că-mi ascundea ceva. Jacques trebuia deci să vină peste opt zile !

Am aprins. Ea stătea întoarsă cu fața la perete. Era simplu să-i spun : „Eu sînt“ și totuși n-o spuneam. Am sărutat-o pe gît.

— Ai obrazul ud. Șterge-te.

Atunci se întoarse și scoase un țipăt.

De la o clipă la alta își schimbă atitudinea și, fără să-și mai dea osteneala de a-și explica prezența mea nocturnă :

— Dar, scumpul meu, ai să te îmbolnăvești. Dezbracă-te repede !

A alergat să aprindă focul în salon. Cînd s-a întors în odaie, văzînd că nu mă mișc, spuse :

— Vrei să te ajut ?

Eu care mă temeam mai presus de orice de momentul în care va trebui să mă dezbrac și-i vedeam partea ridicolă, binecuvîntam ploaia, datorită căreia acest dezbrăcat lua un sens matern. Dar Marta pleca, se întorcea și iar pleca în bucătărie ca să vadă dacă apa pentru grogul meu se-ncălzea. În sfîrșit, m-a găsit gol pe pat, ascunzîndu-mă pe jumătate sub plapumă. M-a certat : era o nebunie să rămîn gol ; trebuie să mă fricționeze cu colonie.

Apoi Marta deschise un dulap și-mi aruncă o pijama. Trebuia să fie pe măsura mea. O pijama de-a lui Jacques ! Și mă gîndeam la sosirea, foarte posibilă, a acestui soldat, devreme ce Marta crezuse că a venit el.

Eram în pat. Marta veni lîngă mine. I-am cerut să stingă lumina. Căci, chiar în brațele ei, mă temeam de timiditatea mea. Întunericul o să-mi dea curaj. Marta îmi răspunse încet :

— Nu. Vreau să te văd adormind.

La acest cuvînt plin de farmec, am simțit o oarecare jenă. Vedeam în el mișcătoarea blîndețe a acestei femei care risca totul pentru a deveni amanta mea și, neputîndu-mi ghici timiditatea bolnăvicioasă, admitea că eu aș putea să adorm lîngă ea.

De patru luni spuneam că o iubesc, și nu-i dădeam acea dovadă cu care bărbații sînt atît de darnici și care adesea le ține loc de iubire. Am stins lumina cu forța.

M-am regăsit tulburat ca adineauri, înainte de a intra la Marta. Dar ca și așteptarea în fața ușii, cea din fața dragostei nu putea să fie prea lungă.

De altfel, imaginaţia îmi făgăduia asemenea voluptăţi, că nu mai ajungea să le conceapă. Pentru prima oară, de asemenea, mă temeam să samăn cu soţul ei şi să-i las Martei o proastă amintire a primelor noastre clipe de dragoste.

Ea a fost deci mai fericită decît mine, dar în clipa în care ne-am desprins din îmbrăţişarea noastră ea şi ochii ei minunaţi meritau din plin neliniştea mea.

Chipul ei era transfigurat. Mă miram chiar cum de nu puteam stinge nimbul care înconjura aievea chipul ei, ca în icoane.

Uşurat de temerile mele, se iveau altele.

Şi anume că, înţelegînd în sfîrşit puterea gesturilor pe care timiditatea mea nu le îndrăznise pînă atunci, tremuram la gîndul că Marta ar aparţine soţului ei mai mult decît pretindea.

Cum mi-e cu neputinţă să înţeleg ceea ce simt pentru prima dată, trebuia să cunosc aceste plăceri ale dragostei cu fiecare zi mai mult.

Pînă atunci, falsa plăcere îmi aducea o adevărată suferinţă de bărbat : gelozia.

Aveam necaz pe Marta, fiindcă înţelegeam după faţa ei recunoscătoare, tot preţul legăturilor trupeşti. Blestemam omul care, înaintea mea, trezise trupul ei. Îmi dădeam seama de prostia de a fi văzut în Marta o fecioară. În orice alte timpuri, a dori moartea soţului ei ar fi fost o himeră copilăroasă, dar această dorinţă devenea aproape tot atît de criminală ca şi cum l-aş fi ucis. Îi datoram

războiului fericirea mea care de-abia se năştea : aşteptam apoteoza. Speram că el va servi ura mea ca un anonim care comite crima în locul nostru.

Acum plîngeam amîndoi ; fericirea era de vină. Marta îmi reproşa că n-am împiedicat căsătoria ei. Dar oare atunci aş mai fi fost în acest pat ales de mine ? Ea ar fi trăit la părinţii ei ; n-am fi putut să ne vedem. N-ar fi aparţinut niciodată lui Jacques, dar nu avea să-mi aparţină nici mie. Fără el, neputînd să compare, poate ar fi regretat încă, sperînd în mai bine. Nu-l urăsc pe Jacques. Urăsc certitudinea de-a datora totul acestui om pe care îl înşelam. Dar o iubesc prea mult pe Marta pentru a socoti dragostea noastră criminală.

Plîngeam amîndoi, că nu sîntem decît nişte copii fără mijloace. Să mi-o ia pe Marta ! Cum ea nu aparţine nimănui altuia decît mie, ar fi să mi-o ia mie, fiindcă ne-ar despărţi. Ne şi gîndeam la sfîrşitul războiului, care va fi sfîrşitul dragostei noastre. Cu toate jurămintele Martei că va părăsi totul, ştiam că nu mă va urma ; n-am o fire înclinată spre răzvrătire, şi, punîndu-mă în locul Martei, nu-mi închipuiam această nebunească ruptură. Marta îmi explică de ce se credea prea bătrînă. Peste cincisprezece ani, viaţa de-abia va începe pentru mine, mă vor iubi femei care vor avea vîrsta pe care o are ea acum. „N-am să pot face altceva decît să sufăr — adăugă ea. Dacă mă

părăsești, am să mor. Dacă rămîi, va fi din slăbiciune, și am să sufăr văzînd cum îți sacrifici fericirea."

Cu toată indignarea mea, îmi era ciudă pe mine că nu păream destul de convins de contrariul. Dar Marta nu cerea altceva decît să fie convinsă, și argumentele mele cele mai proaste i se păreau bune. Răspundea : „Da, nu m-am gîndit la asta. Simt perfect că nu minți." Eu, față de temerile Martei simțeam încrederea mea mai puțin trainică. Și atunci, mîngîierile mele erau slabe. Aveam aerul că n-o contrazic decît din politețe. Îi spuneam : „Dar nu, nu, ești nebună." Din păcate, eram prea sensibil la tinerețe, pentru a nu întrevedea că o să mă despart de Marta în ziua cînd tinerețea ei se va veșteji, iar a mea va înflori.

Deși mi se părea că dragostea mea a atins forma ei definitivă, ea era de-abia schițată. Slăbea la cel mai mic obstacol.

Deci, nebuniile pe care sufletele noastre le-au făcut în noaptea aceea ne-au obosit mai mult decît cele trupești. Unele parcă ne odihneau de celelalte ; în realitate, ne sfîrșeam. Tot mai mulți cocoși cîntau. Cîntaseră toată noaptea. Am băgat de seamă această minciună poetică : cocoșii cîntă la răsăritul soarelui. Nu era ceva extraordinar.

Vîrsta mea nu cunoștea insomnia. Dar Marta a observat-o și ea, cu atîta mirare, că nu putea fi decît pentru prima oară. Nu a putut înțelege puterea cu care am strîns-o în brațe, căci surpriza ei era pentru mine dovada că nu petrecuse încă nici o noapte albă cu Jacques.

Neliniștea pe care-o simțeam mă făcea să iau dragostea noastră drept o dragoste excepțională. Credeam că sîntem primii care simțim anumite tulburări, neștiind că dragostea este ca poezia, și că toți îndrăgostiții, chiar cei mai mediocri, își închipuie că ei născocesc cine știe ce noutate. Îi spuneam Martei (de altfel fără să cred în ceea ce spuneam), dar ca s-o fac să creadă că împărtășesc temerile ei : „Ai să mă părăsești, or să-ți placă alții", și îmi răspundea că e sigură de ea. În ceea ce mă privește, mă convingeam puțin cîte puțin că am să rămîn cu ea chiar cînd va fi mai puțin tînără, lenea mea sfîrșind prin a face să depindă eterna noastră fericire de energia ei.

Somnul ne surprinsese goi. Cînd ne-am trezit, văzînd-o dezvelită, mi-a fost teamă să nu-i fie frig. I-am pipăit trupul. Ardea. S-o văd dormind îmi dădea o voluptate fără pereche. Peste zece minute, această voluptate mi s-a părut de nesuportat. Am sărutat-o pe umăr. Nu s-a trezit. Un al doilea sărut, mai puțin cast, a acționat cu violența unui ceas deșteptător. Tresări și, frecîndu-și ochii, mă acoperi de sărutări, ca pe cineva pe care îl iubești și pe care îl regăsești în patul tău după

ce-ai visat că a murit. Ea, dimpotrivă, crezuse că visează ceea ce era adevărat, şi trezindu-se mă regăsise.

Se făcuse ora unsprezece. Beam o şocolată, cînd am auzit soneria. M-am gîndit la Jacques. „Numai să aibă o armă." Eu care mă temeam atît de mult de moarte, nu tremuram. Dimpotrivă, aş fi dorit să fie Jacques, cu condiţia să ne omoare. Orice altă soluţie mi se părea ridicolă.

A privi moartea cu calm nu are importanţă decît dacă o privim singuri. Moartea în doi nu mai este moarte, nici măcar pentru necredincioşi. Ceea ce este trist, nu e să părăseşti viaţa, ci să părăseşti ceea ce îi dă un sens. Cînd o dragoste e viaţa noastră, ce diferenţă este între a trăi împreună sau a muri împreună ?

N-am avut timpul să mă cred un erou, fiindcă socotind că poate Jacques n-o va omorî decît pe Marta, sau pe mine, nu mi-am dat seama de egoismul meu. Ştiam eu oare, care din aceste două drame era cea mai groaznică ?

Cum Marta nu se mişca, am crezut că m-am înşelat şi că a sunat cineva la proprietari. Dar soneria răsună iar.

— Taci, nu mişca ! şopti ea, trebuie să fie mama. Uitasem cu totul că urma să treacă după biserică.

Eram fericit să fiu martor la unul din sacrificiile ei. De îndată ce o amantă, un prieten întîrzie cîteva minute la o întîlnire, îmi închipui că au

murit. Atribuindu-i mamei ei o asemenea nelinişte, savuram frica ei şi faptul că o simţea din vina mea.

Am auzit închizîndu-se poarta de la grădină, după o scurtă conversaţie (evident, doamna Grangier întreba la parter dacă în dimineaţa aceea îi văzuseră fata). Marta se uita de după obloane şi-mi spuse : „Ea era". N-am putut rezista plăcerii de-a o vedea şi eu pe doamna Grangier plecînd, cu cartea de rugăciuni în mînă, neliniştită de absenţa de neînţeles a fiicei sale. Se mai întoarse o dată spre obloanele închise.

Acum, cînd nu mai aveam ce dori, simţeam cum devin nedrept. Eram mîhnit că Marta poate s-o mintă fără scrupule pe mama ei, şi reaua mea credinţă îi reproşa că poate să mintă. Totuşi dragostea, care este egoismul în doi, sacrifică totul pentru ea şi trăieşte din minciuni. Împins de acelaşi demon, i-am mai reproşat că mi-a ascuns sosirea soţului ei. Pînă atunci îmi stăpînisem despotismul, nesimţindu-mă în drept să-i dictez Martei. Duritatea mea avea momente de acalmie. Geneam ; „Curînd o să ai oroare de mine. Sînt ca şi soţul tău, tot atît de brutal !" „El nu-i brutal", spunea ea. Îi reproşam atunci şi mai înverşunat : „Atunci ne înşeli pe amîndoi, spune-mi că îl iubeşti, fii mulţumită : peste opt zile o să mă poţi înşela cu el".

Ea îşi muşca buzele, plîngea :

— Ce oare te face să fii atît de răutăcios ? Te implor, nu strica întîia noastră zi de fericire.

— Trebuie să mă iubești prea puțin, pentru ca astăzi să fie întîia ta zi de fericire.

Asemenea lovituri rănesc pe cel care le dă. Nu gîndeam nimic din cele ce spuneam, și totuși simțeam nevoia să le spun. Îmi era cu neputință să-i explic Martei că dragostea mea era din ce în ce mai mare. Desigur că ajungea la vîrsta ingrată, și această sîcîială sălbatică însemna că dragostea își leapădă puful, devenind pasiune. O implorai pe Marta să uite loviturile mele.

Servitoarea proprietarilor vîrî niște scrisori pe sub ușă. Marta le luă. Două erau de la Jacques. Drept răspuns la îndoielile mele : „Fă cu ele ce vrei“, spuse ea. Mi-a fost rușine. I-am cerut să le citească, și să nu-mi spună nimic din ce-i scrie. Marta, printr-unul din acele reflexe care ne împing la cele mai urîte sfidări, a rupt unul din plicuri. S-a rupt greu ; scrisoarea trebuie să fi fost lungă. Gestul ei deveni un nou prilej de imputări. Detestam această sfidare, remușcările pe care nu se putea să nu le aibă după aceea. Cu toate acestea, am făcut un efort și, vrînd să n-o rupă și pe a doua, am luat-o eu ; judecînd după această scenă, era cu neputință ca Marta să nu fie răutăcioasă. La cererea mea, a citit-o. Un reflex putea s-o facă să rupă prima scrisoare, dar nu s-o facă

să spună, după ce-o citise pe-a doua : „Cerul ne răsplătește că n-am rupt scrisoarea. Jacques mă anunță că în sectorul lui permisiile au fost suspendate și că nu va putea veni înainte de-o lună.“

Numai dragostea scuză asemenea greseli de gust.

Soțul acesta începea să mă stingherească mai mult decît dacă ar fi fost aici și ne-ar fi păzit. O scrisoare de la el lua deodată importanța unui spectru. Am luat dejunul tîrziu. Pe la ora cinci ne-am dus să ne plimbăm pe malul apei. Marta a rămas încremenită cînd, dintr-un tufiș, am scos coșul meu, în văzul sentinelei. Povestea cu coșul a distrat-o foarte mult. Nu mă mai temeam să nu fiu caraghios. Mergeam, fără să ne dăm seama de necuviința ținutei noastre, lipiți unul de altul. Degetele noastre se împleteau. Această primă duminică cu soare făcuse să crească plimbăreții cu pălării de pai, ca ploaia, ciupercile. Cei care-o cunoșteau pe Marta, nu îndrăzneau să-i dea bună ziua ; dar ea, nedîndu-și seama de nimic, le spunea bună ziua fără a le-o lua în nume de rău. Ei trebuie să fi văzut în asta un fel de a se mîndri. Mă întreba ca să știe cum am fugit de-acasă. Rîdea și pe urmă chipul i se întuneca ; atunci îmi mulțumea, strîngîndu-mi degetele cu toată puterea, pentru că am înfruntat atîtea primejdii. Am trecut pe la ea, ca să lăsăm coșul.

Drept să spun, am întrevăzut pentru acest coş, prin trimiterea lui ostaşilor, un sfîrşit demn de aventurile ce le avusese. Dar acest sfîrşit era atît de jignitor, că nu l-am mărturisit.

Marta vroia să meargă pe malul Marnei pînă în La Varenne. Urma să luăm masa în faţa insulei Dragostei. Am promis să-i arăt muzeul de blazoane ale Franţei, primul muzeu pe care l-am văzut cînd eram mic de tot şi care m-a uluit. I-am vorbit Martei de el ca de-un lucru foarte interesant. Dar cînd am constatat că muzeul acesta era o farsă, n-am vrut să admit că mă înşelasem atît de mult. Foarfecile lui Fulbert ! Tot ! Crezusem tot. Am pretins că i-am făcut o glumă nevinovată. Nu pricepea, fiindcă nu obişnuiam să glumesc mai niciodată. La drept vorbind, această păţanie mă întristase. Îmi spuneam : „Poate că eu, care astăzi cred în dragostea Martei, am să văd în ea o păcăleală grosolană ca muzeul blazoanelor Franţei."

Căci mă îndoiam adesea de dragostea ei. Uneori, mă întrebam dacă nu eram pentru ea o distracţie, un capriciu de care ar putea să se lipsească de la o zi la alta, încheierea păcii readucînd-o la datoriile ei. Totuşi, îmi spuneam, sînt clipe în care gura, ochii, nu pot să mintă. Cu siguranţă. Dar odată beţi, oamenii cei mai puţin generoşi se supără dacă nu le primeşti în dar ceasul ori portofelul lor. În pornirea asta, ei sînt tot atît de sinceri ca şi cum ar fi în stare normală. Momentele în care nu poţi să minţi sînt tocmai acelea în care minţi cel mai mult, şi mai ales pe tine însuţi. A crede o femeie „în momentul cînd nu poate să mintă" înseamnă să crezi în generozitatea falsă a unui avar.

Perspicacitatea mea nu era decît o formă mai periculoasă a naivităţii mele. Mă credeam mai puţin naiv, eram însă, dar sub altă formă, căci nici o vîrstă nu scapă de naivitate. Naivitatea bătrîneţii nu este din cele mai mici. Această pretinsă clarviziune îmi întuneca totul, mă făcea să mă îndoiesc de Marta. Mai curînd mă îndoiam de mine, negăsindu-mă demn de ea. Chiar de-aş fi avut de o mie de ori mai multe dovezi de dragostea ei, n-aş fi fost mai puţin nenorocit.

Cunoşteam prea bine comoara vorbelor pe care nu le spui niciodată celor pe care îi iubeşti, de teama de a nu părea copilăros ; pentru a nu mă teme, în ceea ce o priveşte pe Marta, de această pudoare dezolantă, sufeream că nu-i pot pătrunde sufletul.

M-am întors acasă la ora nouă şi jumătate. Părinţii mei n-au întrebat cum a fost plimbarea. Le-am descris cu entuziasm pădurea Sénart şi ferigile ei, de două ori mai înalte decît mine. Le-am vorbit şi despre Brunoy, sat încîntător, unde am luat dejunul. Deodată, mama, ironică, m-a întrerupt :

— Fiindcă veni vorba, René a trecut azi după masă pe la patru, pe-aici foarte mirat aflînd că face o plimbare lungă cu tine.

M-am înroșit tot de ciudă. Această aventură, și multe altele, m-au învățat că, deși am anumite predispoziții, nu sînt făcut pentru minciună. Totdeauna mă prind. Părinții mei n-au mai adăugat nimic. Au avut un triumf modest.

De altfel, tatăl meu, în mod inconștient, era complicele primei mele iubiri. El, mai degrabă o încuraja, încîntat că precocitatea mea se afirma într-un fel sau altul. Se temuse totdeauna să nu cad în mîinile unei femei rele. Era mulțumit să mă știe iubit de o fată de treabă. Nu avea să se înfurie decît în ziua în care a avut dovada că Marta vroia să divorțeze.

Mama nu vedea tot așa de bine legătura noastră. Era geloasă. O privea pe Marta ca pe-o rivală. O găsea antipatică, fără să-și dea seama că prin dragostea mea, orice femeie i-ar fi devenit tot așa de antipatică. De altfel, ea era preocupată mai mult decît tata de ceea ce-o să se spuie despre noi. Se mira că Marta putea să se compromită cu un copil de vîrsta mea. Și-n afară de asta, ea fusese crescută la F... În toate aceste orășele de la periferia Parisului, din clipa cînd se îndepărtează de cartierele muncitorești, bîntuie aceleași pasiuni, aceeași sete de mahalagisme ca și în provincie.

Dar, în afară de aceasta, vecinătatea Parisului face ca mahalagismele, presupunerile, să fie mai nerușinate. Acolo fiecare trebuie să-și ție rangul. Așa fiind, din cauză că aveam o amantă al cărei bărbat era soldat, încetul cu încetul și la porunca părinților lor, i-am văzut pe camarazii mei evitîndu-mă. Au dispărut în ordine ierarhică : de la fiul notarului pînă la fiul grădinarului nostru. Mama se simțea jignită de aceste măsuri care mie îmi păreau un omagiu. Mă vedea pierdut din cauza unei nebune. Îi reproșa desigur tatii că mi-a prezentat-o și că acum închide ochii. Dar socotind că tata era cel care trebuie să acționeze, el tăcînd, tăcea și ea.

Toate nopțile mi le petreceam la Marta. Soseam la zece și jumătate și plecam dimineața la cinci sau șase. Nu mai săream peste garduri. Mă mulțumeam să deschid poarta cu cheia mea ; dar sinceritatea asta cerea oarecare grijă. Pentru ca nu cumva clopoțelul să dea de știre îi înfășuram seara limba cu vată. O scoteam a doua zi, cînd mă întorceam acasă.

Acasă, nimeni nu bănuia absențele mele ; nu era același lucru la J... De cîtva timp deja, proprietarii și bătrîna pereche nu mă vedeau bine, abia răspunzînd la saluturile mele.

Dimineața, la ora cinci, pentru a face cît mai puțin zgomot, coboram cu ghetele în mînă. Mi le puneam jos. Într-o dimineață, m-am încrucișat pe scară cu lăptarul. El ținea în mînă bidoanele cu

lapte ; eu ghetele. Mi-a dat bună ziua cu un surîs teribil. Marta era pierdută. Omul avea să povestească întîmplarea în tot J... Ceea ce mă mai chinuia încă și mai mult era situația mea ridicolă. Puteam să dau ceva lăptarului ca să tacă, dar m-am stăpînit, fiindcă nu știam cum să procedez.

După masă, n-am îndrăznit să-i spun nimic Martei despre asta. De altfel, această întîmplare era inutilă pentru compromiterea ei. Asta era de mult fapt împlinit. Zvonurile au socotit-o amanta mea, chiar cu mult înainte de-a fi fost. Nu ne dădusem seama de nimic. În curînd urma să vedem limpede. Astfel, într-o bună zi am găsit-o pe Marta istovită. Proprietarul îi spusese că de patru zile pîndea plecarea mea în zorii zilei. La început nu-i venea să creadă, dar nu mai avea nici o îndoială. Bătrîna pereche a cărei cameră era sub camera Martei se plîngea de zgomotul pe care îl făceam noi zi și noapte. Marta era distrusă, vroia să plece. Nu s-a pus problema să fim mai prudenți în întîlnirile noastre. Nu eram în stare de așa ceva ; ne obișnuisem într-un fel. Atunci Marta a început să înțeleagă multe lucruri care o miraseră. Singura prietenă care îi era într-adevăr dragă, o tînără suedeză, nu-i mai răspundea la scrisori. Am aflat că, într-o zi, corespondentul acestei fete ne zărise în tren, îmbrățișîndu-ne și o sfătuise să nu se mai vadă cu Marta.

Am pus-o pe Marta să promită că dacă izbucnește o dramă, oriunde ar fi — la părinți sau cu

soțul ei, se va ține tare. Amenințările proprietarului, cîteva zvonuri, îmi dădeau toate motivele să mă tem și în același timp să sper o explicație între Marta și Jacques.

Marta mă implorase să vin des s-o văd în timpul permisiei lui Jacques, căruia îi și vorbise de mine. Am refuzat de teamă să nu-mi joc prost rolul și ca să n-o văd pe Marta cu un bărbat prevenitor pe lîngă ea. Permisia trebuia să fie de unsprezece zile. Poate că va face el o șmecherie și va găsi vreun mijloc să rămînă două zile mai mult. Am pus-o pe Marta să-mi jure că o să-mi scrie în fiecare zi. Am așteptat trei zile înainte de-a mă duce la poste-restante, ca să fiu sigur că găsesc o scrisoare. Erau patru. N-am putut să le iau, îmi lipsea unul din actele de identitate necesare. Mă simțeam cu atît mai prost cu cît falsificasem actul meu de naștere, folosirea adresei „post-restant" nefiind permisă decît de la optsprezece ani în sus. Am insistat la ghișeu, cu pofta de a arunca un pumn de piper în ochii domnișoarei de la poștă și de a-i lua scrisorile pe care le ținea în mînă și nu mi le dădea. În cele din urmă, întrucît cei de la poștă mă cunoșteau, am obținut, în lipsă de ceva mai bun, să-mi trimită scrisorile a doua zi la părinții mei.

Hotărît, aveam încă multe de făcut ca să devin bărbat. Deschizînd prima scrisoare a Martei, mă

întrebam cum va izbuti această performanță : să scrie o scrisoare de dragoste. Am uitat că nici un gen epistolar nu este mai ușor : nu-i nevoie pentru asta decît de dragoste. Am găsit scrisorile Martei minunate și demne de cele mai frumoase scrisori de dragoste pe care le citisem. Totuși, Marta îmi spunea în ele lucruri foarte obișnuite și chinul ei de-a trăi departe de mine.

Mă miram că gelozia mea nu era mai usturătoare. Începeam să-l socot pe Jacques ca „soț". Puțin cîte puțin uitam tinerețea lui, vedeam în el un moșneag.

Nu-i scriam Martei ; oricum, erau prea mari riscuri. În fond, eram mai curînd mulțumit că nu puteam să-i scriu simțind, ca în fața oricărui lucru nou, nedeslușita teamă de a nu fi în stare s-o fac și că scrisorile mele ar fi putut să nu-i placă, sau să-i pară naive.

Neglijența mea a făcut ca, după două zile, lăsînd să zacă pe masa mea de lucru o scrisoare de-a Martei, să dispară. A doua zi a reapărut pe masă. Descoperirea acestei scrisori îmi încurca planurile ; profitasem de permisia lui Jacques, de orele lungi de stat acasă, pentru a-i face pe ai mei să creadă că mă depărtasem de Marta ; căci dacă la început mă arătasem fudul pentru ca părinții mei să afle că am o amantă, începeam să doresc ca ei să aibă mai puține dovezi. Și iată că tatăl meu afla adevărata cauză a cuminteniei mele.

Am profitat de acest timp liber ca să mă duc iar la academia de desen ; fiindcă de mult îmi desenam nudurile după trupul Martei. Nu știu dacă tata bănuia asta ; cel puțin el se mira ironic, și într-un fel care mă făcea să roșesc de monotonia modelelor. . .

M-am întors deci la Grande-Chaumière ; lucram mult, ca să adun o rezervă de studii pentru restul anului, rezervă pe care urma s-o împrospătez la următoarea venire a soțului.

L-am văzut iarăși pe René, dat afară de la „Henric al IV-lea". Mergea la „Louis le Grand". Îl luam de-acolo în fiecare seară, după Grande-Chaumière. Ne vedeam pe ascuns, deoarece după eliminarea lui de la liceu și mai ales de cînd cu Marta, părinții lui, care odinioară mă considerau drept un bun exemplu, i-au interzis să mă mai vadă.

René, pentru care dragostea în dragoste părea un bagaj care te-ncurcă, făcea glume pe socoteala pasiunii mele pentru Marta. Neputînd suporta înțepăturile lui, i-am spus ca un laș că nu era o dragoste adevărată. Admirația lui pentru mine, care în ultimul timp slăbise, a crescut pe loc.

Începeam să fiu liniștit în privința dragostei Martei. Ceea ce mă chinuia mai mult, era postul impus simțurilor mele. Enervarea mea era aceea a unui pianist fără pian, a unui fumător fără țigări.

René care își bătea joc de dragostea mea, era totuși îndrăgostit de o femeie pe care credea că o iubește fără dragoste. Acest animal grațios, o spaniolă blondă, era atît de mlădioasă, încît trebuie să fi ieșit din vreun circ. René, care se prefăcea că nu-i pasă, era extrem de gelos. El m-a rugat, jumătate rîzînd, jumătate îngălbenindu-se, să-i fac un serviciu ciudat. Acest serviciu, pentru cine cunoaște liceul, era ideea-tip a liceanului. El vroia să știe dacă femeia aceea l-ar înșela. Era vorba deci să-i fac curte, ca el să-și dea seama.

Serviciul acesta mă încurca. Sfiala mea ieșea la iveală. Dar pentru nimic în lume n-aș fi vrut să par timid și, de altfel, dama m-a scos din încurcătură. Îmi făcu avansuri atît de repede încît timiditatea, care împiedică unele lucruri și obligă la altele, m-a împiedicat să-i respect pe René și pe Marta. Cel puțin speram să aflu în asta o plăcere, dar eram fumătorul deprins cu o singură marcă. Nu mi-a rămas deci decît remușcarea de a-l fi înșelat pe René căruia i-am jurat că amanta lui respingea orice propunere.

Față de Marta nu aveam nici o remușcare. Mă sforțam să am. În zadar îmi spuneam că n-aș fi iertat-o niciodată dacă m-ar fi înșelat, nu servea la nimic. „Nu-i același lucru", îmi aduceam drept scuză, cu admirabila platitudine pe care egoismul o aduce în răspunsurile sale. Tot așa, admiteam foarte bine să nu-i scriu Martei, dar, dacă ea nu mi-ar fi scris, aș fi văzut în asta că nu mă iubește.

Totuși această mică infidelitate îmi întări dragostea.

Jacques nu înțelegea nimic din atitudinea nevestei sale. Marta, mai curînd vorbăreață, nu-i adresa un cuvînt. Dacă o întreba : „Ce ai ?" ea-i răspundea : „Nimic".

Doamna Grangier avu tot felul de scene cu bietul Jacques. Îl acuza de stîngăcie față de fata ei, regreta că i-a dat-o. Punea pe seama acestei stîngăcii a lui Jacques brusca schimbare intervenită în caracterul fetei ei. Vroi s-o ia înapoi acasă. Jacques se supuse. Cîteva zile după sosirea lui, o însoți pe Marta la mama ei, care, făcînd pe placul celor mai mici capricii ale ei, îi încuraja dragostea pentru mine, fără să-și dea seama. Marta se născuse în casa aceea. Fiecare lucru, îi spunea ea lui Jacques, îi aducea aminte de timpul fericit cînd îi aparținea numai ei. Era vorba să doarmă în odaia ei de domnișoară. Jacques a vrut ca cel puțin să se pună acolo un pat pentru dînsul. Făcu o criză de nervi. Marta refuza să întineze această cameră de fecioară.

Domnul Grangier găsea această pudoare absurdă. Doamna Grangier profită de asta că să-i spuie soțului și ginerelui ei că nu înțelegeau nimic din delicatețа femeiască. Se simțea măgulită că sufletul fiicei ei aparține atît de puțin lui Jacques. Căci rar ceea ce Marta răpea soțului ei, doamna Grangier își însușea, găsind sublime aceste scrupule. Sublime erau, dar pentru mine.

În zilele în care Marta pretindea că-i este cel mai rău, cerea să iasă ; Jacques știa că asta n-o făcea din plăcerea de a-l însoți. Neputînd încredința nimănui scrisorile adresate mie, Marta le punea chiar ea la cutie.

Eram și mai încîntat de tăcerea mea căci, dacă aș fi putut să-i scriu, drept răspuns la povestirea chinurilor pe care le provoca, aș fi intervenit în favoarea victimei. Uneori, eram îngrozit de răul pe care-l făceam ; alteori, îmi spuneam că Marta nu-l va pedepsi niciodată îndeajuns pentru crima de a mi-o fi luat fecioară. Dar cum nimic nu ne face mai puțin „sentimentali“ decît pasiunea, eram, în fond, încîntat că nu pot să-i scriu și că astfel Marta continua să-l exaspereze pe Jacques.

El plecă descurajat.

Toți au pus această criză pe socoteala singurătății enervante în care trăia Marta. Căci părinții, ca și soțul, erau singurii care nu știau nimic despre legătura noastră, proprietarii neîndrăznind să-i spună nimic lui Jacques, din respect pentru uniformă. Doamna Grangier era încîntată că și-a regăsit fata și că avea să trăiască de-acum ca și înainte de căsătorie. Așa fiind, bătrînii Grangier nu știau ce să mai creadă cînd Marta, a doua zi după plecarea lui Jacques, îi anunță că ea se întoarce la J...

Am revăzut-o acolo, în aceeași zi. Întîi, am certat-o puțin că a fost atît de răutăcioasă. Dar cînd am citit prima scrisoare a lui Jacques, m-a cuprins groaza. Scria cît de ușor i-ar fi, dacă Marta nu-l mai iubește, să facă în așa fel încît să fie omorît .

Nu mi-am dat seama de „șantaj“. M-am văzut răspunzător de moartea unui om, uitînd că o dorisem. Am devenit și mai greu de înțeles și mai nedrept. Încotro ne-ntorceam se deschidea o rană. În zadar îmi repeta Marta că era mai puțin crud să nu mai încurajeze speranța lui Jacques, eu eram cel ce o obliga să-i răspundă cu blîndețe. Eu sînt cel care i-a dictat nevestei lui singurele scrisori duioase pe care le-a primit vreodată. Le scria împotrivindu-se, plîngînd, dar o amenințam că nu mai vin niciodată dacă nu mă ascultă. Faptul că Jacques îmi datora singurele lui bucurii, îmi alina remușcările.

Am văzut cît de superficială era dorința lui de sinucidere, din speranța care se revărsa din scrisorile lui, ca răspuns la ale noastre.

Admiram atitudinea mea față de bietul Jacques, atunci cînd eu procedam astfel din egoism și de teama de a nu avea o crimă pe conștiință.

După dramă, a urmat o perioadă fericită. Din păcate, mai stăruia un sentiment de provizorat. Asta din cauza vîrstei și a firii mele slabe. Nu aveam voință pentru nimic, nici pentru a fugi de Marta, care poate m-ar fi uitat și s-ar fi întors la datorie, nici pentru a-l împinge pe Jacques la moarte. Legătura noastră depindea deci de încheierea păcii, de întoarcerea definitivă a trupelor.

Dacă își alungă nevasta, o să-mi rămînă. Dacă o păstrează, nu mă simțeam în stare să i-o iau cu forța. Fericirea noastră era un castel de nisip. Dar aici fluxul nefiind la oră fixă, speram că el o să urce cît mai tîrziu.

Acum, Jacques era cel care, încîntat, o apăra pe Marta împotriva mamei ei, nemulțumită de întoarcerea fetei la J... Această întoarcere, la care se mai adăuga supărarea, trezise în doamna Grangier cîteva bănuieli. Altceva îi părea mai suspect : spre indignarea familiei ei și, mai mult, a familiei soțului ei, Marta refuză să aibă servitori. Dar ce puteau părinții și socrii împotriva lui Jacques, devenit aliatul nostru, datorită motivelor pe care i le dădeam prin Marta ?

Tocmai atunci J... a deschis focul asupra ei.

Proprietarii aveau aerul că nu vor să-i mai vorbească. Nimeni n-o saluta. Numai furnizorii erau, prin profesia lor, obligați la mai puțină trufie. Așa că Marta, simțind uneori nevoia de a schimba cîteva vorbe, întîrzia în prăvălii. Cînd eram la ea, dacă pleca să cumpere lapte și prăjituri, și după cinci minute nu se întorcea, mi-o închipuiam sub un tramvai, alergam pînă la lăptăreasă sau la cofetar. O găseam acolo stînd de vorbă cu ei. Înnebunit că mă lăsasem dus de îngrijorările mele nervoase, de îndată ce ieșeam, mă înfuriam. O acuzam că are gusturi vulgare, că găsește nu știu ce farmec să stea de vorbă cu furnizorii, care, fiindcă le întrerupeam conversațiile, mă urau.

Eticheta curților este destul de simplă, ca tot ce este nobil. La oamenii mărunți însă nimic nu egalează tainele protocolului. La ei, nebunia rangurilor se bazează mai întîi pe vîrstă. Nimic nu i-ar indigna mai mult decît reverența unei bătrîne ducese în fața unui tînăr prinț. E ușor de bănuit ura cofetarului, a lăptăresei, cînd vedeau un băiețandru întrerupînd raporturile lor familiare cu Marta. Ei i-ar fi găsit o mie de scuze, din cauza acestor conversații.

Proprietarii aveau un fiu de douăzeci și doi de ani. Acesta veni în permisie. Marta îl invită.

Seara auzirăm țipete : nu-l lăsau s-o mai vadă pe chiriașă. Obișnuit ca tata să nu se opună la orice voiam eu să fac, nimic nu m-a mirat mai mult decît supunerea nătăflețului.

A doua zi, pe cînd traversam grădina, el săpa. Fără îndoială că asta era o pedeapsă. Puțin jenat, totuși, a întors capul ca să nu fie nevoit să ne dea bună ziua.

Aceste sîcîieli o necăjeau pe Marta ; destul de deșteaptă și destul de îndrăgostită ca să-și dea seama că fericirea nu stă în considerația vecinilor, era ca acei poeți care știu că adevărata poezie este un lucru „blestemat", dar care, cu toată certitudinea pe care o au, suferă uneori că nu obțin aprecierile pe care le merită.

Consilierii municipali joacă totdeauna un rol în aventurile mele. Domnul Marin, care locuia sub apartamentul Martei, un bătrîn cu barba căruntă și cu o ținută distinsă, era un fost consilier municipal din J... Retras de dinainte de război, îi plăcea să servească patria ori de cîte ori se prezenta vreo ocazie la îndemînă. Mulțumindu-se să dezaprobe politica comunală, trăia izolat, cu nevastă-sa, neprimind și nefăcînd vizite decît în preajma Anului Nou.

De cîtva timp, era un mare tărăboi dedesubt, cu atît mai distinct cu cît noi auzeam, din odaia noastră, cele mai mici zgomote de la parter. Veniră parchetari. Servitoarea, ajutată de cea a proprietarului, freca argintăria în grădină, scotea cocleala de pe lustrele de aramă. Am aflat de la lăptăreasă că la familia Marin se pregătea o recepție-surpriză, sub nu știu ce pretext misterios. Doamna Marin se dusese să-l invite pe primar și să-l implore să-i aprobe opt litri de lapte. Oare o să-i dea negustoresei și autorizația să facă frișcă ?

Autorizațiile fiind acordate, în ziua hotărîtă (într-o vineri), vreo cincisprezece notabili au apărut la ora fixată, cu nevestele lor, fiecare din ele întemeietoare a unei societăți de alăptare maternă sau de ajutorare a răniților, a cărei președintă era doamna Marin, iar celelalte, membre. Gazda, pentru a fi „la modă", primea în fața ușii. Profitase de atracția misterioasă a surprizei, pentru a transforma petrecerea într-un picnic. Toate aceste cucoane propovăduiau economia și inventau rețete. Astfel că dulciurile lor erau prăjituri fără făină, crema cu lichen etc. Fiecare doamnă care sosea îi spunea doamnei Marin : „Oh, nu arată grozav, dar cred că totuși va fi bună".

Domnul Marin profita de această recepție pentru a pregăti „reîntoarcea sa în politică".

Dar surpriza eram Marta și eu. Binevoitoarea indiscreție a unuia dintre camarazii mei de tren, fiul unuia dintre notabili, m-a pus la curent. Închipuiți-vă uimirea mea cînd am aflat că distracția soților Marin era de a sta sub odaia noastră, spre sfîrșitul după-amiezii, pentru a surprinde dezmierdările noastre.

Prinseseră gust, desigur, și vroiau să facă publice plăcerile lor. Bineînțeles că soții Marin, oameni respectabili, puneau această destrăbălare în legătură cu morala. Vroiau să împărtășească revolta lor cu toți oamenii cumsecade din localitate.

Invitații erau prezenți. Doamna Marin știa că eram la Marta și pusese masa sub odaia ei. Nu-și găsea loc. Ar fi vrut o baghetă de regizor pentru a anunța spectacolul. Datorită indiscreției tînărului, care trăda pentru a-și păcăli familia și din solidaritate de vîrstă, am stat liniștiți. Nu îndrăznisem să-i spun Martei motivul picnicului. Mă gîndeam la fața descompusă a doamnei Marin, cu ochii pe minutarele orologiului, și la nerăbdarea musafirilor ei. În sfîrșit, pe la ora șapte, perechile s-au retras plouate, tratînd în șoaptă familia Marin de

mincinoși și pe bietul domnul Marin, în vîrstă de șaptezeci de ani, drept arivist. Acest viitor consilier făgăduia marea cu sarea și nici nu aștepta să fie ales pentru a nu-și ține promisiunile. În ceea ce-o privea pe doamna Marin, aceste doamne au văzut în petrecere un mijloc bine ticluit ca să se aprovizioneze cu dulciuri. Primarul, ca o personalitate, a apărut exact cîteva minute ; aceste cîteva minute și cei opt litri de lapte au făcut să se șoptească că el era în cei mai buni termeni cu fata soților Marin, institutoare la școală. Căsătoria domnișoarei Marin provocase odinioară scandal, nefiind demnă de o institutoare, căci se măritase cu un sergent de stradă.

Am împins gluma răutăcioasă pînă acolo încît să audă numai ei ceea ce doreau să audă ceilalți. Marta s-a mirat de această ardoare tîrzie. Nemaiputînd să rezist și cu riscul de a o supăra, i-am spus care era scopul petrecerii. Am rîs împreună cu lacrimi.

Doamna Marin, indulgentă poate dacă aș fi contribuit la reușita planurilor ei, nu ne-a iertat dezastrul pe care l-a suferit. I-a stîrnit ura. Dar nu putea s-o satisfacă, nemaiavînd mijloace și nici curajul de-a folosi scrisori anonime.

Eram în luna mai. O întîlnisem mai rar pe Marta la ea acasă și nu dormeam la ea decît dacă puteam să născocesc pentru ai mei o minciună ca să rămîn acolo dimineața. Inventam ceva, o dată sau de două ori pe săptămînă. Reușita necurmată a minciunii

mele mă mira. În realitate, tatăl meu nu mă credea. Cu o indulgență nebună, el închidea ochii, cu singura condiție ca nici frații mei, nici servitorii, să nu afle. Era de-ajuns deci să spun că plec la ora cinci dimineața, ca în ziua plimbării mele în pădurea Sénart. Dar mama nu mai pregătea nici un coș.

Tatăl meu suporta tot, apoi deodată, înfuriindu-se, îmi reproșa că sînt un leneș. Aceste scene izbucneau și se liniștau repede, ca valurile.

Nimic nu absoarbe mai mult decît dragostea. Nu ești leneș, pentru că, fiind îndrăgostit, lenevești. Dragostea simte nelămurit că singurul ei derivativ adevărat este munca. De aceea o și consideră ca o rivală. Și ea nu suportă nici una. Dar dragostea este o lene binefăcătoare, ca ploaia înceată care face să rodească.

Dacă tinerețea este neghioabă, e din cauză că n-a fost leneșă. Ceea ce strică sistemele noastre de educație este faptul că ele se adresează celor mediocri, din cauza numărului lor. Pentru un spirit în progres, lenea nu există. Nu am învățat niciodată mai mult decît în aceste zile lungi, care, pentru un martor, ar fi părut goale, și în care îmi supravegheam inima fără experiență la fel ca parvenitul care-și supraveghează gesturile la masă.

Cînd nu dormeam la Marta, adică aproape în fiecare zi, ne plimbam după masă de-a lungul Marnei, pînă la unsprezece. Dezlegam barca tatii. Marta vîslea, eu, întins, îmi puneam capul pe genunchii

ei. O stinghercam. Deodată, o lovitură de vîslă îmi amintea că această plimbare nu va dura toată viața.

Dragostea vrea ca fericirea ei să fie împărțită. Astfel, o amantă destul de rece din fire devine mai drăgăstoasă, ne sărută pe gît, născocește fel de fel de sîcîieli, dacă ne apucăm să scriem o scrisoare. Nu aveam niciodată o poftă mai mare de-a o săruta pe Marta decît atunci cînd cine știe ce lucru o făcea să se gîndească la altceva ; n-aveam niciodată atîta poftă să-i pun mîna în păr, să i-l desfac, decît atunci cînd se pieptăna. În barcă mă aruncam asupra ei, acoperind-o cu sărutări, pentru ca să dea drumul la vîsle și barca s-o ia în altă parte, încîlcită în ierburi, în nuferi albi și galbeni. Marta vedea în aceasta semnele unei pasiuni care nu se putea stăpîni, deși eu eram mînat mai ales de mania atît de puternică de a o deranja. Apoi legam barca în spatele tufișurilor înalte. Teama de a nu fi văzuți sau de a nu ne răsturna făcea ca zbenguielile mele de îndrăgostit să fie de o mie de ori mai voluptoase.

Așa că nu mă plîngeam de ostilitatea proprietarilor, care făcea șederea mea la Marta foarte dificilă.

Așa-zisa mea idee fixă de a o poseda cum nu o putuse poseda Jacques, de a-i săruta un colț al pielei după ce o puneam să jure că niciodată alte buze decît ale mele nu l-au atins, nu era decît desfrîu. Mi-l mărturiseam eu oare ? Orice dragoste are tinerețea, maturitatea și bătrînețea ei. Ajunsesem eu oare la această ultimă etapă, în care dragostea nu mă mai satisfăcea fără anumite rafinamente ? Fiindcă dacă voluptatea mea se bizuia pe obișnuință, ea se înviora cu aceste o mie de nimicuri, cu aceste ușoare corective aduse obișnuinței. Astfel, faptul că un intoxicat își află extazul nu stă în mărirea dozelor, care repede ar deveni mortale, ci în ritmul pe care îl inventă, fie schimbînd orele, fie întrebuințînd șiretlicuri, pentru a dezorienta organismul.

Îmi plăcea atît de mult acest mal stîng al Marnei încît umblam pe celălalt, atît de diferit, pentru a-l putea contempla pe cel care-mi plăcea. Malul drept este mai puțin moale, potrivit pentru plugari și zarzavagii, pe cînd al meu e bun de trîndăveală. Legam barca de un copac, și ne duceam să ne întindem în mijlocul grîului. În adierea serii, cîmpul fremăta. Egoismul nostru, în ascunzătoarea lui, uita că facem o stricăciune sacrificînd grîul pentru confortul dragostei noastre, după cum îl sacrificam și pe Jacques.

Un iz de provizorat excita simțurile mele. Faptul de a fi gustat bucurii mai brutale, asemănătoare cu cele pe care le simți fără dragoste cu prima femeie ieșită în cale, le făcea mai fade pe celelalte.

Apreciem acum somnul neprihănit, liber, tihna de a te simţi singur într-un pat cu cearşafurile proaspete. Găseam pretexte de prudenţă pentru a nu mai petrece nopţile la Marta. Ea admira tăria mea de caracter. Mă temeam de asemenea de agasarea pe care o dă o anumită voce angelică a femeilor care se trezesc şi care, actriţe înnăscute, parc-ar veni în fiecare dimineaţă de pe cealaltă lume.

Îmi imputam criticile mele, prefăcătoriile, petrecînd zile întregi întrebîndu-mă dacă o iubesc pe Marta mai mult sau mai puţin decît înainte. Dragostea mea denatura totul. Aşa după cum interpretam fals frazele Martei, crezînd că le dau un sens mai adînc, îi interpretam şi tăcerile. Să fi fost întotdeauna eu de vină ? Un anumit şoc, care nu se poate descrie, prevenindu-ne că am avut dreptate. Plăcerile mele, îngrijorările erau mai tari. Culcat lîngă ea, pofta care mă apuca, dintr-o clipă într-alta, de-a fi culcat singur la părinţii mei, mă făcea să întrevăd cît de insuportabilă ar fi o viaţă în comun. Pe de altă parte, nu puteam să-mi închipui cum aş putea trăi fără Marta. Începeam să cunosc pedeapsa adulterului.

Mi-era necaz pe Marta că acceptase, înainte de a ne iubi, să mobileze casa lui Jacques după placul meu. Mobilele acelea pe care eu nu le alesesem fiindcă îmi plăceau, ci pentru a-i displăcea lui Jacques, îmi deveniră odioase. Mă săturasem de ele fără un motiv anume. Îmi părea rău că nu o lăsasem pe Marta să le aleagă singură. Sigur că la început mi-ar fi displăcut, dar ce farmec apoi, să mă deprind cu ele, din dragoste pentru ea. Eram gelos ca beneficiul acestei obişnuinţe să-i revină lui Jacques.

Marta mă privea cu ochi mari, naivi, cînd îi spuneam cu amărăciune : „Sper că atunci cînd o să fim împreună n-o să păstrăm aceste mobile“. Ea asculta tot ce spuneam. Crezînd că am uitat că aceste mobile le alesesem eu, nu îndrăznea să-mi aducă aminte. Se tînguia în sinea ei de proasta mea memorie.

În primele zile ale lui iunie, Marta primi o scrisoare de la Jacques în care, în sfîrşit, nu-i vorbea numai de dragostea lui. Era bolnav. Urma să fie evacuat la spitalul din Bourges. Nu mă bucuram să-l ştiu bolnav, dar mă uşura că avea ceva de spus. Trecînd prin J... a doua sau a treia zi, o implora pe Marta să aştepte trenul pe peronul gării. Marta-mi arătă scrisoarea. Aştepta din parte-mi un ordin.

Dragostea îi dădea o fire de sclavă. Aşa încît, în faţa unei astfel de supuneri prealabile, îmi era greu să ordon sau să interzic. După mine, tăcerea mea însemna că sînt de acord. Puteam eu s-o împiedic să-şi vadă soţul cîteva secunde ? Tăcu şi ea. Deci, printr-un fel de convenţie tacită, nu m-am dus la ea a doua zi.

A treia zi dimineața, un comisionar mi-a adus la părinții mei un bilet pe care trebuia să mi-l dea numai mie. Biletul era de la Marta. Mă aștepta pe malul apei. Mă implora să vin dacă mai aveam un pic de dragoste pentru ea.

Am alergat pînă la banca pe care Marta mă aștepta. Felul cum m-a întîmpinat, atît de puțin potrivit cu stilul biletului ei, m-a înghețat. Am crezut că și-a schimbat sentimentele.

Numai că Marta luase tăcerea mea de-acum două zile drept o tăcere dușmănoasă. Ei nu-i trecuse prin minte nici cea mai mică convenție tacită. Orelor de neînchipuită neliniște le urma supărarea de-a mă vedea în viață pentru că numai moartea ar fi trebuit să mă împiedice de-a veni ieri. Nu-mi puteam ascunde uimirea. I-am explicat discreția mea, respectul meu pentru îndatoririle sale față de Jacques bolnav. M-a crezut pe jumătate. Eram enervat. Eram cît pe ce să-i spun: „Tocmai cînd nu mint..." Am plîns amîndoi.

Dar aceste partide de șah încurcate sînt fără sfîrșit, istovitoare, dacă unul dintre cei doi nu pune o ordine. La urma urmei, atitudinea Martei față de Jacques era măgulitoare pentru mine. Am sărutat-o, am legănat-o. „Tăcerea — îi spusei — nu ne priește." Am făcut legămînt de a nu ne ascunde nimic din gîndurile noastre secrete, eu plîngînd-o în sinea mea de a putea crede că așa ceva e cu putință.

La J... Jacques o căutase din ochi pe Marta, apoi trenul trecînd prin fața casei lor, văzuse obloanele date în lături. Prin scrisoare o implora să-l liniștească. O ruga să vină la Bourges. „Trebuie să pleci", i-am spus în așa fel încît această frază simplă să nu semene a reproș.

— O să mă duc, îmi răspunse, dacă vii cu mine.

De data asta, însemna să împingi prea departe inconștiența. Dar toată dragostea pe care o exprimau cuvintele ei, actele ei cele mai neașteptate mă duceau repede de la mînie la gratitudine. Mă înfuriam. Mă liniștam. Îi vorbeam încet, emoționat de naivitatea ei. O tratam ca pe un copil care cere luna.

Îi arătam cît de amoral era s-o însoțesc. Faptul că răspunsul meu nu a fost furtunos ca al unui amant grav jignit, a întărit însemnătatea lui. Pentru prima oară, mă auzea pronunțînd cuvîntul „morală". Acest cuvînt căzu de minune, căci nefiind rea, ea trebuia totuși să aibă crize de îndoială, ca și mine, asupra moralității dragostei noastre. Fără acest cuvînt, ea ar fi putut să mă creadă amoral, fiind foarte burgheză, cu toată revolta ei împotriva excelentelor prejudecăți burgheze. Dar din contra, deoarece pentru prima oară îi atrăgeam atenția era o dovadă că pînă atunci consideram că noi nu făcusem nimic rău.

Marta regreta această călătorie scabroasă. Ea înțelegea acum ce imposibilă era.

— Cel puțin, zise ea, dă-mi voie să nu mă duc. Cuvîntul acesta, „morală“, spus cu ușurință făcea din mine duhovnicul ei. Am folosit această situație ca acei despoți care se îmbată de-o putere nouă. Puterea nu se vădește decît dacă o aplici cu nedreptate. Am răspuns deci că nu vedeam nici o crimă dacă nu s-ar duce la Bourges. Am găsit motive care au convins-o : oboseala drumului, apropiata convalescență a lui Jacques. Aceste motive o dezvinovățeau, dacă nu în ochii lui Jacques, cel puțin față de socri.

Tot îndrumînd-o pe Marta în sensul care-mi convenea, încetul cu încetul am format-o după chipul meu. De asta mă învinuiam și de faptul de a distruge conștient fericirea noastră. Că îmi semăna și că era opera mea, mă încînta și mă supăra. Vedeam într-asta un motiv al înțelegerii noastre. Întrezăream, de asemenea, cauza dezastrelor viitoare. Într-adevăr, îi transmisesem, puțin cîte puțin, nesiguranța mea, care în ziua hotărîrilor o va împiedica să ia vreuna. O simțeam, ca și mine, cu mîinile moi, sperînd că marea va cruța castelul de nisip, pe cînd ceilalți copii se grăbesc să clădească mai departe.

Se întîmplă ca această asemănare morală să se întindă și asupra fizicului. Privirea, mersul : de mai multe ori, străinii ne-au luat drept frate și soră. Asta, fiindcă există în noi germeni de asemănare pe care dragostea îi dezvoltă. Un gest, o

mlădiere în glas, mai devreme sau mai tîrziu, trădează amanții cei mai prudenți.

Trebuie să admitem că dacă inima are rațiunile ei pe care rațiunea nu le cunoaște, este din cauză că aceasta este mai puțin rezonabilă decît inima noastră. Fără îndoială că sîntem toți niște Narciși, iubind și urînd imaginea noastră, dar cărora oricare altă imagine ne e indiferentă. Acest instinct de asemănare este cel care ne conduce în viață, strigîndu-ne : „Stai !“ în fața unui peisaj, a unei femei, a unui poem. Putem admira altele, fără a simți acest șoc. Instinctul de asemănare este singura călăuză care nu-i artificială. Dar în societate, numai sufletele grosolane vor părea că nu păcătuiesc împotriva moralei, urmărind totdeauna același tip. Astfel, unii oameni se înverșunează să iubească „blondele“, neștiind că asemănările cele mai adînci sînt adeseori cele mai secrete.

De cîteva zile, Marta părea distrată fără să fie tristă. Distrată și tristă aș fi putut să-mi explic prin preocuparea apropierii datei de cincisprezece iulie, cînd trebuia să se întîlnească cu familia lui Jacques, și cu Jacques în convalescență pe o plajă de pe Canalul Mînecii. La rîndul său, Marta tăcea, tresărind la auzul vocii mele. Ea suporta insuportabilul : vizite de familie, neajunsuri, subînțelesuri acre din partea mamei ei, fără răutate din partea tatălui ei, care presupunea că are un amant, fără s-o creadă.

De ce îndura ea tot ? Era oare urmarea spuselor mele prin care-i imputam că dă prea mare importanță lucrurilor, că se emoționează de cele mai mici ? Părea mai fericită, dar de-o fericire stranie, care o stingherea și care mie nu-mi plăcea, fiindcă nu o împărtășeam. Eu, care găseam copilăresc ca Marta să vadă în muțenia mea o dovadă de indiferență, o scuzam, la rîndul meu, că nu mă mai iubește, fiindcă tace.

Marta nu îndrăznea să-mi spuie că este gravidă.

Aș fi vrut să par fericit de această veste. Dar mai întîi am rămas ca trăznit, negîndindu-mă niciodată că aș putea să devin răspunzător de tot ce poate fi mai rău. Eram de asemenea furios că nu sînt destul de bărbat ca să găsesc că asta este un lucru simplu. Marta nu vorbise decît constrînsă. Ea tremura ca nu cumva această clipă, care trebuia să ne apropie, să nu ne despartă. M-am prefăcut atît de bine că sînt fericit încît temerile ei se risipiră. Ea păstra urmele adînci ale moralei burgheze, și acest copil însemna pentru ea că Dumnezeu răsplătește dragostea noastră, că nu pedepsește vreo crimă.

Pe cînd Marta găsea acum în sarcina ei un motiv ca eu să nu o părăsesc niciodată, pe mine această sarcină mă consternă. La vîrsta noastră, mi se părea cu neputință, nedrept, să avem un copil care să ne stînjenească tinerețea. Pentru

prima oară mă lăsam pradă unor temeri de ordin material : o să ne părăsească familiile.

Iubind deja acest copil, din dragoste îl dădeam la o parte. Nu vroiam să fiu responsabil de existența lui dramatică. Eu însumi aș fi fost incapabil s-o trăiesc.

Instinctul este călăuza noastră ; o călăuză care ne duce la pierzanie. Ieri, Marta se temea ca nu cumva sarcina să ne depărteze unul de altul. Astăzi, cînd mă iubea mai mult ca oricînd, credea că dragostea mea crește ca și a ei. Eu, ieri, respingînd acest copil, astăzi începeam să-l iubesc, luînd din dragostea pentru Marta, așa cum la începutul legăturii noastre, inima mea îi dădea ceea ce lua de la alții.

Acum, punînd gura pe pîntecele Martei n-o mai sărutam pe ea, ci pe copilul meu. Vai ! Marta nu mai era amanta mea, ci o mamă.

Nu mă mai comportam niciodată ca și cum am fi fost singuri. Era totdeauna un martor lîngă noi, căruia trebuia să-i dăm socoteală de faptele noastre. Iertam cu greu această schimbare bruscă, de care o făceam responsabilă numai pe Marta și totuși simțeam că aș fi iertat-o și mai puțin dacă m-ar fi mințit. Erau clipe cînd credeam că Marta mințea pentru ca dragostea noastră să dureze ceva mai mult, dar că fiul ei nu era al meu.

Ca un bolnav care caută liniștea, nu știam ce să mai cred. Simțeam că n-o mai iubeam pe aceeași Marta și că fiul meu nu va fi fericit decît cu

condiția de a fi luat drept al lui Jacques. Desigur, acest vicleșug mă consterna. Trebuia să renunț la Marta. Pe de altă parte, cu toate că mă consideram un bărbat, ceea ce se întîmplase era prea grav pentru ca să fiu atît de închipuit încît să cred posibilă o existență atît de nebună (în gîndul meu : atît de cuminte).

În sfîrșit Jacques se va întoarce. După această perioadă extraordinară va regăsi, ca atîția alți ostași înșelați din cauza împrejurărilor excepționale. o soție tristă, supusă, la care nimic nu va dezvălui purtarea ei imorală. Dar bărbatul ei nu-și va putea explica acest copil decît dacă ea va suporta contactul cu el în timpul vacanței. Lașitatea mea a implorat-o s-o facă.

Din toate scenele noastre, aceasta n-a fost nici cea mai stranie, nici cea mai penibilă. De altfel, m-am mirat că am întîlnit atît de puțină rezistență. Am avut explicația mai tîrziu. Marta nu îndrăznea să-mi mărturisească o izbîndă a lui Jacques în timpul ultimei lui permisii și se gîndea că, prefăcîndu-se că-mi va face pe plac să nu-i cedeze la Granville, sub pretextul indispozițiilor provenite din starea ei. Toată această urzeală se complica cu date a căror falsă coincidență în momentul nașterii nu ar lăsa nici o îndoială pentru nimeni. „Ei ! îmi spuneam, mai e timp, să vedem ce

va ieși. Părinții Martei se vor teme de scandal. O vor duce la țară și vor anunța nașterea mai tîrziu.

Data plecării Martei se apropia. Nu puteam decît să profit de această absență. Va fi o încercare. Speram să mă vindec de Marta. Dacă nu reușeam, dacă dragostea mea era prea la început, pentru a se desprinde de la sine, știam bine că am s-o regăsesc pe Marta tot așa de credincioasă.

Ea plecă la douăsprezece iulie, la ora șapte dimineața. Am rămas la J... din ajun. Mergînd acolo, hotărîsem să nu închid ochii toată noaptea. Am să fac o asemenea provizie de dezmierdări, că n-o să mai am nevoie de Marta cît voi trăi.

Un sfert de oră după ce m-am culcat, am adormit.

De obicei, prezența Martei îmi tulbura somnul. Pentru prima oară am dormit lîngă ea tot așa de bine ca și cum aș fi fost singur. Cînd m-am trezit ea era trează. Nu îndrăznise să mă scoale. Nu mai avea decît o jumătate de oră pînă la tren. Turbam că pierdusem dormind ultimele ore pe care le mai aveam de petrecut împreună. Plîngea și ea că trebuia să plece. Totuși, aș fi vrut să ne petrecem ultimele clipe cu altceva decît să ne bem lacrimile. Marta îmi lăsă cheia de la casă, cerîndu-mi să vin, să mă gîndesc la noi și să-i scriu de la masa ei.

Făcusem jurămînt să n-o însoțesc pînă la Paris. Dar nu puteam să-mi birui dorința de-a o săruta și, cum doream în mod laș s-o iubesc mai puțin, puneam această dorință pe seama plecării, a acelei „ultima oară" atît de falsă, căci îmi dădeam bine seama că nu va fi ultima oară decît atunci cînd va vrea ea.

La gara Montparnasse, unde trebuia să se întîlnească cu socrii ei, am sărutat-o din toată inima. Îmi căutam încă o scuză în faptul că, apărînd deodată socrii, s-ar produce în sfîrșit o dramă decisivă.

Întors la F..., obișnuit să trăiesc numai așteptînd să mă duc la Marta, mă străduiam să mă distrez: săpam grădina, încercam să citesc, mă jucam de-a v-ați ascunselea cu surorile mele, ceea ce nu mi se mai întîmplase de cinci ani. Seara, pentru a nu trezi bănuieli, a trebuit să mă duc să mă plimb. De obicei, pînă la Marta drumul mi-era ușor. În seara aceea m-am tîrît, pietricelele îmi suceau picioarele și-mi dădeau bătăi de inimă. Întins în barcă, pentru prima oară mi-am dorit moartea. Dar tot atît de incapabil de a muri ca și de a trăi, mă bizuiam pe un ucigaș milos. Îmi părea rău că nu se poate muri de plictiseală sau de supărare. Încetul cu încetul, capul mi se golea, cu un zgomot de baie care se golește. O ultimă pompare mai lungă, și capul fu gol. Am adormit.

Frigul zorilor de iulie m-a trezit. M-am întors acasă înghețat. Casa era larg deschisă, în antret,

tata mă primi cu asprime. Mama fusese puțin bolnavă : trimiseseră servitoarea să mă trezească ca să mă duc după doctor. Lipsa mea era deci oficială.

Am suportat scandalul, admirînd delicatețea instinctivă a bunului judecător care, între o mie de fapte aparent blamabile, alege pe singura nevinovată pentru a îngădui criminalului să se justifice. De altfel, nici nu m-am justificat, era prea greu. L-am lăsat pe tata să creadă că mă întorceam de la J... și cînd mi-a interzis să ies după masă, i-am mulțumit în sinea mea de-a fi încă o dată complicele meu și de a-mi da un motiv să nu mai hoinăresc singur pe-afară.

Așteptam factorul. Asta era viața mea. Nu eram în stare de cel mai mic efort pentru a uita.

Marta îmi dăduse un „coupe-papier" de care să nu mă folosesc decît ca să deschid scrisorile ei. Puteam să-l folosesc ? Prea eram grăbit. Rupeam plicurile. De fiecare dată, rușinat, îmi propuneam să păstrez scrisoarea neatinsă un sfert de oră. Cu metoda asta, speram să pot, cu timpul, pune iar stăpînire pe mine, să păstrez scrisorile închise în buzunar. Amînam mereu acest regim pentru ziua următoare.

Într-o zi, enervat de slăbiciunea mea și într-o pornire de furie, am rupt scrisoarea fără s-o citesc. De îndată ce bucățile de hîrtie s-au împrăștiat în grădină, m-am repezit, în patru labe. În scrisoare era o fotografie de-a Martei. Eu, care eram atît de superstițios și interpretam faptele cele mai mărunte într-un sens tragic, rupsesem chipul ei. Am văzut în asta un avertisment al cerului. Spaima nu mi-a trecut decît după ce m-am căznit patru ore ca să lipesc la loc bucățile de scrisoare și de fotografie. Niciodată nu făcusem o sforțare atît de mare. Teama ca nu cumva să i se întîmple vreo nenorocire mi-a dat putere în timpul acestei munci absurde care îmi tulbura vederea și nervii.

Un specialist îi recomandase Martei băi de mare. Deși îmi făceam reproșuri că sînt răutăcios, i-am interzis să le facă, nevroind ca alții să-i vadă trupul.

De altfel, întrucît în orice caz Marta trebuia să stea o lună la Granville, eram încîntat că Jacques se află acolo. Îmi aduceam aminte de fotografia lui, îmbrăcat în alb, pe care mi-o arătase Marta în ziua cînd am ales mobila. Nimic nu mă speria mai mult decît tinerii de pe plajă. Îi găseam mai frumoși, mai voinici, mai eleganți decît mine.

Soțul avea s-o ferească de ei.

În unele clipe de duioșie, ca un bețiv care sărută pe toată lumea, visam să-i scriu lui Jacques, să-i mărturisesc că eram amantul Martei, și bizuindu-mă pe acest titlu să i-o dau în grijă. Uneori o invidiam pe Marta, adorată și de Jacques și de mine. Nu trebuiam oare să căutăm împreună s-o

facem fericită ? În aceste crize mă simţeam un amant îngăduitor. Aş fi vrut să-l cunosc pe Jacques, să-i explic cum stau lucrurile, şi de ce nu se cuvine să fim geloşi unul pe altul. Apoi deodată urca aspri iar această pantă dulce.

În fiecare scrisoare Marta îmi cerea să mă duc la ea acasă. Stăruinţa ei îmi aducea aminte de cea a uneia din mătuşile mele, foarte credincioasă, care-mi reproşa că nu merg niciodată la mormîntul bunicii mele. Nu am instinctul pelerinajelor. Aceste îndatoriri plicticoase localizează moartea, dragostea.

Nu poţi oare să te gîndeşti la cineva care-a murit sau la iubita care-i plecată, decît într-un cimitir, sau într-o anumită odaie ? Nu încercam să-i explic asta Martei şi i-am spus că mă duceam la ea ; ca şi mătuşii mele, că m-am dus la cimitir. Totuşi, trebuia să mă duc la Marta ; însă în împrejurări ciudate.

Întîlnii într-o zi, în tren, pe tînăra suedeză, căreia corespondenţii ei îi interziceau s-o vadă pe Marta. Singurătatea a făcut să-mi placă copilăriile acestei mici fiinţe. I-am propus să vie la o gustare la J..., pe ascuns, a doua zi. Nu i-am spus nimic de lipsa Martei, ca să n-o sperii, ba chiar am adăugat cît de fericită va fi ea s-o revadă. Susţin că nu ştiam exact ce aveam de gînd să fac. Făceam ca acei copii care, făcînd cunoştinţă, caută să se uimească unul pe altul. Nu puteam să rezist să nu

văd surpriza sau furia pe chipul îngeresc al Svéei, cînd va trebui să-i anunţ că Marta-i plecată.

Da, desigur, era această plăcere copilărească de a uimi, fiindcă nu găseam nimic surprinzător să-i spun, pe cînd ea beneficia de un fel de exotism şi mă uimea cu fiecare frază. Nimic mai fermecător decît această bruscă intimitate între persoane care se înţeleg prost. Purta la gît o cruciuliţă de aur, emailată cu albastru, care atîrna pe-o rochie destul de urîtă şi pe care o refăceam în imaginaţie pe gustul meu. O adevărată păpuşă vie. Simţeam cum creşte dorinţa de-a repeta această întrevedere între patru ochi, în altă parte decît într-un vagon.

Ceea ce-i strica puţin aerul de mironosiţă era felul de-a fi al unei eleve de la şcoala Pigier, unde de altfel învăţa o oră pe zi, fără mare folos, franceza şi dactilografia. Îmi arătă lecţiile de dactilografie. Fiecare literă era greşită, corectată pe margine de profesor. Dintr-o poşetă îngrozitoare, fără îndoială făcută de dînsa, scoase o tabacheră împodobită cu o coroană de conte. Îmi oferi o ţigară. Ea nu fuma, dar avea totdeauna la ea această tabacheră fiindcă prietenele ei fumau. Îmi vorbea despre obiceiurile suedeze, pe care mă prefăceam că le cunosc : noaptea sfîntului Ion, dulceţurile de afine. A scos apoi din poşetă o fotografie de-a surorii ei gemene, trimisă în ajun din Suedia : călare, goală puşcă, pe cap cu un joben al bunicului lor. M-am făcut roşu ca racul. Sora ei îi semăna atît

de mult încît am bănuit că-şi bate joc de mine şi că-mi arată fotografia ei. Îmi muşcam buzele, ca să-mi potolesc pofta de-a săruta această zburdalnică naivă. Trebuie să fi avut o expresie bestială, căci am văzut-o speriată, căutînd cu ochii semnalul de alarmă.

A doua zi sosi la Marta la ora patru. I-am spus că Marta era la Paris, dar că se-ntoarce repede. Am adăugat: „Mi-a interzis să te las să pleci înainte de întoarcerea ei". Îmi făcusem socoteala să nu-i mărturisesc şiretlicul meu decît cînd va fi prea tîrziu.

Din fericire era lacomă. Lăcomia mea lua o formă inedită. Nu-mi era de loc foame de tartă, de îngheţată de zmeură, dar doream să fiu tartă şi îngheţată de care să-şi apropie gura. Cu-a mea, făceam nişte strîmbături involuntare.

Nu din viciu o doream pe Svéa, ci din lăcomie. În lipsa buzelor, m-aş fi mulţumit cu obrajii. Vorbeam accentuînd fiecare silabă pentru ca să înţeleagă bine. Excitat de această amuzantă gustare de copii, mă enervam, eu, care eram totdeauna tăcut, de a nu putea vorbi mai repede. Simţeam nevoia de vorbărie, de confidenţe copilăreşti. Mi-am apropiat urechea de gura ei. Beam micile ei cuvinte.

O silisem să ia un lichior. Pe urmă mi-a fost milă de ea ca de o pasăre pe care o îmbeţi.

Speram că ameţeala ei va folosi intenţiilor mele, căci puţin îmi păsa dacă-mi da buzele de bunăvoie sau nu. Mă gîndeam la necuviinţa acestei scene, la Marta, dar îmi repetam că, în fond, nu ştirbeam cu nimic dragostea noastră. O doream pe Svéa ca pe un fruct, lucru de care o amantă nu poate fi geloasă.

Îi ţineam mîna în mîinile mele care mi-au părut grăsuţe. Aş fi vrut s-o dezbrac, s-o legăn. S-a întins pe canapea. M-am sculat, m-am aplecat deasupra locului unde-i începea părul, încă puf. Nu deduceam din tăcerea ei că sărutările mele i-ar face plăcere; dar incapabilă să se indigneze, nu găsea nici o manieră politicoasă de a mă respinge în franţuzeşte. Îi muşcai obrajii, aşteptîndu-mă să ţîşnească un suc dulce, ca din piersici.

În sfîrşit, am sărutat-o pe gură. Suporta mîngîierile mele, victimă răbdătoare, închizînd gura şi ochii. Singurul ei gest de refuz era să mişte încet capul de la dreapta la stînga şi de la stînga la dreapta. Nu mă înşelam, dar gura mea găsea într-asta iluzia unui răspuns. Am stat lîngă ea cum n-am stat niciodată lîngă Marta. Această împotrivire care nu era împotrivire măgulea îndrăzneala şi lenea mea. Eram destul de naiv să cred că va merge tot aşa şi mai departe şi că mă voi bucura de-un viol uşor.

Nu dezbrăcasem niciodată o femeie; mai curînd fusesem dezbrăcat de ele. Astfel încît m-am apucat, cu stîngăcie, începînd prin a-i scoate ghetele

și ciorapii. I-am sărutat picioarele și pulpele. Dar cînd am vrut să-i deschei corsajul, Svéa se zbătu ca un drăcușor care nu vrea să se culce și pe care-l dezbraci cu de-a sila. Mă lovea cu picioarele. I le-am prins din zbor, i le-am ținut cu mîinile, i le-am sărutat. În sfîrșit m-am săturat, așa precum te saturi după prea multă frișcă și dulciuri. A trebuit totuși să-i spun că am amăgit-o și că Marta era plecată într-o călătorie. Am pus-o să-mi promită că dacă o va vedea pe Marta n-o să-i spună că ne-am întîlnit. Nu i-am mărturisit că eram amantul ei, dar am lăsat să se înțeleagă. Plăcerea misterului a făcut-o să-mi răspundă „pe mîine" cînd, sătul de ea, am întrebat-o din politețe dacă ne vom mai vedea într-o zi.

Nu m-am mai dus la Marta. Și poate că Svéa n-a venit să sune la ușa închisă. Simțeam cît de condamnabilă de către morala curentă era comportarea mea. Căci, fără îndoială, împrejurările m-au făcut să mi se pară Svéa atît de prețioasă. Într-un alt loc decît odaia Martei aș fi dorit-o oare ?

Dar nu aveam remușcări. Și nu fiindcă mă gîndeam la Marta am părăsit-o pe mica suedeză, ci fiindcă sorbisem din ea toată dulceața.

Cîteva zile mai tîrziu, am primit o scrisoare de la Marta. Conținea un bilețel de la proprietarul ei,

care-i spunea că proprietatea lui nu era o casă de întîlniri galante, cum o făceam eu care aveam cheia apartamentului ei, unde adusesem o femeie. „Am o dovadă de trădarea ta", adăuga Marta. N-o să mă mai vadă niciodată. Desigur, va suferi, dar prefera să sufere decît să fie înșelată.

Știam că aceste amenințări sînt fără importanță, și că ajunge o minciună, chiar la nevoie adevărul, pentru a le nimici. Dar mă simțeam jignit că într-o scrisoare de ruptură, Marta nu-mi vorbea de sinucidere. O acuzam de răceală. Găseam scrisoarea ei nedemnă de o explicație. Căci eu într-o situație ca asta, fără a mă gîndi la sinucidere, aș fi crezut de cuviință că trebuie s-o ameninț cu ea pe Marta. Urmă neștearsă a vîrstei și a liceului : credeam anumite minciuni comandate de codul pasiunii.

Aveam în față o treabă nouă în ucenicia dragostei : să mă dezvinovățesc față de Marta, și s-o acuz că are mai puțină încredere în mine decît în proprietarul ei. I-am explicat cît de dibace era această manevră a gașcăi Marin. Într-adevăr, Svéa venise s-o vadă într-o zi în care eu scriam în odaia ei, și dacă am deschis e fiindcă zărind fata pe fereastră și știind că ai ei vroiau s-o îndepărteze de Marta, nu vroiam să creadă că Marta îi lua în nume de rău această penibilă despărțire. Fără îndoială, venea pe ascuns și cu prețul multor dificultăți.

Astfel puteam să-i spun Martei că dragostea Svéei pentru ea rămînea neatinsă. Și terminam ex-

primindu-mi mîngîierea de a fi putut vorbi de Marta în odaia ei, cu prietena ei cea mai intimă.

Această alarmă m-a făcut să blestem dragostea, care ne silește să dăm socoteală de faptele noastre, atunci cînd tare mi-ar fi plăcut să nu dau niciodată socoteală nici mie, și nici altora.

Trebuie totuși, îmi spuneam, ca dragostea să ofere mari avantaje, deoarece toți oamenii își pun libertatea în mîinile ei. Doream să fiu repede destul de tare pentru a mă lipsi de dragoste, și astfel să n-am de sacrificat nici o dorință. Nu știam că dacă e oricum vorba de robie, e mai bine să fii robit de inima ta decît să fii sclavul simțurilor tale.

După cum albina adună și îmbogățește stupul — un îndrăgostit cu toate dorințele care îl cuprind pe stradă, își îmbogățește dragostea. Astfel amanta lui profită de ele. Nu descoperisem încă această disciplină care, firilor necredincioase, le dă fidelitatea. E destul ca un bărbat să rîvnească o fată și să treacă această dorință asupra femeii pe care o iubește ; dorința lui va fi mai vie, fiindcă, nesatisfăcută, o va face pe acea femeie să creadă că niciodată n-a fost mai mult iubită. Este înșelată, dar morala, după oameni, este salvată. De la astfel de calcule, începe desfrîul. Să nu condamnăm deci prea repede pe unii bărbați în stare să-și înșele

amanta în culmea dragostei lor ; să nu fie acuzați că sînt ușurateci. Ei au oroare de un asemenea vicleșug și nici nu se gîndesc să confunde fericirea lor cu plăcerile lor.

Marta aștepta să mă dezvinovățesc. Mă implora să-i iert imputările. Am făcut-o, dar nu fără oarecare mofturi. Ea a scris proprietarului rugîndu-l ironic să admită că în lipsa ei, eu să primesc pe oricare dintre prietenele ei.

Cînd Marta se întoarse în ultimele zile ale lui august, n-a stat la J... ci în casa părinților ei, care își prelungeau vilegiatura. Acest decor nou în care Marta trăise totdeauna mi-a fost ca un afrodiziac. Oboseala senzuală, dorința ascunsă a somnului singuratec, au dispărut. N-am petrecut nici o noapte la părinții mei. Ardeam de nerăbdare, mă grăbeam, ca oamenii care trebuie să moară tineri și care se silesc să guste viața din plin. Vroiam să profit de Marta înainte de a o desfigura maternitatea.

Odaia aceea de domnișoară, în care nu-l lăsase pe Jacques să intre, era odaia noastră. Deasupra patului ei îngust, îmi plăcea ca ochii mei s-o vadă îmbrăcată în rochia primei împărtășanii. O obligam să se uite fix la o altă imagine a ei, cînd era copilaș, pentru ca și copilul nostru să-i semene. Umblam de colo colo încîntat, în această casă în care s-a născut și a crescut ea. În odaia în care se țineau tot felul de lucruri netrebuincioase puneam

mîna pe leagănul ei, care vroiam să-i slujească copilului, şi o rugam să-şi scoată din dulap cămăşuţele, pantalonaşii, relicve sfinte ale familiei Grangier.

Nu regretam casa din J..., în care mobila nu avea nici farmecul celui mai urît mobilier de familie. Ea nu-mi putea spune nimic. Dimpotrivă, aici, toate aceste mobile de care, cînd era mică, s-a izbit cu capul, îmi vorbeau de Marta. Şi apoi stăteam singuri, fără consilier municipal, fără proprietar. Nu ne jenam plimbîndu-ne aproape goi ca sălbaticii prin grădină, adevărată insulă pustie. Ne culcam pe peluză, luam ceaiul sub o boltă acoperită cu curcubeţică, caprifoliu, viţă sălbatecă. Gură-n gură, ne certam pentru prunele pe care le culegeam, toate stîlcite, încălzite de soare. Tata niciodată n-a putut să obţină de la mine să mă ocup de grădină, ca fraţii mei, dar o îngrijeam pe a Martei. Greblam, smulgeam buruienile. Seara, după o zi caldă, simţeam acelaşi orgoliu de bărbat, atît de îmbătător, de-a potoli setea pămîntului, a florilor rugătoare, ca şi de a satisface dorinţa unei femei. Găsisem totdeauna bunătatea puţin cam neghioabă ; înţelegeam toată puterea ei. Florile deschizîndu-se datorită îngrijirii mele, găinile dormind la umbră, după ce le aruncasem grăunţe : cîtă bunătate ! Cît egoism ! Flori ofilite, găini slabe ar fi adus tristeţe în insula noastră de dragoste. Apa şi grăunţele date de mine, mi se adresau mai mult mie decît florilor şi găinilor.

În această primenire a inimii, uitam sau dispreţuiam recentele mele descoperiri. Luam desfrîul provocat de contactul cu această casă familială drept sfîrşitul desfrîului. Astfel, această ultimă săptămînă de august şi această lună de septembrie au fost singura mea epocă de adevărată fericire. Nu trişam, nici nu-mi făceam rău şi nici nu o ofensam pe Marta. Nu mai vedeam piedici. Întrevedeam la şaisprezece ani un fel de viaţă pe care o doreşti cînd eşti în vîrstă. O să stăm la ţară : acolo o să rămînem veşnic tineri.

Întins lîngă ea pe peluză, mîngîindu-i faţa cu un fir de iarbă, îi explicam Martei încet, cumpătat, care va fi viaţa noastră. De cînd se întorsese, Marta căuta un apartament pentru noi la Paris. I-au venit lacrimi în ochi cînd i-am spus că vroiam să stau la ţară. „N-aş fi îndrăznit niciodată să-ţi ofer aşa ceva, îmi spuse ea. Credeam că singur, cu mine, ai să te plictiseşti, că ai nevoie de oraş." — „Ce puţin mă cunoşti", îi răspundeam. Aş fi vrut să stau lîngă Mandres, unde ne-am plimbat într-o zi şi unde se cultivă trandafiri. De atunci, cînd, din întîmplare, luînd masa de seară la Paris cu Marta, ne urcam în ultimul tren, miroseam aceşti trandafiri. În curtea gării, hamalii descarcă lăzi imense care răspîndesc un miros plăcut. În copilăria mea, auzisem mereu vorbindu-se de acest tren misterios cu trandafiri care trece la o oră cînd copiii dorm.

Marta spunea : „Trandafirii nu trăiesc decît un anotimp. După ce trec, nu te temi c-o să găsești Mandres-ul urît ? Nu e oare mai cuminte să alegi un loc mai puțin frumos, dar cu un farmec mai statornic ?"

Mă recunoșteam perfect în ce spunea. Dorința de-a mă bucura două luni de trandafiri mă făcea să uit celelalte zece luni și faptul de a alege Mandres, îmi da încă o dovadă că dragostea noastră e trecătoare.

Adesea cînd nu luam masa la F... sub pretextul unei plimbări sau invitații, rămîneam cu Marta.

Într-o după masă am găsit lîngă ea pe un tînăr în uniformă de aviator. Era vărul ei. Marta, pe care n-o tutuiam, s-a sculat și a venit să mă sărute pe gît. Vărul ei a zîmbit de jena mea. „Față de Paul n-ai de ce să te temi, dragul meu, spuse ea. I-am povestit tot." Eram jenat, dar încîntat că Marta îi mărturisise vărului ei că mă iubește. Acest băiat, încîntător și superficial, și care nu se gîndea decît ca uniforma lui să nu fie reglementară, a părut încîntat de această dragoste. El vedea în asta o festă reușită jucată lui Jacques, pe care îl disprețuia fiindcă nu era nici aviator, și nici stîlp de cafenele.

Paul evoca toate jocurile copilăriei al cărei teatru fusese această grădină. Puneam întrebări, dornic de conversația care mi-o arăta pe Marta într-o lumină neașteptată. În același timp mă simțeam

trist. Pentru că eram prea aproape de copilărie spre a uita jocurile necunoscute de părinți, fie pentru că oamenii în vîrstă nu păstrează amintirea acestor jocuri, fie fiindcă le consideră ca un rău de neînlăturat. Eram gelos de trecutul Martei.

Cînd i-am povestit lui Paul, rîzînd, ura proprietarului și sindrofia de la familia Marin, el ne-a pus la dispoziție foarte voios, garsoniera lui din Paris.

Am observat că Marta n-a îndrăznit să-i spuie că noi aveam de gînd să trăim împreună. Se simțea că el încuraja dragostea noastră ca o distracție, dar că va urla cu lupii în ziua scandalului.

Marta se scula de la masă și servea. Servitorii se duseseră cu doamna Grangier la țară, fiindcă, totdeauna, din prudență, Marta pretindea că nu-i place să trăiască decît ca Robinson. Părinții ei crezînd-o pe fata lor romantică, și că romanticii sînt ca nebunii pe care nu trebuie să-i contrazici, o lăsau singură.

Am stat mult timp la masă. Paul scotea din pivniță cele mai bune sticle. Eram veseli, de-o veselie pe care aveam s-o regretăm fără îndoială, fiindcă Paul se comporta ca un confident al unui adulter oarecare. Își bătea joc de Jacques. Tăcînd, riscam să-l fac să simtă lipsa lui de tact ; am preferat să iau și eu parte la joc decît să-l umilesc pe acest văr îngăduitor.

Cînd ne-am uitat la ceas, ultimul tren pentru Paris trecuse. Marta propuse să-i pregătească un

pat. Paul a fost de acord. M-am uitat la Marta cu o asemenea privire încît adăugă : „Bineînțeles, dragul meu, tu rămîi". Am avut iluzia că eram la mine acasă, soțul Martei, că primisem pe un văr al soției mele, atunci cînd, pe pragul odăii noastre, Paul ne-a spus noapte bună, sărutîndu-și vara pe ambii obraji cu aerul cel mai firesc din lume.

La sfîrșitul lui septembrie mi-am dat bine seama că a părăsi această casă însemna să părăsesc fericirea. Încă vreo cîteva luni de răgaz, și va trebui să alegem între a trăi în minciună sau în adevăr, nesimțindu-ne bine nici într-o parte, nici în cealaltă. Întrucît era de mare importanță ca Marta să nu fie abandonată de părinții ei înainte de nașterea copilului nostru, am îndrăznit, în sfîrșit, s-o întreb dacă îi spusese doamnei Grangier că e însărcinată. Ea mi-a răspuns că da, și că-l prevenise și pe Jacques. Am avut deci prilejul să constat că mă mințea cîteodată, fiindcă în luna mai, după sosirea lui Jacques îmi jurase că el nu s-a apropiat de ea.

Noaptea cobora din ce în ce mai devreme ; și răcoarea serilor nu ne mai permitea să ne plimbăm. Ne era greu să ne vedem la J... Pentru ca să nu izbucnească un scandal, trebuia să fim precauți ca hoții, să pîndim, în stradă, lipsa de acasă a familiei Marin și a proprietarului.

Tristețea acestui octombrie, a acestor seri răcoroase, dar nu destul de reci pentru ca să se facă focul, ne îndemna să ne culcăm de la ora cinci. La părinții mei, a te culca în timpul zilei însemna a fi bolnav. Culcatul acesta la ora cinci mă încînta. Nu-mi închipuiam că alții ar putea să fie în pat. Eram singur cu Marta, culcat, țintuit, în mijlocul unei lumi active. Marta, goală, abia îndrăzneam să mă uit la ea. Sînt eu oare un monstru ? Simțeam remușcări pentru cea mai nobilă menire a omului. Văzînd năruită grația Martei, văzîndu-i pîntecele ieșind înainte, mă consideram ca un vandal. La începutul dragostei noastre, cînd o mușcam, nu-mi spunea ea oare : „Fă-mi un semn". Nu i-l lăsasem oare pe cel mai prost dintre toate ?

Acum Marta nu-mi era numai cea mai iubită, ceea ce nu înseamnă cea mai bine iubită dintre amante, ci îmi ținea loc de tot. Nu mă mai gîndeam nici la prietenii mei, de care, dimpotrivă, mă temeam, deoarece ei cred că ne fac un serviciu întorcîndu-ne din calea noastră. Din fericire, ei socotesc amantele noastre nesuferite și nedemne de noi. Este singura noastră salvare. Cînd nu se întîmplă așa, riscă să devină amantele lor.

Tatăl meu începu să fie speriat. Dar fiindcă totdeauna îmi luase apărarea împotriva surorii lui și mamei, nu voia să aibă aerul că-și recunoaște greșeala, și se da de partea lor fără să le spună un cu-

vînt despre asta. Cu mine se declara gata de orice, pentru a mă despărţi de Marta ; să-i înştiinţeze pe părinţii ei, pe soţul ei... A doua zi, mă lăsa să plec.

Îi ghiceam slăbiciunile. Profitam de ele. Îndrăzneam să răspund. Îi aduceam aceleaşi învinovăţiri ca mama şi mătuşa mea, imputîndu-i că-şi foloseşte prea tîrziu autoritatea. Nu el era cel care a vrut s-o cunosc pe Marta ? La rîndul său, îşi făcea imputări. O atmosferă tragică domnea în casă. Ce exemplu pentru cei doi fraţi ai mei ! Tata prevedea deja că într-o bună zi nu le va putea răspunde nimic, atunci cînd îşi vor justifica indisciplina lor prin indisciplina mea.

Pînă acum el credea că este vorba de o iubire trecătoare, dar din nou mama a surprins o corespondenţă. Îi aduse, triumfătoare, tatălui meu aceste piese ale procesului ei. Marta vorbea de viitorul nostru şi de copilul nostru !

Mama mă socotea prea mult încă un copilaş pentru a-mi atribui un nepot sau o nepoţică. I se părea imposibil să fie bunică la vîrsta ei. În fond, asta era pentru ea cea mai bună dovadă că acest copil nu era al meu.

Cinstea poate să convieţuiască cu sentimentele cele mai josnice. Mama, cu cinstea ei adîncă, nu putea să admită ca o femeie să-şi înşele soţul. O astfel de faptă însemna pentru ea un asemenea desfrîu, încît nu putea să fie vorba de dragoste. Ca eu să fiu amantul Martei, însemna pentru mama că ea avea şi alţi amanţi. Tata ştia cît de fals putea fi

un astfel de raţionament, dar îl folosea pentru a-mi tulbura sufletul şi a o compromite pe Marta. M-a lăsat să înţeleg că eram singurul care „nu ştie". I-am răspuns că o defăima astfel, din cauza dragostei ei pentru mine. Tatăl meu, care nu vroia ca eu să profit de aceste zvonuri, m-a asigurat că ele au existat înainte de legătura noastră, şi chiar înainte de căsătoria ei.

După ce păstrase casei noastre o aparenţă demnă, el pierdea orice răbdare şi, cînd nu mă întorceam acasă cîteva zile, trimitea fata din casă la Marta, cu un bilet pentru mine, poruncindu-mi să mă întorc imediat ; iar dacă nu vin, o să anunţe fuga mea la prefectura de poliţie, făcîndu-i proces doamnei L. pentru ademenire de minor.

Marta salva aparenţele, făcea pe mirata, spunea fetei din casă că o să-mi dea plicul la prima mea vizită. Mă întorceam acasă ceva mai tîrziu, blestemîndu-mi vîrsta. Ea mă împiedica să fac ce vreau. Tata nu deschidea gura şi nici mama. Am căutat prin *Cod*, fără să găsesc articolele de lege privitoare la minori. Cu o remarcabilă inconştienţă, nu credeam că purtarea mea poate să mă ducă într-o casă de corecţie. În sfîrşit, după ce am terminat de căutat în zadar în *Cod*, m-am întors la *Marele Larousse*, unde am citit şi răscitit articolul „minor" fără să descopăr nimic care să ne privească.

A doua zi tata m-a lăsat iar liber.

Pentru cei care ar căuta motivele purtării lui stranii, le rezum în trei rînduri: mă lăsa să fac ce poftesc. Pe urmă, îi era rușine. Amenința, mai înfuriat pe el însuși decît împotriva mea. Apoi, rușinea că s-a înfuriat îl împingea să-mi lase frîu liber.

La întoarcerea ei de la țară, atenția doamnei Grangier a fost trezită de întrebările viclene ale vecinilor. Prefăcîndu-se că mă cred un frate al lui Jacques, o puneau la curent cu viața noastră în comun. Cum, pe de altă parte, Marta nu putea să se stăpînească de a nu pronunța numele meu, fără nici o noimă, de a povesti ceva ce făcusem sau spusesem, mama ei nu stătu mult timp la îndoială în privința identității fratelui lui Jacques.

Ea mai ierta încă, sigură fiind că copilul, pe care-l credea al lui Jacques, va pune capăt aventurii noastre. Nu i-a povestit nimic domnului Grangier, de frica unui scandal. Punea însă această discreție pe seama unei mărinimii pe care Marta trebuia s-o afle, pentru ca să-i fie recunoscătoare. Ca să-i dovedească fetei ei că știe tot, o sîcîia mereu, vorbea cu subînțelesuri și cu atîta neîndemînare, încît domnul Grangier, cînd era singur cu nevastă-sa, o ruga s-o cruțe pe sărmana lor fetiță nevinovată, căreia aceste presupuneri continui, pînă la urmă, îi vor suci capul. La care doamna Grangier răspundea uneori numai printr-un surîs, în așa fel încît să lase a se înțelege că fata lor a și mărturisit.

Această atitudine, ca și atitudinea ei anterioară din timpul primei șederi a lui Jacques, mă fac să cred că doamna Grangier, chiar dacă ar fi dezaprobat-o complet pe fata ei, pentru singura satisfacție de a nu-i da dreptate soțului și ginerelui ei, în fața lor i-ar fi dat dreptate fetei. În fond, doamna Grangier o admira pe Marta că își înșela soțul, ceea ce ea nu îndrăznise niciodată să facă, fie din scrupul, fie din lipsa vreunei ocazii. Fiica ei o răzbuna de a fi fost, cum credea ea, neînțeleasă. Prostesc idealistă, se mulțumea să-i fie necaz pe ea că iubește un băiat atît de tînăr, cum eram eu, și mai puțin capabil decît oricine să înțeleagă „delicatețea feminină“.

Socrii Lacombe, la care Marta se ducea din ce în ce mai rar, locuind la Paris, nu puteau bănui nimic. Numai că Marta le părea tot mai stranie, le displăcea din ce în ce mai mult. Erau îngrijorați de viitor. Se întrebau ce va deveni această căsnicie peste cîțiva ani. Toate mamele, din principiu, nu doresc pentru fiul lor decît căsătoria, dar nu le place femeia pe care o aleg. Mama lui Jacques îl compătimea deci că avea o asemenea nevastă. Iar cît despre domnișoara Lacombe, principala cauză a bîrfelilor ei se datora faptului că Marta era singura care deținea secretul unei idile dusă destul

de departe, în vara cînd ea îl cunoscuse pe Jacques la mare. Această soră prezicea căsniciei cel mai întunecat viitor, spunînd că Marta îl va înșela pe Jacques, dacă din întîmplare asta nu era cumva un fapt împlinit.

Înverșunarea soției și a fetei lui îl sileau uneori pe domnul Lacombe, om cumsecade care ținea la Marta, să se scoale de la masă. Atunci, mama și fiica schimbau o privire plină de înțelesuri. Privirea doamnei Lacombe exprima : „Vezi tu, micuța mea, cum femei de-acestea știu să ne farmece bărbații". Iar privirea domnișoarei Lacombe : „Fiindcă nu sînt ca Marta, eu nu găsesc un bărbat să mă mărit". În realitate, nenorocita, sub motiv că-s „alte timpuri, alte moravuri" și că o căsătorie nu se mai făcea după moda veche, punea bărbații pe fugă, nearătîndu-se suficient de îndărătnică. Speranțele sale de căsătorie țineau cît ține sezonul balnear. Tinerii promiteau că de îndată ce vor fi la Paris vor veni să ceară mîna domnișoarei Lacombe. Apoi nu mai dădeau semne de viață. Principalul motiv de nemulțumire al domnișoarei Lacombe, care era pe cale să treacă de 25 de ani, tot fată mare, era poate că Marta își găsise atît de ușor un soț. Se mîngîia spunîndu-și că numai un prost ca fratele ei putuse să se lase prins.

Totuși, oricare ar fi fost bănuielile familiilor, nimeni nu credea că copilul Martei putea să aibă alt

tată decît Jacques. Eram destul de jignit de aceasta. Au fost chiar zile în care o acuzam pe Marta de lașitate, fiindcă nu spusese încă adevărul. Pornit să văd pretutindeni o slăbiciune care nu era decît a mea, credeam că, deoarece doamna Grangier trecea peste începutul dramei, ea va închide ochii pînă la sfîrșit.

Furtuna se apropia. Tata mă amenința că va trimite anumite scrisori doamnei Grangier. Nu doream decît să-și pună în practică amenințările. Apoi mă gîndeam : doamna Grangier va ascunde scrisorile, să nu dea soțul ei peste ele. De altfel, și unul și altul aveau interes să nu izbucnească furtuna. Doream această furtună. Tata trebuia să dea scrisorile acelea direct lui Jacques.

În ziua în care, furios, mi-a spus că a și făcut-o, i-am sărit de gît. În sfîrșit ! În sfîrșit ! Îmi făcea serviciul să-i aducă la cunoștință lui Jacques ceea ce trebuia să știe. Mi-era milă de tata care putea crede că dragostea mea este atît de slabă. Și apoi, aceste scrisori ar pune capăt corespondenței în care Jacques se înduioșa de copilul nostru. Înfrigurarea mea mă împiedică să-mi dau seama cît de nebună, cît de imposibilă era această procedare. Am început să văd cum stau lucrurile numai a doua zi, cînd tatăl meu, mai calm, m-a liniștit, credea el, mărturisindu-mi minciuna lui. O

socotea inumană. Desigur. Dar ce este uman și ce inuman ?

Eu îmi cheltuiam toată puterea nervoasă în lașitate, în îndrăzneală, obosit peste măsură de miile de contradicții ale vîrstei încleștate într-o aventură de bărbat.

Dragostea anestezia în mine tot ceea ce nu era Marta. Nu mă mai gîndeam că tata ar putea să sufere. Judecam totul atît de fals și de josnic, încît pînă la urmă credeam într-un adevărat război deschis între el și mine. Astfel, călcam în picioare îndatoririle mele de fiu, nu numai din dragoste pentru Marta ci uneori — oare o să am curajul de-a mărturisi ? — chiar din spirit de răzbunare !

Nu mai dădeam mare importanță scrisorilor pe care tata le trimitea Martei. Ea era cea care mă ruga să mă întorc mai des acasă spre a dovedi că sînt rezonabil. Atunci strigam : „Cum ? Și tu o să fii împotriva mea ?" Scrîșneam din dinți, băteam din picior. În faptul că ajungeam într-o asemenea stare, la gîndul că am să fiu despărțit de ea cîteva ore, Marta vedea o dovadă de pasiune. Această siguranță de-a fi iubită îi dădea o tărie pe care n-o văzusem la ea niciodată. Sigură că mă voi gîndi la dînsa, stăruia să mă duc acasă.

Mi-am dat repede seama de unde-i venea curajul. Am început să schimb tactica. Mă prefăceam că mă supun. Atunci, deodată, fața ei se schimba. Văzîndu-mă atît de cuminte (sau atît de ușuratic), o cuprindea teama că o iubesc mai puțin. La rîndul ei, mă implora să rămîn, atît de mult avea nevoie să fie liniștită.

Odată însă nimic nu mi-a reușit. De trei zile nu pusesem piciorul la părinții mei și totuși i-am mărturisit Martei intenția de-a petrece încă o noapte cu ea. A încercat totul că să-mi schimb această hotărîre : mîngîieri, amenințări. Se pricepea chiar să se prefacă la rîndul ei. Pînă la urmă, îmi declară că, dacă nu mă întorc la părinți, ea va dormi la ai ei.

I-am răspuns că tata n-o să se sinchisească de frumosul ei gest. Ei bine ! atunci n-o să se ducă la mama ei. O să se ducă pe malul Marnei. Va răci și după aceea va muri : va scăpa în sfîrșit de mine ! „Fie-ți cel puțin milă de copilul nostru, spunea Marta. Nu compromite existența lui după bunul tău plac." Mă acuza că-mi bat joc de dragostea ei, vrînd să știu pînă unde merge. Față de o astfel de stăruință, i-am repetat spusele tatălui meu : că mă înșela cu oricine ; n-am să mă las păcălit. „Un singur motiv, îi spusei, te oprește să cedezi : astă seară primești pe unul din amanții tăi !" Ce să răspundă la asemenea nedreptăți nebune ? Mi-a întors spatele. I-am imputat că nu sare în sus la această insultă. În sfîrșit, am acționat atît de bine încît a consimțit să petreacă noaptea cu mine. Cu condiția să nu fie la ea. Nu vroia, pentru nimic în lume, ca proprie-

tarii ei să poată spune a doua zi trimisului părinților mei că era acasă.

Unde să dormim ?

Eram ca nişte copii în picioare, pe un scaun, mîndri de-a fi mai mari cu un cap decît oamenii în vîrstă. Împrejurările ne înălţau, dar rămîneam neputincioşi. Şi dacă, chiar din lipsa noastră de experienţă, unele lucruri complicate ni se păreau simple de tot, lucrurile foarte simple, dimpotrivă, deveneau adevărate obstacole. Nu am îndrăznit niciodată să folosim garsoniera lui Paul. Nu credeam cu putinţă să-i explicăm portăresei, strecurîndu-i nişte bani, că o să venim din cînd în cînd.

Trebuia deci să dormim la hotel. Nu fusesem niciodată într-un hotel. Tremuram la gîndul de a-i trece pragul.

Copilăria caută pretexte. Mereu chemată să se justifice în faţa părinţilor, e fatal ca ea să mintă.

Chiar faţă de servitorul unui hotel de mîna a doua, credeam că trebuie să dau o explicaţie. De aceea, sub pretext că vom avea nevoie de lenjuri şi cîteva obiecte de toaletă, am silit-o pe Marta să facă o valiză. O să cerem două odăi. Vor crede că sîntem frate şi soră. Niciodată n-aş îndrăzni să cer o singură odaie, vîrsta mea (vîrsta în care eşti dat

afară din cazinouri), expunîndu-mă la tot felul de mari umilinţe.

Călătoria, la ora unsprezece noaptea, nu se mai termina. Erau două persoane în vagonul nostru : o femeie îşi însoţea bărbatul, căpitan, la gara de Est. Vagonul nu era nici încălzit, nici luminat. Marta îşi sprijinea capul de geamul umed. Suporta capriciul unui băiat crud. Eram destul de ruşinat şi sufeream, gîndindu-mă cu cît merita Jacques, totdeauna atît de delicat cu ea, să fie iubit mai mult decît mine.

N-am putut să rezist de-a mă justifica în şoaptă. Ea dădu din cap : „Prefer, murmură, să fiu nenorocită cu tine decît fericită cu el". Iată dar acele cuvinte de dragoste care nu vor să spună nimic, pe care ţi-e ruşine să le repeţi, dar care, rostite de gura iubită, te îmbată. Am crezut chiar că am înţeles fraza Martei. Totuşi, la drept vorbind, ce voia să însemne ? Poţi să fii fericit cu cineva pe care nu-l iubeşti ?

Şi mă întrebam, mă mai întreb încă, dacă dragostea îţi dă dreptul să smulgi o femeie unui destin poate mediocru, dar tihnit. „Prefer să fiu nenorocită cu tine...", cuvintele acestea cuprindeau oare o imputare inconştientă ? Fără îndoială, Marta, fiindcă mă iubea, a cunoscut cu mine ceasuri pe care Jacques nu i le dăruise niciodată, dar aceste momente fericite îmi dădeau oare dreptul să fiu crud ?

Am coborît la Bastilia. Frigul, pe care îl suport fiindcă îmi închipui că este lucrul cel mai curat din lume, era, în acest hol de gară, mai murdar decît căldura dintr-un port de mare, și fără veselia care compensează. Marta se plîngea de crampe. Se agăța de brațul meu. Jalnică pereche, uitînd frumusețea, tinerețea ei, rușinată de ea însăși ca o pereche de cerșetori !

Credeam că sarcina Martei e ridicolă, și mergeam cu ochii în jos. Eram departe de mîndria de tată.

Am rătăcit, sub o ploaie glacială, între Bastilia și gara Lyon. La fiecare hòtel, pentru a nu intra, inventam un pretext aiurea. Îi spuneam Martei că trebuie să caut un hotel potrivit, un hotel de călători, numai de călători.

În piața gării Lyon, a fost greu să mă mai sustrag. Marta îmi porunci să pun capăt acestui chin.

Pe cînd ea aștepta afară, am intrat într-un antreu, sperînd nu știu ce. Servitorul m-a întrebat dacă doresc o odaie. Era ușor să răspund da. Era prea ușor și, căutînd un pretext ca un pungaș de hoteluri prins asupra faptului, l-am întrebat de doamna Lacombe. L-am întrebat de ea înroșindu-mă, și temîndu-mă să nu-mi răspundă : „Vă bateți joc de mine, tinere ? E-n stradă.“ El a consultat registrele. Probabil că am greșit adresa. Am ieșit, explicîndu-i Martei că nu era nici o cameră liberă și că nu vom găsi nici una în cartier. Am

respirat ușurat. Mă grăbeam ca un hoț care caută să fugă.

Adineauri, ideea fixă de-a fugi de aceste hoteluri la care o duceam pe Marta cu sila, mă împiedica să mă gîndesc la ea. Acum o priveam, sărmana mititică. Mi-am stăpînit lacrimile și cînd m-a întrebat unde vom găsi un pat, am implorat-o să nu fie supărată pe-un bolnav și să ne întoarcem cuminți, ea la J... eu la părinții mei. Bolnav cuminte ! a avut un surîs mecanic la auzul acestor cuvinte nelalocul lor.

Rușinea mea a dramatizat întoarcerea. Cînd, după asemenea cruzimi, Marta avea poate inspirația să-mi spună : „Totuși, ce rău ai fost“, eu mă înfuriam, o găseam lipsită de mărinimie. Dacă, dimpotrivă, tăcea, părea că a uitat, mă temeam că face asta pentru că mă consideră bolnav, dement. Atunci nu mă linișteam pînă ce n-o făceam să spună că nu uită, și că dacă mă iartă, eu nu trebuie totuși să profit de îndurarea ei ; că într-o zi, sătulă de purtarea mea, oboseala va fi mai tare decît dragostea, și că o să mă lase singur. Cînd o sileam să-mi vorbească atît de energic și cu toate că eu nu credeam în amenințările ei, simțeam o durere nespus de plăcută, asemănătoare, dar mai tare, cu emoția pe care mi-o da toboganul. Atunci mă năpusteam asupra Martei și-o sărutam cu mai multă pasiune ca oricînd.

— Repetă-mi că o să mă părăsești, îi spuneam, gîfîind și strîngînd-o în brațe, s-o frîng. Supusă, cum nu poate fi nici chiar o sclavă, ci numai un mediu hipnotic, repeta, ca să-mi facă plăcere, niște fraze din care nu înțelegeam nimic.

Această noapte a hotelurilor a fost hotărîtoare, lucru de care mi-am dat bine seama după atîtea alte ciudățenii. Dar dacă eu credeam că o viață întreagă poate șchiopăta astfel, ea, Marta, în colțul vagonului în care ne-ntorceam, sleită de puteri, copleșită, clănțănind din dinți, *a înțeles tot*. Poate chiar a văzut că la capătul acestei curse de un an, într-o mașină condusă nebunește, nu putea să fie un alt sfîrșit decît moartea.

A doua zi am găsit-o pe Marta în pat, ca de obicei. Am vrut să vin lîngă ea ; m-a respins, cu duioșie. „Nu mă simt bine, a spus ea, du-te, nu sta lîngă mine. O să iei guturaiul !“ Tușea, avea temperatură. Mi-a spus, surîzînd, pentru a nu avea aerul că-mi face un reproș, că trebuie să fi răcit în ajun. Cu toate că era alarmată, nu m-a lăsat să mă duc după doctor. „Nu e nimic, spunea ea. N-am nevoie decît să stau la căldură.“ În realitate, ea nu vroia ca trimițîndu-mă pe mine la doctor, să se compromită în ochii acestui vechi prieten al familiei. Aveam o nevoie atît de mare să fiu liniștit, încît refuzul Martei mi-a alungat toate îngrijorările. Dar ele au reînviat și

mai puternic decît adineauri, cînd plecînd la masă la părinții mei, Marta mi-a cerut să las o scrisoare la doctor.

A doua zi cînd am ajuns la Marta l-am întîlnit pe doctor pe scară. N-am îndrăznit să-l întreb și l-am privit foarte îngrijorat. Aerul lui liniștit mi-a făcut bine ; nu era decît o atitudine profesională.

Am intrat la Marta. Unde era ? Camera era goală. Marta plîngea cu capul înfundat în pleduri. Doctorul îi impunea să stea în pat pînă la naștere. Mai mult, starea ei avea nevoie de îngrijiri : trebuia să stea la părinții ei. Ne despărțeau.

Nenorocirea n-o primești de bună voie. Numai fericirea pare că ni se cuvine. Acceptînd această despărțire fără revoltă, nu arătam curaj. Pur și simplu nu înțelegeam. Ascultam, stupid, hotărîrea doctorului ca un condamnat la moarte, sentința. Dacă nu se face alb ca varul, se spune : „Ce curaj !“ De loc : e mai curînd o lipsă de imaginație. Cînd îl trezește pentru execuție, numai atunci pricepe sentința. Tot așa nu am înțeles că noi n-o să ne mai vedem, decît cînd a venit cineva s-o anunțe pe Marta că o aștepta trăsura trimisă de doctor. Făgăduise să nu înștiințeze pe nimeni, Marta dorind să sosească, la mama ei, pe neașteptate.

Am pus să oprească trăsura la oarecare distanță de casa Grangier. Cînd vizitiul s-a în-

tors pentru a treia oară, am coborît. Omul acesta credea că surprinde al treilea sărut al nostru; îl surprindea tot pe-acelaşi. Mă despărţeam de Marta fără să iau nici un fel de dispoziţiuni pentru a şti cum să ne scriem, aproape fără să-i spun la revedere, ca de cineva pe care trebuia să-l întîlneşti peste o oră. Vecinele curioase se şi arătau pe la ferestre.

Mama a observat că aveam ochii roşii. Surorile mele au rîs fiindcă am scăpat din mînă de două ori lingura de supă. Se învîrtea podeaua cu mine. Ca un marinar care nu se ţine ferm pe punte, în timpul furtunii, suferinţa mă zdruncina. De altfel nu cred să pot compara mai bine aceste ameţeli ale inimii şi sufletului decît cu răul de mare. Viaţa fără Marta însemna o lungă călătorie pe apă. Oare am să ajung? După cum la primele simptome ale răului de mare, nu-ţi mai pasă dacă ajungi la port şi vrei să mori pe loc, nu prea mă gîndeam la viitor. După cîteva zile, răul, mai puţin stăruitor, mi-a lăsat timp să mă gîndesc la ţărm.

Părinţii Martei nu mai aveau de aflat mare lucru. Nu se mulţumeau să şterpelească scrisorile mele. Le ardeau faţă de dînsa, în soba de la ea din cameră. Scrisorile ei erau scrise cu creionul, de-abia lizibile. Le punea la cutie fratele ei.

Nu mai aveam de îndurat scene de familie. Reluam conversaţiile plăcute cu tata, seara, la gura sobei. Într-un an, ajunsesem un străin pentru surorile mele. Ele deveneau iar sociabile, se obişnuiau din nou cu mine. O luam pe cea mai mică pe genunchi şi profitînd de semiîntuneric, o strîngeam cu atîta violenţă, că se zbătea, jumătate rîzînd, jumătate plîngînd. Mă gîndeam la copilul meu, dar eram trist. Mi se părea cu neputinţă să am pentru el o duioşie mai mare. Eram eu oare pregătit pentru ca un copil să-mi fie altceva decît frate sau soră?

Tatăl meu mă sfătuia să mă distrez. Aceste sfaturi izvorau din firea lui calmă. Ce aveam de făcut, afară de ceea ce nu mai aveam să fac? La sunetul soneriei, la trecerea unei trăsuri, tresăream. Pîndeam în închisoarea mea cele mai mici semne de eliberare.

Tot aşteptînd zgomotele care puteau să anunţe ceva, într-o zi urechile mele au auzit bătînd clopotele. Sunau armistiţiul.

Pentru mine armistiţiul însemna întoarcerea lui Jacques. Îl şi vedeam la căpătîiul Martei, fără să pot face ceva. Eram înnebunit.

Tatăl meu se înapoie la Paris. Vroia să mă întorc acolo cu el: „Nu poţi pierde o asemenea sărbătoare". N-am îndrăznit să refuz. Mă temeam să nu par un monstru. Apoi, la urma urmei, în frenezia nenorocirii mele, nu-mi displăcea să mă duc să văd bucuria altora.

Să mărturisesc că această bucurie nu-mi stîrnea o mare invidie? Mă simţeam singur în stare să încerc sentimentele pe care le atribuiam mulţimii. Căutam să fiu patriot. Nedreptatea mea nu însemna poate pentru mine decît bucuria unui concediu neaşteptat: cafenelele deschise pînă tîrziu, dreptul pentru militari de-a săruta midinetele. Acest spectacol, despre care crezusem că o să mă întristeze, că o să mă facă gelos sau chiar că mă va distra prin contagiunea unui sentiment sublim, m-a plictisit ca o fată bătrînă.

De cîteva zile nu mai primeam nici o scrisoare. Într-una din rarele după-amieze în care a nins, fraţii mei mi-au dat un mesagiu din partea micului Grangier. Era o scrisoare extrem de rece de la doamna Grangier. Mă ruga să vin cît mai repede. Ce vroia de la mine? Bucuria de a fi în contact, chiar indirect, cu Marta, mi-a înăbuşit îngrijorarea. Mi-o închipuiam pe doamna Grangier interzicîndu-mi să-i mai văd fata, să-i scriu, şi pe mine ascultînd-o, cu capul în jos, ca un elev rău. Nefiind în stare să mă dezlănţui, să mă

înfurii, nici un gest nu va trăda ura mea. Am să salut politicos, şi uşa se va închide pentru totdeauna. Numai atunci am să găsesc răspunsurile, argumentele de rea-credinţă, cuvintele biciuitoare care ar fi putut lăsa doamnei Grangier o imagine a amantului fiicei ei, mai puţin jalnică decît cea a unui licean prins asupra faptului. Prevedeam scena secundă cu secundă.

Cînd am intrat în micul salon mi s-a părut că retrăiesc prima mea vizită. Această vizită însemna atunci că poate n-am s-o mai revăd pe Marta.

Doamna Grangier intră. Am suferit din pricina staturii ei mici, fiindcă încerca să fie trufaşă. Se scuză că m-a deranjat pentru nimic. A pretins că mă chemase pentru a obţine o informaţie prea complicată ca să fie cerută în scris, dar că între timp, căpătase această informaţie. Acest mister absurd m-a chinuit mai mult decît orice catastrofă.

Lîngă Marna l-am întîlnit pe micul Grangier sprijinit de-un gard. Primise un bulgăre de zăpadă drept în faţă. Scîncea. L-am mîngîiat, l-am întrebat despre Marta. Mi-a spus că sora lui mă chema. Mama lor nu vroia să audă, dar tatăl lor spusese: „Marta e grav bolnavă, şi cer să fie ascultată".

Am înţeles într-o clipă comportarea atît de burgheză, atît de ciudată a doamnei Grangier. Ea mă chemase din respect pentru soţul ei şi dorinţa unei muribunde. Dar odată pericolul trecut şi Marta salvată, consemnul intra din nou în vigoare. Ar fi trebuit să mă bucur. Îmi părea rău că criza nu durase atît încît să ajung s-o văd pe bolnavă.

Peste două zile Marta mi-a scris. Nu făcea nici o aluzie la vizita mea. Fără îndoială că i-o ascunsese. Marta vorbea despre viitorul nostru pe un ton special, senin, ceresc, care mă tulbura puţin. Să fie oare adevărat că dragostea este forma cea mai violentă a egoismului, deoarece, căutînd o pricină tulburării mele, mi-am spus că eram gelos pe copilul nostru, de care Marta îmi vorbea mai mult decît de mine.

Îl aşteptam în martie. Într-o vineri din ianuarie, fraţii mei, cu sufletul la gură, ne-au anunţat că micul Grangier avea un nepot. N-am înţeles aerul lor de triumf, nici de ce alergaseră atît de repede. Ei nu bănuiau, desigur, ce extraordinară era această veste pentru mine. Dar un unchi era pentru fraţii mei o persoană în vîrstă. Faptul că micul Grangier era unchi însemna deci o minune, şi ei alergaseră să împartă uimirea lor cu noi.

Obiectul pe care îl avem mereu sub ochi îl recunoşteam cel mai greu dacă se mută puţin de la locul lui. În nepotul micului Grangier n-am recunoscut imediat copilul Martei — copilul meu.

Am simţit în mine nebunia care într-un loc public o produce un scurt circuit. Deodată în mine se făcu întuneric. În această noapte, sentimentele mele se îmbrînceau ; căutam să văd ce-i cu mine, căutam bîjbîind date, precizări. Număram pe degete, cum văzusem că făcea uneori Marta, fără ca atunci s-o bănuiesc de trădare. De altfel acest exerciţiu nu servea la nimic. Nu mai ştiam să număr. Al cui era acest copil pe care noi îl aşteptam în martie, şi care se năştea în ianuarie ? Toate explicaţiile pe care le căutam acestui fapt anormal mi le dădea gelozia. Imediat am avut certitudinea. Acest copil era al lui Jacques. Nu venise el în permisie acum nouă luni ? Aşa că, încă de-atunci Marta mă minţea. De altfel nu mă mai minţise în privinţa acestei permisii ? Nu-mi jurase la început că în acele cincisprezece zile blestemate îl refuzase pe Jacques, pentru a-mi mărturisi, mult timp după aceea, că o posedase de mai multe ori ?

Nu mă gîndisem niciodată cu toată sinceritatea că acest copil poate să fie al lui Jacques. Şi dacă, la începutul sarcinii Martei, aş fi putut dori, cu laşitate, ca asta să fie adevărat, trebuia acum

să mărturisesc că mă socoteam în fața irepara-bilului, că, legănat luni de zile de certitudinea paternității mele, iubeam acest copil, acest copil care nu era al meu. De ce a trebuit oare să nu simt sentimentele unui tată decît în momentul cînd aflam că nu eram?

E vădit că mă găseam într-o confuzie de ne-crezut, și ca aruncat în apă, în toiul nopții, fără să știu a înota. Nu mai înțelegeam nimic. Un lucru mai ales pe care nu-l înțelegeam era în-drăzneala Martei de a da numele meu acestui co-pil legitim. În unele momente, vedeam în asta o sfidare aruncată soartei care nu vroise ca acest copil să fie al meu; în alte momente, nu vroiam să văd în asta decît o lipsă de tact, una din acele lipse de gust care mă scandalizase de multe ori la Marta și care nu erau altceva decît excesul ei de dragoste.

Începusem o scrisoare de insultă. Socoteam că trebuie să i-o scriu, din demnitate! Dar cuvintele nu-mi veneau, căci gîndul meu era aiurea, în ținuturi mai nobile.

Am rupt scrisoarea. Am scris alta, în care lă-sam să vorbească inima. Îi ceream iertare Martei. Iertare de ce? Probabil de faptul că acest copil era a lui Jacques. O imploram ca totuși să mă iubească.

Omul foarte tînăr e un animal rebel la su-ferință. Îmi organizam altfel șansa. Acceptam aproape acest copil al altuia. Însă chiar înainte

de-a termina scrisoarea, am primit una de la Marta, plină de bucurie. Acest băiat era al nostru, născut două luni înainte de termen. A trebuit să fie pus la incubator. „Eram să mor", spunea ea. Fraza asta m-a amuzat ca o copilărie.

Căci nu mă mai puteam gîndi decît la bucurie. Aș fi vrut să aduc la cunoștință lumii întregi această naștere, să spun fraților mei că și ei erau unchi. Mă disprețuiam plin de bucurie: cum am putut să mă îndoiesc de Marta? Aceste remușcări îmbinate cu fericirea mea, mă făceau s-o iubesc mai mult ca oricînd, ca și pe fiul meu. În ză-păceala mea, binecuvîntam greșeala. În definitiv, eram mulțumit că făcusem cunoștință cîteva clipe cu suferința. Cel puțin, așa credeam. Dar nimic nu seamănă mai puțin cu lucrurile însăși, decît ceea ce este foarte aproape de ele. Un om care era cît pe ce să moară crede că el cunoaște moartea. În ziua cînd i se prezintă, în sfîrșit, nu o re-cunoaște: „Nu este ea" spune el, murind.

În scrisoarea ei, Marta mai adăuga: „Seamănă cu tine". Văzusem noi-născuți, pe frații și suro-rile mele, și știam că numai dragostea unei fe-mei le poate descoperi asemănarea pe care o do-rește. „Are ochii mei", adăuga ea. Și astfel nu-mai dorința ei de a ne vedea întruniți într-o sin-gură ființă putea s-o facă să-și recunoască ochii.

În familia Grangier nu mai rămăsese nici un pic de îndoială. O blestemau pe Marta, dar se

făceau complicii ei, pentru ca să nu izbucnească „scandalul“ familiei. Doctorul, alt complice al ordinei, ascunzind că această naștere era prematură, urma să preia asupra lui sarcina de-a explica soțului, prin cine știe ce născocire, necesitatea unui incubator.

În zilele următoare am găsit tăcerea Martei firească. Jacques trebuia să fie lîngă ea. Nici o permisie nu m-a impresionat atît de puțin ca aceasta, acordată nenorocitului pentru nașterea *fiului său*. Într-o ultimă tresărire copilăroasă, am surîs chiar la gîndul că aceste zile de concediu mi le datora mie.

În casa noastră domnea liniștea.

Adevăratele presimțiri se formează la adîncimi la care mintea noastră nu ajunge. Astfel, uneori, ele ne împing să facem acte pe care le interpretăm cu totul pe dos.

Mă credeam mai duios datorită fericirii mele și mă bucuram s-o știu pe Marta într-o casă pe care amintirile mele duioase o transformau în fetiș.

Un om dezordonat care e pe moarte și nu se îndoiește de asta, se apucă deodată să facă ordine în jurul său. Viața lui se schimbă. Își clasează hîrtiile. Se scoală dis-de-dimineață și se culcă de-

vreme. Se lasă de vicii. Cei din jurul său sînt încîntați. Așa că moartea lui brutală pare și mai nedreaptă. *Era să trăiască fericit.*

Tot așa, liniștea nouă a existenței mele era tăierea părului osînditului înainte de moarte. Mă socoteam fiu mai bun, fiindcă și eu aveam unul. Dar dragostea mea mă apropia de tata și de mama, fiindcă ceva, în mine, știa că în curînd voi avea nevoie de dragostea lor.

Într-o zi, la amiază, frații mei s-au întors de la școală, strigîndu-ne că Marta murise.

Trăsnetul care cade asupra unui om este atît de rapid, încît nu suferă. Dar ce trist spectacol pentru cel care-l însoțește! În timp ce eu nu simțeam nimic, fața tatălui meu se descompunea. Împinse afară pe frații mei. „Ieșiți, bolborosi. Sînteți nebuni, toți sînteți nebuni.“ Eu aveam senzația că mă răcesc, că devin rigid, că mă pietrific. Apoi, după cum o secundă desfășoară în fața ochilor unui muribund toate amintirile unei existențe, certitudinea mi-a destăinuit dragostea mea cu tot ce avea mai monstruos în ea. Fiindcă tatăl meu plîngea, plîngeam și eu în hohote. Atunci, mama mă luă în grija ei. Cu ochii uscați

m-a îngrijit cu răceală, cu dragoste, ca și cum ar fi fost vorba de-o scarlatină.

În primele zile, sincopa mea explica față de frații mei tăcerea din casă. Pe urmă n-au mai înțeles nimic. Niciodată nu le-au fost interzise jocurile zgomotoase. Tăceau. Dar, la amiază, pașii lor pe lespezile vestibului mă făceau să leșin, ca și cum de fiecare dată mi-ar fi anunțat moartea Martei.

Marta! Gelozia mea urmărind-o pînă în mormînt, doream să nu existe nimic după moarte. Astfel, este de nesuferit ca persoana pe care o iubim să se găsească într-o mare societate la o petrecere la care noi nu ne aflăm. Inima mea la vîrsta în care nu te gîndești încă la viitor. Da, îi doream Martei chiar neantul, mai curînd decît o lume nouă, unde s-o regăsesc într-o zi.

Singura dată cînd l-am zărit pe Jacques a fost după cîteva luni. Știind că tatăl meu avea acuarele de-ale Martei, dorea să le vadă. Sîntem totdeauna nesățioși să surprindem ceea ce se referă la ființe pe care le iubim. Am vroit să-l văd pe omul căruia Marta i-a acordat mîna ei.

Reținîndu-mi suflarea și mergînd în vîrful picioarelor, m-am îndreptat spre ușa întredeschisă. Am ajuns la timp ca să aud:

— Nevasta mea a murit chemîndu-l. Sărmanul copilaș! Este singura mea rațiune de a trăi!

Văzînd acest văduv atît de demn și stăpînindu-și disperarea, am înțeles că ordinea, cu timpul, se așterne de la sine în jurul lucrurilor. Nu aflasem eu oare că Marta murise, chemîndu-mă, și că fiul meu va avea o existență convenabilă?

Bal la contele d'Orgel

ROMAN

Frămîntările unei inimi ca cea a contesei d'Orgel sînt din alte timpuri? Un asemenea amestec de datorie şi de moliciune va părea poate, în zilele noastre, de necrezut chiar la o persoană de rasă şi o creolă. Asta n-ar însemna oare mai degrabă că atenţia se depărtează de puritate sub pretext că ea oferă mai puţină savoare decît destrăbălarea?

Dar manevrele inconştiente ale unui suflet curat sînt şi mai ciudate decît combinaţiile viciului. Acesta-i răspunsul ce-l vom da femeilor care, unele, vor găsi-o pe doamna d'Orgel prea cinstită, iar altele prea uşuratecă.

Contesa d'Orgel făcea parte, prin naştere, din ilustra familie Grimoard de la Verberie. Această familie se bucură timp de mai multe secole de-o

strălucire fără pereche. Dar asta nu pentru că strămoșii doamnei d'Orgel și-ar fi dat cea mai mică osteneală. Din toate împrejurările glorioase cărora alte familii le datoresc nobleța, această familie și-a făcut o mîndrie de-a fi rămas deoparte. O asemenea atitudine nu merge la nesfîrșit. Grimoarzii erau în fruntea celor care-i inspirară lui Ludovic al XIII-lea hotărîrea de-a slăbi nobleța feudală. Șeful lor suportă greu această insultă, și cu mare tămbălău părăsi Franța. Grimoarzii se instalară în Martinica.

Marchizul de la Verberie regăsește la indigenii de pe insulă puterea pe care o aveau strămoșii lui asupra țăranilor din Orléans. Conduce plantațiile de trestie de zahăr. Satisfăcîndu-și nevoia de activitate, își sporește averea.

Începem atunci să asistăm la o ciudată schimbare de caracter în această familie. Sub un soare fermecător, pare că, încetul cu încetul, se topește orgoliul care o paraliza. Grimoarzii, ca un copac necurățat, își întind crengile care acoperă aproape toată insula. Cine debarca, se ducea să-i prezinte omagiile. Dacă noul venit descoperea vreo rudenie cu ei, avuția lui era ca și refăcută. Astfel prima grijă a lui Gaspard Tascher de la Pagerie cînd sosi pe insulă, fu să stabilească rudenia lui de văr, oricît de îndepărtat. Căsătoria unui Grimoard cu o domnișoară Tascher strînge aceste legături puțin cam slabe. Cu toate acestea anii trec. Cu toate că au în spate pe Grimoarzi, cei din

familia Tascher de la Pagerie nu se bucură de o mare considerație. Dizgrația, scandalul chiar, ajung la culme atunci cînd tînăra Marie-Joséphine Tascher pleacă cu vaporul în Franța și cînd se publică anunțul căsătoriei sale cu un Beauharnais, al cărui tată are plantații la Saint-Domingue.

Grimoarzii au fost singurii care nu i-au purtat pică Josephinei după divorț. Ea le-a anunțat Revoluția. Ei au primit vestea aceasta cu plăcere. Grimoarzii nu se gîndiseră niciodată că familia care-i despuiase de drepturile lor ar mai putea să se țină mult timp pe tron. Poate că la început au crezut că revoluția e făcută de nobili, și pentru ei. Dar cînd vor afla ce întorsătură au luat lucrurile în Franța, vor dezaproba pe cei cărora li se taie capul, că n-au urmat exemplul lor și n-au plecat la timp, adică sub Ludovic al XIII-lea.

Din insula lor, ca niște vecini răuvoitori în dosul ferestruicii din ușă, observă ce se-ntîmplă în vechiul continent. Revoluția asta îi înveselește. Ce poate fi mai caraghios, de pildă, decît căsătoria asta a micii verișoare cu un general Bonaparte ! Dar cînd se va proclama Imperiul o să li se pară că e prea-prea. Ei văd în asta apoteoza Revoluției. Jertfa acestui foc de artificii cade jos, într-o ploaie de decorații, de titluri, de averi. Această imensă mascaradă în care se fac schimbări de nume, ca și cum s-ar pune un nas fals, îi supără. În Martinica are loc o perturbare curioasă. Fermecătoarea

insulă se despopulează cît ai clipi din ochi. Joséphine care-și înfiripă o familie, încearcă să-și introducă la Curte rudele cele mai vagi, uneori cele mai modeste, dar al căror nume nu-i de ieri de-alaltăieri. Și în primul loc s-a gîndit la Grimoarzi. Aceștia nu răspund. Numai cînd Joséphine a fost îndepărtată, au reluat legăturile cu ea. Marchizul îi va scrie chiar o scrisoare, plină de morală, spunîndu-i că el n-a putut să ia niciodată lucrul acesta în serios. Îi oferă adăpost în casa lui. Ura împotriva Imperiului explodează. Pînă atunci, se stăpînise din cauza rudeniei lor.

Va putea să surprindă că, urmărind această familie de-a lungul secolelor, ne-am prefăcut a nu vedea decît un singur personaj, mereu același. Asta fiindcă nu ne prea pasă, aici, de Grimoarzi, ci de familia în care trăiesc. Trebuie să ne dăm seama că domnișoara Grimoard de la Verberie, născută ca să stea în hamac sub un cer îngăduitor, duce lipsă de armele care lipsesc cel mai puțin femeilor din Paris și de aiurea, oricare ar fi originea lor.

Cînd s-a născut, Mahaut a fost primită fără mare entuziasm. Marchiza Grimoard de la Verberie nu văzuse niciodată un copil nou-născut. Cînd au prezentat-o pe Mahaut mamei sale, femeia asta care îndurase cu mult curaj durerile facerii, leșină, crezînd că a făcut un monstru. Din acest prim șoc,

i-a rămas ceva, și mica Mahaut a fost învăluită în tot felul de bănuieli. Întrucît nu începu să vorbească decît destul de tîrziu, mama sa o crezu mută.

Doamna Grimoard aștepta cu nerăbdare un alt copil, dorind un băiat. Îl împodobea dinainte cu toate virtuțile care-i lipseau fetei. Era însărcinată cînd un groaznic cataclism distruse Saint-Pierre. Marchiza a scăpat ca prin minune dar, un moment, s-au temut să nu-și fi pierdut și mințile și copilul pe care trebuia să-l aducă pe lume. Insula aceea nu-i mai inspiră de-atunci decît groază ; și nu mai vroi să rămînă acolo. Medicii îi explicară soțului cît ar fi de criminal să se opună. Și așa, Grimoarzii, pe care nimic nu putuse să-i convingă, nici chiar promisiunea unui regat, debarcară în Franța, în luna iulie 1902. Din întîmplare, domeniul de la Verberie era de vînzare. Cu convingerea că-și răzbună strămoșii, marchizul s-a întors la domeniul lor. Se credea propriul lui strămoș și, chemat de Ludovic al XIII-lea care-l imploră, își trecu toată viața în procese cu țăranii al căror senior se mai credea.

Doamna Grimoard născu un copil mort. Printr-un accident provocat de cataclism, ajunse să nu mai poată avea copii niciodată. Disperarea ei fu și mai mare cînd văzu că acel copil născut mort era băiat. Marchiza se alese cu o stare de apatie bolnăvicioasă, care făcu din ea o creolă ca cele din ilustrate, care-și petrece viața pe un șezlong.

Inima de mamă nemaiputînd spera un băiat, n-ar fi trebuit ca dragostea ei pentru Mahaut să crească ? Dar fetița asta, atît de plină de viață, atît de neastîmpărată, îi apărea aproape ca o jignire adusă speranțelor sfărîmate.

Mahaut creștea la La Verberie ca o liană sălbatică. Frumusețea ei, mintea ei nu se născură repede, dar cu atît mai sigure. La bătrîna negresă Maria, pe care Grimoarzii și-o împrumutau ca pe un obiect de familie, Mahaut găsea o duioșie adevărată, o duioșie de supusă, adică cea care seamănă cel mai mult a dragoste.

După despărțire, a trebuit, desigur, s-o crească pe Mahaut chiar la La Verberie. Domnișoara Grimoard trecu în mîinile unei fete bătrîne, sărace, dintr-o excelentă familie de provincie. Mama ei moțăia toată ziua. Singura grijă pe care tatăl ei o avu față de ea, a fost să o învețe că nimeni nu era demn de o fată din familia Grimoard. Dar frăgezimea primilor ei ani de copilărie, ea o regăsi în căsătoria, la optsprezece ani, cu contele Anne d'Orgel, un nume destul de frumos pe la noi. Se îndrăgosti nebunește de soțul ei care, în schimb, îi arăta o mare recunoștință și cea mai vie prietenie pe care el însuși o lua drept dragoste. Negresa Maria a fost singura care n-a văzut cu ochi buni această căsătorie. Îi reproșa diferența de vîrstă. Îl găsea pe contele d'Orgel prea bătrîn. Maria intră totuși în palatul d'Orgel pentru a nu se despărți de contesă. Nu avea, se spu-

nea, nimic de făcut. Dar pentru că rolul ei nu era definit, servitorii îi treceau ei toate micile treburi. Seara, negresa cădea de oboseală.

Contele Anne d'Orgel era tînăr ; abia împlinise treizeci de ani. Nu se știa de unde îi venise gloria, sau cel puțin extraordinara lui situație. Numele lui nu jucase prea mare rol întru cît chiar la cei pe care un nume îi hipnotizează, talentul trecea înainte de toate. Dar trebuie să recunoaștem, — calitățile lui nu erau decît cele ale rangului său, și ale talentului său de a se purta în lumea bună. Tatăl lui, care era admirat în bătaie de joc, de-abia murise. Anne, ajutat de Mahaut, dădu o nouă strălucire casei d'Orgel, în care altădată lumea se plictisise teribil. Orgelii au fost cei care — dacă se poate spune astfel — au deschis balul îndată după război. Defunctul conte d'Orgel ar fi găsit, fără îndoială, că fiul său acordă o prea mare preferință, în invitațiile sale, meritului personal și averii. Această alegere, severă cu toate acestea, n-a fost cel mai mic motiv al succesului d'Orgelilor. Pe de altă parte, ea a făcut să fie dezaprobată de către acelea dintre rudele lor care mureau de plictiseală neprimind decît pe egalii lor. Așa că serbările de la palatul d'Orgel erau pentru aceste rude un prilej unic de distracție și bîrfeală.

Printre musafirii a căror prezență l-ar fi nedumerit pe defunctul conte d'Orgel, trebuie să punem în prim plan pe tînărul diplomat Paul

Robin. El socotea drept un mare noroc să fii primit în anumite case; și cea mai mare șansă, în ochii lui, era să meargă la d'Orgeli. Robin clasa oamenii în două grupe: de o parte, cei ce erau obișnuiții primirilor din strada Universității iar, de alta, cei ce nu erau. Această împărțeală mergea pînă acolo încît se arăta zgîrcit pînă și în a admira pe cineva; proceda astfel față de cel mai bun prieten al său, François Séryeuse, căruia în sinea lui, îi reproșa că nu profită de acel de al numelui său. Destul de naiv, Paul Robin îi judeca pe alții după el. Nu putea să-și închipuie că d'Orgelii n-ar prezenta pentru François nimic deosebit, și că nu căuta în nici un fel să forțeze împrejurările. Paul Robin, de altfel, era fericit de această superioritate fictivă și nu încerca să-i pună capăt.

Nu se puteau închipui două ființe mai deosebite una de alta decît acești doi prieteni. Totuși ei credeau că s-au legat din cauza asemănărilor dintre dînșii. Adică, prietenia lor îi împingea să se asemene, pe cît cu putință.

Ideea fixă a lui Paul era „să ajungă". Pe cînd alții au cusurul de a crede că au timp de așteptat, Paul Robin se agita de nerăbdare la gîndul că o să piardă trenul. Credea în „personaje" și că poate juca și el un rol.

Eliberat de toată această neroadă literatură, invenția secolului al XIX-lea, ce farmec ar fi avut!

Dar cei care nu simt calitățile profunde și se lasă duși de aparențe, nu îndrăznesc să se aventureze, de teama nisipurilor mișcătoare. Paul credea că a reușit să aibă o personalitate; în realitate se mulțumise să nu lupte împotriva defectelor sale. Buruiana aceasta îl cuprinsese încetul cu încetul și găsea că e mai comod să lase să se creadă că procedează astfel din calcul politic, atunci cînd n-o făcea decît din slăbiciune. Prudent pînă la lașitate, frecventa diverse medii; socotea că trebuie să aibă un picior pretutindeni. La jocul acesta, riști să-ți pierzi echilibrul. Paul se socotea discret: nu era decît un tip ascuns. Își împărțea astfel viața în despărțituri: credea că numai el poate trece dintr-una în alta. Nu apucase să știe că universul e mic și că oamenii se întîlnesc pretutindeni. „Diseară iau masa la niște persoane", îi răspundea lui François de Séryeuse cînd îl întreba ce face diseară. Aceste „persoane" însemnau pentru el „oamenii mei". Îi aparțineau. Avea monopol asupra lor. Peste un ceas se întîlnea cu Séryeuse la acea masă. Dar cu toate festele pe care i le jucau misterele acestea, nu putea să se dezbare de ele.

Séryeuse, dimpotrivă, era nepăsarea însăși. Avea douăzeci de ani. Cu toată vîrsta și lenea

lui, era bine văzut de cei mai mari decît el și care erau oameni de valoare. Destul de nebun din mai multe puncte de vedere, avusese înțelepciunea să nu se grăbească prea tare. A spune că-i precoce — nimic n-ar fi fost mai inexact. Fiecare vîrstă are roadele ei, trebuie să știi să le culegi. Dar tinerii sînt atît de nerăbdători să le ajungă pe cele mai puțin la îndemînă, și să fie oameni în toată firea, încît le neglijează pe cele care li se oferă.

Într-un cuvînt, François avea exact vîrsta lui. Și din toate anotimpurile, primăvara, dacă este cel care „stă mai bine" este și cel mai greu de purtat.

Singura persoană în tovărășia căreia îmbătrînea, era Paul Robin. Aveau unul asupra altuia o influență destul de proastă.

Sîmbătă, 7 februarie 1920, cei doi prieteni se aflau la circul „Médrano". Niște clowni excelenți atrăgeau aici publicul teatrelor.

Spectacolul începuse. Paul, mai puțin atent la intrarea clownilor decît a spectatorilor, căuta chipuri cunoscute. Deodată tresări.

În fața lor, intră o pereche. Soțul schiță, către Paul, un ușor salut cu mănușa.

— E contele d'Orgel, nu-i așa? întrebă François.

— Da, răspunse Paul, destul de mîndru.

— Cu cine-i? Cu nevastă-sa?

— Da, Mahaut d'Orgel.

În antract, Paul se furișă ca un borfaș, profitînd de învălmășeală, în căutarea d'Orgelilor, pe care voia să-i vadă, dar singur.

Séryeuse, după ce făcu înconjurul culoarului, împinse ușa Fratelinilor. Se mergea în loja lor ca în loja unei dansatoare.

Erau acolo epave grandioase, obiecte care și-au pierdut prima lor semnificație, și cărora clownii le dădeau o alta, mult mai însemnată.

Pentru nimic în lume domnul și doamna d'Orgel, cînd erau la circ, nu s-ar fi lipsit de o asemenea vizită la clowni. Pentru Anne d'Orgel asta însemna că se poartă simplu.

Văzîndu-l intrînd pe Séryeuse, contele îl și recunoscu. El recunoștea pe oricine, chiar dacă îl văzuse numai o singură dată, și tocmai la celălalt capăt al unei săli de spectacol, neînșelîndu-se și nestîlcind un nume decît atunci cînd voia.

Moștenise de la tatăl lui obiceiul de a se adresa oamenilor pe care nu-i cunoștea. Defunctul conte d'Orgel primea deseori răspunsuri neplăcute de la persoane care nu acceptă să joace acest rol de animal ciudat.

Dar aici, îngustimea lojei nu putea să îngăduie celor dinăuntru să se ignoreze. Anne se jucă o clipă cu Séryeuse, adresîndu-i cîteva fraze fără să-i arate că-l cunoaște din vedere. Își dădu seama că Françoise era stingherit că n-a fost re-

cunoscut și că partida nu se juca de la egal la egal. Atunci, întorcîndu-se spre soția lui, spuse : „Domnul de Séryeuse pare că nu ne cunoaște atît de bine pe cît îl cunoaștem noi“. Mahaut nu auzise niciodată numele acesta, dar era obișnuită cu manevrele soțului ei.

— L-am rugat de multe ori pe Robin — spuse acesta din urmă surîzîndu-i lui Séryeuse — să organizeze ceva. Bănuiesc că face rău comisioanele.

Cum de abia îl văzuse pe François cu Paul, căruia îi cunoștea ciudățeniile, mințea așa cum știe politețea să mintă.

Au rîs toți trei de misterele lui Robin. Hotărîră să-l păcălească. Anne d'Orgel și François se înțeleseră să se prefacă amîndoi că se cunosc de mult.

Această farsă nevinovată suprimă preliminariile prieteniei. Anne d'Orgel voi să-l facă pe François să viziteze grajdurile circului, pe care le cunoștea, ca și cum ar fi fost ale lui.

Uneori, cînd simțea că ea nu-l poate surprinde, François arunca o privire spre doamna d'Orgel. O găsea frumoasă, disprețuitoare și distrată. Distrată, într-adevăr ; aproape nimic nu izbutea s-o abată de la dragostea ei pentru conte. Vorbirea ei era aspră. Această voce, de o grație severă, părea naivilor răgușită, bărbătească. Mai mult decît trăsăturile, vocea dă în vileag rasa. Aceeași naivitate ar fi făcut ca vocea lui Anne

să fie luată drept o voce de femeie. El avea vocea specifică familiei și acel ton pițigăiat care se mai întîlnește în teatru.

A trăi un basm nu-i de mirare. Chiar numai amintirea lui ne face să-i descoperim minunăția. François nu-și dădea seama ce avea romanțios întîlnirea lui cu d'Orgelii. Farsa pe care voiau să i-o joace împreună lui Paul, îi lega. Se simțeau complici. Se păcăleau pe ei înșiși, căci hotărînd să-l facă pe Robin să creadă că ei se cunosc de mult, ei înșiși o credeau.

O sonerie anunță sfîrșitul antractului. François se gîndea cu melancolie că trebuia să se separe de d'Orgeli și să se ducă la Paul. Anne propuse să schimbe locul cu cineva ca să „rămîie împreună“.

Farsa ar fi cu atît mai reușită.

Paul nu putea suferi să întîrzii, ca și tot ceea ce poate să te facă remarcat fără nici un folos. Se gîndea mai mult la părerea altora decît la a sa. Nemulțumit că i-a scăpat pe d'Orgeli, și că n-a putut să se descotorosească de neînsemnatele personaje care îi ieșiseră în cale, mîrîia împotriva lui François pentru că întîrzia. Cînd îi văzu pe cei trei, nu-i veni să-și creadă ochilor.

Anne se comporta întotdeauna ca și cum ar fi fost cunoscut de întreg pămîntul, dar, spre deosebire de bătrînul conte, o făcea cu destulă bu-

năvoință, pentru a obține succes. Această siguranță sau această inconștiență îi reușiră și de data asta. A fost destul să spună un singur cuvînt, pentru ca plasatoarea să mute doi spectatori. Convorbirea între Anne d'Orgel și Séryeuse îl făcea pe Paul, care de obicei proceda mai încet, să presupună că ei se cunoșteau de mult. Furios, simțindu-se păcălit, se silea să-și ascundă surpriza.

Puterea de a se entuziasma a contelui Anne d'Orgel era fără margini. Avea aerul că a venit la circ pentru întîia oară, dar asta nu-l împiedica să se prefacă a cunoaște toate numerele. Dacă piticul trecea pe marginea răsfrîntă a pistei, îi făcea aceleași mici semne ca și adineauri, lui Paul.

Căci dacă vorbea adesea în chip vag de ceea ce se cheamă mai marii pămîntului, o făcea cu modestia care șade bine cînd vorbești despre tine. I se întîmpla să expedieze în două cuvinte nerespectuoase portretul unei suverane și să se întindă o oră, detailat și cu pasiune, cum ai descrie obiceiurile unor insecte, asupra oamenilor dintr-o altă castă, adică, după el, a celor inferiori. De altfel, în fața acestei rase străine, își pierdea capul și nu se gîndea decît să-i minuneze. Această timiditate vorbăreață îl împingea atunci la cele mai mari stîngăcii, la nebunia fluturelui de noapte în jurul lămpii.

În timpul războiului i-a fost dat să aibă de-a face cu oameni de clase diferite. Din cauza asta războiul îl amuzase.

Acest amuzament îl făcu să piardă beneficiul eroismului : fu suspect. Generalilor nu le plăcea un țîngău care vorbea fără contenire, nu avea nici cea mai mică idee de respectul ierarhic, pretindea să dea lecții despre starea de spirit din Germania, despre moral, și nu ascundea că era în corespondență, prin Elveția, cu verii lui austrieci. Cu toate că ar fi meritat de mai multe ori Crucea legiunii de onoare, nu i-a fost oferită niciodată.

Tatăl lui era, pentru foarte multe motive, cauza acestor nedreptăți : era formidabil. Nu voi să părăsească niciodată castelul din Colomer în Champagne. „Nu cred în obuze" striga vizitiului, căruia îi poruncea să înhame ca să-și facă plimbarea zilnică. Sentinelelor care-i cereau parola le răspundea : „Sînt domnul d'Orgel".

Incapabil de-a cunoaște gradele, spunea „domnule ofițer" oricărui ostaș care avea un galon, fie că era sergent sau colonel. Se răzbunară pe el făcîndu-i mii de farse. Sub pretext că patria are nevoie de porumbei călători, ofițerii, musafirii lui, rechiziționară porumbeii din porumbar care, în aceeași seară, ridicară prestigiul popotei. Domnul d'Orgel află de asta. Din ziua aceea, repeta mereu : „Nu știu cîte parale face domnul Joffre, dar oamenii lui sînt niște escroci".

Puţin după dispariţia porumbeilor, sub pretext că turnuleţul porumbarului stînjenea tirul şi că domnul d'Orgel putea să semnalizeze de-acolo, s-a dat ordin să fie dărîmat. Bătrînul era mai mîndru de acesta decît de castelul lui. Era unul din acele porumbare a căror proprietate fusese un privilegiu feudal.

Aşa stînd lucrurile, la retragerea trupelor noastre, domnul d'Orgel a regretat foarte puţin cînd nemţii au ocupat oraşul. Ofiţerii lor l-au tratat cu respect. Un nume nobil le impune, dar mai mult decît oricare altul numele d'Orgel, care în dicţionarele lor ocupă două sau trei coloane. Germania are grijă de gloria emigranţilor noştri, şi d'Orgelii, la începutul revoluţiei, plecaseră în Germania şi Austria, unde au întemeiat o familie.

Cînd nemţii au părăsit Colomerul, domnul d'Orgel s-a întors la Paris, ca să nu mai dea ochii cu şefii noştri. Laudele care le-a adus Germaniei au compromis dinainte decoraţia fiului său. „Prusacii au fost la înălţime", repeta el. Şi lăuda frumoasele lor maniere.

— De altfel, încheia, inamicul nostru ereditar este Franţa.

Cum Anne lupta pe front şi sora lui îngrijea răniţii în primele linii, contele d'Orgel a murit într-o seară de alarmă, de o sincopă, în pivniţa palatului său din strada Universităţii, înconjurat de servitorii lui ; le explica tocmai că aviatorii

noştri aruncau bombe oarbe, din ordinul guvernului, ca să provoace evacuarea Parisului.

— Vii cu noi la *dancingul* din Robinson, îi spuse Anne d'Orgel lui François, cînd ieşiră de la circul „Médrano". Soţia lui îl privi surprinsă.

François tresări. Lui nici nu-i trecea prin gînd că s-ar putea despărţi de soţii d'Orgel, oriunde s-ar fi dus ei.

Automobilul contelui d'Orgel nu avea strapontine. Nu puteau să încapă, chiar înghesuiţi, decît trei persoane. Paul, care prefera să capete mai degrabă un guturai decît să lipsească de la o petrecere, s-a urcat repede lîngă şofer. Acest gest vroia să treacă drept o sfidare la adresa lui François, însemnînd totodată că este destul de intim cu familia d'Orgel, de vreme ce ia cel mai prost loc. François s-a aşezat între cei doi soţi.

— Aţi mai fost la Robinson ? l-a întrebat Mahaut.

François de Séryeuse auzea adesea vorbindu-se de acest sat, de către nişte persoane bătrîne, prietene cu familia lui, cu numele de Forbach. Doamna de Séryeuse, de cînd rămăsese văduvă, adică îndată după naşterea lui François, părăsise strada Notre-Dame-des-Champs, şi locuia tot anul la Champigny. Cînd François lua masa în oraş, se îmbrăca şi dormea la aceşti Forbach. Cu toate că ei îi vorbiseră despre Robinson, aşa cum era în ti-

nerețea lor, François, ca unul ce nu fusese niciodată acolo, își închipuia un loc la țară, unde oameni foarte bătrîni se plimbă pe măgari și iau masa în vîrful copacilor.

Anul de după armistițiu a adus moda de a se dansa în împrejurimi. Orice modă care răspunde unei necesități și nu unei ciudățenii, este foarte plăcută. Severitatea poliției reducea la această extremitate pe cei care nu știau ce înseamnă să te culci devreme. Petrecerile la țară se făceau noaptea. Se lua masa pe iarbă sau, ca să zicem așa, aproape pe iarbă.

Intr-adevăr, François făcea această călătorie ca legat la ochi. Ar fi fost foarte încurcat dacă ar fi trebuit să spuie ce drum au apucat. Cînd mașina se opri :

— Am ajuns ? întrebă el.

Dar nu erau decît la Porte d'Orléans. Un șir de mașini așteptau să pornească ; mulțimea le făcea un zid de onoare. De cînd se dansa la Robinson, vagabonzii de la bariere și oamenii cumsecade de la Montrouge veneau la poarta asta să admire lumea bună.

Acei gură-cască ce alcătuiau acest zid insolent își lipeau nasurile de geamurile mașinilor, ca să-i vadă mai bine pe proprietarii dinăuntru. Femeile

se făceau că găsesc acest chin fermecător. Încetineala funcționarului accizului îl prelungea peste măsură. Văzîndu-se astfel cercetate, rîvnite, ca într-o vitrină, cele fricoase simțeau și aici mica sincopă de la Grand Guignol [1]. Acest norod era revoluția inofensivă. O parvenită își simte colierul la gît, dar era nevoie de aceste priviri pentru ca elegantele să-și simtă perlele, cărora o nouă considerație, le adăuga mai multă valoare. Lîngă cele imprudente, timidele își ridicau, înfrigurate, gulerele de samur.

De altfel, lumea din mașini se gîndea mai mult la revoluție decît la cei de-afară. Poporul era prea lacom de-un spectacol gratuit, dat în fiecare seară. Și în seara aceea era mulțime mare. Publicul de la cinematografele din Montrouge, după programul de sîmbătă, și-a oferit un supliment facultativ. I se părea că filmele luxoase continuă.

În mulțime era foarte puțină ură împotriva acestor fericiți ai zilei. Paul se întorcea îngrijorat, surîzător, către prietenii lui. Cum după ce trecură cîteva minute, mașinile tot nu plecau, Anne d'Orgel se aplecă.

— Hortense ! îi spuse el lui Mahaut ; n-o putem lăsa așa pe Hortense ! Mașina ei e-n pană.

[1] Teatru specializat în piese cu subiect fioros.

Sub un felinar, în rochie de seară, cu o diademă pe cap, prințesa d'Austerlitz dirija ceea ce trebuia să facă șoferul, rîdea, apostrofa mulțimea. Era însoțită de-o doamnă din colonia americană. Mrs. Wayne, care se bucura de-o mare reputație de frumusețe. Această reputație, ca aproape toate reputațiile mondene, era exagerată. Perspicacitatea cea mai elementară descoperea că Mrs. Wayne nu se comporta ca o femeie care se bucură de un succes sigur.

Prințesa d'Austerlitz era spledindă, sub acest felinar, a cărui lumină îi convenea mai bine decît lumina lustrelor. Se învîrtea înconjurată de derbedei, la largul ei, ca și cînd ar fi trăit totdeauna în societatea lor.

Pentru a nu se rosti un nume atît de răsunător ca al ei, toată lumea o chema Hortense, ceea ce putea da a înțelege că era prietena tuturor. De altfel, și era, cu excepția oamenilor care nu voiau. Căci era bunătatea în persoană. Dar unii moraliști ar fi deplîns-o, poate, pentru bunătatea ei. Din cauza libertății sale de moravuri, unele familii n-o priveau cu ochi buni. Strănepoată a unui mareșal al Imperiului, luase în căsătorie pe urmașul unui alt mareșal. Dintre toți cei care-i cunoșteau nevasta, prințul d'Austerlitz era singurul care nu era intim cu ea. De altfel, ea nu-l deranja deloc pe acest prinț, pe care tineretul îl și credea mort, atît de retras trăia ; își consacrase

viața ameliorării raselor de cai. Hortense moștenise oare de la strămoșul ei, mareșalul Radout, în frageda lui tinerețe, băiat de prăvălie la un măcelar, această carnație atît de bogată, acest păr creț, despre care te întrebai dacă nu cumva e astfel din cauza vecinătății cu cărnurile crude ? Femeie bună, fată bună, atrăgea simpatia oamenilor simpli, care o găseau frumoasă. Fată bună, și chiar bună strănepoată, fiindcă, departe de a se lepăda de originea ei, îi da respectul cuvenit mareșalului pînă și în amorurile ei. Îi plăcea numai sănătatea halelor, și i se imputa că avea gusturi nesănătoase !

Tînăra generație era mai îngăduitoare cu ea decît generația ei, și soții d'Orgel, a căror morală nu se putea pune la îndoială, nu o țineau la distanță. Așa se face că François, care nu-i cunoștea pe soții d'Orgel, o cunoștea pe Hortense. Cînd cei trei bărbați sărutară mîna doamnei d'Austerlitz, spectatorii începură să rîdă.

François se și identificase într-atît cu soții d'Orgel încît nu înțelese de ce s-a rîs. Pe lîngă gestul de a săruta mîna, glasul contelui d'Orgel amuza și el mulțimea.

Un lucru de care doamna d'Orgel nu-și da seama, era că simpatia oarbă a mulțimii era mai mult îndreptată către Hortense d'Austerlitz și Hester Wayne decît către ea, fiindcă prințesa și americana, îmbrăcate pentru seară, erau cu *capul*

gol şi pentru femeile din popor atributul *cucoanei* era înainte de toate pălăria.

Singur, în rîndul al doilea, un uriaş îşi permitea să nu-şi arate simpatia pentru principesă. „Ah ! dacă-aş avea nişte grenade !“ bodogănise el la început. Dar murmurele dimprejur i-au arătat că dacă ţinea la pielea lui nu trebuia să insiste. Schimbă atunci dispoziţia, se legă de şofer pe care-l făcu nătărău. Astfel, ori de cîte ori nenorocitul, transpirînd, credea că izbuteşte, cricul, prost pus, lăsa maşina că cadă iar. Prinţesa îi strigă zurbagiului :

— Ei, trîntorule, ce-ar fi dacă ne-ai ajuta în loc s-o faci pe grozavul ?

Unele situaţii, unele cuvinte, sînt ca la jocul cu banul.

„Se încurcă treaba“, gîndi Paul.

Dimpotrivă, fraza asta a atras ovaţionarea prinţesei.

Fără îndoială că ovaţia l-a impresionat pe colos, căci, bodogănind — ceea ce era culmea şi arăta perfect că se supunea unei datorii — trecu prin mulţime, se strecură sub automobil şi-l puse imediat în stare de-a pleca.

— Să dai un pahar de porto domnului, zise Hortense şoferului. Au scos din cufăr o sticlă şi nişte pahare. Atunci, ciocnind paharul cu salvatorul, principesa cuceri definitiv toate simpatiile.

— Hai, hop, la drum ! strigă ea.

Şi astfel, luînd parte oarecum la strălucirea principesei d'Austerlitz, soţii d'Orgel, cu Séryeuse şi Paul uimiţi, au plecat la Robinson.

Aşa se fac loviturile de stat.

Gérard, fost crupier, era unul dintre cei doi sau trei oameni care, în timpul războiului, au organizat distracţiile parizienilor. El a fost printre primii care au instalat dancinguri clandestine. Hăituit de poliţie şi temîndu-se de ea, mai mult pentru pricini anterioare decît pentru nesupunerea lui actuală la ordonanţe, schimba localul la fiecare două săptămîni.

Odată terminat ocolul Parisului, el a fost acela care a înlocuit dancingul în cameră cu cocioaba din împrejurimile Parisului. Cea mai celebră a fost cea din Neuilly. Timp de cîteva luni, perechile elegante au lustruit lespezile de piatră din această casă a crimei, odihnindu-se, între două dansuri, pe scaune de fier.

Îmbătat de succes, Gérard vru să-şi mărească afacerea. A închiriat, cu un preţ absurd, imensul castel de la Robinson, construit spre sfîrşitul secolului trecut din ordinul unei nebune, fiica celebrului fabricant de parfumuri Duc, chiar cel ale cărui prospecte, etichete, folosind un joc de cuvinte, sînt împodobite cu o coroană ducală.

Această coroană se vedea și pe grilajul de fier și pe frontonul castelului feudal în care domnișoara Duc își consacrase viața așteptînd un țigan infidel. La cîțiva kilometri de la Porte d'Orléans, oameni cu lămpi de buzunar arătau automobliștilor drumul spre castel.

Din cînd în cînd, Paul se întorcea spre soții d'Orgel și François, și le surîdea. Surîsul acesta se putea lua în diferite feluri. Fie : „Dar vă asigur, mă simt foarte bine, nu-i frig de loc", fie surîsul care iartă. Simțea vag că l-au tras pe sfoară... Poate că surîsul lui nu exprima decît plăcerea unui copil care face o plimbare.

Mereu în urma mașinii prințesei d'Austerlitz, automobilul soților d'Orgel a intrat în curtea de onoare. Chiar înainte de a se opri în fața peronului, au văzut, printr-un geamlîc, în ceea ce Gérard numea Sala de gardă, o masă imensă în jurul căreia erau așezați o mulțime de bărbați în frac. Numai două femei, fiecare la cîte un capăt al mesei.

Venind de la circ, soții d'Orgel, Paul și François, erau în haine de stradă. Paul se dădu puțin înapoi : din fericire, mîndria de-a înfrunta această strălucită asistență, în compania soților d'Orgel și a prințesei d'Austerlitz, precumpănea pentru el necazul de-a nu fi îmbrăcat cum trebuie. Dar care nu-i fu mirarea cînd, la zgomotul claxoanelor, bărbații și femeile se făcură nevăzuți, făcînd să dispară masa cu un decor de feerie. Unul dintre ei deschise larg ușa și se grăbi, prevenitor, în întîmpinarea prințesei. Acesta era Gérard și, ați ghicit, masa aceea numeroasă — restul personalului. La sosirea clienților, fiecare își reluase postul. Gérard, care de cîteva zile se vedea părăsit de noroc într-un dancing gol, voia să-și atragă cel puțin personalul și-l îndopa cu mîncărurile din ajun, destinate clienților care nu veniseră. Un „coleg" ademenea de pe drum, cu un sistem de semnale luminoase, automobilele ageamiilor.

Muzica începu să cînte. François de Séryeuse a fost fericit auzind acest zgomot care-i îngăduia să tacă.

Se întoarse către domnul d'Orgel, fără să-și dea seama că îi surîdea.

— Mirza ! uite-l pe Mirza ! strigă doamna d'Austerlitz.

Într-adevăr, însoțit de cîțiva prieteni, apăru cel căruia i se spunea Persanul, vărul Șahului. „Mirza" nu era numele lui, ci denumirea demnității lui. Toată lumea adoptase această prescurtare, ca o poreclă prietenească.

Nu-ți puteai închipui un persan mai persan decît Mirza. Dar măreția strămoșilor apărea la el sub alte forme. N-avea harem ; chiar singura lui nevastă murise. Colecționa automobile. Vroia totdeauna să fie primul care să aibă ceva nou,

le cumpăra încă nedesăvîrşite, înainte de a fi puse la punct. I s-a întîmplat să rămîie în pană pe drumul spre Dieppe, cu cea mai mare maşină din lume, care nu se putea repara decît la New-York.

Ca toţi compatrioţii săi, era mort după politică.

La Paris, Mirza era luat drept uşuratic. Se spunea că are simţul plăcerii. Explicaţia era simplă : dacă undeva era trist, Mirza pleca. Vînător neobosit, nu se încăpăţîna niciodată ; şi, înverşunarea lui în goana după fericire, după plăcere, dovedea îndeajuns că nu le avea.

Mirza avea multă prietenie pentru François de Séryeuse. Acesta, la rîndul său, îi răspundea la fel. El bănuia că acest prinţ merita mai mult decît reputaţia de om amabil.

Mirza îi arăta multă prietenie lui François de atîta putere de a însufleţi o petrecere încît fiecare se străduia să se arate pornit pe veselie de îndată ce apărea el. În seara aceea, Mirza îl stingherea pe François de Séryeuse. Sosirea lui a dezmorţit banda. Nimeni nu se gîndise încă să danseze. Au început să danseze. François de Séryeuse nu era un dansator. Era dezolat că n-o putea strînge în braţe pe doamna d'Orgel.

Doi soţi care dansează destăinuiesc în ce măsură se înţeleg. Armonia gesturilor contelui şi contesei d'Orgel dovedeau o înţelegere pe care o dă numai dragostea sau obişnuinţa.

Puteam noi oare să-l acuzăm pe Anne că nu datoreşte decît obişnuinţei, înţelegerea lui cu Mahaut ? Nu, contesa avea destulă dragoste pentru amîndoi. Dragostea ei era atît de puternică, încît se răsfrîngea asupra lui Anne şi făcea să se creadă că e reciprocă. François nu bănuia nimic din toate astea. Avea în faţa lui o pereche duios unită. Această legătură îi făcea plăcere. Încerca un sentiment cu totul deosebit de cele obişnuite. La el gelozia venea înaintea dragostei. De data aceasta mintea lui nu-şi juca rolul. François nu căuta la această pereche o mică fisură prin care să se introducă. Avea o plăcere tot atît de mare s-o vadă pe doamna d'Orgel dansînd cu soţul ei ca şi cum el însuşi ar fi dansat cu ea. Îi invidia, cu gura căscată, fără să-i răspundă lui Hester Wayne, fără s-o audă chiar, spunîndu-i că dacă putea să aspire la o fericire în care doamna d'Orgel să joace un rol, ar fi fost în înţelegerea dintre Anne şi Mahaut, şi nu în înţelegerea dintre ei.

Contele d'Orgel nu mai stătu jos. Ca să se odihnească de atîta dans, prepara amestecuri care ţineau mai mult de vrăjitorie decît de arta barmanului. Toată lumea a băut primul pahar, dar nimeni nu s-a lăsat ispitit cu al doilea, nici chiar autorul. Numai doamna d'Orgel a băut din el, fiindcă era preparat de Anne, şi Séryeuse, pentru a face ca ea.

Doamna Wayne, care a vrut la început să-l facă pe François să danseze, renunţase la dans, ca să

se așeze lîngă dînsul. El ar fi preferat să rămîie singur. Față de glumele greoaie ale acestei americane, se considera tare ageamiu. Asta fiindcă americana vorbea de lucruri pe care François le uitase, pe cînd ea le știa din ajun. Făcea „spirite" pe care el le lua drept greșeli de franceză. Căutînd să-i placă, să se distingă, ea se agăța de-o imagine, de-o idee, asupra cărora nu făcea să te oprești. Reluînd cuvîntul „vrăjitorie" spus de cineva după amestecurile lui Anne d'Orgel, vorbi despre băuturi magice, și crezu că-i arată, în chip delicat, că el e departe de a-i displace, șoptindu-i rețeta vestită a acelei băuturi magice care o legase pentru totdeauna pe Izolda de Tristan, ca și rețeta altor cocktailuri, din toate vremurile și toate țările, menite să inspire dragostea.

François de Séryeuse se trezi. Ce-i istorisea ea ? Îi veni în gînd că băuse singur cu doamna d'Orgel o băutură pe care ea ar fi trebuit s-o bea cu Anne și din care cel care o făcuse, n-a băut.

Crezu că Hester Wayne îi ghicise gîndul. Din cauza asta se arătă tulburat. În fața acestei tulburări, americana gîndi că François de Séryeuse era și mai nerod decît și-l închipuise, dar că făcea să-și dea osteneala să-l dezghețe.

— În toate aceste băuturi, spunea ea, continuîndu-și vorbirea prețioasă și greoaie, trebuie praf de mătrăgună. Eu pot să mă fac iubită de cine vreau, căci am o mătrăgună. Trebuie să vii s-o vezi, nu există decît cinci în toată lumea.

Cumpărase rădăcina asta, în formă de om, în 1913, pe mai nimic, la un bazar din Constantinopol. Credea că a cumpărat o statuetă de negru.

— Trebuie să-ți fac bustul, spuse ea, după un minut de tăcere.

— Sculptați ? întrebă François distrat.

— Nu în mod special, dar cînd eram mică, am învățat toate artele.

Cu ce se ocupa oare acest Séryeuse ? Se întreba dacă nu cumva fusese prea fină. Încercă (credea ea), să se situeze la același nivel cu dînsul. Se puse luntre și punte ca să-l distreze și să-l amuze, încercînd să-i transmită pasiunea ei. François era aproape nepoliticos, abia-și ascundea plictiseala. Atunci, Hester Wayne, pierdută, ca o femeie în biroul unui director de music-hall, care voind să fie angajată cu orice preț își dezvăluie toate talentele, ceru șefului chelnerilor un creion și-i arătă cum, cu două opturi trase alături, se obțin două inimi răsturnate. Orchestra se opri. Doamna d'Orgel buimăcită, obosită, se așeză la întîmplare. Pentru François nu a fost la întîmplare, căci nimeri lîngă el. Ea văzu desenate pe fața de masă aceste două inimi înlănțuindu-se, una cu vîrful în sus, cealaltă cu vîrful în jos.

Fără să-și dea seama ridică niște ochi mirați.

Americana făcu o mutră rușinată ca și cum ar fi fost prinsă asupra faptului. François de Séryeuse o detestă că ar fi putut să dea de gîndit doamnei d'Orgel că sînt complici.

— Doamna Wayne îmi arăta una din scamatoriile ei, spuse François, răspunzînd întrebării mute a lui Mahaut.

Răceala, obrăznicia lui François, nu au displăcut de loc doamnei d'Orgel. Cînd află că inimile acelea erau formate din cifre, găsi ideea încîntătoare și se grăbi să corecteze bruschețea lui François față de Hester Wayne.

Își spuse : „Dansul acesta m-a năucit de tot. Unde mi-o fi fost mintea, ca să fi crezut că acest tînăr desenează inimi pe fețele de masă !"

Cum ea-i spunea doamnei Wayne cuvinte amabile, François se arătă și el mai amabil, ca să fie pe placul lui Mahaut, și Hester Wayne crezu că, în sfîrșit, l-a cucerit.

François de Séryeuse simțea cum oboseala i se întipărește pe față. Hester privea, clipea cu ochi plini de experiență.

— Ai mult mai mult caracter așa. Am să-ți sculptez bustul cînd ai să fii obosit.

Credea cumva că ședințele de poză vor urma altor ședințe ? François de Séryeuse înțelese fraza cu nevinovăție : nici o secundă nu-i trecu prin cap gîndul că doamna Wayne putea să dispună, pentru a-l obosi, de alte mijloace decît de conversația ei. Uita că americana aceasta era femeie, și încă foarte frumoasă.

Mahaut scoase oglinda în care se uită, nu din cochetărie, ci ca la un ceas, pentru ca să știe dacă este ora plecării. Fără îndoială că citi o oră tîrzie pe fața ei, căci se ridică.

— Trebuie să fiți înghesuiți, îi spuse Hester doamnei d'Orgel. Hortense și cu mine am putea lua pe cineva.

Spuse asta pe un ton nepăsător, dar privirea ei îndreptată spre François dovedea îndeajuns că nu-i era indiferent dacă ar fi Paul sau François cel care s-ar urca cu ea și prințesa d'Austerlitz în mașină.

Paul făcu repede un calcul în gînd. Trebuia să-și lase prietenul singur cu soții d'Orgel sau cu doamna Wayne, de care socotea că François se ocupase mai mult decît de soții d'Orgel ?

Paul era dintre acei jucători ghinioniști care, văzînd că cineva cîștigă, se decide prea tîrziu să facă la fel, și mizează ca el tocmai cînd începe să piardă. Se pierdea în mize tot mai mari, încurca tot.

Avea necaz pe François pentru farsa de la „Médrano". Crezu că se răzbună și-i strică combinațiile dacă îi ia locul în mașina Hortensei.

În realitate îl salva.

În mașină, Anne d'Orgel îi spuse musafirului :

— În sfîrșit, despre ce-ați putut vorbi cu Hester Wayne ?

Această întrebare, pentru cine îl cunoștea pe Anne, dovedea că se interesa de François. Contele d'Orgel avea firea cea mai fermecătoare, dar cea

mai autoritară, cea mai exclusivă. El mai mult „adopta" oamenii decît se împrietenea cu ei. În schimb, cerea mult. Înțelegea să dirijeze puțin. Exercita un control.

François se miră de această întrebare. Dar nu se supără că Anne d'Orgel îi dădea ocazia să se justifice în fața soției lui. Cum îi părea rău că a putut să-i displacă fiind cam aspru cu Hester Wayne, se justifică spunînd :

— Foarte simplu. Eram singurul care nu dansa și îi sînt foarte recunoscător că mi-a ținut de urît.

— Așa e, spuse Anne soției lui pe un ton de reproș care se adresa amîndurora. Bietul de el ! Noi îl tîrîm la Robinson, și el nu dansează !

François nu răspunse nimic. Nu dansase, dar băuse din băutura fermecată.

Anne d'Orgel căuta să-și repare neglijența. Gîndi că numai o invitație promptă ar izbuti aceasta.

— De ce n-ați veni să luați dejunul cu noi într-una din zilele astea, spuse el, ca și cum l-ar fi cunoscut pe François de cînd lumea. De pildă, poimîine ?

A treia zi, François de Séryeuse nu era liber.

— Atunci mîine !

Doamna d'Orgel nu deschisese gura. Stăruința lui Anne, care nu-i era de loc în caracter, i se

părea legitimă. I-o datorau lui Séryeuse, după lipsa lor de atenție.

François îi spusese doamnei de Séryeuse că se va înapoia la Champigny pentru dejun. Dar i se păru cu neputință să nu răspundă la dovada de încredere pe care i-o dădea contele d'Orgel, invitîndu-l ca pe un intim. Acceptă. Nu cunoștea programul soților d'Orgel. Viața lor mondenă nu începea decît după masă ; luau dejunul întotdeauna acasă, de cele mai multe ori singuri. Astfel că nu erau invitate la dejun decît persoanele față de care nu aveau obligații și pe care le vedeau de plăcere. Dar acești invitați intrau rareori în casă la alte ore din zi. Deci, această invitație la dejun era totodată o dovadă de prietenie și de puțin dispreț. Dar François nu cunoștea mașinăria complexă a acestei mașini mondene, și invitația lor i-a făcut mai multă plăcere decît o invitație la masa de seară, la care nu putea avea pretenție. A primit cu o vădită bucurie. Această bucurie i-a plăcut contelui d'Orgel. El se înflăcăra ușor. O fire bogată nu se tocmește, nu caută să se ascundă. Contelui d'Orgel îi plăcea să regăsească la alții firea lui risipitoare ; pentru el acesta era cel mai bun semn de noblețe. Nu primea niciodată nici cea mai neînsemnată invitație, cel mai mic cadou fără să-și arate bucuria, caracteristica unei firi nobile fiind să nu-și închipuie că totul i se cuvine, sau cel

puţin să ascundă că o crede. Numai un farsor caută să ascundă plăcerea pe care i-o fac lucrurile, de frică să nu pară naiv, sau măgulit. Aşa că această atitudine a lui François i-a cîştigat inima contelui, mai mult decît orice calcul.

Se despărţiră la ora cinci pe cheiul d'Anjou.

— Ce tîrziu te-ai întors acasă, îi spuse doamna Forbach lui François cînd, la ora nouă, acesta a intrat în sufrageria unde luau micul dejun cu toţii. Te-am auzit, adăugă ea. Trebuie să fi fost cel puţin ora unu dimineaţa.

Doamna Forbach avea cochetăria nevinovată a oamenilor bătrîni care pretind că au somnul uşor. Ea şi fiul ei Adolphe, locuiau de treizeci de ani la parterul acestei case vechi din insula Saint Louis ; doamna Forbach avea şaptezeci şi cinci de ani. Era oarbă. Fiul ei, Adolphe, avusese totdeauna un aer de bătrîn. Era hidrocefal.

François de Séryeuse aducea tinereţea lui în casa asta, al cărei tragic nu-l observase niciodată, atît de mult aceste două fiinţe, ele înşile, nu-l resimţeau deloc. Asculta, fără mirare, cum această oarbă îi spunea : „Ce prost arăţi !" Căci viaţa lui

François părea de necrezut unei femei care de cînd se știa se culcase la ora nouă.

De îndată ce François a ajuns la o vîrstă care îi îngăduia o oarecare libertate, doamna de Séryeuse imagină următoarea combinație : să-i dea o odaie la familia Forbach. Le plătea o sumă lunară pentru locuința și masa fiului ei. La început doamna Forbach protestase, găsind suma exagerată. Doamna de Séryeuse n-a cedat. Era fericită de a găsi acest pretext pentru a-i ajuta puțin pe acești vechi prieteni ai familiei Séryeuse, și, mai mult încă, pentru a exercita un control asupra fiului ei. De altfel, băiatul nu se plîngea de loc de această combinație. Dimpotrivă, ea îi aducea un echilibru.

Doamna Forbach se măritase în 1860 cu boiernașul prusac von Forbach, un alcoolic, colecționar de virgule. Această manie consta în a număra virgulele dintr-o ediție a lui Dante. Totalul nu era niciodată același. Și el o lua mereu de la capăt. A fost de asemenea printre primii care au colecționat timbre, ceea ce pe vremea aceea părea o nebunie.

După cincisprezece ani, un monstru veni s-o consoleze pe biata femeie de această căsătorie. Nu numai că ea n-a vrut să creadă în monstruozitatea fiului ei, dar mai și spunea despre acest hidrocefal : „Are fruntea lui Victor Hugo".

În timpul sarcinii doamna Forbach se retrăsese la Robinson, la niște prieteni. Ceasul nașterii apro-

piindu-se, au trimis după o moașă. Moașa n-a putut veni. L-au chemat pe medicul din sat. Doamna Forbach declară că prefera să nască și ea ca animalele decît s-o ajute un bărbat. „Dar un medic nu-i un bărbat", i se spuse. Ea însă țipa în gura mare. A trebuit totuși să cedeze. După cîțiva ani, doamna Forbach, aflînd că medicul din Robinson a murit, mărturisi că moartea asta o ușura. Numai sfintele mărturisesc asemenea gînduri.

Adeseori, față de ea, François se căia de distracțiile sale. Dar în dimineața aceea era atît de vesel de întîlnirea lui, simțea atîta nevoie să vorbească despre asta, chiar indirect, încît istorisi escapada lui la Robinson. Își spuse îndată că dacă ar fi întrebat, ar fi foarte încurcat să descrie satul. Dar Robinson trezea în doamna Forbach o mulțime de amintiri. Dimpotrivă, în loc să întrebe, începu să vorbească.

François de Séryeuse cunoștea aceste amintiri. În sînul familiei Forbach conversația se reducea la foarte puțin. Era mereu aceeași. Dar această conversație îl odihnea pe François de trăncănelile din oraș. Tot auzindu-le, aceste amintiri erau aproape ca ale lui. Iar Adolphe Forbach era sigur că luase parte la aceste petreceri la țară, anterioare nașterii lui.

Pînă la urmă, nu credeai că te afli în fața unei mame și a unui fiu, ci în fața unei vechi căsnicii.

Această pereche își organizase bine viața intimă, orînduiala fericirii lor îl uimea pe François. Învăța multe de la aceste două ființe care nu aveau nevoie de nimic! La ce i-ar fi folosit doamnei Forbach ochii? Trăia din amintiri. Tot ce-i era drag, îi era cunoscut pe dinafară. Uneori François, stînd lîngă ea, răsfoia un album plin de fotografii de-ale domnului de Séryeuse. Mama lui i le ascundea. Căci fusese ofițer de marină; murise pe mare și doamna de Séryeuse îi ascundea fiului ei tot ce putea să-i dea pofta unei cariere blestemate. Doamna Forbach o dezaproba pe doamna de Séryeuse că-i ascundea fiului ei asemenea relicve. Asta venea din faptul că ea nu cunoștea îngrijorarea mamelor; chiar și ceea ce ele privesc cu frică, ar fi fost o fericire la care ea nu putea să rîvnească, fiindcă nenorocitul ei Adolphe nu putea face singur nici un pas în viață.

François era emoționat cînd, întorcînd filele albumului, doamna Forbach, care nu vedea aceste imagini, dar care le purta pe fiecare întipărite în inima ei, îi spunea ca o vrăjitoare: „Uite-l pe tatăl tău la patru ani, la optsprezece. Uite ultima fotografie, pe vasul lui; el ni le-a trimis."

„Ce bine m-aș fi înțeles cu dînsul", ofta el. Acest oftat nu era îndreptat împotriva mamei lui: căci pentru a exista înțelegere sau neînțelegere, trebuiau preocupări comune. Dar, pe cînd viața

doamnei de Séryeuse era „interioară", în toate înțelesurile cuvîntului, viața fiului ei era exterioară, își desfăcea petalele. Răceala doamnei de Séryeuse nu era altceva decît o mare rezervă, și poate o imposibilitate de a-și destăinui sentimentele. O credeau insensibilă, și chiar fiul ei o găsea rece. Doamna de Séryeuse își adora fiul, însă rămasă văduvă la douăzeci de ani, de teama de a nu-i da lui François o educație feminină, și-a înfrînat elanurile. O gospodină nu poate vedea fărîmituri de pîine: alintările îi păreau doamnei de Séryeuse o risipă a inimii și în stare să răcească marile sentimente.

François nu suferise întru nimic din pricina acestei false răceli, atîta timp cît nu bănuise că o mamă putea să fie altfel. Dar cînd a început să aibă prieteni, lumea i-a oferit spectacolul falsei sale călduri. François compară aceste excese cu ținuta doamnei de Séryeuse și se întristă. Astfel mama și fiul nu știau nimic unul despre celălalt, și se văitau fiecare în sinea lui. Unul în fața celuilalt erau ca de ghiață. Doamna de Séryeuse, care se gîndea tot timpul ce-ar fi făcut soțul ei, își stăpînea lacrimile. „Nu este oare normal ca un fiu de douăzeci de ani să se depărteze de mama lui?" își spunea ea; „Să-mi lipsească oare curajul"? Și durerea filială a lui François, chiar prin legea pe care o formula doamna de Séryeuse, se consola afară.

Un lucru îl tulbura pe François de Séryeuse: era felul în care doamna Forbach vorbea despre tatăl lui; căci ea îl cunoscuse în frageda lui copilărie, așa că îi vorbea lui François ca unui băiat mare despre un copil care era tatăl lui. Tot așa, prietenii intimi ai familiei Forbach, domnul de la Palière, maiorul Vigoureux, spuneau: „L-am cunoscut foarte bine pe tatăl dumneavoastră", și îi vorbeau despre el, așa cum vorbeau despre ei înșiși, ca de un om plin de speranțe.

În acest cerc de bătrîni, François de Séryeuse se bucura de un prestigiu destul de mare: ceea ce-l făcea să se împace cu tinerețea. Asculta ce spuneau acești bătrîni; pentru această bunăvoință, i se prezicea un viitor frumos. El nu era, spuneau prietenii doamnei Forbach, o fire aprinsă, o minte zvăpăiată cum are tineretul de astăzi. Mai mult, se mirau de modestia lui, căci, întrebat asupra studiilor sale, el nu răspundea, schimba vorba, revenind la amintiri. Nimeni din familia Forbach n-ar fi admis că acest tînăr, care știa să asculte atît de bine, ar fi un leneș.

În afară de aceste vizite, existența familiei Forbach era închinată „răscumpărării micilor chinezi". Cel puțin așa fusese pînă în 1914. În copilăria sa, François era uimit de această operă misterioasă. Știa doar că micii chinezi se răscumpără cu timbre poștale. Era în tradiția familiei lui François, la mătușile, la verișoarele lui, să strîngă cît mai multe timbre pentru Adolphe. Acesta, ca și tatăl lui în ceea ce privește virgulele, ținea o socoteală exactă de timbrele care i se dădeau. De îndată ce strîngea destul de multe, le trimitea unei societăți de binefacere.

Firește că Adolphe n-a cruțat colecția lui Forbach. Așa se face că în această operă egalitară, printre timbrele „Republica Franceză" fără valoare, și-au găsit loc timbrele insulei Mauriciu, dintre care unul singur ar fi fost de-ajuns pentru a răscumpăra toți micii chinezi.

Războiul din 1914 a schimbat ocupațiile lui Adolphe. Familiei Forbach nu i s-au mai adus timbre, ci ziare. Adolphe și mama lui decupau din știrile false, pieptare destinate să țină cald. Doamna Forbach a tricotat chiar mănuși, pulovere, ciorapi, căciuli cu clape.

Doamna Forbach și fiul ei dejunau la doamna de Séryeuse o dată pe an, în ziua aniversării luptei de la Champigny. François venea de dimineață să-i ia cu un automobil închiriat. Pentru nimic în lume ei n-ar fi lipsit de la această ceremonie.

Doamna Forbach și Adolphe, care făceau parte din Liga Patrioților, aplaudau discursurile, chiar pe locul unde căzuse Forbach, însă de partea cealaltă, căci în momentul cînd a izbucnit războiul din '70, el era în Prusia pentru a primi o mică moștenire. Florile pe care Adolphe le arunca pe

monumentul din Champigny erau deci totodată florile lui Forbach și ale unui membru al Ligii Patrioților.

Cum s-a așezat, contele d'Orgel s-a lansat într-unul din acele monologuri căruia el îi spunea conversație. Încercînd să-și „situeze" musafirul, introduse în acest monolog o mulțime de nume proprii, pentru a-i da putința lui François să arate dacă le cunoștea. Rezultatul acestui interogatoriu indirect îl mulțumi pe contele d'Orgel. Se felicită. Avusese dreptate să fie amabil cu Séryeuse.

De obicei, lui François îi plăceau destul de mult oamenii guralivi, nu pentru ceea ce spun, ci pentru că îi permit să tacă. De data aceasta, s-a enervat că nu putea să plaseze un cuvînt și mai ales de felul, deși măgulitor, în care Anne îi tăia vorba. Cum deschidea gura, Anne exclama, rîdea în hohote, cu capul dat pe spate, cu un rîs cu note neomenești, suprastridente. „N-aș fi bănuit niciodată că sînt atît de spiritual", gîndea François. Nemulțumindu-se numai să rîdă și să aprobe vorbele lui Séryeuse, totuși destul de nesărate, Anne îl aclama sublim, minunat, admirabil, și-i repeta frazele, soției sale. Această ultimă ciudățenie nu era ceea ce-l deranja cel mai puțin pe Séryeuse. Căci Anne d'Orgel repeta fraza lui François, cuvînt cu cuvînt, ca și cum ar fi tradus-o dintr-o limbă străină, și doamna d'Orgel, în dragostea ei conju-

gală, părea că nu aude decît atunci cînd vorbea Anne. Acesta nu proceda astfel decît pentru a dirija mai departe conversația. Cînd bea, cînd mînca, flutura mîna liberă pentru a împiedica să i-o prindă și ca să facă tăcere. Gestul acesta devenise un tic, și-l făcea chiar cînd n-avea de ce să se teamă, ca în momentul acela în care soția lui, care nu vorbea niciodată, și François, care vorbea puțin, nu prezentau o concurență de temut.

François de Séryeuse îl găsi pe contele d'Orgel, mai mult decît în ajun, identic cu portretul descris de cei care nu-l iubeau. În surpriza lui, el coborî seara aceea și chiar noaptea la măsura unui om, și mai mult, a unui om de lume. Îi nega partea minunată, nevroind să vadă în acest fel de înțelegere decît o festă jucată lui Paul Robin. Astfel încît atunci cînd au trecut în salon, François căută un prilej corect pentru a-și lua rămas bun cît se poate de repede.

În salon ardea un foc de lemne. Căminul acesta îi trezea lui Séryeuse amintiri de la țară. Flăcările topeau gheața pe care-o simțea cum îl cuprinde.

Începu să vorbească. Vorbi simplu. Această simplitate îl impresionă mai întîi neplăcut pe contele d'Orgel, ca și cum nu s-ar fi adresat lui. El nu se gîndise niciodată că cineva ar putea să spună : „Îmi place focul". Chipul doamnei d'Orgel, dimpotrivă, începu să prindă viață. Sta

pe bancheta de piele mai înaltă decît paravanul căminului. Vorbele lui François o înviorară ca și cum ar fi primit un buchet de flori sălbatice. Își umflă nările, respiră adînc. Își desfăcu buzele. Amîndoi vorbiră despre viața la țară.

François, ca să se bucure mai mult de foc, își apropiase fotoliul, își pusese ceașca de cafea pe banca pe care sta doamna d'Orgel. Anne, stînd pe vine, jos, în fața acestui cămin înalt, ca în fața unei scene de operă, tăcea tot atît de supus, ca și cînd n-ar fi făcut niciodată altceva.

Ce se petrecea ? Pentru întîia oară în viața lui, Anne d'Orgel era un spectator. Îi plăcea dialogul lor, nu pentru ce exprima, ci mai curînd pentru muzica lui. Căci tot ce era în legătură cu viața la țară era literă moartă pentru conte.

Natura trebuia să aibă o protecție regală, pentru ca el să-i găsească vreun farmec. Semăna cu strămoșii lui, pentru care, în afară de Versailles și de două sau trei locuri de acest fel, natura e o pădure virgină, în care un om bine „nu se încumetă".

Pe lîngă aceasta, pentru prima oară Anne d'Orgel o vedea pe nevastă-sa în afara universului ei, a preocupărilor ei. Și îi găsi mai multă savoare, ca și cum ar fi fost soția altuia.

— Ce păcat, Anne, că nu ai aceleași gusturi cu mine, spuse doamna d'Orgel, înviorată de acest dialog.

Se liniști îndată și fraza ei îi apăru ca spusă cu ușurință, o greșeală fără înțeles. Or, aceste cuvinte pe care nu le mai rostise niciodată, nici chiar nu le gîndise, erau totuși semnificative. Diferența dintre Anne și Mahaut era adîncă. Ea era aceea care, în decursul secolelor, a opus pe Grimoarzi d'Orgelilor, precum ziua, nopții — acest antagonism între noblețea de curte și noblețea feudală. Norocul surîsese totdeauna d'Orgelilor. Astfel, cu toate că ei erau de o noblețe neînsemnată, parveniseră, fără a face nimic pentru asta, să beneficieze de faptul că purtau același nume cu d'Orgelii de mult stinși, al căror nume se află deseori în Willehardouin[1], alături de cel al lui Montmorency. Întrupau tipul perfect al omului de curte. Numele lor era în frunte.

Puteai deci să fii foarte surprins de extraordinarele minciuni ale contelui d'Orgel, menite să sublinieze gloria lui sigură, Dar, pentru el, minciuna nu era minciună ; trebuia doar să impresioneze imaginația. A minți însemna a vorbi în imagini, a mări unele fineți în ochii oamenilor pe care îi considera mai puțin subțiri decît el, mai puțin în stare să prindă nuanțele. Unul ca Paul se miră de această impostură naivă. Contele d'Orgel nu neglija nici melodrama. Pivnița palatului său i se părea un decor deosebit de potrivit, ca și cum în întunericul ei s-ar putea distinge mai greu ceea ce era fals... Într-o zi, o bombă aruncată

[1] *Villehardouin* — cronicar francez născut pe la 1150.

de germani îl lovise acolo pe tatăl lui, într-altă zi, la începutul Revoluției, a fost ascuns acolo Ludovic al XVII-lea.

Mahaut și François tăcuseră. Anne, ca un copil care nu vrea să se despartă de-o jucărie nouă, tăcea mereu. Tăcerea e un element periculos. Doamna d'Orgel aștepta ca bărbatul ei să se decidă s-o întrerupă, socotind că nu era treaba ei s-o facă.

Sună telefonul.

Anne se sculă și luă receptorul. Era Paul Robin.

— Cineva care vrea să vă vorbească, spuse Anne, după cîteva replici, trăgîndu-l pe François de mînecă.

— Tu ! tu ești ! bîlbîi Paul, cum auzi vocea lui Séryeuse. Iar cu d'Orgelii ! îi spuse el. Ce înseamnă farsa asta ? Am s-o lămuresc eu !

Uită că nu era niciodată liber, că fiecare oră, fiecare jumătate de oră ale lui erau așa-zis, ocupate și, distrugînd acest eșafodaj, îi spuse lui François, cu o voce degajată.

— Poți să iei deseară masa cu mine ? Aș vrea să-ți vorbesc. Aș vrea să te văd.

François de Séryeuse n-avea nimic altceva de făcut decît să se întoarcă la Champigny. Și încă o dată, își amînă îndatoririle sale familiale.

— Mai ales nu închide, am să-i spun ceva domnului d'Orgel.

Fercheșii royaliști, ca să nu-și strice profilul, evitau să pronunțe litera r. Epoca noastră, în care teama de ridicol atinge grotescul, are același cusur. Paul Robin întreținea această pudoare absurdă, esențial modernă, care constă în a nu vroi să pari păcălit de unele cuvinte serioase și de anumite formule de respect. Pentru a nu-și lua responsabilitatea lor, ele se pronunță ca între ghilimele.

Astfel, Paul nu întrebuința niciodată banalități, fără a le întări cu un rîs ușor, sau a le precede de o răsuflare. Dovedea astfel că nu era credul.

A nu vroi să fii păcălit era boala lui Paul Robin. Era boala secolului. Ea poate să ajungă uneori pînă la înșelarea altora.

Orice organ se dezvoltă sau se atrofiază în funcție de activitatea lui. Tot neavînd încredere în inima sa, ajunsese să nu mai aibă aproape de loc. Credea că se oțelește, că se întărește ; în fond se distrugea. Înșelîndu-se complet asupra scopului de atins, această sinucidere lentă era ceea ce-i plăcea mai mult în sinea lui. Credea că astfel va trăi mai bine. Dar pînă acum nu s-a găsit decît un singur mijloc de a împiedica inima să bată : moartea.

Așadar, între ghilimele, Paul pronunță „domnule d'Orgel".

Anne luă iar aparatul. Curiozitatea lui Paul nu putea să aștepte ora mesei. Pretindea că are să în-

credinţeze d'Orgelilor ceva urgent. Ar putea să vină imediat ?

Nu era deloc în firea lui Paul să aibă secrete de încredinţat, şi care nu pot să aştepte.

— Bietul Paul, nevinovata noastră glumă de aseară l-a tulburat, spuse Anne, punînd receptorul la loc. Are aerul să creadă că noi conspirăm contra lui.

Telefonul întrerupse farmecul. François de Séryeuse gîndi : „Sistemul lui Paul este bun. Încep să înţeleg ce urmăreşte şi ce neplăcută poate să-i fie întîlnirea unui prieten. Dar el ar trebui să-şi aplice sistemul altora."

Într-adevăr, Paul se purtase ca acele vecine din provincie care, sub un motiv neînsemnat, sosesc cînd cred că pot surprinde un secret şi se bucură de tulburarea pe care-o stîrnesc.

Era oare ceva de surprins la d'Orgeli ? Mahaut dădu a înţelege astfel.

— Eu ies, spuse ea.

Anne rămase foarte mirat de această hotărîre bruscă.

— Dar ştii bine că maşina nu-i aici...

— Am poftă să merg pe jos. De altfel, am uitat-o cu totul pe mătuşa Anna. O să fie supărată pe mine.

Anne d'Orgel făcu o mutră stupidă de comediant care se miră. Această mirare era sinceră, dar el o exagera. Făcu nişte ochi mari, ca şi cum ai ridica

braţele spre cer. Înfăţişarea lui spunea atît de limpede : „Soţia mea a înnebunit, nu ştiu ce are, nici de ce minte", încît François de Séryeuse se simţi prost.

Anne d'Orgel căuta încă s-o reţie, cînd Mahaut, deodată, se uită spre uşă, ca un cîine care simte pericolul, atunci cînd stăpînul nu vede în atitudinea lui decît un capriciu. Îi întinse mîna lui François.

La colţul străzii, Paul se întoarse către doamna d'Orgel, care trecuse pe lîngă el fără să-l vadă.

Nu era el oare în această împrejurare trimisul acelui tribunal căruia fiecare trebuie să-i dea socoteală de faptele sale ?

Intră în salon cu o mutră potrivită situaţiei. Dar nici Anne, nici François n-ar fi putut spune căreia anume.

Sta cu pardesiul pe el, ca un comisar de poliţie. Lipsa doamnei d'Orgel îl sîcîia. Îşi spunea că, desigur, prezenţa ei i-ar fi explicat ceea ce vroia să ştie, şi poate că ea plecase tocmai pentru ca el să n-o afle.

— Intru numai şi plec, spuse.

— Dar pentru aceasta nu făcea să te deranjezi, replică Anne, puţin răutăcios, după o minciună oarecare spusă de Paul.

— Unde socotiţi să luaţi masa astă-seară ? adăugă el, adresîndu-se celor doi prieteni.

Ei îi spuseră numele unui cabaret unde luau deseori masa.

— Noi stăm acasă, spuse Anne, dar poate că după masă o să putem veni și noi.

Contele ceda încă o dată la acest sistem periculos de capricii, care te îndeamnă să te vezi prea des și fără noimă.

Paul și François plecară împreună, dar se despărțiră repede, ducîndu-se fiecare la treaba lui.

Seara, François sosi primul la întîlnire. Comisionarul îi comunică un telefon : contele d'Orgel regreta că nu poate veni după masă, și îl ruga pe domnul de Séryeuse să-i telefoneze a doua zi dimineața. Într-adevăr, cînd doamna d'Orgel s-a întors din plimbarea-i fără scop, în fața fericirii ei la perspectiva unei seri în doi cu Anne, acesta nici n-a mai îndrăznit să mărturisească proiectul lui și a profitat de un moment în care ea ieșise din salon, să telefoneze că nu mai poate veni.

Toată seara Anne d'Orgel nu se dumiri. Mahaut era distrată. Pentru a fi fericită de această seară în doi, trebuia să se gîndească mereu să fie fericită. Își vorbiră puțin. Doamna d'Orgel totuși nu s-a speriat de starea ciudată în care se găsea, căci socotea firesc să se potrivească perfect cu Anne. Or, distracția lui Anne se datora faptului că atunci cînd era singur cu nevastă-sa, el aluneca spre me-

lancolie. Nu erau de vină sentimentele lui, dar Anne d'Orgel nu se simțea bine decît într-o atmosferă artificială, în odăi puternic luminate, pline de lume.

Paul și François nu tăcură o clipă. Fiecare renunța la o parte din personalitatea lui, se silea să semene cu celălalt. Se întreceau care mai de care să-și ascundă mai bine sentimentele. Își luau masca personajelor din romanele proaste ale secolului al XVIII-lea dintre care *Legăturile periculoase*[1] sînt capodopera. Fiecare dintre acești complici îl înșela pe celălalt, ponegrindu-se cu crime pe care nu le făcuse.

Paul nu îndrăznea să pună întrebări în legătură cu d'Orgelii. Aștepta să i se vorbească de ei. Ca să provoace confidențe, începu el s-o facă, și povesti întoarcerea lui — între principesa d'Austerlitz și americană :

— N-a vrut deloc să ne spuie ce ai făcut sau ai povestit într-adevăr, dar nu te prea înghite. După ea, francezii sînt toți la fel, nu se gîndesc decît la un lucru. Pe scurt, Hortense și cu mine am liniștit-o cum am putut.

François surîse. Se abținu să spună că el ar fi înțeles mai bine dacă Hester Wayne s-ar fi plîns de contrariul. Dar nu s-a fălit cu lipsa lui de poli-

[1] Roman epistolar al lui Choderlos de Laclos.

tețe, cu atît mai mult cu cît îl bănuia pe Paul că s-ar fi îndeletnicit singur s-o liniștească pe americană.

Înveselit de această întîmplare, Séryeuse se hotărî în sfîrșit să nu-l mai chinuie pe curios, și îi povesti cum făcuse cunoștință cu d'Orgel, în cabina clownilor. Paul răsuflă ușurat. Nu era mare lucru. Favorurile lui Hester Wayne îl răzbunau din plin. Cu toate acestea îl găsea pe prietenul său foarte tare, dacă a putut să „smulgă" o invitație pentru aceeași zi.

Paul îl conduse pe François pînă la Bastilia, să ia ultimul tren spre Champigny. Trenului acestuia i se spune *trenul teatrelor*. Nu s-a umplut decît în ultimul minut și cu călători ciudați. Actori și actrițe, cei mai mulți locuind în La Varenne, și cu fardul mai mult sau mai puțin scos, în funcție de distanța care despărțea teatrul lor de gară. N-ar trebui ca după acest tren să ne facem o părere despre prosperitatea teatrelor din Paris, căci întîlnești în el mai mulți artiști decît spectatori.

François de Séryeuse venise mai devreme. S-a urcat într-un compartiment ocupat de o familie de oameni cumsecade, care se întorceau de la spectacol. Mirosea a naftalină. Băiețelul, foarte fudul că i se dăduse să păstreze biletele, imitînd un gest al tatălui său, le lăsa să iasă afară din reverul mînecii. Capul familiei ținea într-o mînă și mîngîia

cu cealaltă, ca pe un animal, un joben de formă veche. Cu pălăria asta făcea o mulțime de caraghiozlîcuri ca să-și ție copiii treji. Însoțea farsele acestea de o reclamă sforăitoare, declamînd cu un accent de clown care îi făcea pe copii să rîdă pînă la lacrimi. Apoi, dînd cu mîna dreaptă un pumn în pălărie, o prezenta ca pe o plăcintă neagră.

— N-ai pierdut biletele, Toto ? întreba îngrijorat din cînd în cînd. Nu era nevoie să fi luat clasa întîia !

Doamna și fata ei mai mare, rușinate de acest om cumsecade, din cauza prezenței lui François, își înfundau capul în programul spectacolului de la care veneau și, cînd copiii tropăiau de bucurie, își scuturau capul înfășurat într-o eșarfă. Surîdeau în semn că nu le place. François se simțea stingherit de complicitatea feminină a mamei cu fata. Pe cînd omul era fericit, și ziua aceasta era o zi de sărbătoare, neobișnuitul aceleiași zile pe cele două femei le făcea să sufere. Ele se gîndeau că ar putea să trăiască așa în fiecare zi. Cel puțin plăcerea lor ar fi fost să facă să creadă pe un necunoscut ca François, că erau obișnuite cu aceste rochii, cu teatrul, cu clasa întîi. Dar purtarea prostului lor de bărbat era o mărturisire.

François nu detesta nimic mai mult decît această rușine pe care-o simt anumite femei din clasele mijlocii pentru bărbatul căruia le datoresc totul.

Mama și fata, furioase, nu se mai mulțumeau acum să surîdă, se împotriveau. Pe cînd bărbatul

admira cu entuziasm, în bloc, interesul piesei, valoarea actorilor, masa de la restaurant, moliciunea pernelor din vagon, ele-i opuneau entuziasmului său proasta lor dispoziție : „vagonul era murdar, un actor nu știa rolul..." Gîndeau că adevăratele cunoscătoare trebuie să se plîngă. Și din păcate, așa gîndește toată lumea, de jos pînă sus.

Manevrele acestor femei se datorau faptului că simțeau în François un om de o clasă superioară. Ele nu puteau să-și dea seama că el prefera prostiei lor, simplitatea omului care le strică cheful, și care nu înțelegea nimic din această scenă. El se mîngîie cu copiii, nedeformați încă de sentimentul inegalității. Așa că erau fericiți ca niște regi. Pe cînd tatăl, mîngîindu-și jobenul, era fericit la gîndul că munca lui îi va permite-n curînd o altă distracție, rochia lor le jena, pe mamă și pe fată, care, una se gîndea la șorțul pe care avea să-l pună a doua zi, cealaltă la halatul ei de vînzătoare.

Familia coborî la Nogent-sur-Marne. Scena asta îl afectase pe François : în starea sufletească în care se găsea în seara aceea, ea a fost decisivă.

Pînă acum, doamna de Séryeuse nu jucase în viața fiului ei decît rolul pe care-l joacă, prin forța lucrurilor, o mamă. François nu era deloc un fiu rău ; însă caracterul lor împingea aceste două ființe, cum am mai spus, să nu-și încredințeze nimic din ceea ce ar fi avut vreo importanță. Scena din tren, printr-un zigzag cu care sufletele cele

mai puţin complicate sînt obişnuite, l-a făcut pe François să se gîndească la doamna de Séryeuse. Această ruşinare a fetei şi a mamei l-a împins să examineze sentimentele pe care le avea pentru familia lui.

François de Séryeuse era mîndru. Mîndru de numele lui. Era oare din pietate pentru strămoşii săi, sau din pur orgoliu ? Asta ar fi vrut să ştie. Nobleţea familiei de Séryeuse nu era cine-ştie ce strălucită. Doamna de Séryeuse era o aristocrată care, din cauza simplităţii vieţii ei, se credea o burgheză. Mai des se întîmplă contrariul. Fără îndoială, fusese crescută în orgoliul numelui ei, dar în această mîndrie, nu vedea decît o datorie filială care, gîndea ea, trebuia s-o simtă oricine, chiar cei mai umili. Dar aici, nu raţiona ea oare ca o nobilă ?

Măritată foarte de tînără, profesiunea de marinar a domnului de Séryeuse o obişnuise cu văduvia înainte de moartea bărbatului ei. Atît dintr-o sălbăticie naturală cît şi din respect pentru el, încă de pe atunci nu era prea amabilă faţă de familiile nobile care ar fi primit-o ca pe copilul lor. Apoi tristeţea o cufundă în această lenevie. Se mărgini la relaţiile cu rudele domnului de Séryeuse. Această familie, compusă mai ales din fete bătrîne, din femei în vîrstă, judeca totul destul de meschin. Mereu numai cu ele, doamna de Séryeuse sfîrşi prin a-şi însuşi prejudecăţile vechii burghezii contra aristocraţiei, fără măcar să-şi dea seama că-i condamna pe-ai săi. De altfel, asta n-o împiedica să

se comporte mereu într-un fel care dovedea origina ei. Aceste maniere surprindeau foarte mult pe rudele bărbatului ei. Le puneau pe seama unui caracter ciudat, a unei lipse de experienţă.

Astfel, în ceea ce priveşte educaţia lui François, o dezaprobau puţin. Nu înţelegeau că lăsa fără ocupaţie un bărbat de douăzeci de ani, că nu avea grijă să-i facă o carieră. De altfel, aceasta nu era, cum gîndeau surorile, verişoarele lui de Séryeuse, din fudulie, sau fiindcă averea ei, fără a fi enormă, îi permitea fiului să nu facă nimic. Pur şi simplu, doamna de Séryeuse nu avea contra lenii prejudecata oamenilor de jos. Ea îşi spunea că nu trebuie să forţezi nimic. Admitea chiar, cu toată aversiunea ei pentru societate, că un tînăr trebuie să aibă o viaţă puţin uşuratecă.

Poate că François socotea greşit nobleţea mamei sale. Astfel, el era pornit, în viaţa pe care-o ducea, să exagereze meritul lui personal, fără a bănui că dacă este primit în unele case, în care nu era primit oricine, aceasta se datora unui aer de familie, de care de altfel nici alţii nu-şi dădeau seama. În această toană a unui d'Orgel, de pildă, era mult din plăcerea de-a găsi ceva nou în viaţa de fiecare zi.

François de Séryeuse, tulburat de scena din tren, se întreba : „Oare în nici o clipă n-a semănat cu femeile acelea din tren ?“ Căci acest suflet generos

ar fi voit să se constrîngă să mărturisească cum că el nu o punea pe mama lui destul de sus. Îşi reproşă că nu o face să intre deajuns în viaţa lui, ca şi cum i-ar fi fost ruşine de ea. Era într-adevăr de ruşine, dar invers, numai fiindcă nu întîlnise încă pe nimeni care să-i fi părut demn de mama lui.

În sfîrşit, tot acest interogatoriu dezlănţuit de scena din vagon, a dus la mărturisirea că dorea ca mama lui s-o cunoască pe doamna d'Orgel.

Astfel, un tînăr căruia pudoarea, respectul îi cer să ascundă mamei amantele sale, se adresează tocmai mamei, în ziua cînd se gîndeşte să se căsătorească.

Cînd se trezi, primul gînd al lui François fu la mama lui. Niciodată nu i se întîmplase să dorească s-o vadă atît de curînd.

Doamna de Séryeuse ieşise şi trebuia să se întoarcă la dejun. François încercă să se distreze ; a citit, a scris, a fumat dar tot ce făcea era numai ca să nu-şi piardă cumpătul. Aştepta.

Nu făcea altceva... Deodată, tresări. Cine îi spusese că nu se gîndise încă la doamna d'Orgel ? Că el se prefăcea c-o aşteaptă pe mama lui ? Două întrebări atît de absurde, atît de lipsite de sens, nu puteau să vie decît din afara lui. „Şi de ce m-aş gîndi la ea ? îşi răspunse el iritat, şi de ce această aşteptare ar fi o falsă aşteptare ?"

Îşi propuse chiar să nu telefoneze d'Orgelilor decît a doua zi.

Se minună singur că procedează atît de liber, fără a se gîndi că anormalul era că trebuie să-şi dovedească acum că era liber.

Tot aşteptînd, François uitase că aştepta, şi încă de mult, pe cine anume aştepta. Căci doamna de Séryeuse veni chiar ea să-i spuie că trebuie să coboare, fiindcă se servise dejunul.

François aruncă asupra mamei lui o privire nouă. Nu observase niciodată ce tînără era. Doamna de Séryeuse avea treizeci şi şapte de ani. Faţa ei părea şi mai tînără. Dar după cum nu observai tinereţea ei, frumuseţea nu te impresiona. Oare fiindcă avea un aer din altă epocă ?

Semăna cu femeile din secolul al XVI-lea, care a fost prin excelenţă secolul frumuseţii franceze, şi ale cărei portrete astăzi ne întristează ; ne făurim un ideal atît de diferit despre frumuseţea femeilor, încît poate că nici nu am întoarce capul în prăvălia unui bijutier, după cea pentru care se prăpădea Nemours.

Astăzi nu socotim feminin decît ceea ce este fragil. Ovalul energic al feţei doamnei de Séryeuse făcea să-l găseşti fără farmec. Această frumuseţe îi lasă reci pe bărbaţi. Unul singur o preţuise ; şi acela murise. Doamna de Séryeuse se păstra pentru el ca şi cum ar fi trebuit să-l regăsească, pură

chiar de acele priviri pline de dorinţe, de care nu scapă femeia cea mai cinstită.

Doamna de Séryeuse nu băgă în seamă privirea fiului ei. Totuşi se simţi stingherită. Era ca cei ce nu au fost obişnuiţi cu unele atenţii. Cînd se schimbă ceva, se întreabă ce înseamnă asta. François deveni aproape duios. Această duioşie o făcu să creadă că fiul ei se străduie să fie iertat de ceva. Ce făcuse în definitiv ? se întrebă ea îndată. De obicei, după dejun François stătea foarte puţin în salon. De data asta zăbovi acolo. Nu putea, fără să aprofundeze cauza, să se sature de-o imagine nouă.

În cele din urmă, doamna de Séryeuse, tulburată, se sculă :

— N-ai nimic deosebit să-mi spui ?

— Nu, mamă, spuse François, mirat.

— Bine, fiindcă am treabă.

Şi ieşi din odaie.

François rătăci prin casă ca un suflet chinuit. Se hotărîse să petreacă ziua la Champigny, cu mama lui. Ea se sustrăgea. După ce umblase de ici-colo prin casă, apoi prin grădină, se sui în odaia lui, alese o carte pe care n-o deschise şi se întinse.

Se tot întorcea, ca un bolnav care nu-şi găseşte liniştea. De ce doctorie avea el nevoie ? În febra

lui, i se părea că numai o mînă răcoroasă l-ar potoli. Nu credea că dintre toate vroia numai una.

Credea că iubeşte nedeslușit, pe cînd el avea această senzaţie de vag numai din cauza unui şoc foarte clar. Dar se temea să dea acestui şoc numele lui adevărat. Nu era de loc obişnuit cu atîta delicateţe, cu o asemenea pudoare faţă de el însuşi. De obicei, nu făcea atîtea mofturi pentru a-şi mărturisi ceea ce dorea. El, care niciodată nu-şi pusese frîu simţurilor, şi cu atît mai mult gîndurilor, astăzi îşi interzicea unele. Parcă înţelegea, în sfîrşit, că mai mult decît manierele noastre, pe care le judecă lumea, are importanţă politeţea inimii şi sufletului, pe care oricine dintre noi le controlează singur. De ce n-am avea faţă de noi înşine maniere alese ? Îi era ruşine că pînă acuma arătase mai puţină stimă faţă de el însuşi, mai puţină politeţe decît faţă de alţii, şi că-şi mărturisise lui însuşi unele sentimente pe care nu le-ar fi destăinuit nimănui. Însă în noua lui manie de puritate, mergea prea departe... pînă la ipocrizie.

Iubind-o de-acum pe doamna d'Orgel, se temea să-i displacă. Şi tocmai pentru a nu-i displăcea, nu se mai gîndea la Mahaut, căci nu găsea încă nici unul din gîndurile lui demne de ea.

Dragostea se instalase în el la o adîncime la care nici el nu putea să coboare. François de Séryeuse, ca mulţi alţii foarte tineri, era astfel urzit

încît nu percepea decît senzațiile cele mai puternice, adică cele mai grosolane. O dorință grosolană l-ar fi mișcat altfel decît nașterea acestei iubiri.

Numai cînd o boală se încuibă în noi atunci ne credem în pericol. De îndată ce se instalează, vom putea să ne împăcăm cu ea, chiar pînă acolo încît nici să nu bănuim prezența ei. François nu putea să se simtă mai departe, nici să-și astupe urechile, să n-audă vuietul ce creștea. Nici măcar nu știa dacă o iubește pe doamna d'Orgel și ce anume putea să-i reproșeze ; dar cu siguranță că vinovată era numai ea, și nimeni altul.

Dorea să nu mai stea locului, să nu mai fie singur. Era copleșit de duioșie. Își aminti de stinghereala instinctivă a doamnei de Séryeuse, dar el dorea o prezență. Își aduse aminte de-o prietenă pe care n-o văzuse de mult și pe care, poate, această părăsire o mîhnea. Se gîndi s-o vadă. Totuși rezistă. Numai din superstiție nu se duse la acea prietenă. I se păru că ar înșela-o pe contesa d'Orgel și că asta i-ar aduce ghinion.

A doua zi luă ceaiul la d'Orgeli. Simți atunci că prietenia lui pentru Anne rămăsese neatinsă. Această prietenie era mai degrabă neastîmpărul unei inimi naive. Tot drumul își spuse : „O iubesc pe Mahaut" și se aștepta să simtă în fața ei ceva extraordinar. Dar se simțea liniștit. „Să mă fi

înșelat, gîndi el, nu am oare decît prietenie pentru Anne, și nimic pentru nevasta lui ?"

Se poate spune că ideile lui François despre dragoste erau gata făcute. Dar fiindcă el era cel care le făcuse, le credea pe măsura lui. Nu știa că și le croise numai pe sentimente șubrede.

Astfel, François, judecîndu-și dragostea după cele dinainte, judeca prost. Mai întîi, de ce această atracție pentru Anne ? Nu trebuie oare să fii gelos ? Știa că doamna d'Orgel îl iubește pe Anne și, departe de a-l socoti drept un rival fericit, găsea în el un prieten ; nu-l vedea cu ochi răi lîngă doamna d'Orgel. François încerca, desigur, să lupte împotriva acestor ciudățenii, dar de îndată ce credea că le-a risipit, ele se formau iar.

În ce privește Anne d'Orgel, nimic mai explicabil decît acest capriciu. François îi deveni repede un prieten ca oricare altul. N-a analizat ceea ce avea anormal faptul că Séryeuse a luat așa de repede loc printre vechii lui prieteni.

Nu cerceta motivul acestei preferințe. Motivul, de altfel, era de necrezut. El ar fi dat din umeri, ca oricine, dacă cineva i l-ar fi arătat. D'Orgel îl prefera pe François tuturor, fiindcă François îi iubea nevasta.

Sîntem atrași de cei care ne măgulesc, în orice fel ar fi. Or, François îl admira pe conte. Admirația lui era înainte de toate pentru omul în stare

să fie iubit de cineva ca Mahaut. În schimb, d'Orgel încerca, fără să știe, pentru François puțin din acea recunoștință pe care-o ai față de cei care te invidiază.

Numai dragostea lui François era cauza misterioasă a preferinței contelui d'Orgel, dar mai mult, această dragoste a decis dragostea lui pentru nevastă-sa. Începea s-o iubească, ca și cum a trebuit s-o dorească altul ca s-o prețuiască el.

Doamna d'Orgel vedea, cu destulă simpatie, pe acest prieten al lui Anne. Cum putea fi îngrijorată de preferința pe care i-o acorda lui François? Nu era oare datoria ei conjugală de a împărtăși preferințele soțului ei?

Cum să n-ai încredere în ceea ce te apropie?

Foarte repede, palatul d'Orgel nu putu să se mai lipsească de François de Séryeuse. Dînd foarte mult din timpul său noilor prieteni, nu sacrifica nimic. François nu neglija pentru ei decît persoane pe care le frecventase pentru că n-avea ce face.

D'Orgelii nu mai dădeau mese la care François să nu vie.

Prima oară cînd François a luat masa la ei, a avut-o ca vecină pe sora lui Anne, domnișoara d'Orgel, de-a cărei existență habar nu avea. Față de felul lui de-a fi prevenitor, ea se gîndea cu amărăciune: „Se vede bine că este nou venit aici..."

François credea că știe tot despre familia d'Orgel. N-a fost puțin surprins de existența acestei surori. Considera ca o simplă coincidență faptul că domnișoara d'Orgel nu apăruse la nici un de-

jun. Dar întîmplarea n-avea nimic de-a face în asta.

Contele d'Orgel o ascundea din mai multe motive, dintre care cel mai simplu era că n-o știa prea strălucită.

În ochii lui, n-avea altă calitate decît că-i era soră.

Domnișoara d'Orgel era mai în vîrstă decît el. Văzînd-o, François înțelese ce anume putea să facă să-l găsești pe Anne ridicol. Era ca o machetă lipsită de grație a unei opere perfecte. Mecanismul ei mai grosolan explica subtilele mecanisme de ceasornicărie ale fratelui său.

De altfel, ea care nu însemna nimic în palatul d'Orgelilor, nu era la fel peste tot. Persoanele cărora caricaturile le spun mai mult decît un desen, găseau că are maniere mai frumoase decît contele. Ea își fărîmița după-amiezile în vizite pe la persoane extrem de bătrîne sau foarte plicticoase pe care d'Orgelii le neglijau. Acești oameni, care găseau subversive petrecerile din strada Universității, fiindcă nu te plictiseai, veneau de altfel în fuga mare la ele, la primul semn.

Cînd într-un salon se auzea pronunțîndu-se numele domnișoarei d'Orgel, puteai fi sigur că se vorbea numai bine despre ea. Era dintre acele

persoane șterse despre care vorbesc numai prietenii. Și încă puteai să suspectezi această bunăvoință, care nu era adesea decît o deghizare a ranchiunei față de fratele și cumnata ei.

„Ș-apoi, este o sfîntă“, adăugau la sfîrșit cei care-o lăudau. Asta însemna că natura nu fusese prea darnică cu ea.

Contele d'Orgel încerca un sentiment nou.

El evitase totdeauna dragostea, ca pe un lucru prea exclusiv. Pentru a iubi trebuie să ai timp liber şi frivolităţile nu-i lăsau răgaz.

Dar pasiunea se strecură în el cu atîta dibăcie, încît abia putu să-şi dea seama. Această noutate data din ziua în care Mahaut, aşezată pe bancheta paravanului din faţa focului, vorbea cu François de Séryeuse. În ziua aceea, soţul ei o dorise ca şi cum n-ar fi fost nevasta lui.

În ce-l priveşte pe François, el desigur ar fi dorit mai puţine petreceri şi mai multă initimitate. Dar manifesta un zel de copil cuminte, în a se bucura de tot ce i se oferea. Mergea pînă la silinţa de a fi un comesean plăcut. El care ar fi vrut să stea fără să scoată un cuvînt, cu gura căscată în faţa lui Mahaut, îşi chinuia mintea ca să vorbească cu vecinele.

Persoanele de care François se temea cel mai mult să-i aibă de vecini la masă, erau băieţii de vîrsta lui, tineri anoşti din lumea bună, de care se credea dispreţuit, pe cînd ei îl invidiau din cauza afecţiunii lui Anne, afecţiune pe care nu îndrăzneau s-o pretindă. Căci pentru ei care-l cunoşteau de totdeauna, Anne d'Orgel rămînea cel mai mare. De altfel, îi trata puţin ca pe nişte liceeni, iar François, fiindcă d'Orgel nu-l cunoscuse de copil, nu i se părea de aceeaşi vîrstă cu ei. Dacă François ar fi ghicit invidia pe care le-o inspira, desigur că i-ar fi găsit mai amabili.

La aceste serate, François nu dorea decît să fie uitat de toţi, aşa după cum el uita pe toată lumea, în afară de Mahaut. Dar Anne d'Orgel nu era de aceeaşi părere. Prietenia lui îl împingea să-l scoată pe François în evidenţă. Din această cauză François suferea, nu pentru că ar fi fost modest sau sfios, ci fiindcă îşi închipuia că fiecare o să citească ce-i în sufletul lui.

Căci ceea ce ascundea acolo, dorea ca nimeni, nici măcar Mahaut să nu descopere. I se părea că asemenea descoperire nu putea decît să-i distrugă fericirea. François era fericit, cum nu poţi să fii decît la vîrsta aceea, fără a poseda nimic.

François, care nu vorbea niciodată cu doamna de Séryeuse despre prietenii lui, făcea excepţie

cu d'Orgel. Mama lui era mişcată părîndu-i-se că o ţine mai puţin la distanţă de viaţa lui.

François nu se mai ascundea de maică-sa, fiindcă n-avea de ce să-i fie ruşine. Fără îndoială că această puritate se datora împrejurărilor, dar el găsea în ea un folos. Pînă atunci, François bănuise că puritatea este ceva fad. Acum însă, găsea că numai cel ce n-are gustul fin putea să n-o aprecieze. Dar acest gust François nu-l găsea oare în ceea ce era cel mai puţin pur în inima lui ?

François îi vorbea mamei sale atît de convingător despre contele şi contesa d'Orgel, încît, fără să-i cunoască, erau singurii prieteni ai fiului ei în care doamna de Séryeuse avea toată încrederea. Totuşi, François neglija ceea ce îl preocupase atît de mult : să facă aşa fel ca mama lui să-i întîlnească pe d'Orgeli. Fericirea pe care o simţea era atît de nouă, că nu îndrăznea să facă un gest, de teamă să nu-i strice echilibrul.

Într-o zi, pe cînd îi povestea despre o masă din ajun, doamna de Séryeuse îi spuse :

— Ce trebuie să gîndească despre tine, prietenii tăi ? Trebuie să creadă că n-ai nici un căpătîi. De ce nu i-ai invita ?

Se uită la maică-sa cu mirare. Era într-adevăr ea cea care vorbea ? El care nu îndrăznise niciodată să iniţieze o asemenea invitaţie, acum, cînd ea-i propunea, căuta piedici.

— Am impresia că asta te deranjează, spuse doamna de Séryeuse.

— Cum poţi să-ţi închipui aşa ceva ? se revoltă François, sărutînd-o.

Doamna de Séryeuse, nedumerită, îşi îndepărtă uşor fiul.

Doamna d'Orgel se arătă foarte fericită cînd află că doamna de Séryeuse doreşte să-i cunoască. Îi părea bine ca această prietenie să devină mai serioasă.

Anne scoase ţipetele lui obişnuite. În clipa aceea apăru sora lui Anne. François crezu că e bine s-o invite. Dar mai înainte ca nenorocita să fi răspuns, Anne interveni : „Sîmbătă eşti la dejun la mătuşa Anna", îi spuse el.

François mai auzise numele acestei mătuşi, în ziua cînd doamna d'Orgel îl lăsase în doi cu contele, după telefonul lui Paul Robin. Anne d'Orgel avusese atunci acea privire stupidă care însemna că minţea. François s-a întrebat chiar dacă mătuşa aceasta nu era o legendă. Ea exista totuşi. Dar d'Orgelii o neglijeau, şi i se părea că o răsplăteau servindu-se de ea ca alibi.

Cînd contele şi contesa d'Orgel intrară în salonul din Champigny, François fu tot atît de mirat ca şi cum nu i-ar fi aşteptat. Prezenţa prietenilor

săi în odaia aceea pe care o cunoştea de atîta timp îl surprindea ca o apariţie. Mirarea lui îl tulbură puţin pe Anne d'Orgel. Dar ceea ce l-a intimidat cel mai mult pe conte a fost faptul că s-a găsit în prezenţa unei femei tinere. Lui Anne d'Orgel îi plăcea foarte mult să cucerească oamenii bătrîni. În drum spre Champigny pregătise cucerirea simpatiei doamnei de Séryeuse. Atîta tinereţe l-a dezorientat.

François se simţi tulburat de felul prevenitor, foarte firesc, al lui Anne. Vedea prima oară un bărbat lîngă mama lui.

În ziua aceea, doamna de Séryeuse era uimitoare.

Admirînd-o, François uita puţin cîte puţin că era mama lui. Ea admitea această uitare, căci vorbea, foarte vioaie, aşa cum François n-o cunoscuse niciodată.

Lucru de necrezut, în această tovărăşie, doamna d'Orgel se simţea întinerind. Ea, care era totdeauna atît de respectuoasă, trebuia să se stăpînească pentru a nu vedea în doamna de Séryeuse o prietenă din copilărie pe care o regăseşti.

După dejun, doamna de Séryeuse şi doamna d'Orgel stăteau de vorbă ; şi pe cînd François contempla acest tablou, contele d'Orgel, ca să se distreze cît François tăcea, începu să se uite la cele atîrnate pe pereţi. Dar privirea lui se pierdea în gol. Doamna de Séryeuse, care nu lua această manevră drept nerăbdare, crezu că ceva stîrneşte

curiozitatea musafirului ei, ai cărui ochi păreau fixaţi pe o miniatură, pe care în realitate el n-o vedea.

— Vă uitaţi la portretul acela ?

Anne se sculă să se uite.

— Nu seamănă deloc cu portretele obişnuite ale împărătesei Joséphine. Totuşi este ea, la cincisprezece ani. L-a pictat un francez din Martinica şi l-au trimis lui Beauharnais ca să-şi cunoască logodnica.

La cuvîntul Martinica, doamna d'Orgel ridicase capul ca un cîine care-şi aude numele. Şi se îndreptă spre miniatură.

— Era, spuse doamna de Séryeuse, vară primară cu străbunica mea, care, ca fată era născută Sanois, ca şi mama Joséphinei.

— Dar atunci, exclamă Anne întorcîndu-se spre François şi Mahaut sînteţi veri !

Se distra ca un nebun de descoperirea lui.

O tăcere plină de uimire urmă acestei afirmaţii. François nu ştia mare lucru despre familia lui Mahaut. Cum Mahaut nu răspundea, Anne insistă :

— În sfîrşit, cred că nu greşesc, sînteţi înrudiţi, prin alianţă, în acelaşi timp cu familiile Tascher şi Desverge de Sanois ?

— Da, spuse doamna d'Orgel, ca şi cum aceasta ar fi fost o mărturisire penibilă.

De ce această tulburare ? Gîndul că ea era legată de François prin legături chiar foarte slabe, o stingherea. Amînă pe mai tîrziu explicaţia aces-

tei neliniști. Nu se gîndi decît la ceea ce în atitudinea ei, putea să pară puțin amabil față de doamna de Séryeuse și de François.

François era și el atît de tulburat încît n-a observat felul în care doamna d'Orgel a primit această rudenie.

Anne d'Orgel nu-și revenise încă din această lovitură de teatru :

— Iată ce i-ar fi făcut plăcere tatălui meu, îi spuse el lui François. Îmi reproșa prietenii pe care-i am, repetîndu-mi : „Pe vremea mea, lumea nu avea prieteni, nu avea decît rude". De-abia astăzi v-ar fi acceptat, adaugă el rîzînd.

Anne se credea eliberat de spiritul de familie și credea că citează această vorbă a domnului d'Orgel ca pe o glumă. Dar bucuria pe care o simțea pentru descoperirea lui, dovedea de-ajuns că era cu adevărat fiul răposatului conte d'Orgel.

— Ce departe mergeți, spuse doamna de Séryeuse. Sînteți sigur că nu ne-am însușit pe nedrept acest titlu, dacă ne proclamăm verii doamnei d'Orgel, fiindcă strămoșii noștri au fost veri ?

Bunul simț al doamnei de Séryeuse plăcu lui Mahaut. Avea dreptate. Din partea lui Anne, ce exagerare ! Dar apoi, în înflăcărarea și nechibzuința lui obișnuită, el rosti o frază care-l salvă :

— De altfel sînteți rudă cu toată Martinica !

Doamna de Séryeuse nu era deloc obișnuită cu

Anne, cu imaginile și cu nebuniile lui. Dacă „toată Martinica" însemna pentru Anne cele trei sau patru familii cu care Grimoarzii se uniseră prin căsătorie, aceste cuvinte, pentru doamna de Séryeuse cuprindeau toată insula. Îl găsi pe conte cam îndrăzneț, și crezu că el vede poate în ea o urmașă a negrilor. Pentru prima oară ea avu orgoliul rasei și-i spuse lui Mahaut :

— Domnul d'Orgel are dreptate : înrudirea prin alianță între familia dumneavoastră și familia Sanois n-are nimic surprinzător. Era una dintre cele două sau trei partide posibile...

Mahaut, verișoara lui !

François se întreba dacă asta trebuie să-l bucure sau să-l întristeze. Se gîndea la verișoarele lui primare atît de fade, cu care își petrecuse copilăria și care îl plictiseau atît de mult. Își spunea, cu melancolie, că Mahaut ar fi putut să fie în locul lor, că ar fi putut să fi crescut cu ea.

Căci nu se îndoia nici o clipă de tăria acestor legături, ceea ce putea să pară caraghios la Séryeuse, dar cu atît mai nebunesc la contele d'Orgel. Cum era cu putință ca el, care era văr cu tot foburgul,[1] și nu dădea acestui lucru nici o importanță decît în bloc, să dea deodată o semnificație atît de mare acestei slabe legături ? Cauza era că pentru el

[1] Aluzie la foburgul Saint-Germain, cartier al Parisului locuit în special de familiile nobile.

François fusese totdeauna puțin în afara rangului lor. Nu intrase complet în cercul lor. În ochii contelui, această mică distracție îl făcea să intre.

Pendula bătu de patru ori. Anne d'Orgel întrebă dacă François avea de gînd să meargă la Paris. François care nu avea nici o treabă acolo, la gîndul unei călătorii în mașină alături de doamna d'Orgel, născoci o întîlnire.

— Mi se pare că fiul meu vrea să vă arate malurile Marnei, spuse doamna de Séryeuse. De-aceea trebuie să mai veniți curînd.

D'Orgelii o făcură să promită că mai întîi va veni ea la un dejun la ei.

François o privi pe maică-sa cu recunoștință.

— Te întorci la masă ? întrebă ea.

François care nu se ducea la Paris decît ca să-i însoțească pe d'Orgeli, și nu voia să vadă acolo pe nimeni, pentru ca nici o față să nu se interpună între fericirea lui și el, răspunse că se va întoarce.

Dar Anne d'Orgel o rugă pe doamna de Séryeuse să i-l lase. François dorea asta, dar nu cuteza să creadă, deoarece d'Orgelii invitau rareori în ultimul moment. Recunoștința lui François îl făcu să se felicite că simte o dragoste ce nu putea fi împărtășită, căci el își da seama ce dezgustător ar fi să înșeli un prieten ca Anne d' Orgel. Poate că ar fi avut mai puține scrupule atît de frumoase, dacă i-ar fi fost dat să urmărească, în mașină, gîndurile

care o năpădiră pe doamna d'Orgel, fără ca să poată pune ordine în ele. Cu ființele se întîmplă același lucru ca și cu mările : la unele, neliniștea este o stare normală ; altele sînt ca Mediterana, care nu se agită decît un timp și cade apoi iarăși în liniștea ei.

Nu fără tulburare, găsea Mahaut atîta farmec în amestecul unui al treilea în căsnicia lor ; această tulburare începuse aproape de la prima întîlnire. Vizita la doamna de Séryeuse o liniștise pe Mahaut. O iluzie prelungi această neînțelegere ; se bizuia acum pe această rubedenie sub al cărei pretext strămoșii ei săvîrșiseră căsnicii fără dragoste, fără să se sinchisească. Nu se mai temea de François. Într-un cuvînt, fără s-o bănuiască, doamna d'Orgel simțea pentru acest îndepărtat văr, sentimentul pe care-l aveau bunicile ei pentru soțul lor. Dar în clipa aceea, și-a iubit soțul ca pe-un amant.

Cum am mai spus-o, Mahaut era dintre acele femei care n-ar putea face din frămîntări pîinea lor de toate zilele. Poate chiar principala rațiune a virtuții străbunicilor ei sta în frica lor de dragoste, care îți răpește liniștea.

Cînd, coborînd la masă, domnișoara d'Orgel apăru în salon, Anne strigă de la un capăt al odăii la celălalt :

— O mare veste ! Ghici ce... Mahaut și Séryeuse sînt veri.

Domnișoara d'Orgel se uită la fratele ei, apoi, scoțînd lornieta se uită la cei doi tineri de pe banca acuzării.

„Ce straniu e fratele meu..." își spuse ea, fără a adăuga un sens bine definit la această observație.

Tot timpul mesei Anne d'Orgel nu a vorbit de altceva decît despre asta. Nu a lăsat deoparte nici un amănunt, ba chiar a profitat de ele pentru a stabili genealogia completă a familiilor Grimoard de la Verberie. Fruntea doamnei d'Orgel se înroșise ca și cum s-ar fi citit lista premiilor, și ea ar fi luat premiul întîi cu cunună. François admira cunoștințele uimitoare ale lui Anne d'Orgel, căruia Champigny îi stîrnise verva, și, care în seara aceea, se întrecu povestind despre familia Grimoard.

Între timp, vestea se răspîndi repede pînă la oficiu.

— Pînă la urmă, domnul conte o fi găsit că așa este mai comod, spuse sentențios un valet.

Oficiul nu-i departe de salon. Servitorul acesta o luase înaintea bîrfelii ; el formulă ceea ce avea să se șoptească și chiar să se spună cu glas tare.

La plecare, François luă mîna doamnei d'Orgel s-o sărute. Anne îi apucă pe amîndoi : „Să poftești să spui altfel la revedere verișoarei dumitale și să-i faci plăcerea s-o săruți".

Doamna d'Orgel s-a dat înapoi. Nici ea, nici Séryeuse nu aveau mai multă poftă să se sărute, decît să intre de vii în foc, dar fiecare s-a gîndit că nu trebuie să destăinuiască nimic celuilalt. De aceea s-au executat rîzînd. François depuse o sărutare zdravănă pe obrajii lui Mahaut, a cărei față luă o expresie răutăcioasă. Îi era ciudă pe soțul ei că o silise la asta, și pe Séryeuse pentru rîsul lui. Căci dacă știa ce înseamnă propriul ei rîs, nu bănuia sensul rîsului lui François.

A doua zi, Séryeuse dori să-l vadă pe Paul Robin. Se duse să-l caute la Ministerul Afacerilor Externe. Îi povesti întîmplarea de la Champigny.

Paul crezu că descifrează aici o minciună fabricată de Anne d'Orgel. Povestea i se părea stîngace, ca tot ce-i adevărat. Lumea șușotind, Paul ezita încă. Nu mai ezită. Era convins.

Și gîndi ca și valetul.

— Nu e extraordinar ? exclamă François.

— Ba nu, ba nu, deloc, spuse Paul. Parcă-ar fi răspuns unui dramaturg care i-ar fi prezentat un scenariu. Nu, nu, e foarte curios, foarte bine adus. Portretul Joséphinei, Martinica, ansamblul îmi place foarte mult.

François de Séryeuse îl privi pe Paul, uluit. Totuşi, nu bănui că diplomatul credea că aplaudă o poveste. „Ce curios fel de a gîndi are ! cugetă François. Robin judecă viaţa ca pe un roman."

Nu credea că nimereşte atît de bine.

François se dusese la un prieten ca să-i împărtăşească ceva din bucuria lui. Avu impresia unei mari singurătăţi. Într-adevăr el era singur, singur cu dragostea lui, pe care toată lumea o credea împlinită.

Anne dorea să dea o cină în cinstea doamnei de Séryeuse, François obiectă că ei nu-i plăcea să iasă seara. Hotărî atunci un dejun.

După această masă, François şi mama lui au plecat împreună de la d'Orgeli. Doamna de Séryeuse era puţin zăpăcită de atîta lume. După ce făcură cîţiva paşi în tăcere :

— Ce persoană încîntătoare, spuse ea, este doamna d'Orgel. Nu mi-aş dori alta ca noră.

„Nici eu alta ca soţie", se gîndi el cu tristeţe. Dar nu răspunse nimic. Vedea în cuvintele mamei lui certitudinea destinului său, dovada că inima lui nu se înşela.

Sărutul pe obraz era pentru François o amintire proaspătă.

La rîndul ei, doamna d'Orgel se mai gîndea la el. Dar, printr-un şiretlic al inimii, credea numai

că e supărată pe soţul ei pentru acest sărut absurd.

Într-o seară, cînd se duceau la teatru, şi cînd François, ca de obicei, sta în maşină între prietenii săi, prost instalat şi căutînd să-şi facă puţin loc, strecură pe nesimţite braţul lui sub braţul doamnei d'Orgel. Se îngrozi de acest gest, care era mai mult un gest al braţului decît al lui. Nu îndrăzni să-l retragă. Doamna d'Orgel înţelese că era un gest maşinal. Nevrînd să atragă atenţia, nici ea nu îndrăzni să-şi retragă braţul. François de Séryeuse înţelese delicateţea lui Mahaut şi că nu trebuia să vadă în asta nici o încurajare. Au rămas nemişcaţi, simţindu-se foarte prost.

Gîndindu-se într-o zi la această întîmplare, François făcu un calcul nedemn de dragostea lui. Cu toate că înţelesese bine tăcerea lui Mahaut, se gîndi să profite de ea, şi să tragă un folos dintr-o situaţie care le-a fost penibilă la amîndoi. Amintirea sărutului îl împingea să-şi ia revanşa. Dar seara, cînd braţul lui s-a strecurat din nou, doamna d'Orgel îşi dădu seama că era într-adins. Nu se gîndi o clipă că era din dragoste sau numai din dorinţă. Acest gest îi apăru ca o insultă adusă prieteniei. „M-am înşelat. Nu merită încrederea noastră." Totuşi nu îndrăzni să-şi retragă braţul, de

teamă să nu atragă privirea lui Anne. Pentru o greşeală de gust a lui François, trebuia oare să rişte o ceartă ? Ea mai spera că el nu va rămîne aşa ; dar, dimpotrivă, el insista, încurajat de această tăcere.

François îi văzu profilul. Atunci îi veniră lacrimi în ochi. Ar fi vrut să se arunce la picioarele d'Orgelilor, să le ceară iertare. Ruşinea era acum cea care îl oprea să-şi retragă braţul.

Un far ilumină interiorul maşinii. Contele d'Orgel văzu braţul prietenului său trecut pe sub braţul nevestei lui. Nu spuse nimic. François de Séryeuse se despărţi de d'Orgeli pe cheiul d'Anjou.

Pînă în strada Universităţii, contele şi contesa d'Orgel n-au scos o vorbă. Anne era extrem de tulburat de descoperirea lui. Nu ştia ce să creadă. În sfîrşit, doamna d'Orgel se gîndi că dacă ea nu va spune nimic, mai tîrziu nu va mai îndrăzni să se uite în ochii lui Anne. Mărturisi, aşadar, încurcătura ei, cum Séryeuse îşi trecuse, în maşină, braţul lui sub al ei, şi cum ea-l lăsase, de teama complicaţiilor. Îl întrebă pe Anne ce trebuie să facă pentru ca François să înţeleagă neplăcerea pe care-o avusese din cauza acelui gest.

Anne d'Orgel răsuflă uşurat. Aşadar, Mahaut nu-i ascundea nimic, era nevinovată. Îi mărturisea ceea ce el văzuse, fără să ştie că o văzuse.

Se bucura de uşurarea lui, în tăcere. Această tăcere o îngrijoră pe doamna d'Orgel. Oare soţul ei o să-i comunice lui François să nu mai calce pe la

ei ? N-a greşit oare că a vorbit ? Era gata să-l apere pe vinovat, să-i găsească scuze. Ridică sfios ochii spre Anne. Se aştepta la o faţă plină de mînie. Ce însemna această bucurie ?

— Şi... e pentru întîia oară ? întrebă el.

— Cum poţi să te îndoieşti, şi de ce aş fi întîrziat să-ţi spun ? Nu mă aşteptam la asemenea bănuieli, răspunse ea, jignită, nu atît de bănuielile soţului ei, cît de bucuria de pe faţa lui.

Astfel, minţise, chiar fără să-şi dea seama. O simplă înlănţuire de cuvinte o făcuse să escamoteze primul gest al lui François, jumătate de adevăr. A vrut să revie, şi să-i spună : „Nu, greşesc. François şi-a mai trecut o dată braţul pe sub al meu şi presupun c-a făcut-o din stîngăcie."

Dar tăcu. După această nouă mărturisire soţul ei n-ar fi fost oare în drept să se îndoiască de ea ?

Mahaut aştepta mereu un sfat. Dar destinderea pe care o resimţea Anne din cauza sincerităţii nevestei lui, făcu să uite de orice altceva. Nici nu se mai gîndea la îndrăzneala lui François.

— E o copilărie, spuse el. Vezi ce puţină importanţă îi dau. Fă ca mine... Dacă François o să reînceapă, atunci vom vedea ce-i de făcut.

Această uşurinţă displăcu doamnei d'Orgel. Deoarece soţul ei refuza s-o ajute, se decise, dacă va fi cazul, să-şi organizeze singură apărarea.

Anne d'Orgel a putut să-şi închipuie că procedase înţelept, căci Mahaut n-a mai avut prilejul să se plîngă.

Într-adevăr, Séryeuse se hotărî să nu mai repete gestul. Nu se îndoia că Mahaut a povestit totul. A fost recunoscător că nu s-a mai vorbit de asta, de parcă n-ar fi ştiut nimic. Această mărinimie l-a copleşit şi mai mult. Îşi da mai bine seama de imprudenţa lui.

Văzînd că pierduse stima lui Mahaut, îşi dădu toată osteneala. Se arătă cu atît mai amabil. Nici o altă comportare nu i-ar fi fost mai prielnică.

Vremea era frumoasă. Se duceau deseori să ia masa afară din Paris. François îl împingea pe Anne la aceste escapade. Şi acesta suporta să meargă la ţară, fiindcă îşi dădea seama că la cel mai mic semn de verdeaţă, soţia lui se însenina.

În raporturile dintre aceste trei persoane, se va vedea că totul se desfăşura la un nivel înalt, puţin obişnuit. Primejdia banală era cu atît mai mare cu cît ei, mai puţin ca oricine, puteau s-o recunoască, atît de nobil deghizată.

De cîte ori, întorcîndu-se de la Saint Cloud sau din împrejurimi şi trecînd prin Bois de Boulogne, doamna d'Orgel şi François de Séryeuse, fără să ştie că gîndurile lor se împletesc, credeau fiecare că făcea un lung voiaj cu celălalt şi trec împreună prin nişte păduri adînci...

Deseori, la aceste ieşiri se alătura prinţul persan căruia i se spunea Mirza. Se străduia să-şi distreze o nepoţică, o văduvă de cincisprezece ani, pe care educaţia ei europeană o eliberase de obiceiurile orientale. Prinţul acesta şi această tînără prinţesă, erau singurele fiinţe cu care Mahaut şi François se simţeau bine la ţară.

Dragostea împacă toată lumea. Desigur că Mirza nu-şi iubea nepoata cum o iubea François pe Mahaut, ci în felul în care credea Séryeuse că iubeşte : Mirza iubea cu o dragoste curată. În faţa acestui chip de copil şi care plînsese deja un soţ, Mirza nu-şi putea stăpîni o duioşie pe care Parisul, totdeauna pîndind ce-i rău, nu întîrziase s-o găsească exagerată din partea unui unchi.

Nevinovăţia lor, rău înţeleasă, era ceea ce îi apropia, fără ca să-şi dea seama, pe Mirza, tînăra persană, pe d'Orgeli şi pe François. Se duceau, se poate spune, să şi-o ascundă afară din Paris.

L-am zugrăvit la Robinson pe Mirza aşa cum îl incondeia lumea. Deci am făcut un portret inexact. De pildă, acea virtute pe care toţi i-o recunoşteau, simţul plăcerii, era simţul poeziei. De altfel Mirza înţelegea prost propria lui poezie. Se credea un om practic şi de o precizie pur americană. Dar în afară că poezia ţine mai mult de precizie decît de ceva nedesluşit, mania acestui prinţ îl împingea la cele mai fermecătoare erori.

Nu pleca la Versailles, la Saint-Germain, fără să desfacă nişte imense hărţi ale regiunii pariziene, împestriţate ca nişte caşmiruri. Sub motiv că vrea să găsească drumul cel mai scurt, se rătăcea.

Rasa lui apărea în clipa cînd te aşteptai mai puţin. Într-o seară, cînd banda trecea printr-o alee din Bois de Boulogne, Mirza, tresare, scoate revolverul, opreşte maşina şi, cu răsuflarea tăiată, se aşează după un copac. Zărise două căprioare.

În zadar i s-ar fi atras atenţia că în Bois de Boulogne vînatul căprioarelor e oprit.

Din fericire, arma lui era prea perfecţionată pentru a-i folosi la ceva. S-a urcat înapoi în maşină, supărat pe armă. Ar fi vrut să ofere cele două căprioare nepoatei lui şi doamnei d'Orgel. Ceea ce a amuzat cel mai mult pe soţii d'Orgel şi pe François, a fost mutra îmbufnată a micei persane. Îi părea rău că n-a putut să se întoarcă la Ritz cu vînatul unchiului ei.

De cînd doamna de Séryeuse spusese de Mahaut : „ Nu mi-aş dori o altă noră decît ea ", François se simţea oarecum jenat faţă de mama lui. Se temea să nu-i ghicească dragostea. De aceea va căuta ca aceste două femei să nu se mai întîlnească. Se temea ca nu cumva mama lui să-i demonstreze că a o iubi pe Mahaut, chiar în tăcere, era o trădare.

„Numai din respect pentru mama mea, îşi spunea el, n-am s-o mai amestec într-o situaţie, care, cu toate că este curată, nu-i mai puţin falsă."

Dar cum dragostea te face sfios, s-a temut ca d'Orgelii să nu-i reproşeze că o lăsase de cîteva săptămîni în umbră pe doamna de Séryeuse.

Ori de cîte ori prietenii lui veneau la Champigny, nu rămînea timp să se plimbe pe malurile Marnei. Ardea de dorinţa s-o vadă pe Mahaut în acest decor al copilăriei lui. Luna era numai bună pentru intenţiile sale. François socoti că dacă d'Orgelii vor lua dejunul la mama lui, plimbarea pe malurile Marnei va fi amînată. Cum, pe de altă parte, el se temea că prietenii lui n-or să vrea să vină dacă nu vor fi invitaţi la doamna de Séryeuse, a inventat că mama lui ar fi fericită să-i vadă şi să fixeze ziua. În ajunul acestei false întîlniri, dormi la familia Forbach pentru ca d'Orgelii să vie să-l ia cu maşina. Pe drum, François le spuse :

— Închipuiţi-vă că portăreasa mi-a dat chiar acum un bilet sosit aseară. Mama îmi spune că trebuie să plece la Evreux, la un unchi care este bolnav. Spera desigur că am să vă pot preveni la timp. Se scuză foarte mult.

Anne d'Orgel găsi ciudat că François nu i-a prevenit decît după ce plecaseră. François s-a grăbit să adauge :

— Să mergem totuşi la Champigny. Am să vă arăt Marna.

Anne d'Orgel primi. Credea că face pe placul lui Mahaut.

François risca puţin inventînd această minciună. Doamna de Séryeuse nu se plimba niciodată de-a lungul Marnei. Cînd da ordin să pună caii la trăsură, se ducea departe de Marna, la Coeuilly, la Chennevières.

Doamna d'Orgel nu era de loc mulţumită de întorsătura pe care-o luau lucrurile. În ajun îşi spusese că ar fi fost mai înţelept să rărească asemenea ieşiri. Se întorcea întotdeauna puţin înflăcărată şi într-o stare nedesluşită, pe care o găsea primejdioasă. Dacă soţul ei o dezmierda, se simţea foarte tristă. Nu vroia să găsească la toate acestea decît motive simple. Îşi spunea că este ca oamenii cărora le plac florile, dar îi doare capul de parfumul lor. E destul să nu adormi lîngă ele. Căci Mahaut vroia să se convingă singură că această stare nedesluşită îi era penibilă. Şi comparaţia ei cu parfumul florilor era falsă, căci starea ei nedesluşită nu era durere de cap, ci îmbătare.

Luară dejunul sub o boltă acoperită cu verdeaţă pe malul rîului. Terminaseră masa. Stînd într-un fotoliu, doamna d'Orgel, prost dispusă, întorcea spatele Marnei, insulei Dragostei, soţului ei şi lui François. Nu vedea decît drumul...

Un clinchet de zurgălăi şi trapul mărunt al unui cal îl făcură pe Séryeuse să tresară. Urechea lui nu putea să se înşele; era mama lui.

Într-o secundă şi-a dat seama de urîţenia comportării lui faţă de maică-sa şi de d'Orgeli.

Unde putea să meargă doamna de Séryeuse pe drumul acesta ? Nu se ducea nicăieri, şi mintea cea mai ingenioasă n-ar fi putut să explice acest itinerar excepţional. Trebuia să-l pui pe socoteala acelor întîmplări destul de numeroase pentru ca oamenii, în cele din urmă să recunoască în ele mîna unei zeităţi : fatalitatea. Pur şi simplu, sau, dacă vreţi, în mod fatal, doamna de Séryeuse, negăsindu-şi loc, dăduse ordin să înhame ca să facă o plimbare ce nu era în obiceiurile ei.

De asta fiul ei îi auzea trăsura pe drum.

„Sînt pierdut", îşi zise el.

Într-adevăr, dacă Anne şi François nu puteau s-o vadă şi nici să nu fie văzuţi de doamna de Séryeuse, ea nu putea să scape privirilor lui Mahaut.

Caleaşca trecea. El închise ochii, ca atunci cînd te îneci.

Niciodată doamna de Séryeuse nu arătase atît de tînără. Mahaut nu o cunoscuse decît în rochii negre. În rochia aceea de ţară, cu pălăria de pai, cu umbrela aceea, puteai să crezi că-i o soră mai mică a lui François.

În faţa apariţiei, Mahaut crezu că visează. Scoase un ţipăt. Caleaşca dispăruse. Anne d'Orgel se întoarse.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el.

François era atît de palid încît Mahaut, printr-un reflex straniu, își schimbă pe loc răspunsul.

— Nimic, zise ea, m-am înțepat la un deget.

Anne o certă cu blîndețe :

— Ne-ai speriat... Vezi, François s-a făcut alb ca varul.

...François își revenea în fire. Nu putea să-și închipuie că Mahaut i-ar fi complice :

„N-a văzut-o pe mama, din cauza înțepăturii".

Dar ușurarea lui, departe de a-i micșora, îi mări remușcările. Își închipuia ce s-ar fi putut întîmpla : îi vedea pe d'Orgeli alungîndu-l cum se dă afară un trișor dintr-un club.

Doamna d'Orgel tăcea. Se întreba de ce-a răspuns așa. Motivul o apropia de cealaltă minciună. Dar ea acționa după ordinele unei Mahaut necunoscute, și nu putea și nu vroia să înțeleagă nimic din toate acestea. Curmă brusc propriul ei interogatoriu. De cîteva săptămîni, luase acest obicei.

Paloarea lui François fusese luată de către Anne drept o îngrijorare exagerată. Această îngrijorare îl agasase. Își reveni la timp : „Încep oare să cad în ridicolul de-a fi gelos ?"

Astfel suportară toți o alarmă și fiecare era cît pe ce să surprindă puțin adevăr. Dar, curînd, totul a reintrat în ordine, adică în întuneric.

Doamna d'Orgel, rușinată de-a fi crezut oarecum că prietenul lor este vinovat și, de asemenea jenată de minciuna ei față de François și față de Anne, căută să răscumpere pentru ea însăși, ceea ce era de neînțeles în comportarea ei. Se arătă mai afectuoasă ca de obicei. Avantajele acestei alarme s-au răsfrînt și asupra doamnei de Séryeuse. François nu o mai îndepărtă de d'Orgeli.

Parisul se golea. Vara era în toi. François de Séryeuse nu se gîndea deloc să plece și, lucru mai puțin de crezut, nici doamna d'Orgel. Anne, care cunoștea gustul lor comun pentru țară, se mira. Contele, care niciodată nu era grăbit să plece la țară, simțea astfel mulțumirea ascunsă a copiilor pe care ai uitat să-i pui să recite lecțiile. D'Orgelii pregătiseră vara lor astfel ca, petrecînd luna iulie în oraș, să sară peste adevărata țară, adică pentru Anne, perioada proastă. În august, în timp ce domnișoara d'Orgel se va duce în Bavaria, Anne și Mahaut vor merge la d'Orgelii din Austria. Aceștia nu-i cunoșteau încă tînăra soție. Această vizită nu-i surîdea deloc ; nici să se ducă după aceea la Veneția.

Totuși, îndatoririle de vacanță nu o supărau pe doamna d'Orgel atît cît ar fi supărat-o anul trecut.

Anne d'Orgel era mulțumit de soția lui. El nu îndrăznise să spere că ea-i va accepta atît de ușor programul. Aprecia că face progrese. „Înainte, spunea el, nu se bucura din plin de fericirea ei decît cînd eram singuri. Lumea nu o mai deranjează."

Un pretext pe care și-l da Mahaut ca să rămînă la Paris era acela că își petrecea aproape tot timpul în grădină. Deseori, după dejunul ce se servea acolo, Anne le spunea, lui François și lui Mahaut : „Dați-mi voie să vă las". Și mărturisea : „Vă admir, dar detest să stau în aer liber. În grădina asta e sau prea cald sau prea frig."

— Ce drăguț din partea dumitale să-mi ții de urît. Nu e doar deloc amuzant, îi spunea doamna d'Orgel lui François, ca și cum ar fi fost o cucoană bătrînă.

François surîdea, rămînea și tăcea.

Doamna d'Orgel cosea. Uneori, în fața toropelii fericite a lui François, o apuca deodată o teamă. Îl chema. Făcea cum fac copiii, pe care liniștea îi sperie, care cred că dacă nu te miști, sau dacă închizi ochii, înseamnă că ești mort. Dar nu voia să accepte că este o copilărie și avea totdeauna un motiv bun. „Dați-mi ghemul acela. Zăriți pe undeva foarfecile ?" Adesea cînd François îi da lucrul

pe care-l ceruse, mîinile lor se atingeau o clipă, cu stîngăcie.

După aceste zile lungi Mahaut nu se alarma. Își spunea : „În prezența lui nu simt nimic". Nu este asta o definiție perfectă a fericirii ? Cu fericirea e ca și cu sănătatea : nu-ți dai seama de ea.

Uneori această stare plăcută în care se cufunda doamna d'Orgel, această dulce exaltare o împingea la unele gesturi care îl copleșeau pe François de recunoștință. Astfel, după una din aceste seri, ea i-a propus să-l însoțească la Champigny.

— Dar nu te gîndești, spuse Anne, că nu i-am dat ordin lui Pascal ? Cu siguranță că s-a culcat !

— Anne, știi să conduci, simt că n-am să închid ochii toată noaptea ; o plimbare ar fi o destindere.

Anne d'Orgel consimți la acest capriciu fără prea mult entuziasm. Imediat doamna d'Orgel își dete seama cîtă nebunie era în capriciul ei. Se răzgîndi cu o repeziciune uimitoare.

— Ai dreptate, eram cu capul în lună.

Din cauza asta, avu necaz pe ea. „Ce sînt aceste capricii ? A venit timpul să plecăm. Mă enervez aici, și în fiecare seară, mă aflu într-o stare ciudată. Oare-i stă bine unei persoane de vîrsta mea să trăiască în lenea asta, stînd sub copaci ?"

Nu adăuga : „cu François".

— De fapt, îi spuse lui Anne, ce căutăm noi la Paris ? Sîntem ridicoli, toată lumea a plecat.

Cuvintele astea l-au adus pe François la realitate. Dar cum trăia în vis, a crezut că aude o răutate.

E peste puterile noastre să suportăm rănile vanității. Ele ne scot din minți. Vanitatea lui François, mai mult decît inima lui, simți o înțepătură violentă. Pe de altă parte, această vanitate nu era destul de puternică pentru ca să admită ceea ce era adevărat : că acest „toată lumea" nu se referea la el și că, rostindu-l, Mahaut îl confunda pe François cu ea. El nu vedea într-asta decît dispreț, cruzime.

Se trezi plin de melancolie. „Nu pot fi supărat pe ea. Ce sînt eu pentru dînsa ? Ar trebui să-i fiu adînc recunoscător pentru ce-mi dă."

„Toată lumea a plecat din Paris", își repeta el. Și nedreptatea ei îl apuca iar. „Imediat o să le anunț plecarea mea." Făcea ca acei copii care cred că se răzbună și, în fond, nu se pedepsesc decît pe ei.

Dezmeticindu-se, nu-și schimbă hotărîrea. Nu era vorba să se supună unei reacțiuni meschine a orgoliului, dar fraza lui Mahaut îi amintea că într-adevăr trebuie să se despartă. Se gîndi că nimic

nu-l va împiedica să-i regăsească pe d'Orgeli la Veneția.

S-ar putea ca François să fie socotit ca foarte neconsecvent. E cea mai bună dovadă că era născut pentru dragoste.

De îndată ce se agăță de ideea cu Veneția, orice tristețe dispăru. Nu se mai temea de plecare, era chiar nerăbdător să plece odată. Gîndul unei despărțiri era mascat de gîndul că o va regăsi pe Mahaut la Veneția. Și a trăi departe de ea timp de o lună nu-i mai părea decît una din acele formalități care preced bucuriile călătoriei și fac să le resimți : să iei un bilet sau să aștepți pașaportul.

După amiază, singur în grădină cu Mahaut, François, cu gîndul la noua lui nebunie, era decepționat că ea nu-i mai vorbește de acea plecare ce o dorise atît de tare. Gîndindu-se numai la Veneția, și uitînd șocul pe care-l simțea la fraza lui Mahaut, căuta să i-o aducă aminte, așa cum cauți să aduci aminte o făgăduială. În sfîrșit, se hotărî, și o întrebă cînd pleacă în Austria. Mahaut tresări, căci și uitase hotărîrea ei. „Dar, bolborosi ea, nu știu exact."

Nimic nu ne face mai îndrăzneți decît emoția altora.

— Eu, spuse François, plec în două zile în țara bascilor. Mi-am reținut loc, de vreo opt zile.

Adăugă această minciună printr-un mecanism copilăresc, și pentru ca Mahaut să nu poată presupune că el pleacă din cauza frazei ei.

— Plecați singur ?

— Da, sigur.

Doamna d'Orgel, foarte mirată, crezu că el pleacă cu o femeie și nu vrea să-i spună cum o cheamă. Se întrebă cine-ar putea să fie. Și, imediat : „Desigur că nu o cunosc", își spuse aproape cu aroganță. Mai gîndea încă : „Ce curios, iată prietenul nostru cel mai bun. Ce știm noi despre viața lui ?"

Simți o mușcătură pe care o luă drept curiozitate.

E de mirare să vezi cum doamna d'Orgel, atît de fină, era incapabilă să descurce fire atît de groase. Tot alintînd anumite iluzii ale inimii, făcuse din ele sclavele ei : și ele o serviră cu atît mai bine.

Minciuna devenea primul impuls al lui Mahaut. Fiindcă se simțea tristă, se arătă veselă. Anne veni și el în grădină. Propuse o plimbare la țară. François avu deodată dorința să renunțe la plecarea lui. Prefăcuta veselie a lui Mahaut lăsa să se creadă că ea uitase de această plecare, pe care el putea poate s-o pună pe socoteala unei vorbe în vînt. Tocmai atunci ea-i spuse vestea lui Anne și astfel îl împiedică pe François să se răzgîndească.

„În definitiv, își spuse el, această plecare este cum nu se poate mai nimerită. Altfel aș fi așteptat ca un laș plecarea lor."

Doamna de Séryeuse avu aceeași bănuială ca și Mahaut : „Nu se duce el singur într-un loc trist".

François spera cumva că d'Orgelii îl vor conduce la gară. Mahaut se gîndea la asta, dar nu îndrăznea să pară indiscretă. Prietenia contelui d'Orgel era fără complicații și sinceră.

— O să te conducem, spuse el.

Mahaut se simți fericită cînd văzu că François acceptă numaidecît.

„Îl bănuiam că se ascunde de noi, își spuse ea ; era absurd."

În ziua plecării, François își luă rămas-bun de la mama lui încă de dimineață. Avea astfel o zi întreagă de petrecut la d'Orgeli. Mahaut și François vorbiră puțin. François îi era recunoscător că ea nu strica, cum făcea adesea, prin cuvinte neînsemnate, tăcerea pe care-o prefera mai presus de toate. Anne d'Orgel însă, vedea în tăcere melancolia de neînlăturat a plecărilor. Căutînd să înveselească puțin atmosfera, deranjă.

Plecările ne îngăduie o anumită tandrețe. Cineva care, în alt loc decît pe peronul gării, ar flutura din batistă, n-ar fi decît un nebun. Doamna d'Orgel, fără pic de rușine, în mod firesc, își manifestă prietenia. François îi răspundea, neputînd să se sature de gîndul că va revedea acest chip într-un loc nou, la Veneția.

Trenul era gata de plecare. De cîteva clipe François ținea mîna prietenei sale în mîna lui, fără ca

ea să se poată gîndi s-o retragă, pentru că Anne era de față. Contele d'Orgel se pregătea să spună surîzînd : „Cum, nu-ți săruți vara ?" cînd ei se sărutară. François ar fi vrut ca brațele ei să nu se mai desfacă. Ce puțin semăna acest sărut pe obraji cu celălalt ! Ce puțin era prefăcut, și ce puțin participa Anne la el ! De altfel, contele d'Orgel întorsese pe nesimțite capul.

Soțul și soția ieșiră din gară tăcuți. „Cînd ai luat masa atît de devreme, spuse Anne, ești scos din ale tale, nu știi ce să faci."

Mahaut i-a fost recunoscătoare că i-a dat o explicație atît de simplă, de formală, stării nedeslușite în care se găsea.

— O să ne culcăm ca găinile ?

— Mergem unde vrei.

S-au dus la „Médrano."

La bătaia tobei care acompania un număr periculos, doamna d'Orgel simți o slăbiciune. Își impuse totuși să nu plece înaintea antractului.

— Mergi repede, spunea Anne pe coridoare ; abia pot să mă țin după tine.

Mahaut lungea pasul, cum fac în stradă, femeile pe care bărbații le confundă, șoptindu-le lucruri pe care ele nu vor să le audă. Pentru ea, erau amintirile care o chemau.

Rămas singur, François nu se plictisi. Nu simțea nici măcar nevoia să-și umple singurătatea și lipsa lui de ocupație, cu acele mii de distracții, la care chiar leneșii se simt obligați. Primele raze de soare de abia băteau în jaluzele, și își spunea : „A mai trecut o zi". Cînd o să vie și seara ? Dar acea goană a zilelor nu-l umplea de nici o tristețe. François de Séryeuse se lăsa dus de seninătatea locurilor, ca înotătorul care face pluta. Oare nu contribuia totul ca să-i dea lecții de liniște ?

Într-o seară, de pe balconul lui de lemn, François văzu arzînd o pădure de pini. Coborî ca un nebun pe plajă. Pescarul pe care-l întrebă avu un aer atît de mirat încît François se rușină. Nu-i oare pescarul cel care vede bine ? François îl imită și privi incendiul ca pe un apus de soare.

Cînd sosise, François nu-i scrisese doamnei d'Orgel. El vroia parcă să prelungească tăcerea din ziua plecării. Dar dragostea îl făcea să trăiască într-o lume în care atîtea valori erau atît de-a-ndoaselea, încît îi scrise pentru a nu fi suspect. Nu fiindcă ar fi crezut că d'Orgelii ar găsi această tăcere neprietenească ci, dimpotrivă, de teamă să nu-și destăinuiască dragostea.

Doamna d'Orgel îi răspunse repede. Îi spunea că erau în Elveția și că înainte de plecare o văzuse pe doamna de Séryeuse. Anne a fost cel care avu ideea s-o invite pe mama lui François pentru a-i arăta că se văd nu numai din prietenie pentru fiul

ei. Această delicatețe i-a mers la inimă doamnei de Séryeuse. În scrisorile ei către François îi vorbea despre d'Orgeli. Îl îndemna să păstreze prietenia lor, și într-așa fel, încît François crezu că mama lui i-a pătruns taina. Dar departe de-a simți amărăciunea pe care desigur ar fi avut-o la Paris, îi era recunoscător. Vorbi și el de Mahaut, și destul de des pentru ca doamna de Séryeuse să-i poată ghici sentimentele ce le avea pentru ea. Maică-sa îi recomandă și mai mult ca, orice s-ar întîmpla, să nu calce îndatoririle prieteniei.

De departe, nimeni nu poate fi recunoscut, fiindcă se aseamănă cu prea mulți alții. Dacă despărțirea poate crea piedici, ea și desființează altele.

Astfel, doamna de Séryeuse și fiul ei care, față în față, rămîneau despărțiți, fiecare cu el însuși, schimbau scrisori foarte tandre, care dădeau speranțe la amîndoi.

Cărui mecanism al sufletului trebuie să-i atribuim această distanță între scris și vorbă, sau mai exact, între absență și prezență ? Se pare totuși că atunci cînd ești despărțit, ar trebui să fie mai ușor să te prefaci. Se întîmplă însă exact contrariul. Doamna d'Orgel, desigur, nu bănuia tonul scrisorilor ei. Adesea ele-l făceau pe François mai fericit decît dacă Mahaut ar fi fost de față. Firește că nu mergeau pînă acolo încît să-i dea cea mai mică speranță, dar trecea prin aceste scrisori un aer de sinceritate, de încredere despre care François își spunea, pentru a găsi o explicație, că el

nu poate exista la Paris. François departe de ca, Mahaut nu se mai supraveghea, și cu atît mai puțin cu cît în mod inconștient, fericită de acest schimb de scrisori, ea credea că datorește această fericire celui care era acolo, contelui d'Orgel. Astfel Anne n-a fost niciodată mai încîntat de soția lui.

O iubea cu atît mai mult cu cît simțea că ea place tuturor vienezilor, chemați de verii lor ca să-i sărbătorească pe d'Orgelii din Franța.

Anne scria puțin. Uneori în scrisorile lui Mahaut către François, pe margine, un rînd. François vedea în asta legalizarea drăgălășeniei lui Mahaut.

În timpul despărțirii, lui François totul i se părea ușor și fericit. Dar el căuta ceva dobîndit în ceea ce nu era decît provizoriu și datorit împrejurărilor.

Între timp, un incident de vilegiatură veni să-i confirme lui Mahaut eroarea pe care o făcea cînd credea că inima ei toată aparține lui Anne.

Locuiau încă în împrejurimile Vienei. Internaționala este cimentată de demult, dar nu acolo unde se crede. Erau veri iubiți, Parisul, Franța... Oare stăpînii trebuie să rupă relațiile pentru o ceartă între servitori ? D'Orgelii din Austria, așa judecau războiul.

Se poate spune că asistai la menopauza Europei. Într-un moment atît de tragic al vieții acestui continent, frivolitatea apărea de neiertat în ochii unui Paul Robin. El se înșela. Tocmai în aceste epoci tulburi, ușurința, destrăbălarea chiar, se admit mai bine. Te bucuri cu frenezie de ceea ce mîine va aparține altora.

Prin firea lui, Anne a fost uimit de această ușurință. El era o pradă ușoară, sortită dinainte. De la apariția lui François, își ascunsese puțin firea ușuratică, dar în lipsa lui François o regăsea cu atît mai multă desfătare cu cît la Viena aceasta era la modă.

Altădată, contele nu se dăduse în lături să-i facă soției sale mici infidelități. Faptul că ea nu știa nimic, era deajuns să aibă conștiința liniștită. Nu se supunea unor dorinți imperioase : din aceste mici trădări n-a avut o plăcere prea mare. Dacă acest cuvînt n-ar fi prea tare, s-ar putea spune că Anne o înșelase pe Mahaut din datorie. Pentru el, asta făcea parte din meseria lui de om galant. Nu avusese decît plăcerile vanității.

În castelul verilor lui Anne d'Orgel se afla o vieneză de-o frumusețe celebră. Anne i-a plăcut și i-a arătat acest lucru. Omagiul îl măguli pe bărbat. El i-ar fi mulțumit, așa cum se aștepta ea. Dar viața din castel care înlesnise preliminariile, făcea dificilă concluzia. Anne d'Orgel își

respecta prea mult soția ca s-o înșele cît era lîngă ea. Și așa, ceea ce la Paris ar fi fost mai puțin decît un capriciu, doar o satisfacție a amorului propriu, l-a preocupat pe contele d'Orgel.

Vieneza, nemulțumită, puse pe cineva să-i trimită o telegramă. O afacere o rechema de urgență la proprietatea ei din Tirol. Doamna d'Orgel n-a regretat-o. Nu bănuise nimic din această mașinație dar, desigur, asta era cauza unei antipatii pe care o credea fără motiv.

Ce studiu delicat cere dragostea! Mahaut care credea că ea n-are nevoie să se apropie de Anne, se apropia totuși: dar acești doi pași înainte nu-i făcea ea oare din precauție, și fiindcă Anne făcea doi înapoi?

În singurătatea lui, François de Séryeuse, credea că judecă toate cu noblețe și pătrundere. Vrînd să-și revizuiască prieteniile, aprecierile, se deda unui joc periculos. Nici măcar Mahaut n-a scăpat de această anchetă. François a trebuit să-și mărturisească cum că o iubea ca pe o femeie, și nu ca pe un înger sau pe o soră. La Paris, fericirea lui venea dintr-un echivoc. Singur în fața adevărului, și departe de respectul pe care îl dă prezența, era deznădăjduit. Se plimba pe plajă:

— Dacă o iubesc pe Mahaut pur și simplu, atunci înseamnă că vreau să-l înșel pe Anne.

Atitudinea lui Mahaut îi apărea ca singura salvare a prieteniei lui pentru Anne. Profită de ceea ce îl despera pentru a nu se considera un prieten rău. Își repeta că ținea la Anne în afara dragostei lui pentru Mahaut, că și fără Mahaut el ar fi fost atras de Anne. „Mă încîntă și

mă amuză. Cu calitățile și defectele lui, el reprezintă o rasă de demult, ai cărei urmași se apropie din zi în zi de ceilalți oameni. Dar nu cumva farmecul pe care îl exercită asupra mea m-a făcut să fiu nedrept față de Paul Robin? N-am eu oare o ridicolă idee preconcepută despre nobleţe? N-o fi oare la mijloc vreo vrajă, legată chiar de obiectul dragostei mele, care mă face să depreciez ceea ce nu-i de sînge? Și aici încă, ce idee absurdă! Cum s-ar putea ca un om să nu fie de sînge? Al lui Paul nu este același cu al lui Anne, asta-i tot!"

François credea că singurătatea îl purifică. Judecînd cu mai puţină patimă, se credea mai drept. În ce-l privește pe Paul, simțea concesiile pe care trebuie să le faci societății și că nu poți cere prea mult de la ea. Își făcea reproșuri că a fost supărat pe Paul din cauza neîncrederii lui cînd i-a povestit întîmplarea cu Josephina.

François era în corespondență cu Paul, reținut la Ministerul Afacerilor Externe. La drept vorbind nu mustrările de conștiință l-au împins să-i scrie. Avea nevoie de un pașaport pentru Italia. Paul, la rîndul său, avea aproape remușcări față de François. Parcă îi părea rău că legăturile lor de prietenie slăbiseră puţin. Nu era oare el vinovatul? Nu judecase el într-un fel jignitor și pripit prietenia lui François cu d'Orgelii? Era pe

cale de a-și lua concediu și-și propuse să vină să petreacă o săptămînă sau două cu Séryeuse.

De la sosirea prietenului său, François și-a dat bine seama că pierduse acea nepăsare care-l amuza de obicei. Află cauza cu mirare. Din seara de la Robinson, Paul era amantul lui Hester Wayne. Continuase această aventură doar din lene și vanitate, fără ca inima lui să fie cîtuși de puţin angajată. Pentru Hester, pe care n-o iubea, Paul distrusese o dragoste. Nu mărturisea încă restul, că această dragoste nu-l măgulea, fiind în afara „lumii bune", și că el văzuse în legătura lui cu Hester Wayne ceva măgulitor.

Dar Hester Wayne, luînd aventura ei în serios, o ascunse. Asta nu-i convenea lui Paul. În plus, geloasă din dragoste, și dîndu-și seama de jena pe care o simțea Paul, ea ghici repede adevărata lui legătură. A putut să afle numele amantei lui. Era o mică burgheză, care din dragoste pentru Paul rupsese cu soţul ei. Hester se credea iubită. Paul se plictisea în societatea ei. Ea crezu că plictiseala pe care o arăta provenea de la cealaltă legătură, și că el nu știa cum s-o rupă. Fără să-i spună ceva, luă asupră-și această ruptură.

Amanta lui Paul nu bănuise niciodată că el o înșela. Avu oroare de el. Rupse în mod tragic. Paul doborît de această faptă a lui Hester Wayne,

îi spuse că o urăşte, că n-a iubit-o niciodată, şi nu mai vru s-o vadă.

Nenorocise două femei şi suferea. Se simţea singur, despuiat, gîndindu-se numai s-o recîştige pe cea pe care o iubea. Vorbea cu dezgust de el, pregătea un program de puritate. În această cumplită suferinţă morală, care împinge pe cei mai închişi oameni să se destăinuie, Paul a alergat la François.

Cîştigat de destăinuirile lui Paul, François la rîndul său se destăinui şi el. Îi spuse că o iubea pe doamna d'Orgel cu o dragoste fără speranţă, şi că prietenia lui pentru Anne îl împinge chiar să nu dorească să fie altfel. Cei doi prieteni se aprobau reciproc şi era straniu să-i vezi pe complicii noştri, care adesea căutaseră să se uimească povestindu-şi fapte închipuite, să se ia la întrecere în sentimente pe care altădată le socoteau ridicole : fidelitatea, respectul de sine şi de oameni, acest amestec numit datorie, care nu este anost decît pentru cei care nu au gust.

În acest nou Paul, totuşi, François îl regăsea, la fiecare pas, pe cel vechi, cel adevărat.

Paul îi adusese lui François paşaportul pentru Veneţia. Cînd află că Séryeuse trebuia să-i întîlnească acolo pe d'Orgeli, nu şi-a lăsat în pace prietenul pînă ce nu i-a propus să vină şi el. François se distra pe socoteala prefăcătoriei : după ce îi încredinţase supărările lui cele mai tainice, Paul căuta acum să mascheze această mărturi-

sire. S-ar fi spus că Veneţia era proprietatea d'Orgelilor şi a lui François.

Mahaut continua să-i scrie lui François. Nu-i vorbea nimic despre Italia.

Printr-una din acele inspiraţii reciproce care pot apărea ca o înţelegere, nici Anne, nici Mahaut nu păreau să dorească prea mult Veneţia. Fiecare aştepta ca celălalt să deschidă vorba. Printr-un acord tacit şi aproape fără să scoată un cuvînt, îşi schimbară itinerariul. Oare numai kilometrii mai puteau să-i despartă pe Mahaut de François ? Ea îşi spunea că prefera să trăiască puţin singură cu Anne ; că la Veneţia regăseşti tot Parisul. Pe de altă parte, Anne d'Orgel, încîntat de Austria, nu se gîndea decît să se întoarcă prin Germania. Aceste ţări, tocmai din cauza dezastrului lor financiar, apăreau uşurinţei lui de necrezut, ca nişte ţări îmbelşugate. Excitat ca un copil, ducea într-un sac teancurile de hîrtie-monedă necesare pentru mici cumpărături.

Erau deja în Germania cînd doamna d'Orgel i-a scris lui François că împrejurările îi împiedicau să mai vie în Italia. François avusese timp să se gîndească la această ipoteză. Tristeţea lui a fost mai puţin vie decît plăcerea pe care o nădăjduise de la această călătorie, şi pe care chiar o avusese, înainte de scrisoare.

Cartea poştală a lui Mahaut era atît de încurcată, atît de bună, căuta atît de mult să se scuze că nu se ţinuse de cuvînt, încît François era aproape răsplătit pentru necazul lui. „La urma urmei, îşi spuse el, ei se întorc mai repede la Paris. Ce vreau eu ? Să fiu lîngă ea, şi singur. Toată lumea e la Veneţia. Deci am să fiu, la Paris, mai fericit decît acolo."

Firea lui era atît de înclinată spre fericire, încît în orice contrarietate găsea un prilej de bucurie.

Paul plecă singur la Veneţia. Prima persoană pe care a întîlnit-o acolo, a fost Hester Wayne. S-au împăcat.

D'Orgelii nu trebuiau să se întoarcă atît de repede cum credea François. Dacă ar fi ştiut, cînd a părăsit Parisul, că va sta două luni fără s-o vadă pe Mahaut, n-ar fi suportat. Dar speranţa l-a dus fără greutate pînă la ultimele zile ale lunii septembrie. Mahaut îi scrise din Germania că se întorc acasă. François îşi făcu bagajele.

Niciodată plăcerea de a-şi revedea mama n-a fost mai sinceră. Doamna de Séryeuse se desprinse, mirată de îmbrăţişarea lui.

— Nu arăţi bine, spuse ea.

Aceste cuvinte au refăcut răceala în jurul lor. Era desperat. Se gîndea la Mahaut.

„Oare tot aşa se va întîmpla şi cu Mahaut ?" se întreba el.

D'Orgelii se întorseseră de două zile. François care, în timpul voiajului, nu-şi găsea loc la gîndul că o va revedea pe Mahaut, acum se temea.

— Ai şi plecat ?, îi spuse mama lui, după dejun.

— D'Orgelii sînt la Paris, spuse el cu o gravitate extraordinară, ca şi cum mama lui trebuia să găsească tot aşa de natural ca şi el, să alerge îndată la ei.

— Ce grăbit eşti ! spuse ea. Şi adăugă : Cîtă dragoste !

Apoi tăcu, se opri brusc. Din privirea fiului ei înţelese că această banalitate, aceste cuvinte spuse cu uşurinţă, corespundeau unui adevăr.

„Iată ce se întîmplă, gîndea François cu amărăciune. Mi-am dat drumul în scrisorile mele. N-ar trebui să spui niciodată nimic."

Şi aşa, de-o parte şi de alta, răceala începu iar.

Ducîndu-se fără să previe, François risca să nu găsească pe nimeni acasă la d'Orgeli ; dar dacă Mahaut nu era acasă, el prefera s-o ştie cît mai tîrziu posibil : căci dacă a putut suporta să stea două luni departe de ea, acum, cînd o simţea aproape, n-ar fi putut îndura, fără să sufere, ideea că poate n-are s-o vadă în acea zi.

Pe din afară, casa d'Orgelilor i se păru tristă. Avea aerul de a nu fi ieşit bine din somnul ei de vară.

Mahaut era singură. Auzind numele de Séryeuse se ridică, făcu cîţiva paşi spre el, cum poate face cineva lovit de un glonte. François îi sărută mîna, ca şi cum ar fi văzut-o în ajun. „Puteam s-o sărut", gîndi el. Asta însemna : „Anne nu-i aici". Într-adevăr, absenţa lui e cea care l-a deranjat. Dacă Anne d'Orgel ar fi fost de faţă, ar fi sărutat-o pe Mahaut.

Anne era la o vînătoare şi nu trebuia să se întoarcă decît a doua zi. Obosită de drum, ea nu se dusese cu el.

François abia se uita la Mahaut. Se uita cercetător prin salon. Căuta o cauză materială neliniştii lui. Se bucurase dinainte atît de mult de această clipă ! Se schimbase el ? O mai iubea ? Nu mai regăsea căldura acestei odăi.

— Păcat că plouă şi că nu putem sta în grădină, gîndi el cu voce tare.

— Da, păcat, spuse Mahaut, cu un surîs silit. Închişi amîndoi singuri, ceea ce nu li se întîmplase niciodată, nu ştiau ce să-şi spuie. Fiecare avea impresia că trebuie să joace un rol şi că neglijase să-l înveţe. Nepăsarea nu se improvizează. În clipa aceea, Séryeuse înţelese cît de imposibilă era dragostea lui.

Mahaut şi el, faţă în faţă, departe de a se simţi bine, se gîndeau la contele d'Orgel. Îi jena absenţa celui a cărui prezenţă jenează de obicei amanţii. Se întuneca. Ei înşişi erau atît de întunecaţi încît nici nu băgară de seamă. Intră un servitor.

Aducea ceaiul. Atunci doamna d'Orgel se dezmetici, băgă de seamă că era întuneric.

Pe un ton de reproş ca şi cum acel servitor ar fi fost vinovat că se întunecase, dădu ordin să se aprindă lumina.

De pe o măsuţă joasă, François luă un album. „Uită-te, o să te distreze", spuse Mahaut. Cuvîntul acesta suna umil. Se simţea neputincioasă să-l distreze.

Albumul conţinea fotografiile făcute în vara aceea, încă nearanjate. Majoritatea chipurilor îi erau necunoscute lui François. „Cine este persoana asta ? E foarte frumoasă", întrebă el văzînd vieneza. „Dar ce are ca şi el s-o găsească frumoasă ?" gîndi Mahaut.

Se simţi geloasă. Credea că era din cauză că acest portret trezea în ea amintiri neplăcute (căci sistemul ei de minciuni inconştiente îi destăinui brusc motivele antipatiei ei, şi scosese la lumină uneltirile acestei femei faţă de Anne). Se linişti imediat, ceea ce nu ar fi trebuit să se întîmple.

Albumul îl eliberă pe François de jumătate din neliniştea lui. Nu era oare fiindcă Anne se găsea pretutindeni pe primul plan ?

François se vedea cu d'Orgelii ca înainte de vacanţă.

A fost sigur mai expansiv cînd l-a revăzut pe Anne decît cînd a revăzut-o pe Mahaut. Contele

adusese niște portțigarete și stilouri cu mine din Austria și Germania. „Datorită schimbului, le-am cumpărat «pe nimic» !“ Acest fel de a scoate în evidență cadourile lui l-ar fi mirat foarte mult pe Paul.

François căzu din nou într-o falsă liniște. Dar dacă el continua să se lase în voia clipei prezente, ea, doamna d'Orgel, se hotărî repede.

Da, ea era decisă, la ce însă ? Asta nu știa nici ea încă precis.

Ce anume a putut s-o schimbe atît de brusc ?

Cuvintele au o mare putere. Doamna d'Orgel se crezuse liberă să atribuie preferinței ei pentru François sensul care-l vroia. Astfel, combătuse mai puțin un sentiment decît teama de a-i spune pe nume.

Împăcînd pînă acum datoria cu dragostea, ea a putut să-și închipuie, în puritatea ei, că sentimentele interzise nu sînt plăcute. Interpretase deci greșit sentimentul ei pentru François, căci îi era extrem de plăcut. Astăzi, acest sentiment mocnit, hrănit, crescut în umbră, începea să apară așa cum era.

Mahaut trebui să-și spună că-l iubește pe François.

De îndată ce pronunță cuvîntul teribil, totul i se păru limpede. Echivocul din ultimile luni se risipi. Dar după prea mult amestec de umbră și lumină,

această lumină plină o orbea. Bineînțeles, ea nu se gîndea să se întoarcă în negura ei ; ar fi vrut să acționeze imediat, dar nu știa cum și cui să ceară un sfat. Rînd pe rînd, această abandonată își îndrepta privirile spre Anne și spre François.

În această perioadă cumplită, Anne îi vorbi lui François de un bal costumat pe care îl plănuia și despre care-i și vorbise soției lui.

— Mi se pare că nu-i momentul potrivit, bolborosi Mahaut.

— Ești modestă, reluă el. Fără îndoială că nu se fac petreceri în octombrie, dar dacă facem noi, or să facă și alții. Acesta va fi balul care va deschide sezonul.

Doamna d'Orgel trăia într-un chin continuu. Se simțea prea departe de soțul ei pentru a spera un ajutor de la el. Ar fi găsit mai firesc să se adreseze lui François. Pudoarea ei nu o lăsa să se decidă. Cum să-i spună ce aștepta de la el, fără să-i mărturisească ceea ce el nu trebuia să afle niciodată ?

Toată ființa ei oglindea lupta cruntă care o cuprinsese. Nu mai arăta așa de bine, și François era departe de a bănui că el era cauza acestei palori. Dragostea lui devenea tot mai mare. „Nu pare fericită, gîndea, de ce oare ? Îl iubește pe Anne. Fără îndoială că el nu o iubește cum ar dori ea." Și, din dragostea și prietenia lui combinate, reieșea o stare atît de stranie, încît hotărî să folosească toată influența lui asupra lui Anne, pentru a-l îndemna s-o iubească mai tare. Fiindcă el mai simțea că dacă Anne ar face-o pe Mahaut nenorocită, n-ar mai putea să-i fie prieten.

Într-o seară cînd doamna d'Orgel părea că se simte mai rău ca de obicei, François, tulburat, îi spuse temerile lui contelui d'Orgel, după ce ea se retrăsese în odaia ei.

— Mahaut pare bolnavă.

— Ah ! nu-i așa ? spuse imediat Anne, ușurat. Ai observat și dumneata. Sînt adînc mîhnit. Nu știu ce să fac. Susține că n-are nimic. Nu mai știu cum să procedez. S-ar crede că prezența mea o enervează. Pe de altă parte, fiindcă sînt îngrijorat, nu îndrăznesc s-o las singură.

François se găsi în fața unui om atît de diferit de cel la care se aștepta, încît îi păru rău că-l bănuise pe Anne de a nu-și iubi îndeajuns soția.

— De altfel, continuă contele d'Orgel, Mahaut este teribil de tînără ; ea are nevoie de mai multă distracție. Sezonul e trist. Fără îndoială că la toamnă va fi mai vesel. Dar, pe de altă parte, ea nu-mi ușurează de loc sarcina. Ca s-o distrez am avut ideea acestui bal, și vezi ce primire îi face. Vreau s-o duc la un doctor care mi-a fost recomandat și care îngrijește asemenea stări fără nume : ea refuză.

„Nu știu ce să fac", reluă Anne d'Orgel, în timp ce François se văita și el de-atîta neputință.

În aceeași seară, pe cînd Mahaut răspundea la întrebările îngrijorate ale contelui : „Nu, te asigur, n-am nimic", Anne izbucni : „Nu numai eu am băgat de seamă transformarea ta ; François a fost frapat fără ca eu să-i spun ceva".

Doamna d'Orgel se simţi pierdută. Întîrziase prea mult. Niciodată pericolul nu i s-a părut atît de aproape. Se hotărî. A doua zi dimineaţă, scrise doamnei de Séryeuse.

Ceea ce este prea simplu de spus, nu reuşeşti niciodată să-l exprimi clar. Îi cerea s-o salveze. Deodată, băgă de seamă că nu-i mărturisise dragostea ei. Rupse scrisoarea, începu alta, compunînd o mărturisire, cît se poate de atent şi de încurcat.

Doamna de Séryeuse, care nu trecuse niciodată prin asemenea nelinişti, găsi scrisoarea confuză. Onestitatea, virtutea pot da loc la o neînţelegere feroce. Mama lui François, destul de fericită că a avut norocul să nu-şi iubească decît soţul, credea numai în trăinicia sentimentelor conjugale. Trebuiai să fii un monstru ca să porţi în inimă pe altcineva decît pe soţul tău. Dar ce însemna asta ? O femeie care-şi mărturiseşte crima pentru a se salva. Doamna de Séryeuse a putut, în sfîrşit, să înţeleagă că viaţa nu e atît de simplă, că virtutea nu are numai o singură faţă. Citea şi recitea scrisoarea, nu-i venea să creadă ochilor, cu toate că-şi repeta : „Prevăzusem".

Doamna de Séryeuse dădu ordin s-o cheme pe negresa Maria, care adusese scrisoarea. Ea aştepta în antret : „Ştii cumva dacă doamna contesă va fi acasă pe la sfîrşitul după-amiezii ?" Primind un răspuns afirmativ, „deci aşteaptă vizita mea, gîndi

doamna de Séryeuse. E mai grav decît credeam." Mai grav însemna pentru ea că François era vinovat. Că ea se ducea s-o vadă pe doamna d'Orgel nu de milă, dar ca o mamă care la primirea unei scrisori de la directorul liceului, adesea fără importanţă, aleargă la şcoală, convinsă că fiul ei s-a purtat prost.

De cînd trimisese scrisoarea, doamna d'Orgel se simţea uşurată. Sîrguinţa pe care o pusese în cele scrise ascunsese puţin tragicul împrejurărilor. Ar fi o nebunie să spunem că era liniştită, dar era mulţumită că acţionase. Nu se mai simţea în starea bolnăvicioasă din zilele precedente. Poate că această uşurare se datora mai mult mărturisirii dragostei ei decît restului. În sfîrşit, cineva împărtăşea această taină grea ! Dragostea ei era satisfăcută, nu ruşinea ei. Desigur, nu se simţea copleşită de hotărîrea luată, fiindcă nu era încă o hotărîre adevărată.

În tren, doamna de Séryeuse reciti :

„Doamnă,

Graba cu care vă transmit această scrisoare, vă pregăteşte pentru ceea ce am să vă spun. Totuşi, ce departe sînteţi de adevăr, după cum, cu cîteva zile în urmă, eram eu însămi !

Cînd o să cunoaşteţi primejdia pe care o încerc, poate că mă veţi găsi imprudentă că v-am cerut ajutor.

La începutul prieteniei soţului meu pentru fiul dumneavoastră, mi-am dat repede seama de preferinţa pe care i-o acordam faţă de toţi ceilalţi prieteni ai noştri ;

n-am fost serios neliniştită şi am crezut că-mi dau seama numai din exces de scrupule. Deja, fără să ştiu, am procedat prost. Incidentul de la Champigny a contribuit şi el la liniştea conştiinţei mele, şi mă agăţam peste măsură de ideea că François este mai mult decît un prieten, un văr, şi că deci sentimentele mele nu sînt decît legitime.

Eram oarbă; nu mai sînt. Trebuie să dau sentimentelor mele pentru fiul dumneavoastră numele care, spre ruşinea mea, îl cer. Dar o mamă se alarmează repede. Aşa că trebuie să mă grăbesc să vă spun că fiul dumneavoastră este nevinovat, că el n-a încercat nimic pentru a tulbura liniştea mea. Eu singură am ajuns la sentimente interzise, despre care el nu ştie nimic. De altfel, dacă n-aş fi fost singura vinovată, înţelegeţi bine, doamnă, că nu dumneavoastră aş fi avut îndrăzneala să vă cer ajutor. Dar numai dumneavoastră puteţi obţine de la el, ceea ce eu nu pot să-i cer: dacă are un sentiment de prietenie pentru bărbatul meu, pentru noi — să nu ne mai vadă; căci nu mă pot salva decît fugind de el. Veţi găsi ceea ce este cel mai potrivit pentru a-l convinge. Va trebui poate să-i spuneţi totul. Nu mă tem de asta, ştiu că nu se va făli cu suferinţa mea. Din fericire, inima lui nu va avea decît durerea — uşoară pe lîngă altele pe care le încerc eu acum — pe care o simţi cînd te îndepărtezi de nişte adevăraţi prieteni. N-am ştiut să rămîn numai atît. Inima mea a trădat această prietenie. Trebuie deci ca François să nu mă mai vadă.

Să nu spuneţi că n-am dreptul să procedez astfel, să vreau să-l despart de soţul meu, că îmi calc prima mea datorie nemărturisind totul mai întîi domnului d'Orgel.

În ultimele zile, de mai multe ori am încercat să-l previn. Dar el părea atît de departe de adevăr, că n-am avut acest curaj. Nu vrea să înţeleagă. Să nu credeţi că îl învinovăţesc; dimpotrivă, vreau să iau mai mult asupra mea. Dacă soţul meu este vinovat de ceva, este de-a avea prea multă încredere în mine.

Vai! nu mă pot bizui pe nimic. Credinţa nu mă mai poate ajuta. L-am iubit destul de tare pe soţul meu ca să-l urmez în necredinţa lui. Oare mama mea ar putea presupune că îi semăn atît de puţin? Cum ar fi putut să mă apere de pericole care, pentru ea, nu puteau fi decît închipuite? N-am crezut niciodată să nu pot să-mi apăr singură onoarea. Dacă mă plîng, este de încrederea care mi-a fost acordată şi de care, văd astăzi, nu eram demnă.

Convingeţi-l pe François, doamnă, vă implor! Dumneavoastră şi fiul dumneavoastră sînteţi cei de la care aştept totul...“

— Îmi ascunde adevărul, gîndea doamna de Séryeuse. O asemenea scrisoare nu vine degeaba. Mă cruţă.

Mahaut o primi pe doamna de Séryeuse în odaia ei. Poruncise să se spună că nu este acasă pentru nimeni decît pentru dînsa. La început, cele două femei vorbiră de lucruri indiferente.

Doamna d'Orgel nu ştia cum să atace un asemenea subiect. Faţă de această tăcere, doamna de Séryeuse îşi spuse: „Trebuie să fie mai grav decît îmi închipui“. Şi, convinsă de vina sa, începu sfioasă, ca şi cum ea ar fi cea vinovată:

— Nu îndrăznesc să vă aduc scuzele mele în ce privește fiul meu...

— Oh ! doamnă ! Cîtă bunătate ! exclamă Mahaut.

Și, îmboldită de inima ei, luă mîinile mamei. Pe acest teren alunecos, ca niște patinatoare novice, aceste femei pure se întrecură în stîngăcii.

— Nu, nu, spunea Mahaut, vă asigur că François este străin de această dramă.

Doamna de Séryeuse, convinsă că acestea erau ultimele mustrări de conștiință ale lui Mahaut, afirmă că știe cum stau lucrurile în ce privește sentimentele lui François.

— Ce v-a spus el ? întrebă doamna d'Orgel.

— Dar, în sfîrșit, știu ! replică doamna de Séryeuse.

— Dar, ce anume ?

— Că vă iubește.

Doamna d'Orgel scoase un țipăt. Doamna de Séryeuse avu într-adevăr în fața ei spectacolul unei dureri omenești îngrozitoare. Tot curajul lui Mahaut se datora oare unui fel de certitudine că François nu o iubea ? O bucurie nebună îi lumină o clipă fața, înainte ca doamna de Séryeuse să poată vedea această ființă distrusă, doborîtă de durere. Dacă François ar fi intrat în clipa aceea, ea ar fi fost a lui. Nimic n-ar fi putut s-o împiedice să cadă în brațele lui, nici măcar prezența mamei sale.

Doamna de Séryeuse înțelese totul. Speriată, căută repede să dea înapoi.

— Vă implor, spuse Mahaut, nu-mi luați singura mea bucurie care mă va ajuta să-mi suport datoria. Nu știam că el mă iubește. Din fericire, soarta mea nu-mi aparține. Vă cer deci cu atît mai mult să faceți așa ca să nu-l mai văd pe François. Dacă mă iubește, inventați ce vreți, dar nu-i spuneți adevărul : am fi pierduți.

Vorbind de dragostea ei mamei aceluia pe care îl iubea, doamna d'Orgel se simțea aproape bine. După primele izbucniri violente :

— Trebuie să vie la noi astă-seară, la masă, spuse cu o voce mai sigură. Cum să-l împiedicăm ? N-aș putea să-l revăd fără să leșin !

În fond, doamna de Séryeuse prefera să acționeze fără întîrziere. Încă sub influența acestei scene, o să-l poată convinge mai ușor pe François. Îl va găsi, desigur, la ora șapte la familia Forbach.

— Nu va veni, spuse ea. Vă promit.

Ceea ce, în această scenă, ar fi mirat cel mai mult pe Séryeuse a fost comportarea mamei lui, pe care o credea rece. Spectacolul acestei patimi trezea în ea femeia adormită. Avea lacrimi în ochi. O sărută pe Mahaut. Amîndouă își simțiră obrajii arzînd și uzi. Ceva aproape teatral o îmbăta pe doamna de Séryeuse. „E o sfîntă", își spunea ea, față de liniștea pe care i-o da lui Mahaut siguranța de-a fi iubită.

Doamna de Séryeuse se năpusti la familia Forbach ca cineva care aleargă pînă ce dă de-un perete. Căci în fața mirării lor și apoi a lui François, se desmetici. În sfîrșit, își dădu seama cît de nesocotită era purtarea ei. „De ce trebuie să mă amestec eu în treburile fiului meu ? se întreba ea. De ce să alerg ca o nebună ?"

Mai mult ca oricine, detesta că s-a lăsat să-și piardă cumpătul.

— Dar, ce s-a întîmplat, mamă ? întrebă François cînd ea a intrat în odaia în care el se îmbrăca.

În fața fiului ei, doamna de Séryeuse își regăsi răceala și, deci, un nou fel de stîngăcie.

— Îți mulțumesc. Mă pui în niște situații foarte neplăcute !

Și, această femeie, în care nu puteai s-o recunoști pe cea care cu un ceas mai înainte plîngea cu Mahaut d'Orgel, scoase scrisoarea din poșetă

și i-o întinse lui François cu o privire de gheață. Nimic nu-i mai părea demn de respect într-o aventură tulbure în care își imputa că a acceptat un rol. Făgăduielile făcute lui Mahaut îi apărură fără valoare.

François citea acea scrisoare, și nu mai vedea ce citea. Ținea în mîna lui această dovadă de necrezut a fericirii sale. Nu putea avea nici o îndoială că era scrisul doamnei d'Orgel.

Doamna de Séryeuse își continua reproșurile ei. Revelația fericirii lui, îl făcuse pe François de nepătruns. Vorbele mamei sale lunecau deasupră-i fără să-l atingă, fără chiar să le audă.

Doamna de Séryeuse era supărată pe Mahaut că nu-și stăpînise pornirea, se întorcea împotriva ei, și chiar o bănuia că minte. În nedreptatea ei, o acuză chiar că s-a folosit de ea ca să afle François că este iubit. În entuziasmul lui, François nu era departe de a crede la fel. Fericirea mascîndu-i totul, el nu văzu nici o clipă în ce scop doamna d'Orgel scrisese această scrisoare. Era aproape în admirație față de ingeniozitatea pe care ți-o dă dragostea.

După ce citi și reciti această scrisoare, François o puse în modul cel mai firesc, în portofelul lui.

— Și ai văzut-o ? întrebă François. Ce ați vorbit ?

— Trebuie să-ți mărturisesc că eu nu am noblețea sufletească a acestei persoane. Cînd o auzi,

tu nu ești vinovat, ea-i singură vinovată. În ce mă privește, eu găsesc că tu ești cel puțin tot atît de vinovat ca și ea. Înțelegi bine că n-ai de ales. Nu trebuie să vă mai vedeți. Tu ești cel care trebuie să găsești un pretext potrivit față de domnul d'Orgel, fiindcă eu nu sînt deloc obișnuită cu asemenea istorii. Ah ! ofta doamna de Séryeuse, cu acea uimitoare nedreptate a mamelor, de ce trebuia să te certi cu singurii tăi prieteni bine !

Cum el continua să se îmbrace, doamna de Séryeuse întrebă sfios :

— Te gîndești să mergi la masă la d'Orgeli ?

— Lipsa mea de la această masă ar fi de neînțeles pentru Anne d'Orgel. O să mă duc.

Doamna de Séryeuse tăcea. Plecă încet capul în fața fiului ei. Îl luase totdeauna drept copil. Se găsea acum în fața unui bărbat.

Era prea tîrziu ca să se întoarcă la Champigny. Rămase la masă la familia Forbach. Cu ei puteai să-ți permiți să te gîndești la altceva. Totuși, la doamna de Séryeuse asta era atît de bătător la ochi încît n-a scăpat nici oarbei, nici arieratului. Nu era liniștită în ce privește sarcina ce-avea de îndeplinit față de doamna d'Orgel și de fiul ei. Și mai ales îi era ciudă de acea flacără de tinerețe, repede stinsă, pe care nenorocirea lui Mahaut o făcuse să țîșnească în ea. În sfîrșit, se învinuia fiindcă domnul de Séryeuse, soțul ei, n-ar fi acceptat un asemenea rol și, cu atît mai mult, să-l joace ea.

În timp ce soția lui, în starea pe care ușor o putem ghici, se îmbrăca, Anne totdeauna gata cel dintîi, primea o vizită destul de stranie; aceea a prințului Narumof, pe care toată lumea îl credea mort. Ziarele, darnice cu faptele sîngeroase, anunțaseră asasinatul acestui prinț, unul dintre intimii țarului Nicolae.

Prințul Narumof a debarcat la Paris ca și cum ar fi fost pentru prima oară. El nu mai cunoștea pe nimeni. Venea la Anne fiindcă săptămîna trecută, la Viena, i se vorbise de vizita d'Orgelilor. Prietenii la care Narumof locuia în Austria deveniseră tot așa de săraci ca și el. De la ei avea acest costum de vînătoare și această pălărie, cam ridicolă, cu care se prezentă în fața lui Anne.

Pradă unei adevărate suprize, contele d'Orgel tăcea. Căci el nu știa să exprime ceea ce nu simțea. Această surpriză o dată trecută, știu să se

prefacă. Cînd Narumof îi povesti nenorocirile lui, el îi propuse imediat să stea la el. Dar bunătatea și ușurința contelui d'Orgel se combinau atît de bine că nu puteai să le desparți ; un lucru îl sîcîia : prințul oare n-o să deranjeze organizarea unei serate destinată punerii la punct a balului ? Desigur, nu se putea visa o „atracție“ mai mare decît acest prinț sosind direct dintr-o țară plină de mister. Dar era socoteala lui de stăpîn al casei care îl determina pe Anne d'Orgel să regrete că Narumof căzuse deodată, fără să fi prevenit pe nimeni. Din clipa aceea, hotărî să nu facă din el o vedetă și să-l păstreze pentru o masă politică. Puțin a lipsit să nu-l facă să aștepte în culise și să-i ție de urît surorii lui, care trebuia să ia masa singură.

Contesa d'Orgel apăru. Se temea că nu-și va mai putea menține prestanța, atît de epuizată era. Prințul și ea s-au simțit imediat atrași unul de altul. Aerul puțin rătăcit pe care-l avea Mahaut în seara aceea, făcea ca Narumof să nu se simtă dezorientat. Ea-l intimida mai puțin decît l-ar fi intimidat un specimen parizian. Iar doamna d'Orgel se simțea plină de compătimire, fiindcă-i era rău.

Anne dădu ordin să se mai pună un tacîm. Mahaut se gîndi că acest ordin este inutil. Aștepta un telefon de la François, scuzîndu-se că nu poate veni.

Soseau primii invitați. Anne d'Orgel găsea de cuviință ca de îndată ce intrau, să explice fiecă-

ruia prezența acestui turist. Spunea povestea prințului Narumof și broda atît de mult în jurul adevărului, încît de la a doua versiune eroul a trebuit să-și dezmintă bardul :

„Nu-i exact. Nu vin direct de la Moscova în costumul ăsta. Îl am numai de trei zile.“

Primul sosit a fost Paul Robin. Anne se mulțumi să-l prezinte lui Narumof. În acest caz contele d'Orgel proceda cu Paul ca acei paznici de castele care evită să conducă un singur vizitator și care, pentru a porni, așteaptă să mai sosească și alții. Îl lăsă, fără milă, în fața misterului, care ținu puțin : Mirza și nepoata lui l-au scos din situația asta. Pentru ei, făcea să prezinte surpriza cea mare.

Narumof, pe jumătate mulțumit de prima introducere a lui Anne d'Orgel, schimbă vorba. Îi spuse lui Mirza că-l regretase foarte mult în Persia cînd, la începutul războiului, se dusese să-i facă o vizită șahului. Mirza se scuză că nu a fost de față.

Paul asista uimit la întrecerea lor de politețe. Narumof nu s-a lăsat să nu aibă el ultimul cuvînt. Îi mulțumi lui Mirza că l-a lăsat să treacă pe moșiile lui. Mirza a fost cu atît mai mirat cu cît moșiile despre care vorbea Narumof fiind o provincie din Persia, el ar fi avut oarecari greutăți să interzică accesul lor. Narumof uita groaznicul scandal pe care îl făcuse, aflînd că Mirza nu se află la hotarul provinciei sale ca să-l primească.

Nenorocirea îl schimbase mult pe prințul Narumof. Devenise bun. Pierduse din orgoliul său.

François era totdeauna printre primii sosiți. Nu mai lipseau decît prințesa d'Austerlitz și el. Doamna d'Orgel era sigură acum că el nu va mai veni. O neliniște adîncă o făcu să înțeleagă că pînă în ultimul moment crezuse că va veni. Găsi, desigur, firesc ca el să se fi supus ordinului ei, dar suferea că nu trecuse peste el.

Tot citind și recitind scrisoarea, François a întîrziat pe drum. În clipa cînd suna la ușa casei d'Orgel, Hortense d'Austerlitz cobora din mașină. El o așteptă.

— Mă liniștiți, spuse ea. Mă credeam în întîrziere.

Mahaut nu-l văzu pe François decît cînd se află la doi pași de dînsa. Ea se dădu înapoi și, judecînd imediat după aerul lui degajat, crezu că doamna de Séryeuse nu-l văzuse încă.

Puse imediat în funcțiune unul din acele mecanisme comun tuturor femeilor care iubesc și nu vor să iubească, și care totuși își contrazic virtutea. Nu încercase oare tot pentru ca François să anunțe că nu mai vine? Nu avea ce să-și reproșeze că venise: vru deci să se bucure de acest scurt răgaz, de această seară unică.

De la începutul mesei, Narumof a căutat să fie vesel. Totuși, prezența lui crea o răceală. Nici un surîs nu șterge ceea ce întipărește suferința pe față. Nu sînt zbîrcituri; privirea e aceeași. Un om care a suferit nu a îmbătrînit neapărat. Transformarea este mai adîncă.

În mijlocul hainelor de seară, a rochiilor, Narumof era singur. Dădu acest sentiment de singurătate pe seama costumului său. Nu mai avea acea frumoasă încredere care altădată l-ar fi încredințat că comesenii erau jenați fiindcă nu erau îmbrăcați ca el. Strălucirea luminii, vuietul glasurilor, îl tulburau. N-auzea bine ce-i spuneau vecinele, le punea să repete.

Această conversație sclipitoare îl respingea, nu-l vroia. Nu-i putea urmări șirul, o găsea descusută. Repeziciunea ei îl zăpăcea, ca jocul cu inelul pe cineva ale cărui degete nu sînt îndemînatice.

Doamna d'Orgel îi înțelese tulburarea. Nici ea nu se simțea în voie. În cele din urmă s-au izolat. Narumof îi povesti despre Rusia, doamna d'Orgel simțea o sfîșiere. Nu Rusia era cauza tulburării ei, ci un pretext pe care nu avea nevoie să-l ascundă. Văzînd-o astfel, Narumof gîndi: „E o persoană cu suflet".

Mahaut își propusese să fie fericită că-l vede pe François. Îi făcea rău să se uite la el și evita asta, ca pe-o tortură inutilă. Totuși, nu era destul de stăpînă pe dînsa pentru a nu-și întoarce din cînd în cînd privirile spre el, și asta pentru a-l supraveghea.

O avea ca vecină pe tînăra persană. Bucuria lui îl făcea să fie amabil. Întîmplarea, sau mai curînd convenientele. aranjaseră lucrurile cum ar fi fost

de dorit, așezînd pe prințul rus lîngă doamna d'Orgel și pe François lîngă mica văduvă. După cum Mahaut n-ar fi putut suporta un vecin ușuratec, François nu putea găsi ceva mai bun decît această prințesă care avea vîrsta la care rîzi și care plînsese deja foarte mult. Rîsul ei străpungea inima doamnei d'Orgel : „Copila asta e delicioasă", gîndea ea, uitîndu-se la François.

Cu toate că presupunea că el nu știe nimic, era totuși supărată pe el pentru veselia lui : dacă o iubea, era oare cu putință ca inima-i să nu simtă dinainte gravitatea acestei clipe ? Începu să se îndoiască de ceea ce îi spusese doamna de Séryeuse. Dar îndată, mii de amănunte pe care le respingea altădată, și la care mintea ei nu mai opunea rezistență, îi dovediră că dragostea ei este împărtășită. Totuși, indusă în eroare de exemplul lui Anne, și punînd pe seama dragostei un aer de politețe, îi imputa lui François lipsa lui de presimțire, atunci cînd ea era aceea căreia-i lipsea, veselia lui François venind din destăinuirea lui Mahaut.

Doamna d'Orgel învăța gelozia. Este oare un sentiment legitim, chiar în ziua cînd o femeie hotărăște să sacrifice dragostea ei, onoarei ?

— Ce tare trebuie să-i urîți pe bolșevici ! spuse Hester Wayne prințului Narumof.

Pe Anne d'Orgel îl agasă această absurdă apostrofă. El desfășurase o suplețe de acrobat pentru a evita Rusia, și-o admira pe nevastă-sa. Îi atribuia calculele lui copilăroase ; admira că a evitat atît de bine situația dificilă, izolîndu-se cu Narumof. Ea îl trata cu respect și în același timp nu lăsa conversația sinceră să devie generală.

Și iată că americana distruge, cu o frază, această capodoperă.

Prințul Narumof ezita, se exprima cu o greutate care sublinia cuvinte destul de banale.

— Poți să învinovățești oamenii de-un cutremur de pămînt ? Ceea ce trebuie să se întîmple, se întîmplă. Cred că Franța este prea mult dispusă să judece revoluția rusă după propria ei revoluție. Dar, în afară de faptul că într-o țară atît de întinsă ca a noastră, prin forța împrejurărilor lucrurile se petrec astfel, cuvîntul revoluție mi s-a părut totdeauna nepotrivit pentru a defini ceea ce se petrece la noi. Este un cataclism, tot ce vreți, dar în ceea ce mă privește eu refuz să-i acuz pe nenorociții care mi-au făcut atîta rău.

Pentru a vă dovedi că tot ceea ce știți despre Rusia, continuă Narumof, nu este poate exact, gîndiți-vă că s-a spus că am fost omorît. Dar niciodată, nimeni nu mi-a atins un fir de păr. Este adevărat, adăugă el posomorît, că, lăsîndu-mi viața, mi-au luat rațiunea de a trăi.

E greu să-ți schimbi părerile. În clipa aceea prințul își dete seama că dacă viața lui trebuie să dezmintă opinia curentă, era necinstit să trăiască.

— Narumof are dreptate, spuse prințesa d'Austerlitz, aplecîndu-se spre Paul Robin. De ce să învinovățim totdeauna poporul, să-l acuzăm de toate crimele ? Fără îndoială, acolo ca și aiurea, există zvăpăiați, dar se găsesc și inimi bune, și poate mai multe ca oriunde.

Hortense d'Austerlitz era cum se spune, „pățită" sau, mai exact, pățise multe ca să știe asta.

— Fac parte dintr-o societate de binefacere, reluă ea, care mă pune în contact cu poporul. Ei bine ! vă asigur că dacă o să avem o revoluție, nu va porni de la el.

Paul o asculta încremenit, ca pe un oracol. De la aclamațiile de la Porte d'Orléans, Hortense d'Austerlitz căpătase față de el o autoritate imensă. Nu știa ce să creadă. Prejudecățile lui erau distruse : o Austerlitz care ridică în slavă poporul ! Un intim al țarului care nu-i blestemă pe bolșevici !

Curajul îl uimea totdeauna, căci în ochii lui curajul nu era decît imprudență. Și, pentru a fi îndrăzneț trebuie să fii sigur de tine. Rusul acesta trebuie să fie cineva pentru a îndrăzni să nu-și condamne dușmanii.

Contele d'Orgel nu avea păreri preconcepute ; lui nu-i displăcea nimic din ceea ce făcea ca o recepție să fie mai strălucitoare. La cele spuse de Hester Wayne se înfiorase. Apoi se înflăcără : „Iată un refugiat rus mai puțin plicticos ca ceilalți", își spuse el.

Și fiecare gîndi ca Anne.

Nimeni nu-și da seama că Narumof, prin tactul lui, atingea tragicul. Doamna d' Orgel era indignată de felul cum toată lumea reacționa la această dramă. Ea suferea și mai mult văzînd că Narumof nu-l impresiona de loc pe François și că el continua, în compania vecinei lui, să nu ia parte la conversația oamenilor mai în vîrstă. În afară de doamna d' Orgel, numai Mirza vedea în Narumof altceva decît o minte ageră. Îi punea întrebări precise.

— Sînteți uimitor, Narumof, spuse Hortense d'Austerlitz, nu v-ați schimbat de loc. Vă găsesc chiar mai întinerit.

— Nu m-am schimbat, spuse prințul, dar am pierdut tot. Am pierdut tot, repeta el cu o voce blîndă. Ce-mi rămîne ? Și adăugă rîzînd în hohote : îmi rămîne farmecul slav.

— Și farmecul slav a venit la Paris ca să uite tot, spuse Anne, cu vocea eroilor de revistă. Să-l sărbătorim, dar să nu-l plictisim vorbindu-i de coșmarul prin care a trecut.

Acest cuvînt cumplit cădea cu atît mai bine, cu cît Narumof conduse, pe nesimțite, conversația pînă la sfîrșitul mesei. S-au sculat de la masă.

Anne anunță cu un ton care nu admite replică, o schimbare de spectacol, un alt tablou.

Numai cînd a început să se vorbească despre balul costumat toată lumea aceea a luat niște mutre de conferință politică.

François găsea greu rolul pe care contele d'Orgel i-l dăduse lui să-l joace în pregătirea acestei serbări. Anne, crezînd că nu-i poate da o mai mare dovadă de prietenie decît scoțîndu-l mereu în evidență, se sfătuia cu el pentru o nimica toată. Paul, jignit de tăcerea din jurul lui, nu bănuia cu ce plăcere i-ar fi cedat François locul lui.

Toată lumea era de acord asupra faptului că un bal costumat degenerează în carnaval, dacă nu se impun anumite reguli. Trebuia un subiect de ansamblu. Asupra acestei chestiuni se înțelegeau cel mai puțin. Se simțea că acuși izbucnește o ceartă. „Dacă nu sînt ascultat, de ce m-au chemat !“, gîndea fiecare, gata să-și dea demisia.

Anne d'Orgel se zbătea ca un drac, ca să menajeze aceste subtilități. Mahaut îl despera. „Nu sînt deloc ajutat“, gîndea el. Într-adevăr, doamna d'Orgel, ținîndu-se în afara certurilor, continua să stea de vorbă cu Narumof.

Prințul, cu toate dorința lui de-a intra în horă, era puțin zăpăcit. Scormonea în amintirile lui, căuta să-și aducă aminte de spectacole frivole, dar amintiri mai puțin vechi îl scufundau iar în întuneric.

François lupta contra enervării, a oboselii, decis, cu orice preț, să-și mențină locul la această conferință. O făcea pentru a-l induce în eroare pe contele d'Orgel. Mahaut îl vedea cu tristețe coborînd la asemenea frivolități. Avea o înfățișare

dură. François se uita la ea. „Cum ! Această falsă moartă, era femeia care iubea, care o chemase pe doamna de Séryeuse în ajutor ?“ Punea mîna în buzunar, atingea scrisoarea. Se stăpînea s-o scoată, s-o recitească. Tremura de teamă ca nu cumva cuvintele să se fi șters sau să se fi schimbat.

Hester Wayne, cu un carnet pe genunchi, desena niște costume informe. Hortense d'Austerlitz improviza alte costume pe ea. Prăda salonul, își punea în cap un abajur, încerca să se mascheze în fel și chip, ceea ce trezi în Anne patima cea mai profundă a oamenilor din clasa lui socială, de-a lungul secolelor : cea a deghizării.

Contele d'Orgel îl rugă pe François să meargă cu el ca să-l ajute să coboare niște stofe. Căci pentru Anne desenele erau literă moartă. Era ca și ignoranții lui strămoși, care cîștigau bătălii, dar n-ar fi știut să descifreze o hartă. Pe cînd deschidea niște sertare, îi spuse lui François :

— Nu știu ce are Mahaut. Astă-seară a întrecut orice măsură.

François se întoarse. Pentru prima dată nu mai văzu în Anne acel fel de superioritate pe care i-o acorda din oficiu. Îl judecă. Îl găsea copilăros. Se uita la el cum ridică o mulțime de eșarfe, de turbane.

Au coborît și-au aruncat zorzoanele pe covor. Invitații și le smulgeau unii altora. Vedeau în aceste cîrpe posibilitatea de a deveni ceea ce ar fi

vrut să fie. François îi disprețui. El nu dorea să fie altceva decît el însuși.

Cu toate rugămințele, doamna d'Orgel sta la o parte. Îi ținea de urît lui Narumof care cunoscuse salonul acesta de pe vremea răposatului conte. Își repeta : „Războiul a făcut din toți niște nebuni".

În mijlocul acestei bacanale improvizate, Anne d'Orgel își pierdea capul. Pe fața lui se vedea febra copiilor excitați de joc. Dispărea, reapărea, mai mult sau mai puțin aplaudat în niște deghizări destul de puțin variate. Hester Wayne poza, lua atitudini teatrale, imitînd statui celebre. Cum nimeni nu rîdea, fiindcă nu era deloc amuzant, putu să creadă că este admirată.

Mulți soți, prin uneltiri dibace, ar fi parvenit mai greu decît Anne d'Orgel să pună, prin lipsa lui de abilitate, o distanță între nevasta lui și pericol. Această lipsă de abilitate avea să aibă un sfîrșit frumos de tot. Căci Anne, care mai dispăruse o dată, apăru din nou cu pălăria tiroleză a lui Narumof pe cap. Schița un pas de dans rusesc. Această confundare de folcloruri, această pălărie verde cu pană de cocoș, îl făcu să rîdă. Numai prințul părea că nu prea gustă acest număr.

— Scuzați-mă, spuse el. Pălăria asta e a mea. Mi-au dat-o niște prieteni austrieci, care nu puteau să-mi ofere altceva.

O răceală groaznică paraliză pe cei care rîdeau. În această harababură, aproape toată lumea uitase

de prezența lui Narumof. El lua acum postură de judecător, chema inconștiența la ordine, trezea respectul cuvenit nenorocirii. Nebunia colectivă ieșea la iveală. Fiecare îl învinovățea pe celălalt că l-a antrenat, și avea necaz și mai mare pe cei care păstraseră măsura.

Doamna d'Orgel fu consternată. Soțul ei nu se mulțumea să-l asculte distrat pe Narumof, el uita, într-o beție copilărească, cele mai mici delicateți sufletești. Ea se simțea cu atît mai lovită cu cît el se deprecia tocmai în momentul în care ea avea nevoie să-l înalțe. Era peste puterile ei de a suporta ca Anne să coboare astfel în ochii lui Séryeuse. Ce-ar putea ea să răspundă, dacă François i-ar reproșa că sacrifică dragostea ei, pentru un om atît de copilăros ? Era greu să vezi că face pe clownul tocmai cel a cărui simplă prezență ar fi trebuit să-l convingă pe François de vinovăția lui.

Raționamentul doamnei d'Orgel era just. De cînd cu odaia cu stofe, Anne se arăta lui François așa cum îl descriau dușmanii lui ; dar François suferea, știind cîtă noblețe și frumusețe ascunde această aparență neserioasă. Dacă nu l-ar mai fi iubit pe Anne, n-ar fi avut decît să se bucure de această treabă ale cărei rezultate le urmărea în ochii contesei d'Orgel.

Drama se complace deseori în jurul celor mai puțin semnificative lucruri. Ce semnificație puternică îi place atunci să dea unei pălării ? Contesa citi în François așa cum și dînsa înțelese că

ei citește în ea. Făcu atunci unul din acele gesturi cu atît mai eroice cu cît măreția lor nu impresionează pe nimeni, atît sîntem de supuși prejudecăților și atît ne este de greu să admitem că o pălărie tiroleză poate să devie miezul unei tragedii.

Ea socoti că nu-i mai rămîne decît un singur mijloc de scăpare. Însăși repulsia ei de-a face uz de el îi dovedi că va fi eficace. Se gîndi să se asocieze la gestul lui Anne, să devină complicea lui; într-un cuvînt, să răspundă în tăcere lui François că ea nu găsise odios rolul soțului ei.

La cuvintele seci ale lui Narumof, ea se sculă și se îndreptă spre Anne. Mergea la moarte.

— Nu Anne, uite-așa, spuse ea turtind pălăria.

Jena nu mai avu margini. Anne d'Orgel avea cel puțin scuza zăpăcelii, a excitației lui. Dar ceea ce făcea contesa d'Orgel dovedea o voință rece de a-l depăși, ceea ce era nesuferit după frazele lui Narumof.

Calculase just.

„Uite cum o deformează!" își spuse François.

Dacă ceva ar fi fost în stare să slăbească dragostea lui François, Mahaut ar fi cules din plin fructul sacrificiului ei. Dar nu mai putea să-i procure lui François decît acea tristețe care mărește dragostea.

Dintre toți, prințul Narumof a fost cel mai mirat. Își stăpîni un gest de mînie. Apoi: „Dar nu se poate, își spuse el, asta nu vine de la ea". O apreciase prea mult pe contesă, și bătrînul lui orgoliu nu admitea să se fi înșelat.

Astfel, singurul care nu o cunoștea a nimerit just. Suferințele îl rafinaseră pe Narumof; și era un rus: două motive pentru a înțelege mai bine ciudățeniile inimii. El singur era aproape de adevăr. El „nimeri"; el ghici că doamna d'Orgel are un motiv ascuns: „Ea este prea fină ca să nu-i fi fost rușine de soțul ei, își spuse el; a venit să împărtășească dezaprobarea".

Narumof a greșit însă văzînd într-asta un gest de dragoste conjugală!

Astfel, departe de a-l exaspera, acest gest l-a făcut pe Narumof să se stăpînească. La apariția lui Anne d'Orgel, a fost singurul care n-a rîs. Acuma el a fost singurul care să rîdă în hohote.

— Bravo! strigă el.

Această schimbare bruscă îi stupefie pe toți.

Anne, care avea oarecari îndoieli asupra tactului intrării lui, își regăsi încrederea în sine. Și „bravo"-ul prințului semăna atît de puțin a ironie că toată lumea a răsuflat ușurată.

Mahaut luă loc. „Nu se poate să disprețuiești mai elegant", gîndi ea. Era peste puterile ei să-și închipuie cum putea s-o judece François.

Fiecare, pe ascuns, lepăda cîrpele de pe el.

— Ei bine, noi n-am lucrat de loc pentru bal, spuse Anne. De altfel, asta-i vina mea.

Mahaut, care nu dorea decît să plece toți, îi spuse lui Mirza și nepoatei lui:

— Gata, plecați ?

Ar fi vrut să strige : „Plecați !“ Simțea cum i se sleiesc puterile. „Numai de n-aș leșina pînă nu pleacă ultimul musafir !“ Acest ultim n-o să fie oare François ? Mahaut se temea să-i ofere spectacolul slăbiciunii ei.

Dar prințul Narumof era oaspetele lor. Ea nu va putea să-l părăsească imediat după recepție, și simțea cum slăbiciunea o cuprinde cu o viteză nebună.

„De-ar pleca François mai repede, își repeta doamna d'Orgel, ca să nu afle nimic astă-seară, să mai aibă încă o noapte liniștită.“

Deodată, în amețeala ei, îi apăru nebunia rugăminții ce i-o făcuse doamnei de Séryeuse. „Dacă mama lui nu-i spune adevărul, ce poate spune ea ?“ Afară de dragostea lor, nici un argument nu-i părea destul de convingător pentru a-i despărți, și încă începea să se îndoiască de acest motiv. „Dacă doamna de Séryeuse inventă, François va simți, o să vrea să știe, o să alerge aici.“

Doamna d'Orgel aiura. Abia se ținea pe picioare în fața lui Hester Wayne.

În clipa aceea, din salonul de-alături, unde mai era contele care-l conducea pe Mirza, auzi rîsul persanei. Hester Wayne o ținu apucînd-o de mijloc. Mahaut cădea. Au întins-o pe-un divan.

Printr-un reflex, care dovedea că orice-ar fi gîndit, François îl considera încă pe contele d'Orgel ca mai în drept decît el să intervină, alergă spre dînsul:

— Lui Mahaut i-a venit rău !

— Asta mai lipsea ! spuse Anne d'Orgel.

Intră, urmat de ceilalți. Dar doamna d'Orgel își revenise și căuta să se stăpînească.

— Ce m-a mai speriat, François ! exclamă Anne. El te și vedea leșinată.

Toți au recunoscut, în această întîmplare, apoteoza unei serate atît de apăsătoare. Hester Wayne o detesta pe Mahaut de cînd se șușotea pe seama lui François de Séryeuse și-a ei.

— E-un nestatornic, s-a săturat de Mahaut care-i nebună după el. Îi făcea curte nepoatei lui Mirza, îi șopti ea în bîrfeala ei simpluță, lui Paul Robin, uimit de succesele lui François.

— François ar vrea să stea puțin cu tine, îi spuse naiv Anne d'Orgel soției lui, față de ultimii musafiri care plecau, înmărmuriți de această complezență.

— Nu, nu, strigă doamna d'Orgel. Lăsați-mă.

Și, cum acest strigăt putea surprinde, a adăugat întinzîndu-i mîna :

— Ești prea drăguț, François, dar, n-am nevoie decît de somn.

— Am să mă interesez mîine dimineață, spuse Séryeuse.

Mahaut îl privi cu nesaț dispărînd în cealaltă odaie împreună cu Anne.

Paul Robin își aștepta prietenul la colțul străzii reci. Cum François nu-i vorbi decît de bal, îi păru rău că nu s-a dus acasă cu mașina lui Haster Wayne.

La chinul de-a auzi ușa închizîndu-se, se adăugă pentru Mahaut certitudinea că nu va putea, cum își făcuse iluzii, să nu recurgă la Anne. După scena cu pălăria, gîndea, François se va întoarce. Și cum simțea pericolul mortal de a-l revedea, trebuia să-l primească Anne.

— Am să-ți spun ceva în astă-seară, îi spuse ea, cînd el se întoarse.

— Îl instalez pe Narumof și mă urc la tine.

În timp ce doamna d'Orgel se dezbrăca, era în acea stare în care nu-ți mai vine nici un gînd, doar imagini fără legătură. Îl urmărea pe François în stradă, oprea o trăsură cu el, mergea cu el în vîrful picioarelor în antretul din Insula Saint-Louis. François îi vorbise de mai multe ori de doamna Forbach ca despre o sfîntă. Cu ajutorul acestor

amintiri, Mahaut se strădui să se gîndească la datoria ei, dar imaginile biruiau mereu și ea vedea, în locul datoriei, pe acel Forbach, acea pereche de infirmi.

I se părea de necrezut contelui d'Orgel ca o femeie să aibă ceva de spus soțului ei. Fără să bănuiască ce-ar putea să-i spuie, nu se grăbea de loc. Se tot învîrtea în odaia lui Narumof.

— N-aveți nevoie de nimic? Aveți tot ce vă trebuie?

Coborî în salon. Strînse costumele lăsate pe fotolii, se duse să puie pălăria lui Narumof în antreu, apoi urcă, așeză stofele la loc una cîte una. Spera că în felul acesta are să ajungă prea tîrziu și că are s-o găsească pe Mahaut adormită.

Printr-una din acele ironii cu care soarta se amuză să ne copleșească, niciodată doamna d'Orgel nu-l așteptase pe Anne cu atîta nerăbdare. Suferea de această nerăbdare pe care nu-i firesc s-o încerci decît în fața fericirii. Momentul acela tragic al mărturisirilor nu putea să-l aștepte, ar fi vrut să-i iasă înainte. Fără îndoială că nu mai avea nici o încredere în ea și vroia să fie constrînsă; dar în graba ei nu era oare și ceva din nevoia instinctivă de a pedepsi o inconștiență despre care întîmplarea cu pălăria nu fusese decît o imagine de doi bani?

Anne d'Orgel intră. Se așeză lîngă patul soției lui.

Mai întîi vroi să-i dea, într-un fel hazliu, o adevărată lecţie.

— Ei, bine ! ce-i asta ? Să leşini în faţa lumii ? Face o impresie dezastruoasă, n-ai putut să te stăpîneşti ?

— Nu. Sînt la capătul puterilor mele, nu mai pot continua singură.

Într-o zi de mărturisiri foarte inocente, ziua în care François i-a strîns braţul, ne amintim că Mahaut minţise fără să vrea şi, ca să spunem aşa, antrenată de curentul vorbelor. A fost oare, un fenomen de acelaşi fel, că s-a apucat să înşire dintr-o dată, şi pe-un ton de imputare, ceea ce ar fi trebuit să-şi smulgă cuvînt cu cuvînt, dorind să moară pe drum ?

În faţa acestei scene, s-ar putea numai trage concluzia că o mînie de neînţeles o împingea pe doamna d'Orgel la nişte răutăţi supărătoare. Anne o înţelese aproape în felul acesta. În faţa calmului lui Mahaut, el îşi spunea că oamenii furioşi au deseori acest aer liniştit. Dar, vai ! calmul venea de mai departe. Cum avusese timp să se deprindă cu ideea că-l iubeşte pe François, ea nu-şi dădea seama de efectul pe care putea să-l aibă o asemenea destăinuire. Asta i-a îngăduit să vorbească limpede. Din cauza acestei limpezimi, a acestei răceli, contele d'Orgel n-a înţeles. Ea băgă de seamă şi se îngrozi. Eşti stîngaci faţă de-un incredul. Dar în faţa neputinţei soţului de-a înţelege, contesa, care se hotărîse să se acuze singură, izbucni. Şi pentru că ea întări mărturisirea cu reproşuri pe care Anne le găsi himerice, mărturisirea, ca şi restul, îi apărură soţului ei false.

Ce se petrecea în Anne d'Orgel ? O credea oare pe Mahaut, şi sentimentele lui erau paralizate de o durere prea mare ? În tot cazul, el nu simţea nimic. I se părea că totul îi este indiferent, că n-o mai iubeşte pe Mahaut.

Ea-şi frîngea mîinile, îl implora.

— Nu lua expresia asta atît de neîncrezătoare. Ah ! dacă ai simţi ce crud eşti, silindu-mă să te conving de-un lucru de care sînt atît de disperată.

Se istovea, răguşea acuzîndu-se, apăsînd pe amănuntele care pot face cel mai mult rău. Pierzînd speranţa de a-i mişca inima, încercă să rănească mai direct orgoliul contelui. Îi spuse că el a avut faţă de Narumof o comportare incalificabilă, şi îi destăinui falsa ei complicitate.

Dacă Anne d'Orgel tăcuse pînă atunci, admiţînd, la nevoie, stîngăcia lui în ce priveşte sentimentele, pretindea că îndeplineşte ca nimeni altul meseria lui de om de lume. Mahaut deci ţintise bine. Dar tot din cauza acestei pretenţii era hotărît să rămînă rezonabil, cumpătat cu orice preţ, orice ar fi putut spune Mahaut, şi, pentru ca să nu semene cu ea.

— Vezi, spuse el, eşti bolnavă, nervoasă, rea. Nu ştii ce vorbeşti. Eu îl cunosc pe Narumof ; n-ar fi fost în stare să-mi ascundă nemulţumirea

lui, dacă ar fi avut-o. Ne-am despărțit în cei mai buni termeni.

El continuă :

— Ești un copil și, vezi, toate aceste idei vin din cauza că n-ai fost bine crescută, scandă el aproape cu o trufie disprețuitoare. Iartă-mă, Mahaut ; dar găsesc ridicol să mă înveți pe mine ceea ce știu mai bine ca oricine. Imputările tale cu privire la Narumof îmi arată, dacă nu aș fi știut dinainte, că toate temerile tale sînt și ele vane, și ele prostești... Ai temperatură, o să regreți scena asta cînd te vei trezi.

Se sculă.

Mahaut se ridică pe jumătate din pat, și-l reținu de mînecă atît de tare, cu o putere ce nu și-o bănuia.

— Cum ! pleci ? Vrei să pleci ?

Decis să nu-și iasă din fire, Anne d'Orgel se așeză la loc, oftînd. Mahaut își închipui atunci că poate, în dosul acestei aparențe, era în Anne un om care suferea. Și un răspuns care i-a fost dictat de revoltă, îl făcu pe un ton umil.

— Ei bine, aceste idei sînt așa de puțin vane, că am scris doamnei de Séryeuse. Și ea a venit. Știe tot. Ea n-a găsit că sînt copilării.

— Ai făcut asta ? bîigui el.

Se simțea atît de tare indignarea, mînia în glasul acela, încît doamna d'Orgel în sfîrșit s-a speriat. A fost pe punctul de a se justifica.

Să știe că așa era caracterul contelui d'Orgel, să nu înțeleagă din realitate decît pe-aceea care se petrece în public ? Să nu fi înțeles el oare decît în clipa aceea, și din cauza scrisorii către doamna de Séryeuse, că Mahaut nu mințise cînd spusese că-l iubește pe François ? Anne, pe care această scenă îl lăsase rece, se gîndi că poate o să sufere. Se temu mai puțin de suferință, decît de gesturile la care putea să-l împingă. Presimți că poate nu va considera totdeauna această mărturisire așa cum continua s-o facă : o necuviință a cărei gravitate se datora faptului că fusese trîmbițată. Contrar altor oameni care se lasă duși de ceea ce simt, și se gîndesc pe urmă la mijloacele de-a împiedica scandalul, contele mergea profesional la ceea ce era cel mai urgent, adică își exploata șocul, năucirea lui și, începînd cu sfîrșitul, păstra pentru mai tîrziu și pentru momentul în care va fi sigur, zbuciumurile inimii.

În sfîrșit, părea să înțeleagă ! Mahaut își dădea bine seama că fraza își atinsese ținta. Așteptînd și dorind o furtună, închise ochii. Dar lui Anne îi și părea rău că putuse, prin cuvintele rostite mai tare decît altele, să iasă din protocolul lui. Tremurînd, Mahaut îl auzi deci spunînd cu un glas foarte blînd :

— E absurd... Trebuie să căutăm un mijloc ca să reparăm tot.

Era între aceste două ființe o mare distanță. Ea făcea cu neputință ca Mahaut să înțeleagă meca-

nismul care aducea această blîndețe. Se culcă încet pe pernă, ca în acele visuri care se termină printr-o cădere. Asemenea căderi te trezesc. Ea se trezi, se ridică. Se uită la soțul ei, dar contele d'Orgel nu văzu că are în fața lui o altă ființă.

Mahaut îl privea pe Anne dintr-o altă lume. Din planeta lui, contele nu văzuse nimic din transformarea care se produsese, și că în loc de a se adresa unei nebune, vorbea acum unei statui.

— Hai, Mahaut, să ne liniștim. Nu trăim aici într-o insulă. Rău-i făcut, să-l dregem. François o să vie la bal. Și poate că ar fi bine să vie și doamna de Séryeuse.

Apoi, sărutînd-o pe păr și luîndu-și rămas bun de la ea :

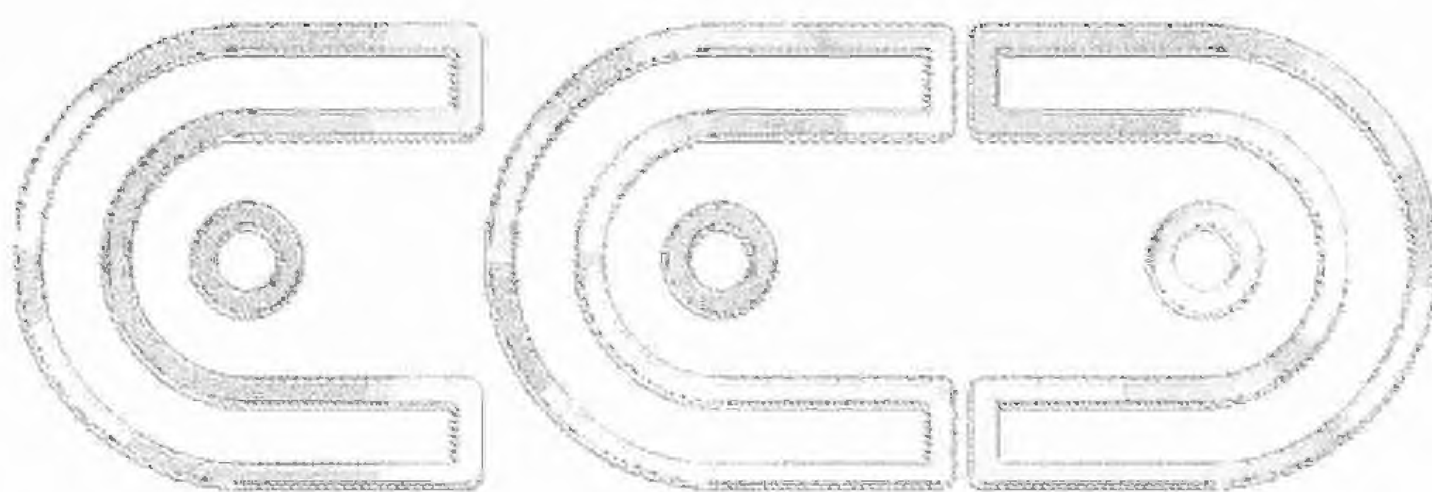
— François trebuie să intre o dată cu noi. O să-i alegi un costum.

În picioare, în cadrul ușii, Anne era frumos. Nu îndeplinea el oare o datorie de o frivolitate măreață cînd, ieșind cu spatele, întrebuință, fără să-și dea seama, cu un semn regal din cap, fraza hipnotizatorilor :

— Și acum, Mahaut, dormi ! Vreau !

CUPRINS

Scanare și prelucrare digitală

de

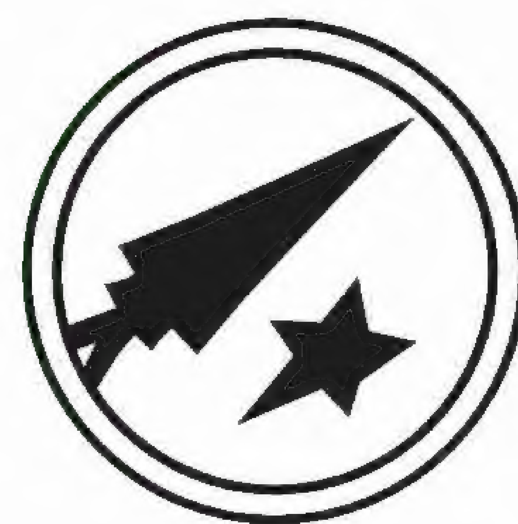

Anonim

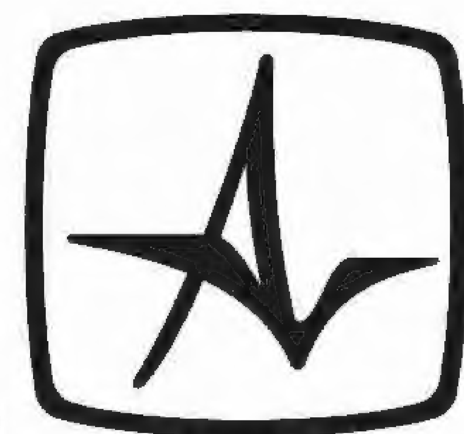
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

